

Bakos Csaba Attila – Boldizsár Gábor – Bolgár Judit –
Csengeri János – Holndonner Hermann –
Lattmann Tamás – Resperger István – Krajnc Zoltán

**A KATONAI VEZETŐI-PARANCSNOKI
(HARCÁSZATI VEZETŐI)
KOMPETENCIÁK FEJLESZTÉSÉNEK
LEHETSÉGES STRATÉGIÁJA
(tanulmánykötet)**

ÁROP – 2.2.21 Tudásalapú közszolgálati előmenetel

MAGYAR
PROGRAM

Bakos Csaba Attila – Boldizsár Gábor – Bolgár Judit –
Csengeri János – Holndonner Hermann –
Lattmann Tamás – Resperger István – Krajnc Zoltán

**A KATONAI
VEZETŐI-PARANCSNOKI
(HARCÁSZATI VEZETŐI)
KOMPETENCIÁK
FEJLESZTÉSÉNEK LEHETSÉGES
STRATÉGIÁJA**

(tanulmánykötet)

Nemzeti Közzolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar
Budapest, 2014

Nemzeti Köszolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar

Szerzők:

© Bakos Csaba Attila, Boldizsár Gábor, Bolgár Judit, Csengeri János, Holndonner Hermann, Lattmann Tamás, Resperger István, Krajnc Zoltán, 2014

Szerkesztő:

Krajnc Zoltán

Lektor:

Horváth Tibor

Kiadja:

© Nemzeti Köszolgálati Egyetem, 2014

Minden jog fenntartva. Bármilyen másoláshoz, sokszorosításhoz, illetve más adatfeldolgozó rendszerben való tároláshoz és rögzítéshez a kiadó előzetes írásbeli hozzájárulása szükséges.

Olvasószerkesztés, tördelés: Nemzeti Köszolgálati és Tankönyv Kiadó Zrt.

ISBN 978-615-5305-67-2

TARTALOMJEGYZÉK

BEVEZETÉS	11
-----------------	----

A. A stratégiát megalapozó tanulmányok.....	13
---	----

A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre (Dr. Boldizsár Gábor).....	15
Bevezetés	15
1. A megváltozott alkalmazás a fegyveres erőknél	18
1.1 A Magyar Honvédség.....	18
1.2 A Magyar Honvédség átalakulása	19
1.3 Múlt és jelen műveleteinek változásai	21
1.4 A második generációs műveletek jellemzői	22
2. Mai komplex műveleti környezet.....	23
2.1 Módszertan és kategóriák	24
2.2 Közpolitikai környezet	26
2.3 Fizikai környezet	27
3. Mai komplex műveleti környezethez kapcsolódó képességek és kompetenciák	28
3.1 Az elmúlt időszak tapasztalatai	31
4. A szükséges tárgyi tudás.....	39
5. Összegzés.....	42
Felhasznált irodalom	45

Hadműveleti környezet értékelése, nemzetbiztonsági aspektusok **(Biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések 2030-ig)**

(Dr. Resperger István)	47
1. Elméleti alapok.....	47
1.1 A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek	50
1.2 A vita, a veszély	51
1.3 Az erő és hatalom.....	52
1.4 A válság, a válságkezelés.....	52
2. A XXI. század kihívásai.....	54
2.1 A demográfiai robbanás és következményei	54
2.2 Az energiahordozók kimerülése	55
2.3 Az élelem, víz és a természeti erőforrások problémája	58
2.4 Biztonsági kockázatok	60
2.4.1 A migráció és a vele összefüggő kockázatok	60
2.4.2 A fegyverkereskedelemből fakadó problémák.....	62
2.4.3 Az etnikai vallási ellentétek hatásai	63

2.4.4 A tömegpusztító fegyverek elterjedéséből adódó kockázatok.....	65
2.5 A XXI. század fenyegetései	66
2.5.1 A szervezett bűnözéssel összefüggő fenyegetések	66
2.5.2 A terrorizmus	67
2.5.3 Terrorizmus és kiberhadviselés és fejlett technológiák a jövőben.....	69
2.5.4 A kábítószer és az ellene való küzdelem	70
2.5.5 A fegyveres konfliktusok, háborúk hatásai	71
2.5.6 A katonai összeütközési lehetőségek fajtái	72
2.6 Magyarország biztonságára ható tényezők elemzése	74
2.6.1 A biztonsági régiók értékelése	74
2.6.2 Az USA geopolitikai irányvonalai és a biztonsági térségek sorrendje	77
2.6.3 Magyarország biztonsági dimenzióinak értékelése.....	77
Befejezés, összegzés	80
Felhasznált irodalom	81

A légierő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben (Csengeri János).....	83
Célkitűzés.....	83
1. A légierő vezetői kompetenciák meghatározása	84
1.1 Ki az a katonai vezető?	84
1.2 Mi az a kompetencia?.....	84
1.3 Mi a katonai vezetői kompetencia?	85
1.4 A légierő haderőnem sajátosságai.....	86
1.5 A légierő haderőnem által megkövetelt speciális kompetenciák.....	87
2. A légierő specifikus kompetenciák kialakításának lehetséges metodikái	89
2.1 Kiválasztás.....	89
2.2 Elméleti képzés	89
2.3 Szimulációs képzés	90
2.4 Szakmai üzemi gyakorlat.....	90
2.5 Csapatgyakorlat	91
3. A légierő specifikus vezetői kompetenciák kialakítás fejlesztésének javasolt módszerei	91
3.1 A kiválasztás tekintetében.....	91
3.2 A szimuláció tekintetében	91
3.3 A szakmai üzemi gyakorlatok tekintetében	92
3.4 Az első tiszti beosztásba kerülés után	92
Felhasznált irodalom.....	93

A szárazföldi haderőnemi vezetői kompetenciák kialakításának lehetséges metodikái, különös tekintettel a felderítő specializációra (Holndonner Hermann).....	95
Bevezetés	96
1. Történeti visszatekintés.....	100

2. Az idegenhadsereg-ismeretek tantárgy oktatása az ezredfordulótól napjainkig....	103
3. Az idegenhadsereg-ismeretek tantárgy tartalma.....	106
4. Az oktatás módszertani sajátosságai.....	107
5. A tananyag korszerűsítés eredményei a fejlesztés további irányai	113
Felhasznált irodalom	114
Ábrák	115
Képek	115
Táblázatok.....	115

Bevezetés, a katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői)

kompetenciák meghatározása: a kognitív-, szociális-és személyes

kompetenciák (<i>Prof. Dr. Bolgár Judit</i>).....	117
1. Szakmatörténeti áttekintés.....	118
2. A termelékenység centrikus modell.....	119
3. Közelebb a munkavégző emberhez.....	120
4. A „Human Relations” irányzat.....	122
5. A munkatermelékenység tartalom elméleti modellje az ismertebb motiváció elméletek tükrében.....	124
6. Korszerű, elsősorban közgazdasági vezetési elméletek	125
7. Úton a kompetencia alapú értékelés és előmenetel felé.....	126
8. A kompetencia fogalom elméleti megközelítése	128
9. Definíció	128
10. A személyiség funkcionális kompetenciamodellje.....	129
11. A kognitív kompetencia alapfeltevése.....	130
12. Az EU kompetencia felosztása	133
13. A katonai vezetői (parancsnoki) kompetenciákról	134
14. Katonai vezetői kompetenciák törvényi szabályozási háttere.....	137
15. A kompetencia alapú értékelés nélkülözhetetlen eszköze a „szakma” kompetencia térképe, kompetencia szótára	140
Felhasznált irodalom	145

A közvetlen megrendelői igények megfogalmazása (*Bakos Csaba Attila*)..... 147

Bevezetés	147
1. A Magyar Honvédség helye, szerepe és feladata.....	148
2. Kihívások	152
3. Új típusú háború.....	155
4. Megoldás.....	156
Összefoglalás, befejezés	161
Felhasznált irodalom.....	161

A légierő képesség alapú közelítése, mint a parancsnokképzés egyik alap

kognitív kompetenciája (*Dr. habil. Krajnc Zoltán*)..... 163

1. A légierő képességeiről általánosságban	163
--	-----

2. A Magyar Honvédség légierő csapatainak képesség-összetevői.....	172
Felhasznált irodalom.....	173
A légierő eszmerendszerként való értelmezése (Dr. habil. Krajnc Zoltán)	175
Bevezetés	175
1. Légierő-konceptiók	175
2. Légierő-elméletek	179
2.1 Korai – 1960 előtti – elméletek	180
2.2. A jelenkor elméletei.....	183
3. Légierő, mint a légi hadviselést megvalósító szervezet.....	188
Befejezés	190
Felhasznált irodalom	192
A katonai vezetői képzésekben megszerzendő jogi kompetenciák, különös tekintettel a nemzetközi hadijogi aspektusokra	
<i>(Dr. Lattmann Tamás).....</i>	<i>193</i>
1. Bevezetés	193
2. A katonai tevékenységhez szükséges jogi kompetenciák kialakítása.....	195
2.1 A szükséges jogtudományi ismeretek felmérésének sarokpontjai	195
2.2 A katonai jogtudományi képzés hibás és helyes gyakorlatai.....	195
2.2.1 Katonai jogi képzés	195
2.2.2 Hadijogi képzés a katonák számára.....	196
2.2.3 Kapcsolat a civil és a katonai felkészítés között	198
2.3 Az adott rendfokozati és felelősségi szinthez szükséges ismeretanyag megállapítása és elhelyezése az oktatási-képzési rendszerben.....	198
3. A nemzetközi és a hadijogi aspektusok.....	199
3.1 Eddigi és jelenlegi képzési gyakorlat	199
3.1.1 Katonai képzés	199
3.1.2 Polgári képzés.....	200
3.1.3 Kísérlet a polgári és katonai képzés „összekapcsolására” a nemzetközi hadijog tárgyán keresztül.....	201
3.1.4 Összegzés	202
3.2 Új, a katonai jogi felkészítésbe beillesztendő elemek	202
3.2.1 Új hazai jogszabályok	202
3.2.2 A békeműveletek növekvő jelentősége	203
3.2.3 Emberi jogok térnyerése a hadijog területén	203
3.2.4 Nemzetközi büntetőjogi elemek	204
3.3 Képzési körvonalak a jövőre nézve.....	204
3.3.1 Katonai vezető BSc képzés.....	204
3.3.2 Katonai vezető MSc képzés	206
3.3.3 Előmeneteli és vezérkari tanfolyamok.....	207
4. Zárszó	207

B. A katonai vezetői alapképzési szakon a katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák fejlesztésének lehetséges stratégiája 209

Helyzetértékelés (az alapképzési szak átalakításának folyamata

és jelenlegi helyzete) (Dr. habil. Krajnc Zoltán)	211
Bevezetés	211
1. A korábbi képzés, az átalakítandó szak jellemzői	211
2. Az újrafogalmazott követelmények, elvárások	212
2.1 Az alapképzési szak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák....	214
2.2 Az alapszakon végzett katonai vezető rendelkezik	215
2.3 Az alapfokozat birtokában a katonai vezető képes.....	215
2.4 Az alapfokozat birtokában a katonai vezető alkalmas.....	216
3. Az átalakított katonai vezetői alapszak struktúrája.....	216
4. A megújított specializációk (szakirányok) képzési céljai, a megcélzott kompetenciák.....	219
5. A katonai vezetői alapképzési szak C-SWOT analízise	227
6. A katonai vezető alapképzés szakfejlesztési (folyamatos adaptálási) stratégiájának összegzése.....	232
A jövőkép.....	232
Küldetés.....	232
A szak alapvető céljai.....	232
A kulcsfontosságú területek.....	232
A katonai vezetői képzésben résztvevők kompetencia-fejlesztésének feladatrendszere.....	233
Befejezés	240
Felhasznált irodalom.....	241

BEVEZETÉS

A kutatóműhely tagjai, a katonai vezetői alapképzési folyamat aktív részvevőiként erősen motiváltak a honvédtisztképzés, benne a katonai vezetői képzés mind magasabb színvonalon történő megvalósításában. Egy képzés sosincs „kész”, mindig van rajta javítani való, illetve a dinamikusan változó megrendelői igények generálnak a képzési oldalon változásokat.

Alapvetően, a pályázati kiírásban szereplő céloknak megfelelően, ezzel a kutatással és a kutatások eredményeként megjelenő tanulmánnyal szeretnénk egy olyan fejlesztési stratégiát megalapozni, amely közép- és hosszútávon is szavatolja a katonai vezetői képzés (parancsnokképzés) magas szintű végrehajtását és még szélesebben és mélyebben integrálja a többi hivatásrend tudásanyagát és értékeit.

Budapest, 2014. május 31.

Krajnc Zoltán (szerkesztő)

A. A STRATÉGIÁT MEGALAPOZÓ TANULMÁNYOK

A 21. század komplex műveleti környezete és hatása a katonai képességekre

Dr. Boldizsár Gábor a Magyar Honvédség hivatásos katonája, ezredes. 1989-ben avatták hadnaggyá, és azóta szolgált mélységi felderítő csoportparancsnokként, gyorsreagálású századparancsnok-helyettesként. A Honvéd Vezérkarban a békefenntartó erők kiképzése és váltása érdekében tevékenykedett. A Honvédelmi Minisztériumban a védelmi tervezés rendszerének kialakítását szolgálta. Az MH-ban megalakuló új képességek, a civil-katonai együttműködés és a lélektani műveletek kialakításában és meghonosításában vett részt mint csoportparancsnok,

parancsnokhelyettes majd parancsnok. 2011-ben áthelyezésre került a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemre, majd a jogutód Nemzeti Közszerződési Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karának dékánja lett. A katonai pályafutása során kétszer szolgált fegyver nélküli katonai megfigyelőként az ENSZ zászlaja alatt Mozambikban és Koszovóban. Fegyveres külszolgálatot szintén kétszer teljesített Afganisztánban mint a Tartományi Újjáépítési Csoport (MH PRT) parancsnokhelyettese, majd mint parancsnoka.

„Környezetünk változó jelenségeit nekünk magyarul kell megérteniünk”¹

Bevezetés

Az állam, a hatalom legfontosabb és legősibb feladata a védelem. Megvédeni az országot a külső és belső ellenségek ellen. A védelmet a hatalom által kizárólagosan, monopolhelyzetben irányított hadsereg hivatott ellátni.

A történelem során azonban a védelmi feladat új értelmezést (is) kapott, kiegészült a haderő feladatrendszere, ahogyan az Magyarország alaptörvényében is meghatározásra került a Magyar Honvédség részére.

¹ LŐRINCZ KÁLMÁN: *Menetben: egy katona gondolatai*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2009. 66.

Magyarország geopolitikai, geostratégiai helyzetének, biztonságpolitikai környezetének köszönhetően egy nyugodtabb, kiszámíthatóbb földrajzi térségben helyezkedik el. Így a honvédelmi, kollektív védelmi feladatokra (vagy a történelem során ehhez hasonlóra) az elmúlt jó néhány évtizedben nem került sor.

A Magyar Honvédség képességére, feladatellátására viszont gyakran szükség van a különböző nemzetközi kötelezettségek alapján zajló műveletekben (pl. békeműveletek) illetve a természeti vagy emberi eredetű katasztrófák enyhítésében, hatásuk felszámolásában.

A Magyar Honvédség valós alkalmazása tehát e két utóbbi feladatrendszerben realizálódik.

A '90-es évek elejétől egyre bonyolultabb, egyre veszélyesebb, egyre távolibb válságok kezelésében vesz részt az MH egyre nagyobb kötelekekkel.

Tanulmányom összeállítása során ezeket a műveleti tapasztalatokat tekintem át és foglalom össze.

A bipoláris világ megszűnte után a nemzetek haderőiket jelentősen átalakították. A tömeghadseregekből kis létszámú professzionális haderőket alakítottak ki. Számos országban Európában felfüggesztették a sorozás intézményét, így békeidőben csak – a hidegháborús létszámadatokhoz képest – kis létszámú önkéntes (hivatásos, szerződéses és tartalékos) katonák adják a haderők legénységi állományát.

Ha megvizsgáljuk a nemzetközi kötelezettség alapján teljesített külföldi szolgálatot, látható, hogy viszonylag kis kötelekek is már összefegyvernemi, összhaderőnemi és multinacionális környezetben hajtják végre feladatukat. Ehhez elengedhetetlen az együttműködési képesség kialakítása a tárgyi tudás, a közös nyelv (angol) közös eljárási rend és az együttműködésre képes adatátviteli eszközök, felderítő és fegyverrendszerek megléte. Tekintettel, hogy a külföldi műveleti alkalmazások során kis kötelekkel hajtják végre a feladatot, így ezek állományának, parancsnokainak is képesnek kell lennie más nemzetek kötelekeivel az együttműködésre.

A kisebb méretű kötelekeknek pedig alacsonyabb rendfokozatú, fiatalabb parancsnokai vannak, akik általában néhány éve végezték el tanulmányaikat a katonai tanintézetekben és váltak altisztvé vagy tisztvé. Elengedhetetlen, hogy az ő oktatásuk során a műveleti környezetre vonatkozó ismeretek, elvárások, az együttműködés területei és specialitásai oktatásra kerüljenek. De ha a haderők, így a Magyar Honvédség szerkezetét, létszámadatait vizsgáljuk, az is megállapítható, hogy egy országvédelmi feladat során is szükség van alacsony vezetői szinten is a multinacionális együttműködésre. A NATO elveinek megfelelően a tagországok megsegítik/megsegíthetik, megvédhetik egymást egy külső támadás esetén. Ez a Kollektív Védelmi Művelet (Collective Defence Operation – CDO) ugyanúgy feltételezi, igényli az együttműködés képességét a részt vevő erőktől és vezetőiktől.

Másodszorban pedig ezt a képességet, készségthalmazt mindenkire ki kell terjeszteni, hiszen minden katona válhat parancsnokká, vezetővé harchelyzetben. „Katona és parancsnok”, ismerni kell mindenkinek a harc megvívásához szükséges tudást, képesnek kell lennie arra, hogy ezt alkalmazni is tudja készség szinten extrém körülményekben és extrém helyzetekben is. Minden vezetőnek is ismernie kell a harc megvívásának rejtjel-

meit, hiszen korra, nemre, rendfokozatra való tekintet nélkül hat a robbanás, a lövedék és pusztul az élőerő. De a beosztott katonának is kell ismerni a vezetés, együttműködés szükséges képesség és készség, kompetencia anyagát, hiszen a fegyveres küzdelemben az előljáró harcképtelenné válása esetén a rangidősnek át kell vennie a vezetést.

De a szolgálati idő múlásával is kerülhet magasabb vezetői, parancsnoki beosztásba a katona, ahol a korábban megszerzett, fejlesztett kompetenciáit, már maximálisan kell tudnia használni, alkalmazni a sikeres feladatmegoldások érdekében.

Egy történelmi példa: 1941. április 12. a Magyar Királyi Honvéd Ejtőernyős Zászlóalj egy harccsoportja a zászlóaljparancsnok vezetésével bevetésre indult a Délvidékre. Feladatuk volt, hogy a déli irányba előrenyomuló szárazföldi erők részére vegyék birtokba és tartsák meg a sikeres és gyors átkelés érdekében Szenttamásinál a Ferenc-csatorna hídját. A bevetésre ejtőernyős kijuttatással került sor. A vezérgép a felszállást követően visszazuhant a földre, több ejtőernyős, közöttük az alakulat parancsnoka, a harccsoport parancsnoka is meghalt. A híd birtokba vételére viszont mindenképpen szükség volt. Öt órával a tragédia után a megmaradt állomány átszervezésével, három szállítógéppel Kiss Zoltán eje. főhadnagy parancsnoklásával végrehajtották a harcfelelő feladatot. Kiss Zoltán 1937-ben végzett a Ludovika Akadémián, és kevesebb, mint négy év múlva már ezt a kiemelt jelentőségű ejtőernyős műveletet vezette.

A kompetenciák, képességek és készségek meghatározására, kategorizálására bőséges szakirodalom áll rendelkezésre. A katonákkal szembeni elvárások felsorolása és definiálása is rendkívül széles körű. Tankönyvek, szakkönyvek és folyóiratok, tanfolyamok és tréningek, doktrínák és szabályzatok, történelmi visszaemlékezések és feldolgozott tapasztalatok hosszasan sorolják az elvárásokat. Tanulmányomban e felsorolásokat kívánom kiegészíteni saját és bajtársaim tapasztalataival, amit az elmúlt évtizedek művelleti során megéltünk és feldolgoztunk.

Tanulmányom gerincét az MH Tartományi Újjáépítési Csoport (MH PRT) tapasztalatai adják, hiszen ez volt az a feladat, ami a legbonyolultabb, legtöbb nehézséget felszínre hozó, az egész MH-t érintő művelet volt 2006 és 2013 között.

Az MH PRT komplex feladatát (közigazgatás, gazdaságfejlesztés-újjáépítés, fizikai biztonság) hazai területtől nagy távolságra, szélsőséges klimatikus és biztonsági környezetben hajtotta végre. A feladatellátás mellett a teljes önellátásra is alkalmas katonai kötelék az MH valamennyi alakulatától került toborzásra (fél éves váltásokkal) és a felkészülés során kovácsolódott eggyé! Az MH PRT képes volt szervezetébe integrálni más nemzetek katonáit és kötelékeit is. Képes volt Baghlan tartomány fejlesztése, biztonságosabbá tétele érdekében együttműködni a szövetségesekkel, a partnerekkel, a nemzetközi közösség szereplőivel és a helyiekkel is.

1. A megváltozott alkalmazás a fegyveres erőknél

1.1 A Magyar Honvédség²

„(1) Magyarország fegyveres ereje a Magyar Honvédség. A Magyar Honvédség alapvető feladata Magyarország függetlenségének, területi épségének és határainak katonai védelme, nemzetközi szerződésből eredő közös védelmi és békefenntartó feladatok ellátása, valamint a nemzetközi jog szabályaival összhangban humanitárius tevékenység végzése.

(2) A Magyar Honvédség irányítására – ha nemzetközi szerződés másként nem rendelkezik – az Alaptörvényben és sarkalatos törvényben meghatározott keretek között az Országgyűlés, a köztársasági elnök, a Honvédelmi Tanács, a Kormány, valamint a feladat- és hatáskörrel rendelkező miniszter jogosult. A Magyar Honvédség működését a Kormány irányítja.

(3) A Magyar Honvédség közreműködik a katasztrófák megelőzésében, következményeik elhárításában és felszámolásában.

(4) A Magyar Honvédség hivatásos állományú tagjai nem lehetnek tagjai pártnak, és nem folytathatnak politikai tevékenységet.

(5) A Magyar Honvédség szervezetére, feladataira, irányítására és vezetésére, működésére vonatkozó részletes szabályokat sarkalatos törvény határozza meg.”

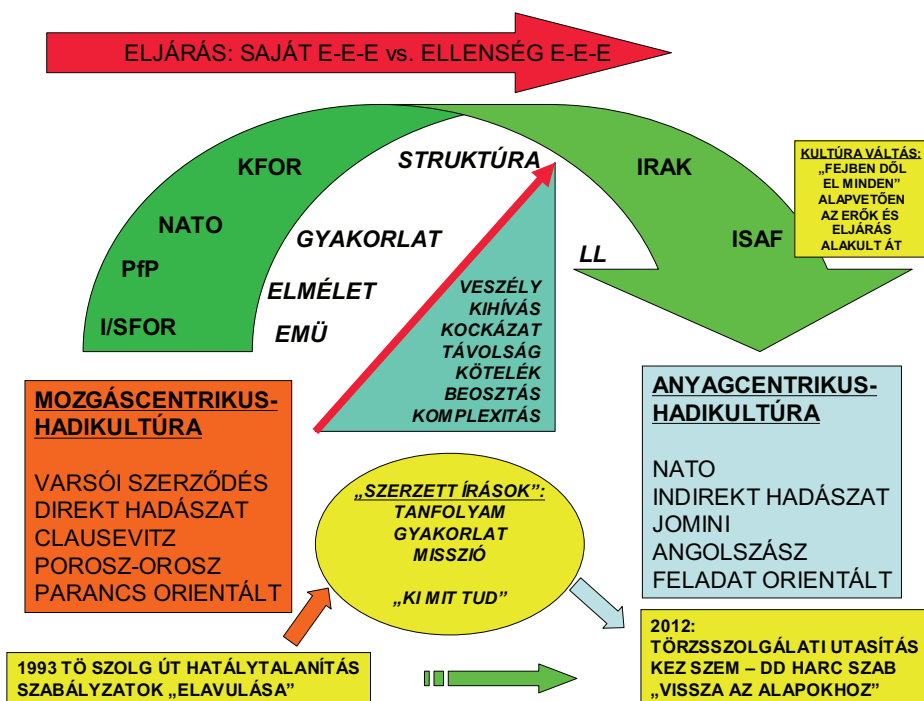
A Magyar Honvédség alaptörvény szerinti feladatait különböző földrajzi térben látja el:

- Az országvédelmet, a hazai válságkezelést, katasztrófakezelést honi területen.
- A kollektív védelmi feladatok mellett a válságkezelés és katasztrófakezelés is végrehajtásra kerülhet a NATO-tagországok területén is.
- A szövetségen kívüli területeken pedig alapvetően a válságok kezelése, pontosabban a békétámogató műveletek és egyéb nemzetközi kötelezettségek, így a humanitárius tevékenység kerül végrehajtásra.

A haderők, így az MH által külföldön, nemzetközi kötelezettség alapján végrehajtható feladatok rendkívül széles spektrumon szóródnak. Katonák részére alapvetően a NATO és a nemzeti összhaderőnemi doktrínák (AJP1 és ÖHD) határozzák meg a feladattípusokat.

² Magyarország Alaptörvénye 45. cikk

1.2 A Magyar Honvédség átalakulása³

1. ábra: Az MH átalakulása⁴

A hidegháború végén Magyarország egy új biztonsági környezetbe került. Korábban nem ismert veszélyek és kihívások jelentek meg, melyek kezelése szükséges az állam léte és biztonsága érdekében. A politikai enyhülés, változás eredményeként megszűnt a Varsói Szerződés mint a keleti blokk politikai és katonai szövetsége. Az új környezetben Magyarország egyedül volt, egyedül kellett gondoskodnia biztonságáról. A nyugat, a NATO párbeszédet kezdeményezett a volt Varsói Szerződés országaival. A nemzetközi béke és biztonság érdekében pedig az elmúlt 20 évben több szervezet is vezetett béke-támogató műveletet, melyek közül néhányban Magyarország is részt vett. E műveletek és a nemzetközi együttműködés tapasztalatai hozzájárultak ahhoz, hogy a Magyar Honvédség átalakuljon és a NATO teljes jogú tagjává váljon. A műveletek tapasztalatai jelentősen hozzájárultak a haderő képességeinek fejlesztéséhez, feladatrendszerének hatékonyabb ellátásához.

³ BOLDIZSÁR GÁBOR: *Use of Lessons Learned for Better Education*. In: Better Cooperation for Better Operation of the Future Visegrad EU Battle Group. Wrocław, 2013. 96–99.

⁴ BOLDIZSÁR GÁBOR: *Use of Lessons* i. m. 97.

A hidegháború végén a magyar haderő kiképzésében, szervezetében, felszereltségében, doktrínájában a Varsói Szerződés országaira jellemző vonásokat mutatott.

Hadászati elvei alapvetően a támadásra és megsemmisítésre, a direkt hadászati elvekre alapozódtak. Teoretikus hátterét alapvetően a porosz-orosz utas gondolkodás, a mozgás-centrikus hadikultúra határozta meg. A sorozott hadsereg vezetési stílusa a parancsorientált módszer volt.

Az átalakulás végére, napjainkra az MH a NATO teljes jogú tagja. Doktrínái, alkalmazási elvei igazodnak a szövetség követelményeihez. Az indirekt hadászati elveket követő professzionális (nem sorozott) haderőre a feladatorientált vezetés a jellemző. Az átalakulás kezdetén Magyarország kereste helyét a nemzetközi biztonsági környezetben.

A NATO-val való együttműködés volt a katalizátor, ami átalakította az MH-t. Az 1990-es évek elején ENSZ vezetete fegyvernélküli katonai megfigyelő missziókban vettek részt egyénileg magyar katonák.

Általában bilaterális alapon magyar katonák kezdtek külföldi hadseregek iskoláiban, tanfolyamain is tanulni. A folyamatos elméleti tudás növelése, a mai típusú hadikultúra elsajátítása hozzájárult az MH teljes átalakításához.

Jelentős változást 1995 hozott. Ekkor került telepítésre az első két fegyveres békefenntartó misszióban magyar alakulat. (ENSZ-Ciprus-UNFICYP; HFO-Sínai félsziget – Multinational Forces and Observers). De az év végén egy műszaki zászlóalj is alkalmazásra került az első NATO vezetete területen kívüli szárazföldi művelet, az IFOR kötelékében (Bosznia-Hercegovina). Szintén ebben az évben kezdődtek el a NATO PfP együttműködések gyakorlatok, konferenciák, tanfolyamok formájában.

Következő fontos dátum 1999, amikor Magyarország a NATO teljes jogú tagjává válik. A koszovói válság rendezésére indított, NATO vezetete KFOR műveletben egy ör-biztosító zászlóaljat telepít.

A 2001. szeptember 11-ei terrortámadás után induló iraki és afganisztáni műveletekben is részt vett Magyarország. Irakban, a koalíciós műveletben lengyel alárendeltségben egy szállító zászlóalj szolgált. A különböző szintű törzsekben is szolgáltak magyar katonák.

Afganisztánban az ISAF misszióban 2003-tól szolgálnak magyar katonák. Először egyéni törzsbeosztásokban, orvoscsoporttal. Majd 2004–2006 között egy könnyű gyalog századdal. 2006–2013 között pedig az északi régióban egy PRT-t (Baghlan tartomány) működtetett Magyarország. 2009-től Műveleti Mentor és Összekötő Csoport (OMLT) (napjainkban Műveleti Tanácsadó Csoport – MAT) és különleges műveleti csoportok is szolgálnak Afganisztánban. 2010-től harci helikopter, 2011-től szállító helikopter mentor csoport is volt az ISAF kötelékében. Logisztikai és műszaki iskolán kiképzőként szolgáltak, szolgálunk magyarok a különböző szintű törzsek egyéni beosztásai mellett. A Kabuli Nemzetközi Repülőtér (KAIA) is többször vezették, őrizték magyar katonák.

A műveletek során, évről évre változik a feladat, a kockázat. Egyre veszélyesebb műveletekben, egyre nagyobb távolságban, egyre nagyobb kötelékekkel vesz részt az MH. E műveletek egyre összetettebbek és nagy kockázatúak a saját csapatokra nézve is.

Magyarország 2004-ben egy másik fontos nemzetközi gazdasági és biztonsági szervezet, az Európai Unió (EU) tagja lett.

A műveleti részvétel mellett az MH struktúrája is átalakult. A sorkatonai szolgálat 2004-ben megszűnt, a kisebb létszámú haderő vezetési-irányítási, tervező-szervező rendszere egyre jobban igazodott a NATO-val, az EU-val való együttműködéshez.

A hadikultúra váltás idején a doktrinális rendszer is átalakulásra került. A Varsói Szerződés utasításai, szabályzatai már alkalmatlanok voltak az új elvárások teljesítéséhez.

A valós műveletek tapasztalatai, a külföldön tanulmányokat szerzett tudás lehetővé tették, hogy az új doktrinális háttér kialakuljon. Ez a doktrinális rendszer alkalmas a NATO és EU, valamint a nemzeti feladatok hatékony elvégzésére.

A haderő irányításával kapcsolatban is jelentős változások történtek. A demokratikus elveknek megfelelően a hadsereg politikai irányítása és költségvetési rendszere is átalakult. A demokratikus civil kontroll alapelvei megvalósultak a haderő irányításában. A civil minisztérium és a katonai vezérkar között a felelősség, feladat szétosztásra, a vezetés-irányítás szabályai meghatározásra kerültek. A törvények maximálisan érvényesek a haderőn belül is. A költségvetés átlátható, tervezett, a parlament által jóváhagyott.

1.3 Múlt és jelen műveleteinek változásai⁵

„A haderők, a Magyar Honvédség elmúlt időszakban végrehajtott és várható feladatainak markáns jellemzői a konfliktusok változásaihoz köthetők.

A hidegháború korszakában alapvetően:

- *államok között zajlottak a fegyveres konfliktusok, működő katonai és kormányzati vezetés-irányítási rendszer kontrollja mellett;*
- *a fegyveres összeütközéseket katonai szervezetek hajtották végre;*
- *a veszteségek zömmel katonai jellegűek;*
- *alapvető cél egy adott terület birtokbavétele és megtartása;*
- *a katonai feladatokat összefegyvernemi, összhaderőnemi szinten és együttműködésben hajtották végre, bonyolult fegyverrendszerek alkalmazásával.*

A hidegháború után felszínre törő polgárháborús konfliktusok minden területen eltérést mutatnak:

- *a konfliktusok az államon belül zajlanak a történelmi, vallási, etnikai, gazdasági eltérések alapján és okán;*
- *fegyveres csoportok, milíciák a küzdelem résztvevői. E fegyveresek sok esetben a nemzetközi jog értelme szerint nem is tekinthetők harcosnak, hadviselő félnek;*
- *az összecsapásoknak jóval nagyobb százalékban civilek esnek áldozatul;*
- *az erőszak alkalmazásának célja a csoport azonosságtudatának erősítése, az eltérő történelmi, vallási, etnikai háttérrel rendelkezők kiszorítása a hatalomból, sokszor e szűkös erőforrások felhasználásával;*

⁵ BOLDIZSÁR Gábor: *Kultúrantropológia és a jövő tisztképzés*. In: *Hadtudományi Szemle*, 2013/1. Budapest, 101–102.

- *a polgárháborús viszonyok között egyszerű kézi fegyverekkel folyik a közdelem és ez meghatározza a hadviselés helyszínét.*

Összhaderőnemi, összefegyvernemi szofisztikált fegyverrendszerek nélkül, szinte csak kézi-fegyverekkel a lakott térben, a településeken és azok környezetében folyik a harc. Repülőeszköz, tüzérség, harcjármű, kommunikációs rendszerek hiányában nem lehet nagykiterjedésű területeket ellenőrizni. De lehet a városokat, falvakat, a lakosságot kontrollálni. A lakott térben zajló és a hagyományok, a vallás, az etnikai hovatartozás, az emberi magatartások eltérőségén alapuló konfliktusokat is csak ott és olyan eszközökkel lehet feloldani, ahol azok keletkeztek és jelen vannak, és ami azok valós oka.”

1.4 A második generációs műveletek jellemzői⁶

„A II. generációs békeműveletek jellemzői az alábbiak:

- *konfliktusok változása;*
- *komplexitás (biztonság, szereplők, más szervezetek);*
- *polgárháború (hatalom);*
- *tömeges gyilkosság/népiirtás/etnikai tisztogatás;*
- *egyéni, csoportazonosság-tudat;*
- *menekültek, civil áldozatok;*
- *egyszerű, olcsó fegyverek;*
- *béketámogató erők mint célpontok;*
- *béketámogató erők erőszak alkalmazása, kikényszerítés;*
- *párhuzamos katonai akciók;*
- *felkészültség, felszerelés;*
- *szűkös források ellenőrzése;*
- *szervezetek feladatátadás-átvétele.*

További jellemzők:

- *regionális biztonság felértékelődése;*
- *megelőzés jelentősége (UNPREDEP);*
- *szankciók alkalmazása;*
- *semlegesség, pártatlanság fogalmának átértékelése;*
- *önvédelem fogalmának átértékelése;*
- *nem hagyományos katonai feladatok ellátása (rendészet, humanitárius tevékenységek, választásbiztosítás...);*

⁶ BOLDIZSÁR GÁBOR: *A békeműveletekben való részvétel hatása a Magyar Honvédségre*. PhD értekezés ZMNE, Budapest, 2008. 33.

- *békeműveletek a haderők fontos feladatává váltak, kialakításra kerültek a szükséges szabályzók (koncepció, doktrína, eljárások...), a gyakorlati tapasztalatok feldolgozásra és a képzésbe beépítésre kerültek.*”

2. Mai komplex műveleti környezet

Jellemzői:⁷

- „– *A konfliktusok kezelésében, a béke és biztonság megeremtését és megerősítését egyre több nemzetközi szervezet vállalja fel. Valamennyi szervezet törekszik arra, hogy tevékenysége legitim legyen, annak alapja valamely ENSZ Biztonsági Tanács határozatából származtatott legyen.*
- *A katonai műveletek nagyfokú politikai és médiafigyelem mellett kerülnek végrehajtásra. A politikai hatás és a nyilvánosság miatt felértékelődik a kis kötelékek, az egyének feladat-végrehajtása és magatartása.*
- *A konfliktusok összetetté válása miatt komplex és összehangolt reagálásra van szükség a nemzetközi műveletek végrehajtása során a biztonság valamennyi dimenziójában (politikai-közigazgatási, katonai-belbiztonsági, gazdasági, humanitárius, környezeti, egyéb) és szereplőjével.*
- *A katonai erő komplex feladatrendszereket old meg alapvetően a katonai-belbiztonsági, politikai-közigazgatási és a gazdasági biztonsági dimenziókban.*
- *Minden biztonsági dimenzióknak megvan a sajátossága, így az abban tevékenykedő szervezetek, szereplők is sokszínűséget mutatnak. A komplex konfliktusok kezelésének sok szereplője van, akikkel a folyamatos együttműködést és az erőfeszítések összehangolását ki kell alakítani és fenn kell tartani.*
- *A műveleti területek alapvetően nagy földrajzi kiterjedésűek, viszont a rendelkezésre álló katonai erők létszáma korlátozott. Így a nagy térben kis kötelékeknek kell a feladatot megoldani.*
- *A nemzetközi katonai beavatkozás minden esetben több nemzet által tervezett, szervezett és végrehajtott tevékenység, így a multinacionális jellege is meghatározó.*
- *Ez szükségessé teszi, hogy a kis kötelékek szintjén is megjelenjen a fegyvernemek és a haderőnemek (szárazföldi, légi és tengerészeti) közös, vagyis az összefegyvernemi, összhaderőnemi feladat-végrehajtás.*
- *A feladat-végrehajtás képességét folyamatosan fenn kell tartani, honi területtől távol is. A feladatokat nagyfokú önállósággal, a korlátozó jogi környezet és szűkös erőforrások, az előljáró parancsnokság utasításai alapján kell végrehajtani. A működéshez, fenntartáshoz, kiegészítéshez szükséges utánpótlást, kiegészítést, feltöltést honi területről kell biztosítani.*
- *A katonai erő alkalmazása során gyakori az aszimmetrikus hadviselés megvalósulása.*

⁷ BOLDIZSÁR GÁBOR: *A magyar PRT, mint a legkomplexebb külföldi válságkezelés műveleti környezete* In: Társadalom és Honvédelem NKE, Budapest, 2013. (megjelenés alatt)

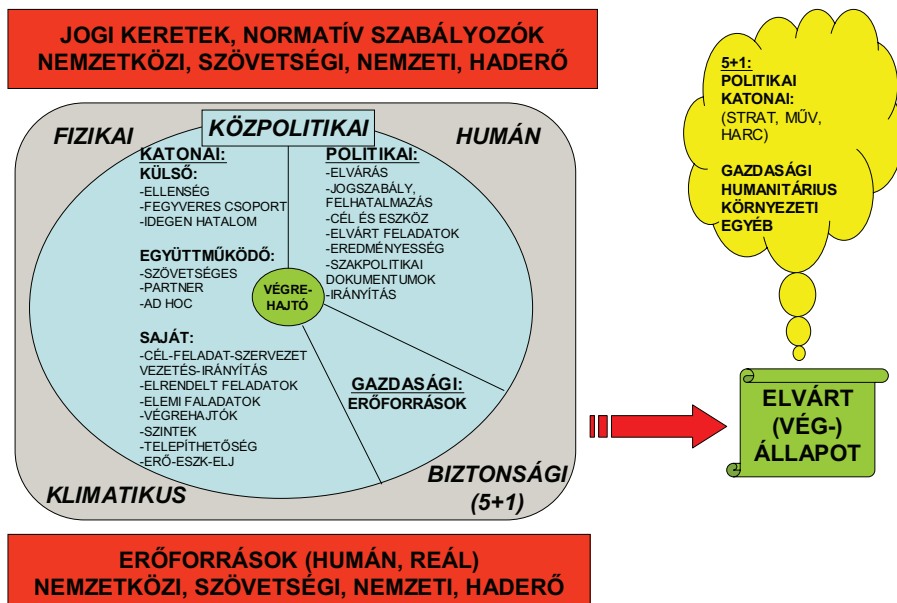
- *Sok esetben nem csak tradicionális katonai feladatokat kell végrehajtani alapvetően eltérő kultúrkörben, lerombolt-leromlott infrastruktúra mellett, extrém fizikai (földrajzi és épített) és klimatikus viszonyok között.*
- *A műveleti területen harmadik félként tevékenykedő erők szempontjából elengedhetetlen a helyi hatóságok, a lakosság, a formális és informális véleményalakítók magatartása, elfogadási hajlandósága a katonai erővel, a nemzetközi erőfeszítéssel és a kitűzött végcélokkal kapcsolatban. E magatartás lehet támogató, semleges vagy elutasító.*
- *A helyiek magatartása, vagyis a humán tér viszonyai és történései azok, amik alapvetően befolyásolják a feladat végrehajtását (elfogadottság) és jelentenek veszélyt a katonai erőre (eltérő értékrend és reakció). Az egyén, a tradicionális kis- és nagyközösségek cselekvései és reakciói az eltérő történelmi, kulturális, vallási és tapasztalati okok miatt eltérőek. Az eltérő normák nem-ismerete komoly veszélyt jelent a katonai erő, a nemzetközi beavatkozás szereplői számára.”*

2.1 Módszertan és kategóriák⁸

A komplex válságok komplex kezelést igényelnek, melynek nagyon sok szereplője van. E szereplőknek jól kell ismernie a saját és együttműködő partnereit. De ismerni kell azt a bonyolult környezetet is, amiben és aminek a korlátai között a feladatot, együttműködést folyamatosan végezni kell. A haderő alkalmazási elvei, feladatai megváltoztak, mert maga az elérendő cél is megváltozott. E változások eredményeként, de esetenként okaként a műveleti környezet változásait is meg kell ismerni és kell elemezni. Napjaink komplex műveleti környezetének sajátosságai eltérő erő-eszköz eljárási rend kialakítást, kapcsolatot feltételeznek. A honi területektől lévő nagy távolság, a nagy földrajzi tér, a klimatikus, földrajzi, biztonsági és a humán tér, a hazaitól sokszor markánsan eltérő viszonyok mind a haderő felszerelését és technikai eszközeit (eszköz), személyi állományának felkészültségét és összetételét (erő) és az alkalmazott eljárásokat, feladatokat (eljárás) befolyásolja. E három tényező összhangja – mint a hadtudomány egyik alaptétele – és viszonyulása az ellenség, a szembenálló fél erő-eszköz-eljárásaihoz elengedhetetlen, de nem elegendő. A komplex katonai művelet valamennyi elemének teljesülése, teljesítése, az annak való megfelelés együttesen járul hozzá a sikerhez.

A politika által determinált és a biztonság valamennyi dimenziója által tovább bontott elvárt végállapot, a cél, a kiindulópont. A haderő alkalmazásának, a nemzetközi beavatkozás céljának meghatározása alapelv. De a célok eléréséhez meghatározott jogi keretek (feltételek, korlátok) és a rendelkezésre álló – sokszor szűkös – erőforrások (humán, reál) összhangja szintén a siker egyik alapfeltétele. A megfelelően kiválasztott célok eléréséhez rendelt és biztosított források és jogi lehetőségek esetén a siker szinte teljes mértékben a katonai professzionalizmuson és a mindenkor hozzátársuló hadi szerencsén múlik.

⁸ BOLDIZSÁR GÁBOR: A magyar PRT i. m. alapján.

2. ábra: Komplex műveleti környezet⁹

A szövetség területén kívül végrehajtott katonai műveletek vizsgálata, összefüggéseinek feltárása egy állandóan változó folyamat. Az egyes műveleti területek, az elvárt végállapot, a tagországok, szereplők lehetőségei és szándékai mind befolyásolják a komplex környezet elemeit és azok egymáshoz, a haderőhöz való viszonyait, a reál gyakorolt hatásokat. A komplex műveleti környezet tényezőinél nem csak a végrehajtás során kell számolni, hanem a politikai döntéshozatal, a katonai erő alkalmazásának tervezése és szervezése során is figyelembe kell venni annak sajátosságait és hatásait.

E tényezők a következők:

- Közpolitikai környezet;
- politikai környezetrészt;
- katonai (külső, együttműködő, saját) környezetrészt;
- gazdasági környezetrészt;
- Klimatikus környezet;
- Biztonsági környezet (5+1!);
- Fizikai környezet;
- Humán környezet.

⁹ Készítette: a Szerző.

2.2 Közpolitikai környezet

Legfontosabb eleme az elvárások, a kívánt végállapot. De a célkijelölés mellett egyéb, a haderő alkalmazására, megóvására, nemzeti érdekek érvényesítésére szolgáló célok is megjelölésre kerülnek, kerülhetnek. De ezek az elvárások a nemzeti szinten túl megjelennek szövetségi, nemzetközi, helyi szinteken is. A haderő bevetésének, alkalmazásának, a siker teljesítésének fokmérője az eredményesség, hogyan járult hozzá a katonai beavatkozás a kívánt végállapot eléréséhez.

A jogszabályok kiemelt fontossággal bírnak, a műveleti környezet komplex rendszerében. A nemzetközi és a hazai jogi korlátok és lehetőségek mellett a helyi jogi előírások is befolyásolják a műveletek szereplőit.

A legitim végrehajtás alapfeltétele a megfelelő felhatalmazás. A szövetség területén kívül, illetve az ENSZ-tagállamok területén végrehajtott műveletek legszilárdabb felhatalmazását az ENSZ Biztonsági Tanácsának (BT) határozata adja. Minden szövetség, koalíció törekszik, hogy tevékenysége az ENSZ BT határozatából eredeztetett, vagy közvetlenül meghatározott legyen.

A komplex műveletek szereplői bonyolult viszonyrendszerben működnek együtt. De a haderőn, a nemzetközi kötéleken belül is összetett a vezetés-irányítás rendje. A nemzeti vezetés-irányítás mellett, azt számos esetben teljesen háttérbe szorítva, működik az adott, magasabb katonai kötélekkel megvalósuló nemzetközi, többnemzeti viszonyrendszer. De hogy a vezetés-irányítás hogyan is valósul meg, azt a korábban említett jogi keretek és az át-alárendelés formája is meghatározza.

A nemzetközi térben, közös erőfeszítéssel megvalósuló műveletekben is megmarad a clausewitz-i alaptétel a politika célkijelöléséről és a haderő mint végrehajtó eszköz viszonyáról.

Az elvárások, felhatalmazások, lehetőségek és korlátok, a kitűzött célok mind befolyásolják a végrehajtandó feladatok körét, tartalmát és milyenségét.

Nemzeti és szövetségi szinten az együttműködés, közös feladat-végrehajtást befolyásoló egyéb tényezők között kell megemlíteni a szakpolitikai dokumentumrendszert is, ami a biztonság- és védelempolitika alapelvektől kiindulva befolyásolják akár a harcászati szintű szabályzatok kidolgozását, de legalábbis alkalmazását.

A cél-feladat-szervezet helyes és pontos alkalmazása biztosítja, hogy a kitűzött célok eléréséhez szükséges feladatok definiálása után a megfelelő szervezet is kialakítható.

A vezetés-irányítás rendje a katonai kötélekek számára talán még kiemelkedőbb jelentőséggel bír, mint a komplex művelet más szereplői esetében.

A katonai erő hatékony alkalmazásának titka az előljáró által elrendelt feladatok mellett a saját kikövetkeztetett (szükségessé vált) feladatok helyes értelmezése és lebontása részfeladatokká. Ehhez pedig a végrehajtáskor szükséges a megfelelő erő-eszköz hozzárendelés.

A komplex műveletek katonai szereplőinél megtalálható a harcoló, harctámogató és harctámogató-kiszolgáló funkcionális elem valamennyi szinten.

A konfliktuszónák, műveleti területek honi területektől mért nagy távolsága és az ott meglévő nagy földrajzi tér szükségessé teszi, hogy a részt vevő nemzetek katonai

erői és eszközei telepíthetők legyenek. De a telepíthetőségen kívül az is fontos, hogy ezen eszközök és erők alkalmasak legyenek az eltérő fizikai és klimatikus környezetben a sikeres feladat-végrehajtásra. A saját erő-eszköz-eljárás kapcsolatát és belső tartalmát alapvetően a környezet és az ellenség hatásai, képességei és korlátai befolyásolják, mint „külső” tényező. Belső tényezőként pedig a már említett célok, jogi keretek és rendelkezésre álló erőforrások viszonyrendszere.

A nemzetközi térben a Magyar Honvédség feladatát nem egyedül oldja meg, még katonai vonatkozásban sem. A szövetség más tagországai, illetve a csatlakozó államok is biztosítanak erőket a közös műveletbe. De a helyi biztonsági erők, a partnerek is megjelennek az élhetőbb, biztonságosabb környezet megteremtéséért folytatott küzdelemben. Helyi viszonylatban napjainkban nemzetközi szinten is megjelennek új szereplők mindkét oldalon. A magán biztonsági cégek, fegyveres csoportok, valamint idegen hatalmak érdekeit képviselő harcosok mind szereplőivé váltak napjaink műveleteinek.

Ez két szempontból is fontos tényezőhalmaz. Egyrészt mert fontos tisztázni, hogy a nemzet, szövetség milyen erőforrásokat biztosít a katonai erő alkalmazásához. Másrészt pedig azt is, hogy a komplex válságkezelés jegyében milyen erőforrásokat mozgósít a nemzetközi élet a helyi gazdaság helyreállítására, működőképessé tételére, illetve a működőképes állam és közigazgatás kialakítására.

2.3 Fizikai környezet

A honi területektől eltérő természetes, épített és rombolt környezet nagymértékben befolyásolja a katonai kötelék által használható eszközöket. Ezek az eszközök ezért sokszor olyanok, amik az adott küldő ország haderejében nem rendszeresítettek. Ezek beszerzése és rendszerbe állítása, az állomány kiképzése és felkészítése többletterhet ró a nemzeti haderőkre. Az eszközök folyamatos rendszerben tartása, hadrafoghatósága, műszaki-katonai paraméterei mind befolyásolják az alkalmazhatóságot, az eljárási rendet.

Klimatikus környezet

A fizikai környezethez hasonlóan a klimatikus környezet is nagy hatással van a nemzetközi kötelék erőire, eszközeire és eljárási rendjére.

Biztonsági környezet

A hidegháború végeztével felbukkanó válságok rendkívül összetettek. Ezek kezelését is csak komplex módon lehet hatékonyan elvégezni. A biztonság valamennyi dimenziójában szükséges erőfeszítéseket tenni a stabilitás érdekében. A biztonsági dimenziók együttesen értelmezhetők, egymást erősítő, vagy gyengítő hatással bírnak, de mégis az első három az, aminek megléte, stabilitása, kiszámíthatósága és önfenntarthatósága esetén biztonságról, biztonságos környezetről beszélhetünk.

E dimenziók a következők:

- politikai, közigazgatási;
- gazdasági;

- katonai, belbiztonsági;
- szociális, humanitárius;
- környezeti;
- egyéb (tudományos és technikai).

Valamennyi biztonsági dimenziónak saját és sajátos szereplői vannak. A komplex válságkezelés szellemében ezen szereplők együttműködése, erőfeszítéseik összehangolása nélkül elképzelhetetlen a siker.

Humán tér

A fizikai és klimatikus környezet komoly hatást gyakorol a személyi állomány életkörülményeire. Sokszor nehezen elviselhető fizikai, egészségügyi terhet ró a katonákra, mégis az élet megóvása, a feladatteljesítés sikere szempontjából a humán környezet jelenti a legnagyobb veszélyt.

A humántér ismerete, ezen belül az egyének, a kis- és nagyközösségek jellemzőinek megismerése, szokásaiknak, hagyományaiknak és reakcióiknak látható és láthatatlan kapcsolatrendszerének feltérképezése, majd e tudás felhasználása az érintkezés, a befolyásolás során, elengedhetetlen a sikerhez. A komplex műveletekben részt vevő nemzetközi közösségeknek és az érintett helyi lakosságnak több ponton eltérő értékei és érdekei lehetnek. Eltérés lehet a döntéshozatali mechanizmusban, az alapfilozófiában (mandátumában) az érdekekben és az értékekben, amelyek befolyásolhatják a konfliktus rendezését. A nemzetközi egyének és szervezetek ismerete azért fontos, mert velük együttműködésben az erőfeszítéseket összehangolva történik a komplex konfliktuskezelés, békefenntartás, államépítés. A helyiek és közösségeik – melyek a külső szemlélő számára sokszor láthatatlanok – azok, amelyek valójában eldöntik egy művelet sikerességét. A helyiek magatartása, viselkedése, reakciója támogatólag vagy ellenségesen hat, esetleg semlegességet mutat saját tevékenységünk megítélésére. A humántér szereplői, akiket sokszor a sajátunktól markánsan eltérő kultúrkör, döntéshozatal, történelem, szokások, viselkedések jellemeznek, ők a sikeresség megítélői. A humántér szereplői, akik támogatásával a konfliktus feloldásában részt vevő nemzetközi szereplők sikeresek lehetnek. De ellenérzéseikkel, ellenséges magatartásukkal az ellenünk küzdő (fegyveres, politikai) csoportokat támogathatják. E humántér meg- és kiismerése és befolyásolása, saját oldalunkra állítása az igazán fontos feltétele a sikernek. A győzelmet vagy vereséget, a sikert vagy kudarcot az egyének és közösségek fogják megítélni rövid, közép- és hosszútávon is.

3. Mai komplex műveleti környezethez kapcsolódó képességek és kompetenciák

A haderők, így a Magyar Honvédség, alkalmazási elvei és az alkalmazás helyszínei, körülményei is módosultak. Bár alap- és legfőbb feladata a Magyar Honvédségnek is az ország védelme, az elmúlt évtizedekben mégis a külföldön végrehajtott szövetség érdek- és értékvédelme érdekében végrehajtott műveletekben volt jelentős szerepvállalás. A meg-

változott, de más szemszögből nézve kibővült műveleti környezet és azok elemeinek, hatásainak vizsgálata szükségessé teszik a korábbi ismert kompetenciák kiegészítését, újraértelmezését, pontosítását.

Hadelméleti példák

A haderővel, a katonával, a parancsnokkal szemben sokféle elvárás fogalmazódik meg, jelentős számú szakirodalom elemezte a szükséges képességeket, készségeket, kompetenciákat. Szakkönyvek, szabályzatok, doktrínák, de sokszor a műveletek tapasztalatainak feldolgozása is tartalmaz kiegészítéseket, magyarázatokat e témában.

Az alábbi négy kiválasztott szakirodalom idézése egy olyan komplex képet nyújt, ami – természetesen kiegészítésekkel – napjainkban is megállja a helyét.

Goleman kompetencia felosztása:¹⁰

Személyes kompetenciák:

Én-tudatosság:

- érzelmi tudatosság;
- pontos önértékelés;
- önbizalom.

Önszabályozás:

- érzelmi önkontroll;
- kongruencia (őszinteség és integritás képessége);
- rugalmasság;
- sikervágy;
- kezdeményezőkézség;
- optimizmus.

Szociális kompetenciák:

Társas készség:

- empátia;
- politikai tudatosság;
- kliensközpontúság.

Kapcsolatirányító képesség:

- ösztönzőerő;
- meggyőzőerő;
- mások fejlődését segítő képesség;
- katalizáló képesség;
- konfliktuskezelő képesség;
- csapatmunkára és együttműködésre való képesség.

Dzsingisz Kán elemzése alapján:¹¹

- Kontrolláld az általad közvetített üzenetet!

¹⁰ JOHN MAN: *Dzsingisz Kán*. HVG Könyvek, Budapest, 2010. 203–212.

¹¹ JOHN MAN: i. m. 34., 49., 59., 63., 75., 83., 87., 93., 105., 110., 120., 131., 134., 142., 158., 169., 182., 194.

- Fogadd el a kritikát!
- Legyen jövőképed!
- Tartsd be a szavad!
- Vedd ki a részed a megpróbáltatásokból!
- Légy tisztában saját korlátaiddal!
- Tedd alapvető értéké a hűséget, és jutalmazd meg!
- Hozz szilárd és világos törvényeket!
- Járj a földön!
- Ha béke van, edd a háborúra!
- A te érdeked legyen az állam érdeke!
- Válassz utódot és engedj utat a vitának!
- Alkalmazd a legjobbakat!
- Meglepetés + terror + nagylelkűség = győzelem
- Filozofálj (de legalábbis légy jó viszonyban a bölcsekkel és a bölcselekedéssel)!
- Gyakorolj alázatot!
- Tervezz az örökkévalóságnak!
- Ismerd fel a korlátaidat!

Julier Ferenc szerint:¹²

„A hadvezér mindenekelőtt ismerje a kezébe adott hadseregnek időbeli és térbeli teljesítőképességét és legcélszerűbb alkalmazási módszerét. Ismerje és minden időben és helyzetben helyesen értékelje azokat a lelki erőket, melyek a hadsereg teljesítőképességét fokozhatják vagy csökkenthetik. Legyen személyes és erkölcsi bátorsága, legyen elszánt, de nem vakmerően könnyelmű, legyen erélyes, de nem kíméletlen, legyen állhatatos, de nem csökönyös, legyen erős akaratú, de nem konok, sohase veszítse el lélekjelenlétét, hanem találjon minden helyzetből kibúvót és mindenekfelett legyen egészséges ösztöne, amely bizonytalan helyzetekben nem a mindenkori elmélet szerint leghelyesebbnek látszó, hanem a valóságban legjobban beváló elhatározásra képesíti. Legyen végül emberismerete, hogy jó alvezéreket választhasson.”

Bereg Károly szerint:¹³

„Vezér (PK.).

Kellékei: Tekintély. Alárendeltek bizalma = legfontosabb erkölcsi tényező! Csap. bizalmára, becsületére felépített belső kapocs = képesít kiváló teljesítményre, éli túl a harc és balsiker válságait! Előfeltétele: Csap-tal sűrű érintkezés és vele érzés, gondoskodás! Erős akarat, mely képes önmagában és a csap-ban a szellemi, erkölcsi és testi kimerültség és egyéb veszélyes befolyásokat legyőzni! Szilárd, acélos jellem! A háború bomlasztó hatásában, a jellemtulajdonosságok mindennél fontosabbak! Világos elvekben megnyilvánuló tudás! A harceszközök és ezek együttműködésének gyökeres ismerete! Villámgyors áttekintés, ítélőképesség, alkalmazkodó képesség! Felelőség vállalási kedv! Minden körülmények közt feltétlen nyugalom! Következetes szeszélymentes szigor, pontosság, minden szolg. lelkiismeretes kezelése = fegyelem eszközei!

¹² JULIER Ferenc: *A hadvezetés művészete*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931. 11–12.

¹³ BERGER Károly: *A vezetés kézikönyve II. rész*. Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, 1930. 1.

Testi ruganyosság, ügyes, kitartó lovas! Önbizalom! Nagymérvű harc, értelmesség! Alaposság! Vállalkozó tevékenység! Háborúban sokszor kevésbé fontos az, hogy mit cselekszünk, hanem az, hogy valamit és hogy hogyan!

Öntevékenység = nemcsak a kapott pcs. szószerinti teljesítése, hanem a cél elérésére minden telhetőknek megtevése, az összhang, együttműködés adta határokon belül! Hol az alárendelt pcs-ra vár, ott a kedvező körülmények kihasználatlanok maradnak!

Merészség: A vezető (főleg a Fvez.) legértékesebb tulajdonsága! Erőteljes, kockázatos elhatározáshoz erkölcsi bátorság kell!

ALÁRENDELTEK HATÁSKÖRÉBE VALÓ BEAVATKOZÁS: Óvakodjunk tőle! Kötelezettséget veszünk át, melyek végzésére mások hivatottak! Túlterhelés, mely saj. kötelemek rovására megy!”

A történelmi példákat az 1. számú áttekintő táblázatban foglaltam össze a tanulmány végén.

3.1 Az elmúlt időszak tapasztalatai

A történelem során a hadviseléshez, a parancsnoki tevékenységhez sokféle képességre, készségre és kompetenciára volt és van szükség.

Az ismeretek és a tudás

A katonai-szakmai, vezetői tudáson kívül a tágabban vett műveleti környezet megismeréséhez és megértéséhez kapcsolódó társadalom- és bölcsész tudományokat is magában foglalja.

A készségek és képességek

Tanulással vagy fejlesztéssel szerezhetők meg, elengedhetetlen elemei a sikernek. Az egyéni és kollektív szinten megszerzett és feldolgozott tapasztalatok is ezt az elemet erősítik.

Személyes értékek és személyiségvonások

Az egyén, a parancsnok személyiségét meghatározó elemek. Fizikai tulajdonságai, lelkiereje és beállítottsága, motivációs-mozgósító képessége mind ezt az elemet határozzák meg.

Attitűd

A katona, a vezető viselkedése főként a normáltól eltérő, akár extrém helyzetekben is nemcsak a feladat sikeres végrehajtását, hanem a környezete viselkedését is meghatározzák, befolyásolják.

Motiváció

Rendkívül széles kategória, melyben az erkölcsi-szellemi elemeken túl az anyagi motiváció is megjelenik. A feladatba, a társakba vetett hit, az elkötelezettség, az értékrend, a gondoskodás és támogatás mind az erkölcsi-szellemi dimenziót erősíti, ami elengedhe-

tetlen a sikerhez. De az anyagi motiváció elemei is meghatározóak. A feladat végzéséért járó kompenzáció (fizetés, egyéb járandóságok és juttatások), a természetbeni támogatások és a hosszabb távú juttatások (egészségügyi, nyugdij-hozzájárulás), valamint a családról, hozzátartozókról való gondoskodás mind pozitívan hat a motiváltságra.

A felsorolt kategóriákhoz sok elem, definíció rendelhető. Az általam fontosnak tartott, saját tapasztalataim alapján összeállított kompetenciaelemek nem sorolhatóak csak egy-egy elemhez. Ezek komplex kategóriák, kettő vagy több kompetencia-összetevőben is megjelennek, így ezeket nem a fenti felosztás szerint, hanem önálló felsorolásként jelenítem meg.

Alávetési hajlandóság

Napjaink műveletei komplex műveletek, aminek sok szereplője van. A feladatokat végrehajtó katonai szervezeteknek is tükrözniük kell ezt a komplexitást, képesnek kell lenni az együttműködésre a partnerekkel, szövetségesekkel, helyiekkel. De a köteléknek képesnek kell lennie az önálló működésre, a saját, esetleg utalt szervezetek, személyek minden oldali támogatására és kiszolgálására. Ez az MH-ban azt jelenti, hogy szinte minden külföldi feladatot ellátó ideiglenes katonai kötelék az MH teljes állományából kerül kialakításra. Vezényléssel (parancs), toborzással, pályáztatással összeállított ideiglenes (csak az általában féléves műveleti alkalmazásra szóló) szervezet hatékony működőképességének kialakítása az egyik legfontosabb feladata az összekovácsolásnak, a felkészülésnek, felkészítésnek. Az MH különböző szervezeteiből „bevonuló” katonák különböző szervezeti kultúrával rendelkeznek. Az összekovácsolás időszakában fontos kérdés, hogy képesek-e és milyen mértékben elfogadni a kialakuló új/domináns szervezeti kultúrát. Képesek-e és milyen mértékben alárendelni egyéni, korábbi szervezeti érdekeit az új kötelék érték- és érdekrendjeinek.

Együttműködési képesség

A komplex válságokra adott komplex válaszoknak rendkívül sok és különböző jogállású szereplője van. De a katonai kötelékek mérete, feladatainak bonyolultsága is megköveteli, hogy ne csak a haderőkön kívül álló szereplőkkel legyenek képesek az együttműködésre, hanem a biztonsági szektor más szereplőivel is. A szövetségesekkel (általában a NATO vezette művelet tagországai), a partnerekkel (a befogadó nemzet biztonsági erői) és a nemzetközi élet más szereplőivel (pl. ENSZ katonai tanácsadók, szakértők, összekötők) elengedhetetlen a folyamatos együttműködés. De ezek nemcsak az információk megosztásában, az erőforrások hatékony használatában, a vészhelyzetek megnyugtató kezelésében fontosak, hanem a kis kötelékek összefegyvernemi, összhaderőnemi és nemzetközi együttműködésében is.

A műveletek civil szereplőivel a komplex biztonság szinte valamennyi dimenziójában találkozik a katona. A katonai kötelékben a velük való együttműködésre, koordinációra egy szakosodott szervezet alakult ki, a Civil-katonai Kapcsolatok (CIMIC). A CIMIC a Lélektani Műveletekkel (PSYOPS) szoros együttműködésben erősíti a katonai szervezet Információs Műveleti képességét (INFO OPS). Az együttműködésnek a szervezeti és tudáskialakításon kívül még két fontos eleme van. A technikai eszközök, berende-

zések legyenek képesek a kapcsolódásra, az adott információ továbbítására. De talán még ennél is fontosabb, és minden együttműködés alapja a nyelvismeret. A 21. század latinjaként emlegetett angol nyelv ismerete és magabiztos használata elengedhetetlen korunk komplex műveleteiben. Fontos az ismeret, de legalább ilyen fontos a helyes használat és a magabiztosság. Helyes használat során az alkalmazónak ismernie kell nemcsak a szavak, fogalmak jelentését, hanem az azok mögött megbúvó feladatokat, filozófiát, jelentést is, hiszen az eltérő szervezeti kultúrákból (talán még hadikultúrákból is) érkezők lehet, hogy mást, másként értenek az adott mondaton. A magabiztosság az egyik kulcs a sikerhez. Tekintettel, hogy az angol tanult nyelv, így szókincsismerete korlátozott. A legfontosabb minden esetben az, hogy a feladatszabást értse meg az alárendelt. Addig kell pontosítani a kérdést, kérést, igényt, ameddig 100%-ban megértetté nem válik. Ezután már lehet a saját nemzeti, szervezeti kultúra sajátosságai szerint kidolgozni a választ. A válaszadás pedig megint az a helyzet, ahol fontos a 100%-os információátadás.

Az angol nyelv másik nagy jelentősége, hogy válságövezetekben ez a közelítő nyelv. Minden országban találunk angolul beszélő embereket. Ők hatékony fordítókká válhatnak, hiszen a helyi nyelv az angol nyelvvel mint közvetítő eszközzel kerül lefordításra. A katonák, parancsnokok részéről ez a kommunikáció is megköveteli a hatékony és magabiztos nyelvhasználatot.

„Haszon” felismerése

A komplex környezetben végrehajtott műveleteknek sokféle haszna van. Természetesen a katonai szerepvállalás hozzájárul egy élhetőbb, biztonságosabb világ megteremtéséhez. A cselekvőképes katona hivatása elhagyása után cselekvőképes állampolgár lesz, aki civil vészhelyzetekben sikeresen tud beavatkozni, csökkenteni a károkat. De a katonai hivatás számára is fontos tapasztalatok, hasznok azonosíthatóak. A műveletek során az erő-eszköz alkalmazások, az eljárási rendek, utasítások, szabályzatok kipróbálásra kerülnek. Azok helyességét valós körülmények között lehet vizsgálni, „vizsgáztatni”. Nem csak a saját, de a szövetségesek és partnerek tapasztalatai is átvehetők. Ezek a tapasztalatok (akár névvel írtan!) tökéletesen felhasználhatóak azonnal, vagy adaptálás után az országvédelmi, kollektív védelmi feladatok során is. Van egy fontos hozadéka még a külföldi válságok kezelésében a részvételnek. A műveletben résztvevők személyesen tapasztalják meg, ismerik meg, mit jelent a háború és pusztítása. Azt is megtudják, hogy egy háborút követő rendezés során milyen és mennyi feladatot kell még megoldani, hogy az élet normalizálódjon, a stabilitás és kiszámíthatóság megteremtődjön a katonai/ belbiztonsági, a politikai/közigazgatási és a gazdasági biztonsági dimenziókban.

Küldetésorientált vezetés

A mai műveleti környezet fontos ismérve a nagy földrajzi távolság a kiküldő parancsnokságtól (nemzeti, műveleti), illetve a nagy földrajzi térben kis létszámú katonai kötelékek tevékenykednek. A beosztott katonai szervezet, kötelék általában nagy távolságra van a kiküldő parancsnokától, így a folyamatos iránymutatás, döntéstámogatás nehezen, vagy egyáltalán nem valósulhat meg. A parancsnoknak képesnek kell lennie, hogy a kopott, jól kidolgozott, megalapozott parancsok, irányelvek, útmutatások alapján hozza

meg a helyszínen eseti döntéseit. Az előjáró szándékának, elvárásainak pontos megértése, a rendelkezésre álló erők és eszközök hatékony elosztása, a képességek és a korlátok ismerete, a környezet megértése a siker elengedhetetlen feltétele. A nemzetközi környezetben végrehajtott műveletek során sokféle szintű és tartalmú alárendeltség alakítható ki a kötelék, a nemzeti és a műveleti parancsnokság viszonyában. Ennek pontos ismerete és helyes kezelése a működőképesség vezetés-irányítási alapfeltétele. A helyzet megfelelő értékelése lehetőséget ad a nagy cselekvési szabadsággal rendelkező parancsnoknak, hogy a hatékonyságot az együttműködés fokozásával növelje.

Innováció és improvizáció

A hazai környezettől eltérő térben komplex kihívásokkal szembekerülve a katona folyamatosan arra kényszerül, hogy keresse az új, a jobb megoldásokat. Sok esetben a válaszadáshoz szükséges eszközök, eljárások, szakemberek a rendelkezésre állnak, ilyenkor csak kommunikálni kell azokkal. De sokszor produkál az élet megoldhatatlan, újszerű helyzeteket. Ilyenkor azokat felismerve meg kell találni a kezelés leghatékonyabb módját. Ha a probléma visszatérő (nem csak eseti), akkor szükségessé válik a kezeléséhez szükséges erők, eszközök és eljárások kialakítása, beillesztése a vezetés-irányítás, tervezés és szervezés rendszerébe.

Stratégiai ügyek felismerése

Napjainkban a stratégia fogalma átalakulóban van. Nem csak az alkalmazott katonai kötelék mérete, az elérendő célok fontossága határozza meg azt, hogy mi stratégia. A feladat ellátásához, megszervezéséhez, folyamatos fenntartásához szükséges valamennyi tényező stratégiai kérdéssé válik, ha azt az egész MH erőforrásaiból, szellemi kapacitásából kell megoldani. A műveletek ideiglenes katonai kötelékébe a toborzás, a felszerelés, kiképzés, ki- és visszaszállítás, a folyamatos ellátás mind-mind érintik a teljes magyar haderőt. Bár a feladatot végrehajtó kötelék nagysága szakasz, század vagy zászlóalj, de a teljes stratégiai erő és vezetési szint szükséges a feladat végrehajtásához.

Személyiségjegyek

A felkészülés és a műveletek végrehajtása hosszabb időt jelent a katonai szolgálatban. A szaktudás, professzionalizmus, vezetői képességek, tárgyi tudás mellett számos emberi, vezetői tulajdonsággal is kell rendelkeznie a katonának és a parancsnoknak. A tartós, sokszor összezárt együttlét során folyamatosan fenn kell tartani az alá-fölérendeltségi viszonyt. A tiszteletet megszerezni kell, ez nagyban segíti a hierarchikus szervezetben a pozíciók elfogadását. A jó vezető gondoskodik alárendeltjeiről, de nemcsak a feladatokhoz szükséges mindenoldali biztosítás terén, hanem a morál, lelki egyensúly megtartása során is. A komplex műveletek során képes kezelni a feladat-, hatás-, jog- és felelősségi körök eltéréseiből adódó működési zavarokat. Képes megtalálni, legalábbis megérteni a rendelkezésre álló erőforrások, a korlátozott jogi környezet és a kitűzött célok (végállapot) közötti kapcsolatot. Azok diszharmoniója esetén törekszik a szinkronba hozásra, előljáróitól, együttműködőitől támogatást igényel. Képes arra, hogy megfelelő *civil érzékenységgel* megértse a komplex műveleti környezetben zajló társadalmi, szociális történéseket.

Erősíti a hitet, bizalmat a kötelékben, növeli a bajtársiasság szellemét. Szükség esetén nem csak a beosztottak, de azok családtagjainak lelki és egyéb problémáit is feltárja és lehetőségei szerint kezeli. Képes a műveletek tartós sikere érdekében a rendelkezésére álló halálos és nem halálos erőket, eszközöket és eljárásokat megfelelően kombinálni.

Kulturális érzékenység

Más néven civil érzékenység. A megfelelő tárgyi tudáson kívül (társadalom- és bölcsész tudományok) nyitottságra, befogadásra, megismerési hajlandóságra is szükség van. A köz- és felsőoktatás során ki kell alakítani a katonák és parancsnokok személyiségében, vezetői gyakorlatában ezt a nyitottságot.

De nem csak a kulturális tér megismeréséhez kell ez a fajta érzékenység, hanem a más küldetésű, más szervezeti kultúrájú együttműködő partnerekkel folytatott tevékenységhez is. Akkor jó, ha a katona belső késztetést érez az ismeretlen megismerésére, és mindent elkövet, hogy tudását növelje, azokat alkalmazni is tudja a gyakorlatban. Természetesen e nyitottság nem mehet a katonai művelet sikerének, a biztonságának a rovására.

Tárgyi tudás

A tradicionális katonai ismeretekeken túl, a környezet megértéséhez szakmai tudáshalmaz szükséges a társadalom- és bölcsész tudományok területéről. Ezt a témát külön fejezetben dolgozom fel.

Törzsmunka jelentősége

A komplex biztonsági környezet kezelésének komplex feladatait csak egy összetett, széles látókörű katonai törzs képes kezelni. Valamennyi – hagyományosan szűken vett katonai szakmai elemek mellett megjelenő új típusú törzsi elemek – szakterület képviselteti magát a törzs szervezetében. Feladatuk a törzsfőnök vezetésével a helyzetek elemzése, értékelése, az előljáró, a környezet más szereplőinek, a parancsnok elvárásainak megfelelő cselekvési változatok kidolgozása. Teszik ezt úgy, hogy valamennyi változat előnyét, hátrányát, erősségeit és gyengeségeit is figyelembe veszik. Vizsgálják továbbá az együttműködők erőfeszítéseikhez való viszonyát, a cselekvések egymásra hatását (tervezetten egymás erősítése a cél).

A politika elsőbbsége

A haderő alkalmazása (a háború) a politika folytatása más eszközökkel. A politika kijelöli a célokat, aminek egyik megvalósítási eszköze a haderő alkalmazása. Clausewitz ezen megállapításai természetesen napjaink műveleteire is igazak, sőt újabb jelentőséget kapnak. A hatékony katonai beavatkozás egyik meghatározó eleme, hogy a kitűzött (politikai és abból lebontott „szak”) célokkal összhangban álljanak a haderő rendelkezésére bocsátott (általában szűkös) erőforrások (humán, reál) és a végrehajtható feladatok teljesítéséhez, a célok eléréséhez megfelelő jogi feltételek, keretek (mozgástér legyen biztosítva). Amennyiben a tartós összhang megvalósul a célok-erőforrások-jogi szabályozók között, úgy a kitűzött végállapot elérhető. A sikeres teljesítés „csupán” a katonai szakmai felkészültségen, professzionalizmuson múlik.

*Súrlódás*¹⁴

A súrlódás az, ami a haderő háborús cselekvését, vezetés-irányítását megkülönbözteti a békeidőszaki tevékenységtől. Alapvetően lelki eredetű jelentés, ami a harchelyzetből, háborús viszonyokból, az életveszélyes helyzetből fakad. Az extrém, harci helyzetekben működő rendszerben működési zavarok léphetnek fel a tervezés-szervezés, vezetés-irányítás, végrehajtás, ellenőrzés-visszacsatolás de az elemzés-értékelés területén is. E zavarok alapvetően nem a szabályzók hiányosságaiból vagy a szakmai felkészületlenségből erednek, hanem a normáltól eltérő helyzetekben megjelenő cselekvő-, gondolkodóképesség változásból. A súrlódást elméleti úton nem lehet kiszámítani, de mint lelki eredetű problémára, lélekben fel kell készülni.

A „háború kódének” kiismerése

E clausewitzi fogalom napjaink műveleteinek is meghatározó eleme. Bár a következő fejezetben részletesebben foglalkozom e téma jellegzetes okaival, de itt is meg kell említeni. A felderítés, hírszerzés, adat-, információszerzés elengedhetetlen a hatékony siker eléréséhez. különösen felértékeli a felderítést, hogy a kis katonai kötelékek a nagy földrajzi térben, a saját erőktől (utánpótlástól, megerősítéstől, tartaléktól, támogatástól) sokszor nagy távolságra tevékenykednek. Így egy váratlan behatásra a rendelkezésre álló erővel lehet csak reagálni, a kitűzött feladatokat is csak ezen erővel lehet végrehajtani. A háború köde az ismeretlenségből fakad. Az ellenség, a terep, az időjárás ismeretlenségéből. „Még ha a tulajdon csapatai helyzetét ismeri is, nem tudhatja, hogy minő az ellenség helyzete.”¹⁵ A parancsnok szakmai felkészültsége, tapasztalata alapján ismeri az általa vezetett csapatokat. Azok erejét, eszközeit, eljárásait, feltöltöttségét, morálját, harccértékét és harckészültségi szintjét. Tehát tudja, mije van és az mire képes, mik azok korlátai. De az ellenség, a terep és az időjárás tartogat meglepetéseket, bizonytalansági tényezőket. Bár a terep és az időjárás a korszerű technika segítségével kiismerhető, de az ellenség erői, eszközei, eljárása, morálja, harccértéke és harckésztsége sokszor rejtve marad a saját csapatok előtt.

A hagyományos és technikai felderítési, hírszerzési módszerekkel az ellenség is megismerhető, de ez minden esetben időigényes tevékenység s kockázatos is, hiszen a megszerzett információk hitelessége is kérdéses lehet. Szükséges tehát egyfajta ráérzés, megérzés, a tapasztalaton alapuló rutin, amivel a parancsnok és az őt segítő törzs, alparancsnokok „ráéreznek” a helyes cselekvésre. A döntés-előkészítések során mindig két tényező feszül egymásnak: a további információigény a „háború kódének” csökkentésére, a helyzet minél jobb megismerésére, valamint a „lépéskényszer”, az időnyomás, a cselekvési kényszer. A kötelék akkor sikeres, akkor tudja elérni a kitűzött célokat, ha a szembenálló erővel szemben fenntartja a kezdeményezést. Ismét Clausewitz fogalmait segítségül hívva ehhez kell a „harci géniusz” kicsiben és nagyban, aki ráérez felkészültsége, tapasztalata alapján a helyes cselekvésre.

¹⁴ JULIER Ferenc: i. m. 7–11.

¹⁵ JULIER Ferenc: i. m. 8.

Vezetés

A katonai hivatás különös elvárásokat támaszt a katonákkal szemben. Számos olyan specialitása van a haderő alkalmazásának, ami az élet más területein nem fellelhető. Alapvető nagy különbség, hogy a haderő alkalmazása során szélsőséges viszonyok alakulnak ki, a támadó és a védő egymás megsemmisítésére törekszik. Napjaink műveleteiben talán nem annyira sarkos a kifejezés, de elmondható, hogy a fizikai megsemmisítéstől az ellenérdekelt véleményének, magatartásának megváltoztatásáig mindenféle cselekvés megtalálható a haderő-alkalmazás spektrumán. Az alapkérdés tehát az, hogy ki képes hamarabb elvégezni feladatát, legyőzni, megsemmisíteni, meggyőzni az ellenfelét.

A képlet egyszerűnek nevezhető, de rendkívül veszélyes. „Elpusztítani vagy elpusztulni”, talán másként: „ölni vagy meghalni”. A katonák a feladatukat egy speciális jogi, morális környezetben végzik, hiszen a társadalmi munkamegosztásból rájuk rótt feladatok szerint küldetésüket akár életük árán is teljesítik. A vezetés-irányítási rendszer, a parancsnoklás során egy olyan függőségi (lelki-morális) viszonyt kell kialakítani, amiben a végrehajtó mérlegelés nélkül teljesíti feladatát, ha kell, az élete árán is. Az élethez való jogot és természetes emberi ragaszkodást kell felülmúlnia a kiképzés, közös műveletek során kialakított bizalmi rendszernek, bajtársi szellemnek. Természetesen nem csak morális dimenziói vannak az élet kockáztatásának, hiszen a törvény is más szigorral rendeli büntetni a parancsmegtagadót katonát (főként harchelyzetben, normáltól eltérő viszonyok között).

A vezetés során fontos, hogy a döntési ciklus (észlelés, elemzés, döntés, cselekvés) minél gyorsabban ismétlődjön, így a parancsnok frissebb információkhoz és cselekvési alternatívákhoz jut. Döntéseit a változó helyzetben gyorsabban tudja meghozni, és fenn tudja tartani a kezdeményezést, ami a siker egyik elengedhetetlen kulcsa.

Fontos továbbá, hogy legyen képes a vezető felismerni azt a döntési pontot, ahol a további információgyűjtési, elemzési és cselekvési alternatívák kidolgozása a kezdeményezés rovására megy. Ahol a felhasznált idő és az újabb információ megszerzése már nem áll arányban egymással. A 100%-os információra, hitelességre törekvés ára a kezdeményezés elvesztése lehet, mivel a döntési ciklus lelassul, a reaklási idő megnövekszik. Szükséges a megfelelő tapasztalat és biztonság a döntés meghozatalához.

Mivel a katonai feladatok egy része a legnagyobb veszélyt rejt magában, mikro-(egén halála) és makro-(harc, háború elvesztése)szinten is, ezért szükséges speciális vezetői magatartás kialakítása. A vezetőnek képesnek kell lennie halálos (veszélyes) helyzetekben is akár halálos kimenetelű döntéseket hozni, hiszen a harchoz az ellenség le-, meggyőzése a cél, és ő is ugyanezt kívánja elérni rajtunk.

A katonának, a parancsnoknak rendkívül széles ismerettel, képességgel és készségekkel kell rendelkeznie. Összetett feladatrendszer, összetett tudást és személyiséget igényel. A vezetésnek mindenkor tisztában kell lennie a saját és a vele együttműködők erőivel, eszközeivel, eljárásaival, a szervezetek képességeivel és korlátaival, a döntéshozatali rendszerükkel, erős és gyenge tulajdonságaikkal.

A parancsnoknak tudnia kell vezetni csapatát az előljáró elvárásainak megfelelően úgy, hogy folyamatosan fenntartja:

- a vezetés, irányítás;
- a jelentési rendszert;

- a feladatokhoz, szervezéshez és végrehajtáshoz szükséges valamennyi biztosítást;
- folyamatosan koordinál az együttműködőkkel (saját, szövetséges, partner...);
- ismeri és fokozza a harci morált;
- fejleszti a harcértéket, harckészültségi szintet, a bevetetheőséget.

Hatalmi tényező

A komplex műveletekben a katonai kötelék vezetői, szereplői az adott környezet hatalmi tényezőivé is válnak. Ez ered abból, hogy a biztonság több dimenziójában is feladatot lát el, támogatást nyújt a katonai kötelék.

Megjelenik katonai erőként, hiszen a biztonság szavatolása érdekében végez erőfeszítéseket.

Egyfajta közigazgatási hatalmi tényezőként is megjelenik, mivel a komplex műveletek során, az államépítési feladatok egyik fontos eleme a közigazgatás támogatása.

A gazdasági élet helyreállítása érdekében tett erőfeszítések, az élhetőbb környezet kialakítása során végzett fejlesztések gazdasági szereplővé teszik a vezetőt.

E három biztonsági dimenzió (politikai-közigazgatási, katonai-belbiztonsági és a gazdasági) elengedhetetlen egy konfliktus tartós rendezéséhez. Ha e három dimenzióban a stabilitás, kiszámíthatóság, önfenntartás képessége a jellemző, akkor már nincs szükség külső behatásra a nemzetközi élet, közösség részéről.

Hatalom forrásaink ismerete

A konfliktusövezetekben, az eltérő kulturális környezetben zajló katonai műveletekben elengedhetetlen a helyi hatalmi viszonyok megismerése és megértése, hiszen ebben a térben egyfajta (korábban részletezett) módon hatalmi szereplő a katonai kötelék, a parancsnok is.

3. ábra: A környezet és a tananyag kapcsolata¹⁶

¹⁶ Készítette: a Szerző.

Természetesen a látható (közigazgatási) és láthatatlan (tiszteleten, félelmen alapuló) hatalmi viszonyok feltérképezése, és egymáshoz való viszonyainak megfejtése bonyolult és hosszadalmas feladat. De a sikerhez, a tartós rendezéshez elengedhetetlen az adott környezet, a konfliktus szereplőinek, hatalmi viszonyainak és egymásra hatásának, illetve a személyek egymáshoz való viszonyának a feltérképezése.

A hatalom forrásai lehetnek:

- közigazgatási;
- családi, klán-, törzsi-etnikai;
- vallási;
- fegyveres („szabadságharcos”, bűnözői).

4. A szükséges tárgyi tudás

A katonai oktatás, képzés megvalósítása elméleti, gyakorlati és szocializációs elemekből áll. Ezen elemek belső tartalmát a katonai erő alkalmazása szempontjából szükséges képességek, kompetenciák határozzák meg. A komplex műveleti környezet pedig egyrészt direkt hat a kompetenciaelvárásokra, másrészt a katonai erő alkalmazási módosulásai útján közvetett módon befolyásolja azt.

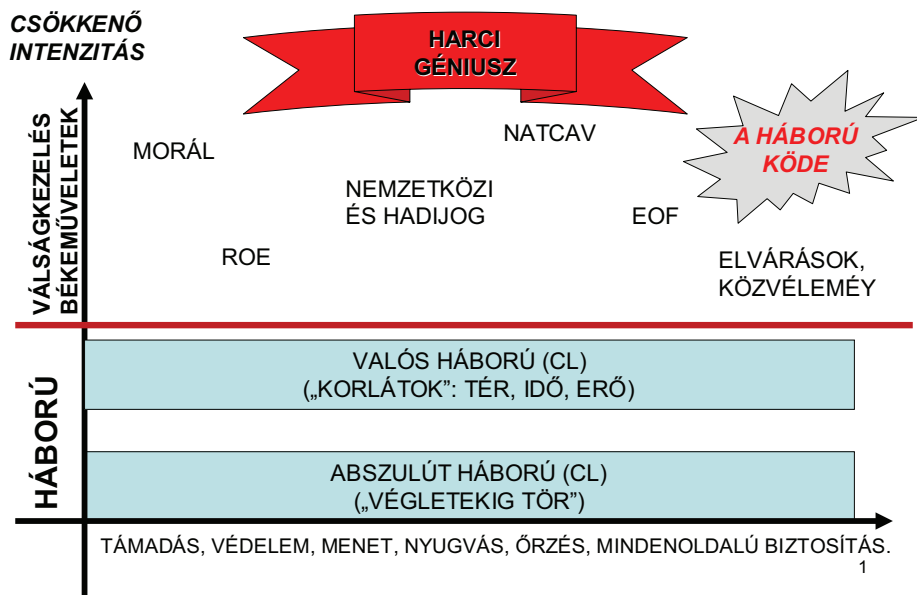
A műveleti környezet, a képesség, készség, kompetencia és a tárgyi tudás (tantárgyak) ok-okozati összefüggésben állnak egymással. A tradicionális katonai tudás mellett számos új típusú (legalábbis a katonák számára) ismeretre van szükség. Ezek az ismeretek egyrészt az állam létéből és működéséből, a nemzetközi kapcsolatokból és szövetségi rendszerekből tevődnek össze, de másrészt a társadalom- és bölcsészstudományok elsajátítása segítséget nyújt a humán tér megértéséhez.

A katonai hivatás szakmai ismereteinek elsajátításához a vezetés-parancsnoklás képességének kialakítása mellett két fontos lelki eredetű kérdést kell még vizsgálni. Az egyik, hogy a parancsnok legyen képes és nyitott a beosztottak lelki-morális gondjainak kezelésére, ezzel is motiválva őket. De legyen képes az eltérő kultúrkörben is a helyi társadalmi, kis- és nagyközösségi, egyéni viselkedések megértésére és kezelésére.

A komplex műveleti környezet egyes elemei más-más hatással vannak a katonai erő alkalmazására. Az biztosan kijelenthető viszont, hogy a humán tér az, ami alapvetően befolyásolja a sikert, a kitűzött célok elérését, a veszélyeztetettséget, az anyagi és személyi veszteséget. A műveleti környezet fizikai, klimatikus biztonságpolitikai és közpolitikai viszonyai befolyásolják ugyan a katonai tevékenységet, de csak részben jelentenek közvetlen veszélyt. A humán tér az, ahol az emberek, embercsoportok viselkedése és reakciói három formában (támogató, semleges, elutasító) jelenhetnek meg. Ez a magatartás az, ami erősítheti vagy gyengítheti a saját csapatok elfogadását vagy az ellenség támogatottságát. Tehát az emberi cselekvés, viselkedés, szokás, hagyomány, kollektív emlékezet megismerése elengedhetetlen. Ezeket pedig a társadalom- és bölcsészstudományok ismeretanyagain keresztül lehet elsajátítani:

- politikai elmélet és történet;
- vallástörténet;

- történelem;
- pszichológia;
- szociológia;
- alkotmánytan és közigazgatási ismeretek;
- nemzetközi, hadi és humanitárius jog;
- közgazdaságtan;
- kultúraantropológia;
- nyelv.

4. ábra: „A háború köde”¹⁷

Az oktatás és képzés során két szintet kell felállítani. Az első a háborúra való felkészülés, ami magában foglalja a magas intenzitású országvédelmi és kollektív védelmi (CDO) feladatokat. Ez a háború Clausewitz fogalma szerint a végletekig tör, de bizonyos gátló tényezők (időbeniség, térbeniség és a rendelkezésre álló, bocsátható erők) mégis korlátozzák azt. Így alakul ki a valós háború. E célnak megfelelés érdekében olyan évszázados, évezredes tudáson alapuló ismereteket kell elsajátítani és mesterien alkalmazni minden körülmények között és minden szinten (harcászati, hadműveleti, hadászati) mint:

- támadás;
- védelem;
- menet;

¹⁷ Készítette: a Szerző.

- nyugvás;
- őrzés;
- minden oldalú biztosítás.

A második szint viszont az alacsonyabb, de jóval gyakoribb konfliktusok szintje. Ilyen típusú műveletekben (válságkezelés, békeműveletek) számos új tényező jelenik meg, illetve korábban is meglévők értékelődnek át. A komplex műveleti környezet egyik jellemzője, hogy a műveleteket nagyfokú politikai, média, közvélemény általi érdeklődés kíséri. Így a hibák azonnal nyilvánosságot kapnak, a legmagasabb szintű kiigazítást, magyarázatot igényelve. De az alacsonyabb intenzitású műveleteket számos más tényező is befolyásolja:

- morál;
- erő alkalmazásának szabályai;
- erő fokozásának szabályai;
- nemzeti korlátozások;
- különböző elvárások;
- nemzetközi és hadijog.

A feladatok sikeres végrehajtását jelentősen befolyásoló tényezők és nagyfokú közérdeklődés rendkívül bonyolult helyzetet eredményez, amiben csak a jól felkészült, katonai-szakmai, vezetői ismeretek mellett megfelelő civil érzékenységgel rendelkező katonai és parancsnok képes helyt állni. E civil érzékenység, nyitottság, a másság iránti elfogadás kialakításának fontos eleme a társadalom- és bölcsészstudományok megismerése.

Tantárgyak felépítése

A komplex műveleti környezet hatásainak kezelése, azokra való reagálás komplex képességeket és kompetenciákat igényelnek. Ezek kialakításában sokféle tananyag tartalmat kell elsajátítani. A szükséges tárgyi tudás mellett természetesen számos más összetevője van a kompetenciának, de most csak a tananyagtartalmat, annak is a felépítését, oktatásának módszertanát vizsgálom.

Tekintettel arra, hogy a műveletek általában hazánktól, a szövetségtől távol, eltérő kultúrkörben zajlanak, így rendkívül fontos az adott társadalom- és bölcsészstudományi ismeretek ottani, helyi specializációinak elsajátítása.

- Így az adott tananyag, tantárgyak felépítése során valamennyi, az adott témához kapcsolódó nézetet, iskolát, megjelenési formát oktatni, megismertetni kell.
- Az oktatás során célszerű külön megjelölni, hogy a múlt, jelen és feltételezett jövőbeni konfliktustérsegekre melyek a jellemzők.
- Szükséges továbbá, hogy a saját, hazai és az adott konfliktustérsegre jellemző megjelenési formáik azonosságait és eltéréseit is megismerjék, megértsék a hallgatók. A saját és a „másik” iskola sajátosságainak feltárása jelentősen hozzájárul az adott földrajzi térség kis- és nagyközösségei működésének megértéséhez.
- Ezen ismeretek birtokában beazonosíthatóak a két terület (saját és konfliktuszóna) azonosságai és eltérései az egyes tudományterületeken, -ágakban. E tudás

birtokában meghatározhatóak azok az elemek, amik a mindennapi együttműködés hosszabb távú megoldásában nagy segítséget nyújtanak. Meghatározhatóak, hogy mit lehet, mit érdemes és mit nem szabad tenni az adott, sajátunktól eltérő kultúrkör képviselőivel folytatott interakció során. De a tudás elengedhetetlen feltétele, hogy megértsük az adott térségben zajló, különböző közösségi szinteken megjelenő folyamatokat is.

A tudásnövelés formái

A szükséges tudás elsajátítása, a különböző nézetek megismerése sokféleképpen történhet. A katonák és parancsnokok felkészítése során figyelmet kell szentelni arra, hogy milyen szinten és funkcióban fog az egyén szolgálatot teljesíteni, illetve mi a gyakorisága és mélysége, valamint az esetleges kudarc kockázata a társas érintkezés, a kommunikáció és közös tevékenység során. Így a tudás átadásának különböző fajtái lehetségesek:

- kiképzés, felkészítés,
- gyakorlat,
- oktatás, egyéni felkészülés, tanulás.

A mai kultúrkör ismereteinek elsajátítása, az azonosságok és eltérések meghatározása hatékonyabban történhet, ha egy bizonyos tárgyi tudás megszerzése után a komplex válság kezelésében résztvevő valamennyi szereplő együtt folytatja tudásnövelését. Ennek szinterei a különböző hazai rendezvények:

- közös konferencia;
- közös kiképzés, felkészítés;
- közös gyakorlat;
- eseti, műveleti együttműködés;
- közös projektek;
- folyamatos együttműködés;
- közös kutatás-fejlesztés.

5. Összegzés

A bipoláris világ megszűntével kialakult, felszínre tört **új kihívások**, a nemzetközi élet történései, kapcsolatai egy **új típusú műveleti környezetet formáltak**. Az államok, a szövetségi rendszerek tagországai törekedtek és kell is, hogy törekedjenek arra, hogy a fenntartott, folyamatosan fejlesztett **haderejük képes legyen az új komplex műveleti környezet kihívásaira reagálni**. A **komplex válságok** teremtette **komplex környezet** csak egy **sokszereplős, összehangolt** erőfeszítéssel kezelhető. Szükséges, hogy valamilyen, de főként a három legfontosabb biztonsági dimenzióban megvalósuljon a **stabil, kiszámítható és önfenntartó béke**. A **politikai-közigazgatási, a gazdasági és a katonai-belbiztonsági dimenziókban** kialakított normalizált helyzet az alapja a működőképes állam létének. Az állam működőképessége, erősödése eredményezi, hogy a külső

beavatkozás csökkenthető, a nemzetközi közösség támogatása és jelenléte alacsonyabb szinten, kisebb mértékben kell, hogy megvalósuljon.

A környezeti változásokra a haderő átalakítással, fejlesztéssel válaszol. Mint ahogyan az állam egyik legősibb funkcióját, a védelmet ellátó haderő fenntartása rendkívül **költséges**, így az átalakítások, képességfejlesztések is azok. A haderőfejlesztést azért minden esetben meg kell, hogy előzze egy **átfogó elemzés**, esetünkben a műveleti környezet elemzése, hogy a szükséges fejlesztések beazonosításra kerüljenek. E képességek kialakításához, fejlesztéséhez pedig erőforrásokat kell rendelni. De az alapfeladatból, a védelemből kiindulva, amikor tevékenység, **fejlesztés, átalakítás tétje az állam léte**, a legrosszabb eshetőség (amivel minden esetben számolni kell) az állam gyengülése vagy bukása, akkor ismét igazolt az az állítás, hogy a biztonságra áldozni kell! A haderő fejlesztése során elvégzett elemzések az erő-eszköz-eljárás hármasából bármelyiket érinthetik, határozhatnak meg elvárásokat. De e három említett kategória szorosan összefügg egymással. Így bármelyik változása a másik kettő változását eredményezi. Ha az egyensúly, harmonikus működés helyreáll e három területen, akkor a rendszer, a haderő, a védelem ismét hatékony, fejlettebb formában, a kihívásra reagálva működik. A három tényező közül e tanulmányban csak az **erő** szükséges változásait vettem számba. Az erő, a haderő személyi állományát, azon belül is a **parancsnokok szükséges kompetenciáit, képességeit** jelenti. A parancsnokok oktatása, nevelése, képzése során számos **fejlesztési területet és módszert** azonosítottam be:

- A parancsnoki munkában a **küldetésorientált** stílust kell fejleszteni. Az önállóan cselekedni képes, helyzetet felismerő, értékelő és vezető parancsnok a legfontosabb feltétele a sikernek. E parancsnoki képesség kialakítása, megléte összetett kérdés. Számos esetben a kompetencia elem nem megszerezhető, nem fejleszthető, az a személyiségtől függ. A kompetencia kialakítása a megfelelő személy kiválasztása után egy **hosszú tanulási**, szocializációs, gyakorlási és tapasztalati folyamat eredménye. A parancsnoknak pontosan kell ismernie az adott vezetői pozícióban elvárt, megkövetelt feladatait. Ismerje és pontosan alkalmazza a vezetési-irányítási, tervezési-szervezési-végrehajtási rendben a helyét, szerepét, jelentőségét, feladatát, képességeit és korlátait, együttműködőit és azok sajátosságait. A pontos helyzet- és helyismeret, a feladat-végrehajtás eleme, hogy ezekhez a megfelelő **feladatkörökhöz a hatás-, jog- és felelősségi körök** is arányosan kerüljenek hozzárendelésre.
- A politikai szint által kitűzött **célok**, végállapotok elérését két nagy szinten a politika által determinált rendszer befolyásolja, a rendelkezésre álló **erőforrások** (humán és reál), valamint a **jogi környezet**. E három tényezőnek tartósan összhangban kell lennie. A kitűzött célok csak megfelelő jogi lehetőségek és erőforrások birtokában lehetségesek. Amennyiben e harmónia nem áll fenn, a kitűzött célok, az elvárt végállapot nem elérhetők.
- A műveleti környezet kihívásaira, a hatások kezelésére elengedhetetlen a katonák, a parancsnokok **tárgyi tudásának gyarapítása**. A katonai, szakmai ismeretekről, a műveleti környezet megértése, kezelése, hatékony és hatásos befolyásolása érdekében szükséges a **társdalom- és bölcsészstudományok** egyes ismeretei.

1. táblázat: Áttekintő táblázat a vezetői képességekről, kompetenciákról¹⁸

Goleman	Dzsingisz Kán	Julier Ferenc	Berger Károly
Személyes kompetenciák: <i>Én-tudatosság</i> <i>Érzelmi tudatosság</i> <i>Pontos önértékelés</i> <i>Önbizalom</i> <i>Önszabályozás</i> <i>Érzelmi önkontrol</i> <i>Kongruencia (őszinteség és integritás képessége)</i> <i>Rugalmasság</i> <i>Sikervágy</i> <i>Kezdeményezőkészség</i> <i>Optimizmus</i> Szociális kompetenciák: <i>Társas készség</i> <i>Empátia</i> <i>Politikai tudatosság</i> <i>Kliensközpontság</i> <i>Kapcsolatirányító képesség</i> <i>Ösztönzőerő</i> <i>Meggyőzőerő</i> <i>Mások fejlődését segítő képesség</i> <i>Kanizáló képesség</i> <i>Konfliktuskezelő képesség</i> <i>Csapatmunkára és együttműködésre való képesség</i>	Kontrolláld az általad közvetített üzenetet! Fogadd el a kritikát! Legyen jövőképed! Tartsd be a szavad! Vedd ki a részed a megpróbáltatásokból! Légy tisztába saját korlátaiddal! Tedd alapvető értéké a hűséget, és jutalmazd meg! Hozz szilárd és világos törvényeket! Járj a földön! Ha béke van, edd a háborúra! A te érdeked legyen az állam érdeke! Válassz utódot és engedj utat a vitának! Alkalmazd a legjobbakat! Meglepetés + terror + nagylelkűség = győzelem Filozofálj (de legalábbis légy jó viszonyban a bölcssekkel és a bölcselkedéssel)! Gyakorolj alázatot! Tervezz az örökkévalóságnak! Ismerd fel a korlátaidat!	A hadvezér mindenekelőtt ismerje a kezébe adott hadseregnek időbeli és térbeli teljesítőképességét és legcélszerűbb alkalmazási módszerét. Ismerje és minden időben és helyzetben helyesen értékelje azokat a lelki erőket, melyek a hadsereg teljesítőképességét fokozhatják vagy csökkenthetik. Legyen személyes és erkölcsi bátorsága, legyen elszánt, de nem vakmerően könnyelmű, legyen erélyes, de nem kíméletlen, legyen állhatatos, de nem csökönyös, legyen erős akarátú, de nem konok, sohasé veszítse el lélekjelenlétét, hanem találjon minden helyzetből kibúvót és mindenekfelett legyen egészséges ösztöne, amely bizonytalan helyzetekben nem a mindenkori elmélet szerint helyesebbnek látszó, hanem a valóságban legjobban beváló elhatározásra késztíti. Legyen végül emberismerete, hogy jó alvezéreket választhasson.	Tekintély Alárendeltek bizalma Erős akarat Szilárd, acélos jellem Világos elvekben megnyilvánuló tudás Villámgyors áttekintés Feladésszámítási kedv Nyugalom Szigor Pontosság Testi ruganyosság Önbizalom Nagyméretű harcászati értelmesség Alaposság Vállalkozó tevékenység (sokszor kevésbé fontos az, hogy mit cselekszünk, hanem az hogy hogyan) Öntevékenység Merészség (erkölcsi bátorság is kell hozzá) Alárendeltek hatáskörébe való beavatkozás: Övakodjunk tőle!

¹⁸ Készítette: a Szerző.

teinek elsajátítása is. De nem elegendő csak a tanulás. Az egyénnek megfelelő **nyitottsággal, befogadási készséggel** és képességgel, **toleranciával** is kell rendelkeznie.

- A komplex válságok komplex kezelésének sok szereplője van. A siker elengedhetetlen feltétele a **szereplők együttműködése, az erőfeszítések**, sok esetben pedig az **erőforrások összehangolása**. Nemzeti, szövetségi, partneri, nemzetközi és a helyi lakosság, kis- és nagyközösségek szintjén megjelenő szereplők, eltérő filozófia mentén, eltérő szervezeti kultúrával és döntéshozatali mechanizmussal, eltérő képességekkel és korlátokkal rendelkeznek. A tanulási folyamat fontos kritériuma, hogy a **potenciális együttműködők minél jobban ismerjék meg egymás sajátosságait**, így a valós végrehajtás során nem támasztanak teljesíthetetlen elvárásokat egymással szemben.
- A tudás elsajátítása, az **együttműködési szándék és képesség kialakítása** különböző szinteken és módszerekkel történik. Az egyéni önképzéstől a közös kutatásig rendkívül széles a skála.

A megváltozott világ új és régi kihívásainak kezelése alapvető feltétele a békés és biztonságos környezet megteremtésének. A napjainkban jellemző komplex műveleti környezet számos követelményt támaszt a nemzetközi élet szereplőivel szemben. A haderőnek is mint szereplőnek reagálnia kell a változásokra, vagy a változások lehetőségére. A tanulás, a tudás gyarapítása egyik meghatározó eleme a cselekvőképes, önálló feladatvégrehajtásra alkalmas katonák és parancsnokok képzésének. A folyamatos kihívások csak folyamatos tanulással kezelhetők.

Felhasznált irodalom

Magyarország Alaptörvénye

Ált/27: Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 2. kiadás, Magyar Honvédség, 2007. (MH ÖHD)

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Doktrína 3. kiadás, Honvédelmi Minisztérium, 2012. (MH ÖHD)

Magyar Honvédség Összhaderőnemi Civil-katonai Együttműködési Doktrína 2. kiadás, Magyar Honvédség, 2013. (MH ÖCKED)

AJP-01(C) Allied Joint Doctrine

AJP-01(D) Allied Joint Doctrine

AJP-3.10.1 (A) Allied Joint Doctrine for Psychological Operations

AJP-3.10 Allied Joint Doctrine for Information Operations

AJP-9 NATO Civil-Military Co-operation (CIMIC) Doctrine

BERGER Károly: *A vezetés kézikönyve*. I. és II. rész Stádium Sajtóvállalat Rt. Budapest, 1930.

BODA József: *A rendvédelmi békefenntartás kialakulása, fejlődése, helye és szerepe a XXI. században*. PhD értekezés ZMNE, Budapest, 2006.

- BOLDIZSÁR Gábor: *Kultúrantropológia és a jövő tisztképzés*. In: Hadtudományi Szemle, 2013/1. Budapest, http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2013/2013_1/2013_1_alt_boldizsar_gabor_101_107.pdf
- BOLDIZSÁR, Gábor: *A békeműveletekben való részvétel hatása a Magyar Honvédségre*. PhD értekezés ZMNE, Budapest, 2008.
- BOLDIZSÁR Gábor: *A magyar PRT humán környezete*. In: Hadtudományi Szemle, 2012/1-2. Budapest, http://uni-nke.hu/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_1/2012_1_hm_boldizsar_gabor_1_9.pdf
- BOLDIZSÁR Gábor: *A magyar PRT, mint a legkomplexebb külföldi válságkezelés műveleti környezete*. In: Társadalom és Honvédelem NKE, Budapest, 2013. (megjelenés alatt)
- BOLDIZSÁR Gábor: *Use of Lessons Learned for Better Education*. In: Better Cooperation for Better Operation of the Future Visegrad EU Battle Group Wroclaw, 2013.
- JULIER Ferenc: *A hadvezetés művészete*. Magyar Szemle Társaság, Budapest, 1931.
- JULIER Ferenc: *Magyar hadvezérek*. (Aqua Kiadó, Budapest, 1992.
- LŐRINC Kálmán: *Menetben: egy katona gondolatai*. Petit Real Könyvkiadó, Budapest, 2009.
- RESPERGER István – KISS Álmos Péter – SOMKUTI Bálint: *Aszimmetrikus hadviselés a modern korban: kis háborúk nagy hatással*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- Andrew ROBERTS (szerk.): *A hadviselés művészete*. I. és II. kötet Kossuth Kiadó, Budapest.
- Anthony LIVESY: *Battles of the Great Commanders*. Tigger Books, London, 1990.
- Carl von CLAUSEWITZ: *A háborúról*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 2013.
- John KEEGAN: *A csata arca*. Aquila Kiadó, Debrecen, 2000.
- John KEEGAN: *A hadviselés története*. Corvina Kiadó, 2002.
- John MAN: *Dzsingisz Kán*. HVG Könyvek, Budapest, 2010.
- Julian THOMPSON: *Hadvezérek*. Guliver Könyvkiadó és Nemzeti Tankönyvkiadó, 2009.
- Michael J. DZIEDZIC – COL Michael K. SEIDL: *Provincial Reconstruction Team*. special report 147, USIP, Washington D.C. USA, 2005.
- Pamela AALL – LTC Daniel MILTENBERGER – Thomas G. WEISS: *Guide to IGOs, NGOs and the Military in Peace and Relief Operations*. USIP Press, Washington D.C. 2000.
- Robert M. PERITO: *The US Experience with Provincial Reconstruction Team sin Afganistan*. special report 152. USIP, Washington D.C. USA, 2005.
- Robert L. O'CONNELL: *A kard lelke*. Gold Book
- Samuel P. HUNTINGTON: *A katona és az állam*. Zrínyi Kiadó, Budapest, 1994.
- William SHAWCROSS: *Deliver Us from Evil*. Simon & Schuster, New York, 2000.

Hadműveleti környezet értékelése, nemzetbiztonsági aspektusok (Biztonsági kihívások, kockázatok és fenyegetések 2030-ig)

Név: Resperger István, egyetemi docens, Nemzetbiztonsági Intézet, igazgató

Képzés:

1981–1985: Szentendrei Kossuth Lajos Katonai Főiskola harcokcsizó szak

1994: Budapesti ZMKA törzstiszti tanfolyam

1997: Budapesti ZMNE

1997–2000: Budapesti ZMNE doktori képzés

Külföldi képzés

2002–2004: Hamburgi Vezetési Akadémia vezérkari tanfolyam

Gyakorlat

1985–1991: Pécs, Gyöngyös harckocsi század-, zászlóalj-törzsfőnök, zászlóaljparancsnok

1992–1994: Tata, Székesfehérvár, hadműveleti főtiszt

2005–2011: Budapest, Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Vezérkari Tanfolyam parancsnok

1. Elméleti alapok

A fejezet a 2010-es éveket alapul véve 2030-ig elemzi a várhatóan bekövetkező biztonsági és nemzetbiztonsági kockázatokat, kihívásokat és fenyegetéseket, továbbá javaslatokat fogalmaz meg a problémák megoldását illetően. Külön alfejezetben elemzem a hazánk biztonságát befolyásoló biztonsági, nemzetbiztonsági körülményeket.

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok (...) a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.*”¹⁹ A kockázat általános fogalma: „*Valamely cselekvéssel járó*

¹⁹ SZABÓ József (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon*. Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1992. 42.

Vö: KÖSZEGVÁRI TIBOR: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*. Országos Kiemelt Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993–1996. 14.

*veszély, veszteség lehetősége.*²⁰ A biztonsági kockázatot, az általános meghatározásból következően, a biztonsági dimenziók vonatkozásában értelmezhetjük. A fenyegetés a veszély konkrét, cselekvési szándékot is megjelenítő formája, amelynek célja a célország magatartásának befolyásolása a saját érdek érvényesítésére. Főként akkor beszélhetünk fenyegetésről, ha bizonyos érdekütközések kikényszerített vagy erőszakos úton történő megoldására van kilátás. A katonai fenyegetés megítélése esetén figyelembe kell vennünk az állami, politikai akarat meglétét, és értékelnünk kell ezek katonai vonatkozásait a képesség területén. Tehát szándék és katonai képességelemzést kell készítenünk környezetünkről, áttekintve mindazokat a lehetséges veszélyeket, amelyek hazánkra hatással lehetnek.

A kihívások: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége a lehetséges veszélyek legalacsonyabb megnyilvánulási szintjén, amelyek eredői általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és kihatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira.

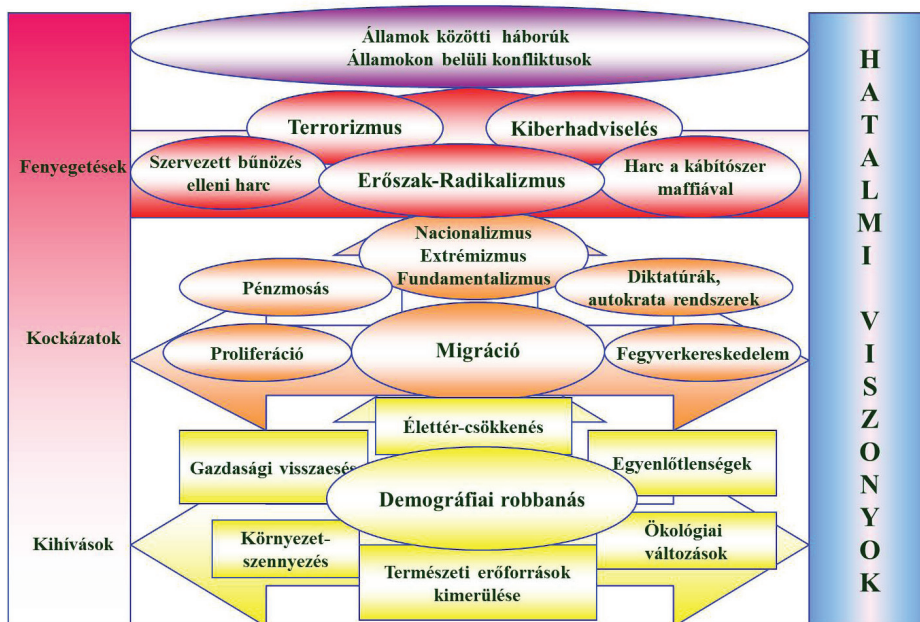
A kockázatok: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége, a lehetséges veszélyek olyan megnyilvánulási szintjén, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, ezáltal veszteségek keletkezhetnek.

A fenyegetések: az általánosan értelmezett biztonság egyes összetevőire ható olyan helyzetek és állapotok összessége – a lehetséges veszélyek legmagasabb megnyilvánulási szintjén –, amikor a nemzeti érdekek sérülhetnek, és közvetve hatással lehetnek a nemzeti értékek megőrzésére. Az érdekek képviselésének módszerei és eszközei előnyben részesítik a kikényszerítést vagy az erőszakos úton történő megoldás lehetőségét.²¹ Amint az a fogalmi meghatározásokból kitűnik, a kihívásokat, kockázatokat és a fenyegetéseket a lehetséges veszélyek megnyilvánulási formáinak tekintem, amelyek általában hátrányosan befolyásolják a belső és külső stabilitást, és hatással lehetnek egy adott régió hatalmi viszonyaira. Ezek a fogalmak egymásra épülve egyre nagyobb feszültségi szint meglétét feltételezik. Jellemzőből következően csak dinamikus folyamatokként értelmezhetők. Ezért a fogalmi meghatározások az elméleti értelmezés szempontjából fontosak, de a gyakorlatban gyakran egymást átfedve, összemosódva jelennek meg. A külső környezeti jellemzők (például a politikai és gazdasági viszonyok) függvényében képlékenyen változhatnak. Értékelésük és elemzésük nem ritkán csak egy újabb, stabilizálódott erőter kialakulása után, visszamenőleg végezhető el. A kockázatok és a kihívások szintjén főként a környezeti és gazdasági elemeket érinti, amelyekhez a katonai elem katonatechnológiai vetületei is kapcsolódnak. A fenyegetés szintjén a politikai, diplomáciai és a katonai elemek kerülnek előtérbe.

²⁰ MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése*. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. 47. 7.

²¹ RESPERGER István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. PhD értekezés, Budapest, 2002. 45.

A kihívások, kockázatok és fenyegetések

1. ábra: Konfliktussal, konfliktus-megelőzéssel, válsaggal, válságkezeléssel kapcsolatos elméleti alapok²²

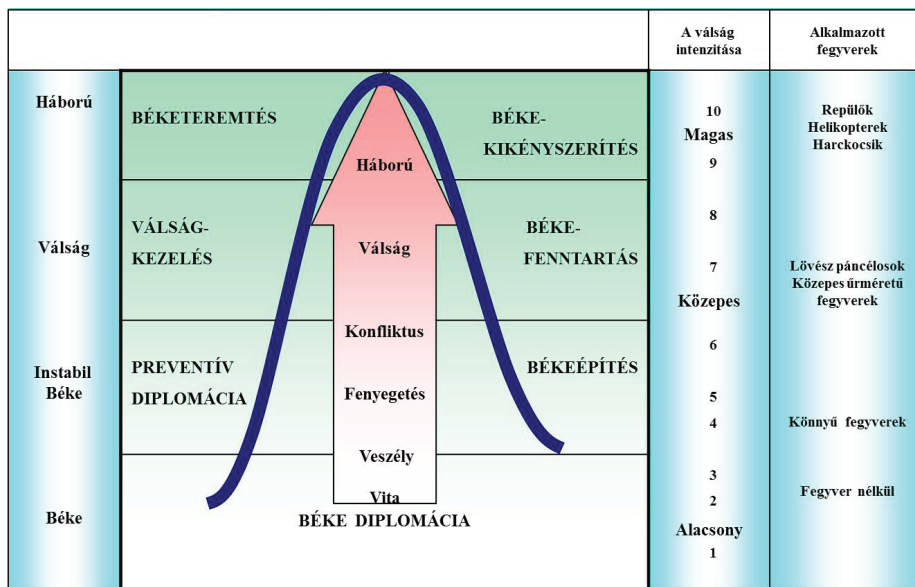
A témával kapcsolatos fogalmakat, meghatározásokat és definíciókat az államközi kapcsolatok viszonyának formáin keresztül közelítem meg. A szakirodalom alapvetően az esetek többségében négy állapotot különböztet meg:²³ békeállapot, válsághelyzet, fegyveres konfliktus és konfliktuskezelés utáni békeállapot (Béke-2). A békeállapot jellemzője, hogy a kapcsolatok az államok és/vagy az országcsoportok között a kölcsönös bizalom és az egyetértésen alapulnak a közös érdekek és a valós értékek figyelembevételével. A válsághelyzet jellemzője, hogy a jó kapcsolat valamilyen vita vagy érdek-, érték-összeütközés következtében megromlik, feszültség keletkezik a résztvevők között, akik valamilyen eszközzel (politikai, diplomáciai, gazdasági, katonai) megpróbálják a kialakult helyzetet befolyásolni. A katonai természetű veszélyeztetésről akkor beszélhetünk, ha a válsághelyzet megoldására tett politikai, diplomáciai, gazdasági és egyéb lépések nem járnak eredménnyel, és a felek között a viszony tovább romlik, ami katonai természetű nyomásgyakorlás, erődemonstráció, provokációk, csapatösszevonások, és határsértések

²² RESPERGER István i. m. 152.

²³ Lásd: SZTERNÁK György: *A válságok kialakulása és kezelésük lehetséges módja*. 26. Vö.: Más szakértők alkalmazzák még a: Béke 1; Válság; háborús küszöb alatti tevékenységek; Háború, Béke-2 megnevezéseket is, abból a megfontolásból, hogy a Béke-2 egy másfajta állapotot jelent a kiinduló helyzethez képest. LUND, M. S.: *Preventing Violent Conflicts*. 39–43. Megkülönböztet: béke-, instabil béke-, válság-, fegyveres konfliktus, háború időszakokat.

formájában nyilvánul meg. A konfliktus utáni békeállapot jellemzője, hogy a konfliktuskezeléssel kapcsolatos tevékenységek elérik fő céljukat – azaz a békeállapot újbóli megteremtését –, de a konszolidálódott helyzet fenntartása és megerősítése érdekében általában olyan intézkedéseket léptetnek érvénybe, amelyek megakadályozzák az esetleges konfrontációkat. Ezen intézkedések arra irányulnak, hogy a feszültségszintet csökkentsék, de adott esetben az indokoltnál hosszabb alkalmazásuk a végleges békeállapot létrejöttét késleltethetik.

Michael S. Lund feltételezése alapján, főként a diplomáciai, a politikai, a nemzetközi szervezetek és a katonai erő lépéseit tekintve egy konfliktus szakaszai diagramszerűen ábrázolhatóak. Az ábrával kapcsolatban az első fogalomkör, melyet megvizsgálunk, a létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek.

2. ábra: A válság szakaszai, intenzitása és az alkalmazott fegyverek típusai²⁴

1.1 A létfontosságú (alapvető) értékek és érdekek

A nemzeti érdek a nemzet javát, hasznát, szükségleteit körülhatároló alapvető fogalom. A nemzet fennmaradása, megszilárdulása, továbbfejlődése szempontjából alapvető jelentőségű feltételrendszer. Az állami szuverenitás létének döntően meghatározó összetevője. A honvédelemmel kapcsolatos nemzeti érdek az államot fegyveres erőszakkal

²⁴ LUND, Michael S.: i. m. 39.; JENTZ, D. H.: *Führungssystem im Wandel*. In: Österreichische Militärische Zeitschrift 1995/2. 127. Közli: RESPERGER István: *A fegyveres erő megváltozott feladatai katonai jellegű válságok kezelése során*. 151.

fenyegető veszélyek és kockázatok összefüggésében körvonalazható. Egyes amerikai kutatók²⁵ az általános fogalmat (érdek) a lehetséges kockázatok szerint differenciálják. Így megkülönböztethetjük: a létérdek, a különösen fontos érdek, a jelentős érdek és az érdek kategóriáját.

Létérdek (sorsdöntő nemzeti érdek): a nemzet megmaradáshoz, megszilárdulásához, fellendüléséhez fűződő olyan elengedhetetlen, a fennmaradást biztosító társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti lét szempontjából döntő jelentőségű. Ezért érvényesítése és oltalmazása a nemzet részéről akár szélsőséges kockázatvállalással és a nemzeti erőforrások maximális és célorientált összpontosításával járhat együtt, ami adott esetben a totális fegyveres konfrontáció felvállalásában nyilvánul meg.

Különösen fontos érdek (alapvető nemzeti érdek): olyan életbevágó, a nemzeti létet meghatározó társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítése és oltalmazása érdekében a nemzet nagy kockázatot vállal, de ennek mértéke a nemzeti lét szintje alatt marad.

Jelentős érdek (fontos nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amelynek érvényesítésére és oltalmazására a nemzet nagyobb erőfeszítéseket tesz, de jelentősebb kockázatok nem vállal fel (pl. az ország légterének, területének időleges átengedése idegen fegyveres erők átvonulása céljából).

Érdek (egyszerű nemzeti érdek): olyan társadalmi szükségletek összessége, amely a nemzeti jólét emelésének irányába mutat, a hangsúly az érvényesítésre helyeződik, oltalmazása általában megelőző (preventív), és a fegyveres erők alkalmazása nélkül, közvetett módon történik (pl. anyagi, technikai, pénzügyi, oktatási és segélynyújtás).

Az érték: a magyar értelmező kéziszótár szerint: „*valaminek az a tulajdonsága, amely a társadalom és az egyén számára való fontosságot fejezi ki.*” A szakértők ide sorolják általában egy adott ország kultúráját, nyelvét, vagy olyan kulturális, művészeti örökséget, amelyhez az adott ország lakossága kötődik. Az értékek adott társadalmi környezetben maradandóbbak, mint az érdekek, mivel az érdekek a társadalom belső változási folyamatainak köszönhetően az értékek mentén artikulálódnak. Az értékek alapvetően csak az egész társadalmi berendezkedést befolyásoló, külső vagy belső drasztikus változások esetén fogalmazódnak újra.

1.2 A vita, a veszély

A biztonságpolitikai kihívások, kockázatok és fenyegetések „*azok (...) a veszélyt és fenyegetést magukban hordozó helyzetek és állapotok, amelyek általában negatívan befolyásolják az adott országban az átfogó biztonságot, annak egyes összetevőit, s gyengítik a belső és külső stabilitást.*”²⁶ *A vita: olyan viszony, amikor az érintett felek eltérő érdekeiket ütköztetik*

²⁵ STUDENMAIER, W. O.: *Hadászati koncepciók*. In: Kovács Jenő: Állami szuverenitás, nemzeti érdek, hadászat 36–50.

²⁶ SZABÓ József (főszerk.): i. m.. 42. Vö.: KÖSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek*. 14.

(például tárgyalnak), lezárásának feltétele, hogy a résztvevők kompromisszumokkal megállapodást kössenek, oly módon, hogy a saját érdekeiket megfelelő módon képviseljék.²⁷ A társadalmat érintő veszélyen általában a biztonság valamely dimenziójára negatívan ható jelenség bekövetkezésének potenciális lehetőségét értjük. A biztonságot érintő olyan körülmény, amely magában hordozza az össztársadalmi negatív hatások lehetőségét. A kockázat általános fogalma: „Valamely cselekvéssel járó veszély, veszteség lehetősége.”²⁸

1.3 Az erő és hatalom

Az erő és hatalom a fegyveres küzdelem egyik érvényesítési eszköze. „A háború az erő alkalmazása egy másik fél akarata ellenében.”²⁹ (Morgenthau). Az erő (force, Kraft) és a hatalom (power, Macht) kapcsolata abból ered, hogy minden politikai tevékenység, közvetve vagy közvetlenül valójában a hatalom gyakorlásának aktusa, amelynek formája, intenzitása az elérendő céltól, valamint az alkalmazó elszántságától függ. Az erő és hatalom érvényesítésének fokozatai: demonstráció, fenyegetés, kényszerítés, büntetés, nyomásgyakorlás, katonai erő alkalmazása.³⁰

1.4 A válság, a válságkezelés

A konfliktusok, válságok a kétpólusú (bipoláris) világrend felbomlása után kerültek előtérbe. Az új kihívások, kockázatok veszélyeztetik az egyén, a közösség és az államok biztonságát. A válságok hozzátartoztak az emberiség történetéhez, hosszabb-rövidebb lappangási idő után a felszínre törtek, intézkedéseket követeltek, valamilyen irányban befolyásolták korukat.

Az egyik legelfogadottabb átfogó megfogalmazás a válságra: „A válság átcsapási pont, egy államnak bármely más külső szereplővel való viszonyában a háború–béke kontinuum mentén... A válság mintegy a konfliktus tetőpontja, összesűrűsödése.”³¹ Az ábrán jól megfigyelhető ez az összegzés, legnagyobb valószínűséggel a válság tetőpontján következhet be az eltérő érdek-, illetve értékkülönbségek okán a katonai erő alkalmazása.

A válságkezelés: „Minden olyan intézkedés, amely a válság esetén arra irányul, hogy egy fegyveres konfliktus kialakulását, kiterjesztését megakadályozzuk anélkül, hogy alapvető nemzeti érdekeinkről lemondanánk (...) körültekintő előkészületek után a döntések meg-

²⁷ MATUS János i. m. 47.

²⁸ Magyar Értelmező Kéziszótár 745.

²⁹ DEÁK Péter: *A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk*. In: Védelmi Tanulmányok 1997/3. 4.

³⁰ DEÁK Péter i. m.

³¹ ÁGH Attila: *Konfliktusok, háborúk*. 114. Lásd még: DEÁK Péter i. m. 14. „A válság, az államok, államcsoportok között kieleződő feszült viszony a fegyveres konfliktus szintje alatt.”

hozatala. Ez utóbbiak célja a megfelelő politikai, diplomáciai, gazdasági és esetleg katonai lépések időbeni és összehangolt alkalmazása.”³²

1. táblázat: A széteső államok sorrendje 2008-ban és 2030-ban³³

Sorrend	2008	2030	Megjegyzés:
1.	Burundi ⁴	Szomália ³	A szétesés folyamatát erősítő tényezők: 1. Polgárháború, terrorizmus; 2. Atomfegyver birtoklása; 3. Kalóztevékenység; 4. Vallási-etnikai ellentétek; 5. Humanitárius katasztrófa.
2.	Jemen ⁴	Burundi ⁴	
3.	Szomália ³	Jemen ^{1, 4}	
4.	Afganisztán ¹	Uganda ⁴	
5.	Uganda ⁴	Afganisztán ¹	
6.	Mali ⁴	Mali ⁴	
7.	Kongói Demokratikus Köztársaság ⁴	Kongói Demokratikus Köztársaság ⁴	
8.	Kenya ⁴	Kenya ⁴	
9.	Haiti ⁵	Nigéria ⁴	
10.	Banglades	Pakisztán ^{2, 4}	
11.	Pakisztán ^{2, 4}	Csád ⁴	
12.	Etiópia ^{4, 5}	Niger ⁴	
13.	Nigéria ⁴	Haiti ⁵	
14.	Niger ⁴	Etiópia ^{4, 5}	
15.	Csád ⁴	Banglades ⁴	

³² KÖSZEGVÁRI Tibor: *A válságkezelés aktuális problémái*. 217. „A válságkezelés politikai reakciók modulálása ingatag helyzetben; a saját érdek, érték képviselése érdekében. Számos esetben jó politikai és diplomáciai lépések sorozata.”

³³ *Global Trends 2030: Alternative Worlds a publication of the National Intelligence Council* 18. Szerkesztette: Resperger István

2. A 21.század kihívásai

2.1 A demográfiai robbanás és következményei

A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Jelenleg több, mint 7 milliárd ember él a Földön, de ez 2050-ig megkétszereződhet.³⁴

A legnagyobb gondot, Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése és Európa népességének csökkenése okozza. A városi lakosság aránya az 1950-es években 30%-ról 2030-ra 60%-ot ér el. Ez azt jelenti, hogy a 8,3 milliárd főből 4,98 milliárd fő városban fog élni. A városi lét is hozzájárul ahhoz, hogy a középréteg aránya Közép- és Távol-Keleten 55–60%-ra megemelkedik a világ összlakosságából.³⁵

A biztonsági fenyegetések egyik legveszélyesebb kategóriáját a széteső államok jelentik. Ez azt mutatja, hogy az ország központi vezetése, államhatalma felbomlik, nem egyedül uralja az erőszak monopóliumát, nem képes többé megvédeni a polgárait, nem képes a biztonságot és a stabilitást garantálni. Az alábbi táblázat azt szemlélteti, hogy egyes országoknak 2030-ra mekkora esélye van az állami hatalom megtartására. Egyes országok esetén a nemzeti-vallási ellentétek, a polgárháborúk, a fegyveres konfliktusok, az atomfegyverek birtoklása a helyzetet tovább élezi.

A különböző népcsoportok, nemzetiségek, vallási csoportok sokszínűségét jól jellemzi a következő egyszerűsített példa. Ha a világ egy százfős falu volna, akkor abból:

- hetvenen lennének nem fehér bőrűek;
- hetvenen nem tudnának olvasni;
- ötvenen szenvednének alultápláltságtól;
- csak egynek lenne felsőfokú végzettsége;
- hetvenen lennének nem keresztények.³⁶

³⁴ KÖSZEGVÁRI Tibor: A közép-európai térség... i. m. 31.

Vö: KENNEDY, Paul: *A XXI. század küszöbén*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 30. A Föld lakossága 2025-ben eléri a kb. 8,5 milliárd főt, 2050-re pedig eléri a 9,3 milliárd főt. A nők termékenysége Nigéria–Nyugat-Európa viszonylatában 7:1(!). SHEENAN, John J.: *A XXI. század biztonságpolitikája*. In: Új Honvédségi Szemle 1997/5. 11. A Föld lakossága 2050-ben 9,83 milliárd fő lesz. A fejlett országokban 26, a fejlődő országokban 240(!) születés történik percnként.

³⁵ 008-as ENSZ jelentés http://www.unaids.org/en/KnowledgeCentre/HIVData/GlobalReport/2008/2008_Global_report.asp, letöltve: 2013. 05. 15. Egyes afrikai országokban az AIDS terjedése következtében lassul majd a népesség szaporodási üteme, sőt vissza is eshet a viszonylag magas születési arányok ellenére is. Például Dél-Afrikában az előrejelzés szerint a lakosság száma a 2000. évi 43,4 millióról 2015-ig 38,7 millióra esik vissza. 1995-ben Afrikában 1 millió gyermek fertőződött HIV vírussal. 2007-ben 1,8–2,3 millióan haltak bele 32,9 millió fertőzött a világon (2 millió 15 éven aluli) <http://www.avert.org/worldstats.htm>, letöltve: 2013. 05. 15.) 2010-ben 1,2 millióan haltak bele a Szub-szaharai Afrikában, 1,9 millió újonnan fertőzöttet regisztráltak és 22,9 millióan élnek HIV/AIDS fertőzéssel.

³⁶ SHEENAN, John J. i. m. 12.

Magyarországra vonatkozó előrejelzések, adatok a természetes szaporodást 1995-ben –3,1-re; 1998-ban –4,3-re; 2001-ben –3,4-re; 2011-ben –4,1-re prognosztizálták. A magyar nők termékenységi rátája: 2000-ben 1,71 volt, míg 2011-ben ez az érték 1,24-re süllyedt. Hazánkban a várható élettartam férfiaknál 70,5, nőknél pedig 78,1 év. A magyar nemzetiségűek száma a szomszéd országokban a következők szerint változott 2001 óta: Ukrajnában 156 000-ről 141 000-re, Romániában 1 435 000-ről 1 238 000-re, a Szerbiában 339 000-ről 253 899-re, Horvátországban 16 500-ről 14 048-ra, Szlovéniában 8500-ról 6000-re, Ausztriában: 6800, Szlovákiában 5200 főről 4584 főre csökkent.³⁷

A 2001. évi népszámlálási adatok szerint a lakosság 93,6%-a magyar anyanyelvű, az összlakosságon belül a magukat magyar nemzetiségűnek vallók aránya pedig 92,3%. Az ország kisebbségeinek létszáma nemzetiséghez tartozás szerint: bolgár 1358, görög 6140, horvát 19 715, lengyel 2962, német 88 416, örmény 620, román 7995, szerb 43 816, szlovák 117 692, szlovén 3040, ruszin-ukrán 5 070.³⁸ A roma népesség 1990-ben 428 122 főt, 1992-ben 461 389 főt, 1993-ban 597 271 főt, 2001-ben pedig 205 720 főt tett ki. Az általános iskolákban 1989-ben 6,23%–73 637 fő roma iskolást, 1992-ben 7,12%–74 441 főt regisztráltak.³⁹ Az ország vallási felmérései adatai azt mutatják, hogy a lakosság 74,4%-a keresztény, 19,5%-a protestáns, 0,1%-a ortodox, 0,1%-a zsidó felekezethez tartozónak vallotta magát. A nem vallásosak aránya 14,55%.⁴⁰

2.2 Az energiahordozók kimerülése

A Föld erőforrásai csak meghatározott ideig biztosítják az emberiség szükségleteit, emiatt szükséges számba venni a Föld erőforrásait, különös tekintettel a világ élelmiszer- és energia-, ivóvíz-tartalékaira, s ezzel összefüggésben megvizsgálni a várható környezetszennyezés mértékét. Az emberiségnek szembe kell néznie az önfenntartás alapjait biztosító energiahordozó-készletek gyors kiapadásával. A gáz 69 évig, az olaj 79 évig – más források szerint 92 évig –, a barnakőszén 173 évig, a feketekőszén 102 évig áll az emberiség rendelkezésére. Ezek elfogyása után új energiahordozókra lesz szükség.⁴¹

A nukleáris energia rendszerbe állítása lassította az energiahordozók kiaknázásának ütemét, de számtalan újabb, megoldatlan kérdést vetett fel. A világ atomreaktorainak száma folyamatosan növekszik, napjainkban kb. 440. Az ország területén található elsődleges (primer) energiahordozók az ország energiaigényének 50%-át adják. A nukleáris energiatermelést is figyelembe véve az ország villamos energia függőségi mutatója

³⁷ KSH, 2001 In: www.ksh.hu, letöltve: 2013. 05. 15.

³⁸ KSH, 2001 In: www.ksh.hu, letöltve: 2013. 05. 15.

³⁹ KERTESI G. – KÉZDI G.: *A cigány népesség Magyarországon*. Socio-Typo, Budapest, 1998. 120–150.

⁴⁰ Forrás: KSH, 2011. www.ksh.hu, letöltve: 2013. 05. 15.

⁴¹ OPITZ, Peter J.: *Weltprobleme*. (A világ problémái) Isar Druck und Verlag, München, 1980. 124–126.

60%. Az energiahordozóban az importunk 2012–2013-ban 78,2%, 2021–2022-ben 93,3% lesz földgáz tekintetében, összes energiatartalomunk 62,5%.⁴²

Kőolaj és földgáz tartalékok a világban

A világ kőolaj tartalékainak 56,6%-a, a földgáz 40,6%-a a Közel-Keleten találhatóak. Felhasználást tekintve a legnagyobb importra Észak-Amerika, Ázsia területén lévő országok szorulnak.

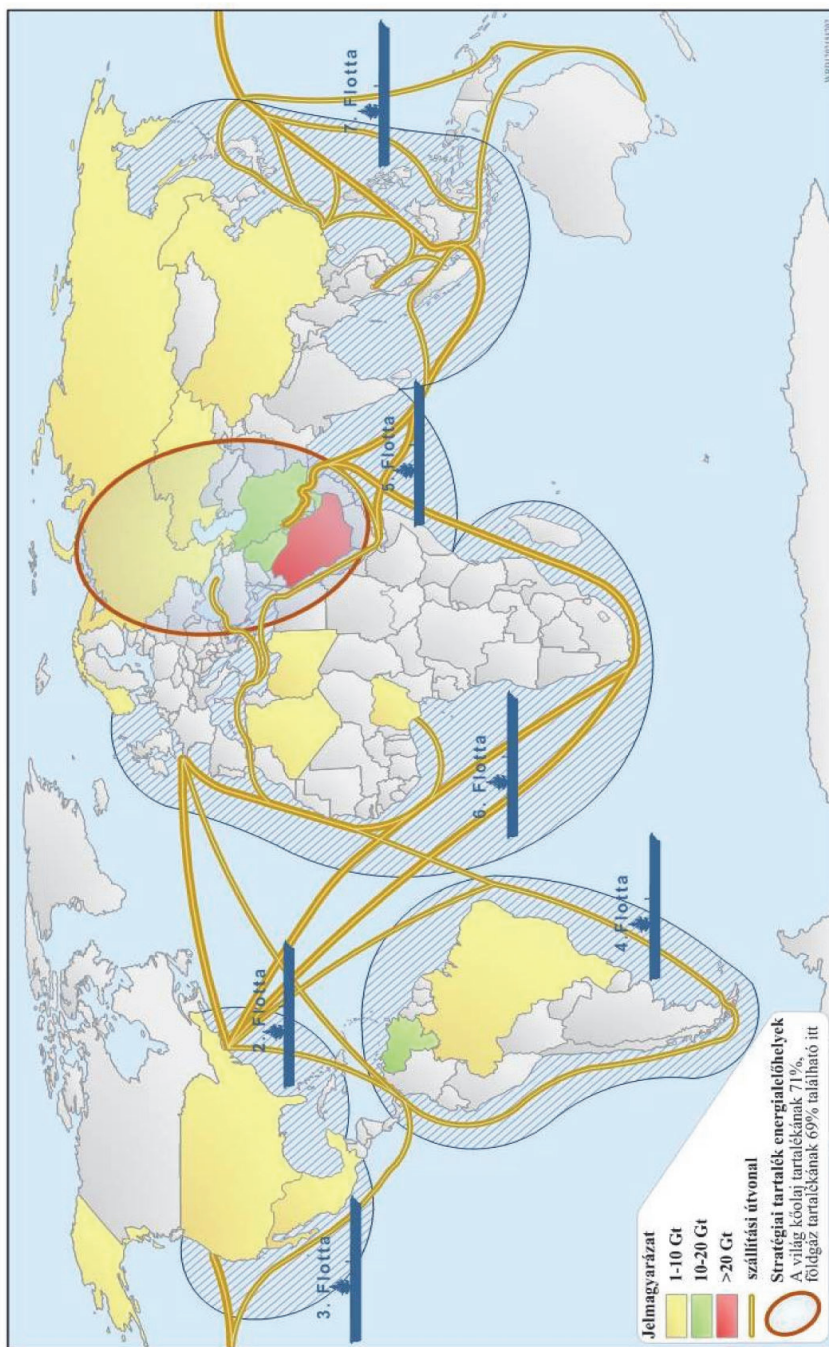

A kőolaj és földgáz tartalékok a világban				
	Kőolaj tartalékok mennyisége (1 barell - 158,98 liter)	Aránya a a világ tartalékából	Földgáz tartalékok	Aránya a a világ tartalékából
Észak-Amerika	73,4 millió barell	5,5%	9,18 milliárd m ³	4,9%
Dél- és Közép-Amerika	198,9 millió barell	14,9%	7,32 milliárd m ³	4,3%
Európa és Ázsia	137,2 millió barell	10,3%	62,26 milliárd m ³	33,7%
Afrika	127,5 millió barell	9,6%	14,71 milliárd m ³	7,9%
Közel-Kelet	753,7 millió barell	56,6%	75,82 milliárd m ³	40,6%
Ázsia és Csendes-óceán	41,7 millió barell	3,2 %	16,0 milliárd m ³	8,7%
Az USA kőolaj és földgáz felhasználás és import				
USA felhasználás	842,9 millió t	21,7%	646,6 milliárd m ³	22,2 %
USA import	8893000 barell / nap		12,80 milliárd m ³ (Cseppfolyósított gáz)	

Forrás: BP 2010

3. ábra: A kőolaj és földgáz tartalékok a világban

⁴² ZSUGA János: *Magyarország energiabiztonsága*. Előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság” konferencián, Budapest, NKE, 2012. 11. 25.

4. ábra: A világ stratégiai nyersanyagtelephelyei, szállítási útvonalai és az USA haditengerészet flottáinak fő működési területei

Forrás: <http://www.cambridgeforecast.org/MIDDLEEAST/STRATEGIC-ELLIPSE.html>, <http://www.navy.mil/>

2.3 Az élelem, víz és a természeti erőforrások problémája

Természeti erőforrások és a környezet

A demográfiai robbanás miatt a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent. A Földön a megművelhető földek 20%-a jó, 6%-a közepes, 34%-a gyenge termőképességű, 40%-a terméketlen.⁴³ Ennek következtében Ázsiában és Afrikában 700–800 millió ember alultáplált.⁴⁴ 1990–1997 között az éhezők gyermekek aránya Pakisztánban 38%, Indiában 53%, Indonéziában 34%, Bangladesben 56%, Nigériában 36%, Nigerben 36%, Maliban 27%.⁴⁵ Az általános élelmiszer-termelés elegendő lesz a szaporodó népesség táplálásához, azonban a hiányos infrastruktúra és elosztás, a politikai ingatlanság és a krónikus szegénység rosszul tápláltsághoz vezet Afrika Szaharán túli térségeiben. A teljes olajszükséglet, amely 2000-ben naponta hozzávetőlegesen 75 millió barrelt tett ki és 2011-re meghaladta a 88 millió barrelt,⁴⁶ 2015-ben meghaladhatja a 100 millió barrelt (1 barell=163,66 liter). A következő 15 évben a földgáz fogyasztása gyorsabban növekedhet minden más energiaforrásnál, ami jórészt annak lesz tulajdonítható, hogy Ázsiában a gázfogyasztás megháromszorozódhat.⁴⁷

Élelmiszer

A mezőgazdasági technológiában elért haladásnak köszönhetően a világ gabonatermése és készlete 2015-ben elegendő lesz a világ növekvő lakossága szükségleteinek kielégítésére. Az ENSZ adatai szerint a mezőgazdasági termelés 1961 óta megkétszereződött, sőt a fejlődő országokban több, mint háromszorosára nőtt. A napi tápanyagbevitel ezekben az országokban 2650 kalóriát tett ki, de az éhezők száma továbbra is magas. Az 1971-es közel 920 millióról 1997-ig 792 millióra csökkent, 2030-ig pedig várhatóan 400 millió alá esik.⁴⁸

Víz

Az élelmezés problémakörével⁴⁹ szoros összefüggésben van az ivóvízkészlet feltárásának és elosztásának kérdésköre.

Bolygónk vízkészleteinek csak 2,5%-a az ember számára hasznos édesvíz. Ennek is 69%-a gleccserekben és a sarkkörök állandó hó- és jégtakaróiban van, további 30%-ot pedig olyan földalatti vízkészletek rejtene, melyekhez egyelőre vagy lehetetlenség hozzájutni vagy kiaknázásuk túl energia- és költségigényes lenne. A Föld összes vízkész-

⁴³ MÜLLER, Harald: *Konflikt – eine Betrachtung*. In: Truppendienst, 1993/1. 5.

⁴⁴ FÜLÖP Imre: *A biztonságot veszélyeztető tényezők*. In: Gazdag Ferenc (szerk.): *Biztonságpolitika* 80. Vö: *Weißbuch*. 33. „Manapság közel 1 milliárd ember alultáplált, naponta 40 000 gyermek hal éhen.”

⁴⁵ *Zur Lage der Welt*. Der Fischer Atlas, Frankfurt am Main, 2000. 17.

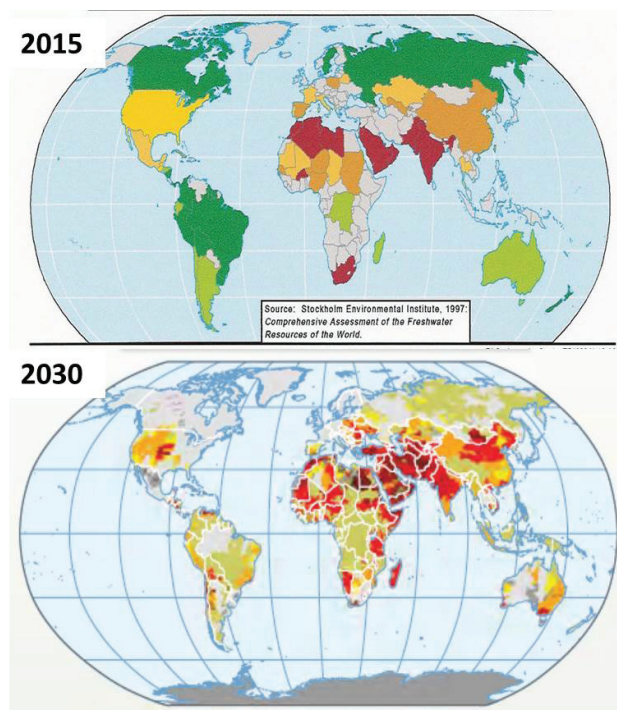
⁴⁶ CIA – *The World Factbook* <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>, letöltve: 2013. 03. 23.)

⁴⁷ Global Trends 2015. i.m. 6–7.

⁴⁸ LOMBORG, B.: *The skeptical Environmentalist*. Cambridge University, 2001. 123.

⁴⁹ *Zur Lage der Welt* i. m 22–24.

letének fennmaradó 1%-át kezelhetjük csak olyan megújuló természeti erőforrásként, amely az esőzések alkalmával a talajba szivároghatva felfrissíti a föld alatti vízkészleteket, összegyűlik a folyókban és tavakban, illetve elpárologva visszakerül a légkörbe újabb esőzéseket produkálva.⁵⁰ Ez a fennmaradó egy százalék elég kevés mennyiség ahhoz képest, hogy – figyelembe véve a népesség növekedésének ütemét is – hozzáférhetőségének és minőségének biztosítása minden állam alapvető nemzeti érdeke kellene, hogy legyen. Itt mindjárt el is érkezünk az édesvíz-készletek körül kialakuló két lehetséges probléma alapvető típusához: a hozzáférhető vízkészletek növekvő hiánya és szennyezése, valamint a víz elosztása körüli viták. Ez távolról sem elhanyagolható szempont, hiszen a Közel-Keleten konfliktusforrásként jelentkezik. Igaz, hogy a víz Földön a legnagyobb mennyiségben található természetes anyag, de az emberi fogyasztásra alkalmas édesvízkészlet ennek töredéke, mintegy 2%. A világ lakosságának közel negyede küzd ivóvíz-ellátási gondokkal.⁵¹

5. ábra: A víz-stresszes és extrém víz-stresszes területek 2015-ben és 2030-ban⁵²

⁵⁰ BENEDICK, Richard E. i. m. 10.

⁵¹ KŐSZEGVÁRI Tibor: A közép-európai térség i. m. 33. Vö: Weißbuch 33. „A világ lakosságának 40%-a vízellátási gondokkal küzd.”

⁵² *Global Trends 2015: Dialogue About the Future With Nongovernment experts* 29. és *Global Trends 2030: Alternative Worlds a publication of the National Intelligence Council* 66.

2025-ben 2,4–3,4 milliárd ember olyan országokban fog élni, amely „víz-stresszes” (water-stressed), azaz az egy főre eső mennyiség nem éri el az 1700 köbmétert. Többnyire afrikai, közel-keleti, dél-ázsiai országokról és Észak-Kínáról van szó. Lásd a 8. számú ábrát, pirossal és vörös színnel jelölt térségek. Világszerte 214 főbb folyórendszeren osztozik két vagy több állam, ezek legtöbbször elosztási viták tárgyát képezik.⁵³

Annak ellenére, hogy az államhatárokon áthaladó folyókkal kapcsolatos nemzetközi jogszabályok világos és egyértelmű normákkal rendelkeznek a parti országokra vonatkozóan, az ellentétes érdekek miatt számos esetben ezek nem érvényesülnek. Mind a felszíni, mind a föld alatti vízkészletek elosztásából származó konfliktusokra jó példákat szolgáltatnak a Közel-Kelet (a Jordán, a Nílus, a Tigris és Eufrátesz).

2.4 Biztonsági kockázatok

2.4.1 A migráció és a vele összefüggő kockázatok

Nemzetközi tendenciák

A világ több, mint 7 milliárdos népessége gyarapszik és fiatalodik: 2050-re megközelíti a 9,3 milliárdot. A népességnövekedés több mint 95%-át a fejletlen országok adják. A fejlett országok a következő évtizedekben megtartják jelenlegi, mintegy 1,2 milliárdos lélekszámukat a világ növekvő népességében. A világban kialakult fejlettségi különbségek, konfliktusok és katasztrófák hatására a migráció több mint 150 millió embert érint világszerte. Bár a migráció volumene növekedett, a világ népességének csak kevesebb, mint 3 százaléka élt egy évnél hosszabban hazáján kívül. A kutatások világszerte a migrációs nyomás erősödésére számítanak.

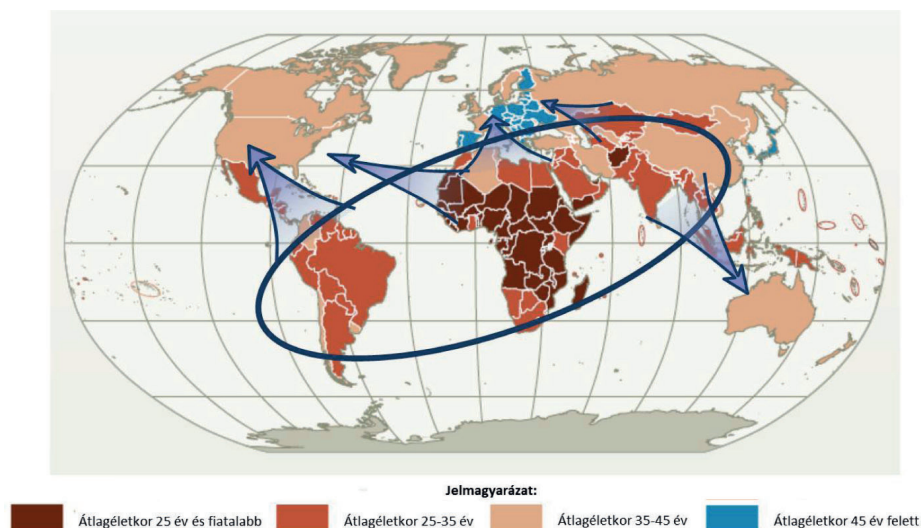
Az EU jelenlegi tagállamaira vonatkozó előrejelzés szerint a lélekszám 2005-ben éri el az Európai Unió csúcspontját 376 millió fővel, viszont 2050-ig több mint 45 millió fővel 331 millióra csökken az Unió létszáma. Az EU államai 1950-ben a világ lakosságának 12%-át adták, ma 7,2%-át teszik ki, 2050-ig pedig 4%-ra csökkennek.⁵⁴

Európai migrációs folyamatok

A bevándorlók legnagyobb része a nem EU-tag mediterrán országokból érkezett. Az illegális vándorlásról nincsenek pontos adatok. Becslések szerint 1998-ban 3 millió körül alakult az illegálisan bevándoroltak száma Európában, szemben az 1991-re becsült 2 millió személlyel.

⁵³ HAUGE, Wenche – ELLINGSEN, Tanja: *Environmental Change and Civil War: A Multivariate Approach*. Internatoinal Peace Research Institute, Oslo, 1996. 7. (nem publikált)

⁵⁴ Központi Statisztikai Hivatal Magyarország 2011. www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo_2011.pdf, letöltve: 2013. 03. 24.

6. ábra: A migráció stratégiai ellipszise, fő irányai⁵⁵

Magyar kilátások

A jelenlegi migrációs trendek fennmaradását feltételezve 2020-ban 9,2 és 9,5 millió között, 2050-ben 7,5 és 8,7 millió között alakul majd hazánk lakosságának létszáma. Ahhoz, hogy a népesség lélekszáma 2050-ben 10 millió maradjon, vagy az évezred elején egyszeri 1,4 millió, vagy évenként folyamatosan 30 000 fő körüli – tehát a jelenlegi beáramlást hatszorosan meghaladó – betelepülésre lenne szükség. A 65 éven felüliek aránya a mai 16,9%-ról, 2020-ig elérheti a 20,5%-os értéket. Ezért 2010 után az eltartó képesség tartósan kedvezőtlen alakulására kell berendezkedni. Az öregedési index – vagyis a felbillent demográfiai egyensúlyt jelző mutató – szerint 2012. január 1-jén száz gyermekkorúra közel 117 65 évesnél idősebb jutott, szemben az egy évvel korábbi 115-tel. Az idős népesség eltartottsági jelzőszáma – amely az idősök számát a 15–64 évesek arányában fejezi ki – 24,6%, mely az előrejelzések szerint 2050-re megkétszereződhet.⁵⁶

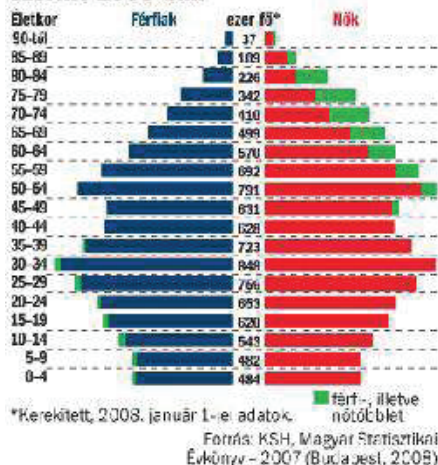
Jelenleg a bevándorlók nagyjából magyarok. A Magyarországra irányuló migráció legjellemzőbb sajátossága, hogy a bevándorlók elsősorban a környező országok magyar nemzetiségű állampolgárai közül kerülnek ki. A nemzetközi migrációból származó népességnyerés 2011-ben kissé meghaladta az előző évi értéket (1,7 ezrelék). 2012. január, 1-jén több mint 200 ezer külföldi állampolgár tartózkodott Magyarországon, túlnyomó többségük román, ukrán, szerb és német. A népesség 2,1%-a külföldi.⁵⁷

⁵⁵ *Global Trends 2030: Alternative Worlds a publication of the National Intelligence Council* 21. Szerkesztette. Resperger István.

⁵⁶ Központi Statisztikai Hivatal, Magyarország 2011. www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf, letöltve: 2013. 03. 24.

⁵⁷ Központi Statisztikai Hivatal, Magyarország 2011. www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2011.pdf, letöltve: 2013. 05. 15.

A népesség korcsoportok szerint 2008-ban

A legfiatalabb és a legidősebb korosztály változása Magyarországon, 2008-2060

Forrás: KSH Magyar statisztikai évkönyv-2007, Eurostat, Európa-2008.⁵⁸

2.4.2 A fegyverkereskedelemből fakadó problémák

A védelmi jellegű technológiák gyorsan fognak fejlődni a következő 15 évben, megkülönböztetett tekintettel a nagy pontosságú fegyverekre, információs rendszerekre és kommunikációra.

A 10 legnagyobb fegyverexportőr (millió USA dollár)

2012: USA 8760, Oroszország 8003, Kína 1783, Ukrajna 1344, Németország 1193, Franciaország 1139, Nagy-Britannia 863, Olaszország 847, Hollandia 760, Spanyolország 720.⁵⁹

A legnagyobb 10 importáló ország (millió USA dollár)

2012: India 4764, Kína 1689, USA 1297, Törökország 1269, Pakisztán 1244, Egyesült Arab Emírségek 1094, Dél-Korea 1078, Szaúd-Arábia 923, Ausztrália 889, Marokkó 790.⁶⁰

A fegyverek exportja akkor eredményezheti egy térség biztonsági stabilitásának felborulását, ha a meglévő katonai erőgyensúly megbontását idézi elő. A válságkövetekbe irányuló fegyverek gyakran fegyverkezési spirált indítanak el, ami a térségben a feszültség fokozódását, a katonai erő alkalmazásának lehetőségét vetíti előre.

⁵⁸ www.ksh.hu. letöltve: 2013. 05. 15.

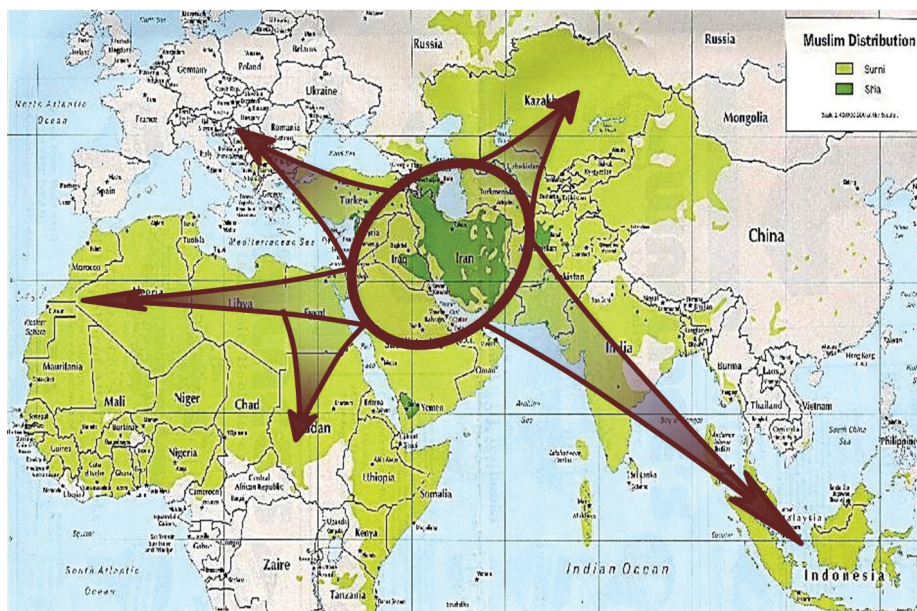
⁵⁹ Forrás: SIPRI Database, Arms exports, 2012. <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>, Military Balance 2013. (Letöltés ideje: 2013. 05. 15.)

⁶⁰ Forrás: SIPRI Database, Arms exports, 2012. <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>, Military Balance 2012, 2013. (Letöltés ideje: 2013. 05. 15.)

2.4.3 Az etnikai vallási ellentétek hatásai

Az újonnan alakuló biztonsági rendszerben felszínre törtek a nemzeti és etnikai vallási ellentétek is. Ezek megjelenésének elsődleges oka a két világháborút követő békeszerződések anomáliáiból eredeztethető.⁶¹ Közvetlen folyományai a kisebbségek elnyomása, jogaik korlátozása, kultúrájuk, nyelvük háttérbe szorítása. Amíg a hidegháború alatt ezeket az ellentéteket a központi akarat és erő háttérben tarthatta,⁶² addig a blokkrendszer felbomlása után ezek az elfojtott törekvések elemi erővel próbáltak érvényesülni. A közép- és kelet-európai térségben az anyaország határain kívül élő etnikai, nemzetiségi csoportok lélekszáma közel 50 millió fő. Ebből 25 millió orosz, közel 3 millió magyar.⁶³

Másrészt az új államok azonosságtudatuk, azaz létük meghatározását minden más folyamatnál előbbre valónak tartják. Ezen törekvéseiket olyan erősen kívánják érvényre juttatni, hogy adott esetben a társadalmi és gazdasági folyamatok is másodlagos szerepet játszanak. A délszláv háború jól érzékeltette az önmeghatározás – akár fegyverrel történő – érvényesítésének szándékát.

8. ábra: Az iszlám vallás főbb törekvési irányai

Forrás: RESPERGER István: *Az iszlám világ és hatása a biztonságra*. 136.

⁶¹ KÖSZEGVÁRI Tibor: A közép-európai térség i. m. 34.

⁶² HOBSBAUN, Erich J.: *A nacionalizmus kétszáz éve*. (Előadások) Maecenas Kiskönyvtár, 1997. 211.

⁶³ FÜLÖP Imre: i. m. 84.

Harmadsorban a reménytelennek tűnő általános gazdasági elmaradottság és a gazdasági struktúra rugalmatlanságából következő kilátástalanság tovább erősíti a nemzetiségi és etnikai feszültségeket. Az etnikai konfliktusok súlyos veszélyeket hordozhatnak magukban, mert elementáris erővel érvényesülhetnek, és polgárháborúkat, etnikai terrorizmust, népirtást, a határok megkérdőjelezését eredményezhetik, melyek következtében egész régiókat tehetnek hosszú időre instabillá.⁶⁴

A vallási fanatizmusból adódó problémákat az iszlám fundamentalizmus térnyerésével ábrázolhatjuk a legjobban.⁶⁵ A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk négy fő előretörési irányát kell a többi kultúrának figyelembe venni.

3. táblázat: Muszlimok száma a nyugat-európai országokban⁶⁶

Ország	Összlakosság (millió fő)	Muszlimok száma (ezer fő)	Muszlimok aránya az összlakossághoz viszonyítva (%)
Németország	81,14	4 119 000	5
Franciaország	65,95	3 574 000	5,7
Nagy-Britannia	63,39	2 869 000	4,6
Hollandia	16,8	914 000	5,5
Belgium	10,44	638 000	6
Svájc	7,99	433 000	5,7

⁶⁴ KARDOS Gábor: *Megoldhatóak-e az etnikai konfliktusok?* In: Külpolitika 1995. tavasz, 61.

⁶⁵ Adatok az iszlám világ népességéről:

A világ lakosságának 22,74%-a, és minden 5. fegyverben tartott katona muszlim, a hívők száma egyes források szerint megközelíti a 2 milliárd főt. Becslések szerint Európa teljes területén ma 42,7 millió muszlim él, ezen belül az Európai Unió 27 tagállamában 20,4 millió.

Annak ellenére, hogy az arabság létszáma folyamatosan növekszik, a növekedés üteme lelassult, értéke 2010-ben „mindössze” 1,78% volt, szemben a '80-as évek 3–3,5%-es átlagával. A népességrobbanás az arab világban is lezajlott, és a 20. század utolsó évtizedére leállt. Az arab népesség túlnyomórészt fiatalokból áll: a 15 év alattiak aránya átlagosan 30% körül mozog, nem ritkán meghaladja azt (bár ez az arány az 1990-es évek elejéig még 45% körül mozgott). A 15–65 év közötti korosztály aránya 2010-re elérte a 64%-ot. Ennek megfelelően az arab társadalmakban a 65 év felettiek aránya viszonylag alacsony: 4,5%. A világ köölajartalkáinak jelentős részével rendelkeznek: tartalék 57%-ot, felhasználásuk csak 3–4%-ot tesz ki.

Forrás: PRÓBÁLD Ferenc (szerk.): *Afrika és a Közel-Kelet földrajza*. ELTE-Eötvös Kiadó, Budapest, 1996. 278.; ROSTOVÁNYI Zsolt: *Mit kell tudni az iszlámról?* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1983. 239., KENNEDY, Paul i. m. 390–397.; *Officina Világévkönyv 94/95*. Officina Nova, Budapest, 15–517.; *The Military Balance 2001/2002*. The International Institute for Strategic Studies 2002. 200–265.; N. RÓZSA Erzsébet: *Demográfia, migráció, urbanizáció – a globalizáció „politikamentes” folyamatai. Az arab társadalom az „arab tavasz” előestéjén*. In.: Külügyi Szemle, 11./1. 2012, 72–83.; CIA – *The World Factbook*, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/xx.html>, letöltve: 2013. 05. 15.

⁶⁶ *The Pew Forum: Muslim Networks and Movements in Western Europe, 2010*, <http://features.pewforum.org/muslim/number-of-muslims-in-western-europe.html>, letöltve: 2013. 03. 24.

Az első, az egykori Szovjetunió déli területén lévő országokban, ezen belül főként a Kaukázus népeire, valamint Kazahsztánra vonatkozik. A másik jelentős terjeszkedési irány Észak-Afrika, ahol a terrorista akciók száma és intenzitása, valamint a lakosság iszlamizációja erősödött fel. Ennek a fő iránynak a mellékága lehet az afrikai kontinens déli területeire való erőszakos vagy kulturális, vallási behatolás lehetősége. A harmadik irányt az Európában diaszpóraszerűen letelepedő muszlim közösségek jelentik. A negyedik India, Indonézia irányában erősödik a közeljövőben.

2.4.4 A tömegpusztító fegyverek elterjedéséből adódó kockázatok

A nukleáris veszélyt növeli az a tény is, hogy a régebbi ötről (USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia, Franciaország, Kína) 3–4-szeresére nőtt az ilyen fegyverekkel rendelkező vagy azok előállítására képes és törekvő országok száma.⁶⁷

A kis és közepes hatótávolságú ballisztikus rakéták, különösen, ha tömegpusztító fegyvert hordoznak, már most is jelentősen fenyegetik az USA és NATO-országok érdekeit, katonai erőit és a szövetségeit, illetve polgári lakosságát. Az Egyesült Államok és a világ 2015 után fenyegetésekkel szembesül Észak-Korea és valószínűleg Irán részéről.

Az atomfegyverek száma a világban közel 17 300 darab.⁶⁸

4. táblázat: **Atomfegyverrel rendelkező országok listája**⁶⁹

	Had- művelleti- hadászati	Had- művelleti	Tartalék/ nem telepíthető	Katonai tartalék- készlet	Összes készlet
Oroszország	1740	0	2700	4500	8500
USA	1950	200	2500	4650	7700
Nagy-Britannia	160	n.a.	65	225	225
Franciaország	290	n.a.	?	300	300
Kína	0	?	180	240	240
India	0	n.a.	80–100	80–100	80–100
Pakisztán	0	n.a.	90–110	90–110	90–110
Izrael	0	n.a.	80	80	80
Észak Korea	0	n.a.	<10	<10	<10
Összesen	~4100	~200	~5700	~10200	
Mindösszesen	17 300				

⁶⁷ KÖSZEGVÁRI Tibor: *Hadviselés a XXI. században*. In: Hadtudomány 1999/1. 52.

⁶⁸ SIPRI Database, Arms exports, 2012. <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>, Frissítve: 2012. december 18. (Letöltés ideje: 2013. 05. 15.)

⁶⁹ SIPRI Database, Arms exports, 2012. <http://www.sipri.org/databases/armstransfers>, Frissítve: 2012. december 18. letöltve: 2013. 05. 15.

A tömegpusztító fegyvereken belül az úgynevezett „szegények atombombája” típusú biológiai és kémiai fegyverek is veszélyeztetik a világ biztonságát. A biológiai és kémiai fegyverek területén sajnos a „kis befektetés – nagy haszon” elve valósul meg, hiszen nagyon kevés ráfordítással lehet előállítani nagyon hatásos fegyvereket. *Amíg 1 tonna hagyományos töltetű harci fejjel bevetett rakéta 5 halottat; 300 kg szarin ideggázzal 200–300 halottat, 30 kg Antrax nevű biológia töltetű harci fejjel 20 000–80 000 halottat eredményezhet egy bevetés.*⁷⁰

5. táblázat: A hagyományos, a kémiai, biológiai és a nukleáris fegyverek hatásadatai

		Hagyományos töltet (1 t robbanó anyag)	Kémiai töltet (300 kg Szarin)	Biológiai töltet (30 kg Antrax)	Nukleáris töltet (20 kt)
Óvóhely nélkül	halott	5	200–3000	20 000–80 000	40 000
	sebesült	13	200–3000	–	40 000
Óvóhelyen	halott	2	20–300	2000–8000	20 000
	sebesült	6	20–300	–	20 000

Megjegyzés: 1 rakétával (1 t) 30 fő/km² népsűrűségű városra⁷¹

Az országok, amelyek ilyen típusú fegyverzettel rendelkeznek, nemcsak elrettentő fegyverként, hanem fontos nyomásgyakorló eszközként is kezelik ezeket a fegyvereket.

A nukleáris energia békés felhasználásánál gondot jelent a kiégett radioaktív hulladék tárolása is. A Paksi Atomerőmű az éves teljesítménytől függően 45 tonna sugárzó hulladékot termel.⁷²

2.5 A 21.század fenyegetései

2.5.1 A szervezett bűnözéssel összefüggő fenyegetések

A társadalom fejlődésével a bűnözés formái folyamatosan változtak, a szociális viszonyokhoz alkalmazkodtak. A kriminalitás legsúlyosabb megjelenési formája a szervezett bűnözés mint az eltérő magatartás igen kifinomult változata, amely, bár nem új keletű, jelen formáiban komoly fenyegetést jelent, főleg az átalakulásban lévő országok gazdaságára nézve, mivel az illegálisan szerzett hasznot visszajuttatja a legális szférába.

A szervezett bűnözés foglalkozásként, egzisztenciateremtő jellegű, magas fokú konspirációt mutató társulások bűnelkövetési módszer. Bűnözés, amely legális vállalkozások-

⁷⁰ FETTER, Steve: *Ballistic Missiles*. 27.

⁷¹ FETTER, Steve i. m.

⁷² VAJDA ÉVA – DUNAI Márton: *Üzletfelezési idő*. In: Népszabadság 2002. 08. 03. 21.

ba, esetenként a közhatalomba is behatol, és szükségszerűen felhasználja a korrupciót, mivel a bűnözők számára csak két eszköz áll rendelkezésre: az erőszak vagy a korrupció.⁷³

2.5.2 A terrorizmus

2001. szeptember 11-e az emberiség új időszámításának kezdete, egyben a terrorizmus elleni küzdelem egyik fontos mérföldköve. Az Amerikai Egyesült Államokban 1865. április 9-én véget ért a polgárháború,⁷⁴ azóta amerikai földön nem érte ilyen súlyos vesz-

⁷³ A legfontosabb szervezett bűnöző csoportosulások:

A Szicíliai maffia: Eredetileg tisztán szicíliai titkos társaság volt, és keletkezése 1282-re vezethető vissza. A szervezet életre hívásának oka a szigeten egyre szélesebb teret követelő idegen uralom elleni fellépés volt. A maffia hatékonyságát a három legfontosabb alapszabály garantálja: az *omerta*, mely teljes hallgatást, a tökéletes titoktartást jelenti, a *cosca*, mely azt a szűk családi kört jelenti, amelyhez a társaság egy-egy tagja közvetlenül tartozik, a *partio*, mely a hatóságokhoz és politikusokhoz vezető informális kapcsolatot jelenti. Központjai: Palermo, Trapani, Agrigento, ahol a 186 klánnak kb. 5000 tagja van.

– Camorra: mely elérte a 300 főt. Központjai: Nápoly, Salerno, Avellino, Caserta, Benevento, ahol a 100 bandának több mint 6000 tagja van.

– Ndrangheta: Központjai: Calabria, Gioia Tauro, Siderno, Reggio Calabria, ahol a 144 családban a tagságot a vérrokonság határozza meg. A Ndrangheta a göröggek rokon kalabriai dialektusból származik és „jó embert” jelent. Az 5100 piccioti (katona) és fiori (jelölt) emberrablással foglalkozik, vagy a szicíliai klán megbízásait teljesíti.

– Sacra Corona Unita: A viharosan fejlődő apuliai maffiacsaládok gyűjtőfogalma. Olaszország csizmasarkának időközben már 30 klánja van, összesen 1600 férfival.

– Cosa Nostra – amerikai maffia: Az aktív tagokat 1200-ra becsülik. Minden tagnak kerekén 10 segítőtje van. A Cosa Nostra működési területe az USA-ban mindenekelőtt New York, New Jersey, Florida, Louisiana, Nevada, Michigan és Rhode Island államokra terjed ki.

– Boryukuda-Yakuza: Ez a több mint 2500 csoportból és 85 000 tagból álló Japán szervezet talán a világ legrégebbi bűnszövetkezete.

– Triadok – kínai maffia: Körülbelül 23 csoport létezik hozzávetőlegesen 40 000 taggal. Az USA-ban letelepedett csoportosulások Wo Hop To, Wa Ching, Sun Yee Ohn, Flying Dragon, 13K és United Bamboo neveken ismertek.)

– Tongok: A tongok legitim üzleti, kulturális és társadalmi egyesületek, de a kínai településeken belül elfoglalt szerepüknek fogva, a triadok és ázsiai utcabandák bűnöző elemi ide vonzódnak.

– Korzikai klánok: 1879-től a korzikaiak bevándoroltak Dél-Franciaországba. A korzikai családi klánok ellenőrizték a Marseille-i alvilágot.

– Orosz maffia: közel 100 000 aktív tagot számlál az orosz szervezett alvilág. A legfertőzöttebb területek az Észak-Kaukázusi területeken, sztavropoli területen, Adigében, Moszkvában, Szentpéterváron és Leningrád megyében továbbá Nyizssegorszk, Szamarszk, Cseljabinszk, Irkutszk megyékben vannak.

– Keleti maffia: a lengyel, román, ukrán bűnözői csoportosulások.

Forrás: STERLING, Claire: *Pax Maffiosa a szervezett bűnözés nemzetközi hálózatai*. Cedit Kft., Budapest, 1997. 110–125.; HORNYÁK László: *A szervezett bűnözés, mint biztonságot veszélyeztető tényező*. TDK Dolgozat, Budapest, 2001. 15–52.

⁷⁴ Lee tábornok 1865. 04. 09-én Appomattoxnál letette a fegyvert, katonai szempontból ekkor fejeződött be a háború. 1865. 05. 29-én Andrew Johnson elnök kihirdette az amnesztiát, hivatalosan ekkor ért véget a polgárháború. DUPOY, R. Enst – DUPOY N. Trevor: *The Encyclopedia of Military History*. Harper and Row, Publisher, New York and Evanston 1970. 904.

teség az USA-t.⁷⁵ A terrorista cselekmény következtében előtérbe került a terrorizmus, ezen belül a vallási indíttatású terrorizmus, valamint az ellene való küzdelem.

Egy terrorista cselekmény fogalmának meghatározása során sokféle változattal találkozhatunk. Egy megközelítésben: Az amerikai védelmi minisztérium álláspontja szerint: „Erőszak, vagy azzal való fenyegetés előre tervezett alkalmazása azzal a szándékkal, hogy a kormányzatot, a társadalmat megrendítse, vagy megpróbálja megfélemlíteni, vallási, politikai vagy ideológiai célok elérése érdekében.”⁷⁶ A Szövetségi Nyomozó Iroda (FBI) megfogalmazása szerint: „Erő vagy erőszak jogtalan alkalmazása a kormányzat vagy személyek ellen azzal a céllal, hogy a közvéleményt megfélemlítse, megrendítse a kormányzatot, politikai, vagy társadalmi célok elérése érdekében.”⁷⁷ Netanjahu – jelenleg is hivatalban lévő izraeli miniszterelnök – szerint: „A terrorizmus a polgárokon gyakorolt szándékos, módszeres erőszak, amely az általa kiváltott félelmen keresztül politikai célokat kíván megvalósítani.”⁷⁸

Carl von Clausewitz megfogalmazása szerint: „A háború tehát erőszak alkalmazása, hogy ellenfelünket akarataink teljesítésére kényszerítsük.”⁷⁹ Ezek alapján a terrorizmus hasonló analógiára: **A terrorizmus a terroristák (egyének vagy csoportok) által, politikai célok elérése érdekében főként a polgári lakosságon, erőszakos eszközökkel folytatott tevékenysége, abból a célból, hogy akaratukat az ellenfélre kényszerítsék.**

Az új típusú terrorizmus fő kiváltó okaként a szakértők a hidegháború időszakát követő etnikai, vallási és államokon belüli konfliktusok kiéleződését, a nagyon erős globalizációs hatást jelölik meg. Ezzel párhuzamosan a fejlődő országokban az egyre erősödő nacionalizmus, valamint az önmeghatározás igénye jelentkezett, amelyek a terrorizmust politikai céljaik megvalósítási eszközöként kezelték. Sajnálatos módon sok iszlám fundamentalista szervezet a vallást nemcsak ideológiai, hanem politikai eszköznek is tekintette, amelyet sokszor zavaros céljaik megvalósítására használt. A vallási kisebbségek – hasonlóan a nemzeti kisebbségekhez – a hitük elleni támadásokat, bírálókat létüket fenyegető veszélyként azonosították, majd kiépítették nyílt fegyveres, a későbbiek folyamán pedig rejtett hálózataikat, melyek között számos terrorista szervezet is található.

A muszlim indíttatású terrorizmus megjelenése és véres akciói valós fenyegetéssé váltak a társadalmak számára. Az 1993-tól végrehajtott akciók mérete, száma, valamint a cselekmények módszerei megváltozott terrorista filozófiára utalnak. A terrorista csoportok fő

⁷⁵ A New York-i merénylet áldozatainak száma: 2814 halott, 2100 sebesült, valamint 19 587 testrészét még nem azonosítottak. In: www.cnn.com/SPECIALS/2001/memorials/lists/ (Letöltés ideje: 2013. 05. 15.) A polgárháború legvéresebb ütközetében 1863. július 1–3. között a Pennsylvania állambeli Gettysburgnál a déli haderő, halottakban, sebesültekben és eltűntekben körülbelül 28 ezer katonáját, az északi hadsereg körülbelül 23 ezer embert veszített. 1941. 12. 07-én Pearl Harbournál 2403 tengerész, katona és polgári személy esett áldozatul a japánok támadásának. DUPOY, R. Enst – DUPOY, N. Trevor i. m. 923.

⁷⁶ PRATT, Nick: *What is the Future Face of Terrorism?* In: <http://www.marshallcenter.org/virtualcollege> 2001. p. 2.

⁷⁷ PRATT, Nick: i. m. 3. A terrorizmus anyag kidolgozásához felhasználtam HETZMANN Diána: *A terrorizmus fogalmi* című szakfordítását (Szakfordítás) Budapest, 2001. 1–14.

⁷⁸ NETANJAHU, Benjamin: *Harc a terrorizmus ellen*. Alexandra Kiadó, Budapest, 1995. 20.

⁷⁹ CLAUSEWITZ, Carl von: *A háborúról*. I. kötet, Zrínyi Kiadó, Budapest, 1996. 37.

célpontjai egyre inkább a *szabad világ* jelképei, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek érdekeltségei, katonai, diplomáciai kirendeltségei és lakossága lettek.⁸⁰ A terrorista csoportok felderíthetősége megnehezedett, egyre inkább a vallási meghatározottság, a vallási eszméhez való kötődés, a fanatizmus és extrémizmus lett jellemzőjük. A csoportok több ország területén szerveződtek, több helyen képezték ki a tagokat. Ezenkívül a csoportokat látható (aktív) és nem látható (passzív), úgynevezett „alvó sejtek” alkotják.

2.5.3 Terrorizmus és kiberhadviselés, fejlett technológiák a jövőben

A szakértők a jövőben a biztonság újabb dimenzióit érintő problémák megjelenését vetítik előre. Továbbra is kiemelt szerepet tulajdonítanak a politikai, vallási és ideológiai indíttatású terrorista akcióknak. A szervezetek – főként a Közel-Kelet megoldatlan problémáiból adódóan – saját államuk megalapítása érdekében vagy más államok gazdasági, kormányzati, vagy egyéb területének gyöngítése céljából további súlyos akciókat követhetnek el.

A szakértők különösen veszélyesnek tartják az úgynevezett szürke szféra⁸¹ akcióinak következményeit. Az ilyen típusú akciókat az anarchiára való törekvés és a szervezett bűnözés felerősödése jellemzi. Az úgynevezett szuper terrorizmushoz pedig a nukleáris, radiológiai, biológiai és kémiai harcanyagok felhasználása tartozik. Veszélyt jelenthet a radiológiai anyagok (pl.: 60-as izotópszámú kobalt, és 127-es izotópszámú cézium, 210-es izotópszámú polónium) megszerzése, felhasználása. A számítógépes hadviselés jellemzője, hogy a kormányzati számítógépes rendszerek, bankok, állami intézmények elleni támadások kerültek előtérbe. 1998-ban csak az USA területén 300 000 ilyen jellegű eset történt, amelyekből közel 6000 esetben kimutatható volt az állami támogatás és segítségnyújtás a támadó részére.⁸² A jelenlegi számítógépes támadások megoszlása azt mutatja, hogy a jelszavak megszerzése, az új típusú vírusok gyártása, a zsaroló programok használata magas szintű növekedést mutat.⁸³

⁸⁰ Az összes terrorista akció

Office of the Coordinator for Counterterrorism, Washington, 2000. 10–15.

1995–1999: 18 572 db. Éves bontásban: 1995: 6446 db, 10 halott 60 sebesült; 1996: 3225 db, 25 halott 510 sebesült; 1997: 914 db, 6 halott 21 sebesült; 1998: 7053 db, 12 halott 11 sebesült; 1999: 934 db, 5 halott 6 sebesült.

TÁLAS Péter: *A terrorfenyegetettségéről a számok tükrében*. In: Nemzet és biztonság: biztonságpolitikai szemle (2008-) IV. évfolyam 7. szám 2011. 87.

2001–2010: 2894 db merénylet, áldozatok száma összesen 55 324 fő, legtöbb merénylet Irakban (1373), Afganisztánban (374) és Pakisztánban (238) történt. WTC/USA elleni merényletnek 2982 fő esett áldozatul 2001-ben.

⁸¹ PRATT, Nick i. m. 4.

⁸² KORKISCH, Johann: *Europäisches Forum Alpbach 2001: Europ-Vision und Wirklichkeit* In: ÖMZ 2001/6. 746.

⁸³ A támadások típusai és bekövetkezési ideje: Stuxnet 300 000 fertőzés, Duqu 50–60 000, Wiper ismeretlen, Gauss 10 000. A támadások számítógépes rendszerek ellen 2010 és 2013 között következtek be. Forrás: CLAUDIO Müller – ROSTA Gábor: *A legújabb szupervírusok*. In: Chip 2013/05. 24–29.

A bioterrorizmus már most rettegést keltett az emberekben, mert a lépfene, a fekete himlő és egyéb anyagok ellen a társadalom a legkiszolgáltatottabb. A kémiai, biológiai anyagok alkalmazói a legkisebb befektetéssel okozhatnak nagy emberveszteséget a célország területén. Ezen a területen a tömegközlekedés, a nagyvárosi vízüzemek, az ivóvízhálózat a legsérülékenyebb. Magyarország – bár nem elsődleges célpontja a terroristáknak – területén főként az amerikai érdekeltségű objektumok, kormányzati, fegyveres erők valamint egyéb kiemelten fontos létesítmények – erőművek, energiaközpontok – ellen irányulhatnak terrorista akciók.

2.5.4 A kábítószer és az ellene való küzdelem

A nemzetközi kábítószer-kereskedelem mindig is szorosan kapcsolódott a szervezett bűnözéshez. Az Európai Unió költségvetése 1999-ben 120 milliárd USA dollár volt, ugyan-ebben az évben a kábítószer-kereskedők és -forgalmazók 800 milliárd dollár nyereséget könyvelhettek el. A kábítószertermesztése, gyártása és országhatárokon keresztül történő szállítása, majd széles körű elosztóhálózaton keresztül a fogyasztókhoz juttatása állandó, jól szervezett struktúrák nélkül nem végezhető el. A fegyveres erők számos különleges kiképzettségű alakulata küzd a különböző kábítószer-terjesztő hálózatok ellen főként Dél-Amerikában, Ázsiában.

Hazánkban a kábítószer-fogyasztás növekedése az 1990-es évtized első felében indult meg. Visszaélés kábítószerrel gyanúja miatt 1991-ben 34, 1994-ben 256 esetben indult eljárás. (Felderítés 2001: 106 eset ebből 40 belföldi, összesen 191, 741 kg.)⁸⁴ Alapvető változás következett be a jugoszláviai polgárháború éveiben, amikor ez az észak-déli útvonal nem volt járható, és a Törökországból kiindult szállítmányok jelentős részét Bulgárián, Románián, Magyarországon keresztül akarták Nyugat-Európába eljuttatni. A magyar vámszervek a határellenőrzések során 1990-ben 8 esetben összesen 4928 g, 1994-ben 28 esetben összesen 764 306 g kábítószer, 82%-ban heroint és kokaint foglaltak le.⁸⁵ Magyarország korábban a nemzetközi kábítószer-kereskedelemben tranzitország volt, az 1990-es évtized közepétől fokozatosan célorzággá változott. Veszélyes folyamatok felgyorsulására utal, hogy a fiatalok körében számottevően nőtt a kábítószer-fogyasztók száma.⁸⁶ Megnövekedett az érdeklődés a vadkender iránt, de fokozódott a feldolgozott hasis és marihuána illegális importja is, melyben alapvetően magyar bűnszervezetek vettek részt.

Egyes város környéki diszkók vendégei részére rendszeresen árusítottak Extasy-t és más, ún. diszkódrogokat. Egyes ismert drogdiskókban a kábítószer-fogyasztók számára ún. After-party-kat is szerveztek.⁸⁷ Korábban az amfetamin és más szintetikus

⁸⁴ VPOP

⁸⁵ MÉSZÁROS Péter: *A vám- és pénzügyőrség kábítószer-ellenőrzési tevékenysége*. In: Belügyi Szemle, 1995/12. 93.

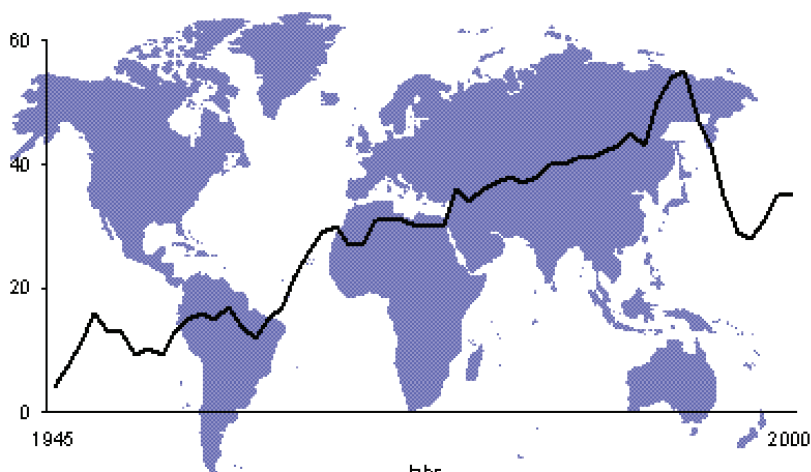
⁸⁶ *Interjú Tonhauser Lászlóval*. In: Belügyi Szemle 1995/10. 48.

⁸⁷ KURDICS Mihály: *A parti véget ér... Egy Bács-Kiskun megyei kábítószerparti felszámolása*. In: Belügyi Szemle, 1997/11. 69.

kábítószerrel előállítását magyarországi laboratóriumokban is megkísérelték, és szerepet játszott az illegális import céljaira létrehozott lengyel, illetve svéd kapcsolat is, de később a hollandiai illegális import került előtérbe.⁸⁸

2.5.5 A fegyveres konfliktusok, háborúk hatásai

A két szuperhatalom szembenállásának időszakában nem jelentkeztek olyan élesen a konfliktusok, kihívások; de a hidegháború éveit jelentős számú konfliktus keletkezett. 1945-től napjainkig a Földön csupán 26 nap telt el háború nélkül.⁸⁹

9. ábra: A háborúk száma évente 1945 és 2000 között⁹⁰

A konfliktusok mérete, intenzitása, az alkalmazott erők nagysága, területi kiterjedése alapján 1945 és 1976 között 71 ország területén 120 háborúban, fegyveres konfliktusban

⁸⁸ KURDICS Mihály i. m.: Hazánkban kb.20 éve jelent meg tranzitcsempészség formájában, és 2000-ben már 350 ember halálát okozta. A fiatalok kb. 7%-a, az első adagot szüleiktől kapta, és 1996. óta megkésztetődött a kábítószerrel való visszaélések száma. A legfrissebb felmérések szerint most már 1,5–2 évente duplázódik meg. Szakmai becslések szerint 2000 előtt kb. 200 ezren éltek a kábítószerrel. 1999-ben 2500 bűncselekményt követtek el kábítószer hatása alatt, illetve megszerzése érdekében. Megdöbbentő, hogy egyre fiatalabbak próbálják ki az enyhébb drogokat. Felmérések szerint 2011-ben a megkérdezett 16 éves fiatalok 19,9%-a – fiúknál az arány 20,9%, a lányoknál pedig 18,9% – fogyasztott már életében valamilyen tiltott szert. A középiskolások között a marihuána a legelterjedtebb, legkedveltebb. A hétvégi techno zenét játszó diszkókban rendszeresen amfetamin származékokat szedők száma közel jár a 100 ezerhez.

⁸⁹ http://www.dadalog-d.org/frieden/grundkurs_2/krieg.htm, letöltve: 2013. 05. 15.

⁹⁰ <http://www.sozialwiss.uni-hamburg.de/Ipw/Akuf/home.htm>, letöltve: 2013. 05. 15.

tusban 84 ország vett részt, és az áldozatok száma meghaladta a 25 millió főt!⁹¹ A biztonsággal kapcsolatos elgondolások értelmezése a hidegháború évei alatt az államokat (szövetségi rendszereket) fenyegető katonai veszély, fegyveres támadás elhárítására, illetve a potenciális támadó elrettentésére irányultak. A fegyveres összeütközések hatásai közé sorolható még a gyermekek részvétele⁹² a harcokban, a környezeti károsodások – akár az Öböl-háborúban az olaj Arab(Perzsa)-öbölbe történő engedése és a kutak felgyújtása, akár a Koszovóban a gyengített uránt tartalmazó lövedékek alkalmazása – a taposóaknáktól való mentesítés. A fegyveres konfliktusokon belül csökkenő tendenciát mutat az államon belüli konfliktusok aránya. Ez az arány 1995-ben 25%, míg 2005-ben 15%.

Az előrejelzések szerint az államon belüli konfliktusok kockázata csökkenni fog a közepes átlagéletkorú régiókban, mint pl. Latin-Amerikában és Ázsiában. A kockázat további 2 évtizedig még jelentős marad Afrika szub-szaharai területein Nyugat-, Közép- és Kelet-Afrikában, a Közel-Keleten és Dél-Ázsiában, és számos csendes-óceáni szigeten. A belső konfliktusok esélyét növelhetik a korlátozott természeti erőforrások – mint pl. víz és szántóterületért folytatott versengés –, és a túl fiatal átlagéletkorú lakosság.

Az államok közötti konfliktusok száma jelentős volt, de a számuk történelmi léptékekkel mérve alacsony. Új regionális hatalmak fejlődtek ki, de ők továbbra is részesülnek a már meglévő nemzetközi rend előnyeiből, és ezért érdekelték a jelenlegi helyzet fenntartásában. A folyamatoknak megfelelően egyre több állam tudatosan választotta, hogy a katonai képességeit nem tartja a maximumon. Egy töredezett nemzetközi rendszer növeli a kockázatot. Az államok fokozott küzdelmet folytatnak az erőforrásokért, a regionális konfliktusok hatása pedig nem befolyásolja pozitívan a nemzetközi stabilitást, messze régiókon túlmutató hatásai lehetnek a válságoknak.

2.5.6 A katonai összeütközési lehetőségek fajtái

A katonai veszély legáltalánosabban az agressziós szándékokban nyilvánulhat meg. Az agresszió célját tekintve irányulhat: területszerzésre (totális, regionális), destabilizálásra, etnikumok, nemzetiségek ellen.⁹³

A **totális területszerző agresszió**nak nevezhetjük, ha a célország teljes területének az elfoglalására és az agressziót elkövető ország területéhez való csatolására irányul.

⁹¹ HOLSTI, Kalei: *Peace and War armed conflicts an international ordner (1648–1989)*. Cambridge University Press, 1991. 287. 1945–1989 között összesen 273 fegyveres összeütközés és háború folyt le. Ezekből területi vita 52; nemzeti függetlenségi 52; vallási-etnikai 12; hatalmi összeütközés 30; ideológiai 30; regionális hatalmi összeütközés 5; állami-kormányzati felkelés 22; autonóm törekvésű 7; egyéb típusú 63. Lásd még: CSABAI György: *A béke, a konfliktus és a háború kérdései a XXI. század hajnalán*. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. 39. A konfliktusok száma: 1990-ben 31; 1991-ben 29; 1992-ben 29; 1993-ban 28; 1994-ben 27; 1995-ben 16; 1996-ban 18, 1997-ben 19; 1998-ban 15; 1999-ben 24; 2000-ben 11 alkalom.

⁹² 2001-ben 300 000 8–14 éves gyermek, Afrikában 120 000, Burmában 50 000 vett részt a fegyveres összecsapásokban. (Forrás: UNO)

⁹³ KÖSZEGVÁRI Tibor: A válságkezelés i. m. 24–32.

Az agresszor célját katonai erővel, támadó tevékenységgel, a nemzetközi közösség beavatkozása előtt kívánja elérni.

A **regionális területszerző agresszió** akkor valósul meg, ha – rendszerint történelmi okokra vagy jogos önvédelemre hivatkozva – a célszág egy meghatározott területének megszerzésére irányul. A támadó a területszerző törekvéseket általában a fegyveres erőinek csak meghatározott hányadával hajtja végre, aminek növelését csak a számítottnál nagyobb mértékű katonai ellenállás teszi szükségessé. A destabilizációs agresszió olyan tevékenység, amely a célszág politikai irányultságát kívánja befolyásolni, és emellett az általános biztonságérzet csökkenésével és a félelemérzet növekedésével jár együtt. Célja, hogy olyan politikai, gazdasági, diplomáciai vagy egyéb más területen érvényesülő lépéseket kényszerítsen ki, amelyek az agresszor érdekeit szolgálják. Gyakran terrorista akciókkal, diverziós tevékenységekkel jár együtt, melyeket a médiában rendszerint ideológiai alapokon nyugvó propagandakampány kísérhet.

A nyomásgyakorlás egyik formája lehet a **katonai nyomásgyakorlás**, amikor felvonulással, fegyveres erők részeinek, vagy egészének mozgósításával, határ menti provokációkkal, kívánnak politikai, gazdasági célokat megvalósítani.

A határaink mellett kialakulhat fegyveres konfliktus, ahol Magyarországot mint harmadik felet az úgynevezett **áttevéődő veszélyeztetés** fenyegetheti. Ebben a helyzetben a katonai akciók érinthetik Magyarország területét, átlövések, berepülések történhetnek, vagy alegységek sodródhatnak hazánk területére.

A **kisebbségek elleni erőteljes fellépés** irányulhat az életkörülményeik nehezítésére és lehetőségeik beszűkítésére, ami közvetett módon elősegíti a migrációs törekvéseket. Szélsőséges esetben ez nyílt etnikai tisztogatás formájában nyilvánul meg. A kisebbségekkel kapcsolatos nyílt vagy burkolt agresszió megkülönböztetése nem minden esetben egyértelmű, behatárolása képlékeny és meglehetősen nagy diplomáciai érzékenységet igényel. Gyakran azért nehéz az anyaország részéről az érdekérvényesítés megvalósítása, mivel a nem körültekintő politikai fellépést a befogadó nemzet a belügyekbe való beavatkozásnak tekintheti.⁹⁴

Az aszimmetrikus hadviselés

Fogalma: pontosan körvonalazott politikai célok érdekében folytatott, gyakran több szervezet ideológiai, vallási, etnikai közösségén alapuló katonai, és nem katonai műveleteket, eljárásokat és módszereket alkalmazó közvetlen és közvetett hatásokra építő és egymás hatásait felerősítő, a biztonság különböző dimenzióinak területét veszélyeztető harcmodor, főként harcászati eljárás, melyek együttes hatásával kényszeríthetjük akaratunkat az ellenségre. A végrehajtók – legtöbbször saját életüket sem kímélve – hajtanak végre katonai, vagy egyéb típusú akciókat, általában a magasabb technikai színvonalon álló féllel szemben. Az aszimmetrikus kihívások olyan nem hagyományos, vagy

⁹⁴ SZTERNÁK György: *A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai*. Egyetemi jegyzet, ZMNE, Budapest, 1999. 25. Egy másfajta felosztás a katonai veszélyekről: A., Áttevéődő veszélyeztetés (határsértő tevékenységek) B., Korlátozott célú (provokatív jellegű) agresszió C., Korlátozott célú (területszerző) agresszió.

Jelenlegi helyzet	Mit mutatnak a trendek?	Vezetés
<i>Dél-Ázsia</i>		
Alacsony gazdasági növekedés, fiatal társadalom, emelkedő élelmiszer-árak és az energiahiány jelentenek magas szintű kihívásokat Pakisztán és Afganisztán számára. Ezzel egy időben Indiában az egyenlőtlenség, az infrastruktúra hiánya, valamint az oktatási hiányosságok jellemzőek.	Három lehetséges forgatókönyvet lehet vázolni. Az egyik a nagybani fordulat lehetősége, mely kevés realitással bír. A második az iszlamista forgatókönyv, melyben a radikális iszlamista befolyása növekszik. A harmadik lehetséges forgatókönyv a „káosz” melyben pusztító, romboló erők jutnak hatalomra, ami társadalmi és politikai rétegek szétesését, töredezését eredményezné Pakisztánban és Afganisztánban.	A régió belüli kereskedelem nagyon fontos aspektusa lenne a bizalomépítésnek India és Pakisztán között. A militánsok által, Pakisztán támogatásával elkövetett terrorista támadások adták a bizalmatlanság alapjait a két ország között. Afganisztán esetében az ellentmondó stratégiai célok, valamint a széles körben elterjedt bizalmatlanság fogja nehezíteni, hogy egy erős, regionális biztonsági keret legyen kidolgozva.
<i>Kelet-Ázsia</i>		
Jelenleg: hullámmó gazdasági növekedés, drámai erőváltások, nacionalizmus, agresszív katonai modernizáció jellemző, nemcsak Kínában, és Indiában, hanem másutt is.	Az aktuális folyamatok az országokat két irányba húzzák: gazdaságilag Kína felé, egyébként az USA felé.	A jogállamiság, valamint a katonai modernizáció átláthatósága tudná mérsékelni a biztonsági aggályokat Kínával kapcsolatban. Kína gyengeségeinek felszínre kerülése azonban Pekinget csak még kiszámíthatatlanabbá és agresszívabbá teheti.
<i>Európa</i>		
Bármilyen mérőszámot is nézzünk, GDP, kereskedelmi mérleg, transznacionális társaságok, vagy a technológiai kapacitást az megállapítható, hogy Európa még mindig nagy erőt képvisel.	A folyamatok iránya a gazdasági logika elvén működik, miszerint az integráció mélyítése áll szemben a közvélemény vágyaival, melyek között fontos szerepet foglal el a ragaszkodás az eltérő nemzeti gyökerekhez, valamint korlátozni a mélyebb integrációt.	A szuverenitás hatalmas mértékű közös gyakorlása, megosztása talán túlságosan is távlati cél, irreális. Másrészről az EU-tagállamok szoros összetartozásukkal együtt el tudják kerülni a nagyobb politikai és gazdasági zavarokat.

Jelenlegi helyzet	Mit mutatnak a trendek?	Vezetés
<i>Szub-szaharai Afrika</i>		
Erősen fiatal a társadalom, kicsi az öregedő lakosság aránya, gyors urbanizáció, valamint a középréteg feltörekvése formálja az ütemtervet, a haladás irányát a legtöbb afrikai országban. Különösen a Száhel-övezetben és a Horn-fok környékén éles kihívások elé állítja a kontinens térségeit az erőforrások szűkösségeiből adódóan.	A legtöbb afrikai államnak szembe kell néznie közép-, illetve magas fokú instabilitással, de a fejlett kormányzat, erőforrás-menedzsment, és a gazdasági sokszínűség esélyt ad arra, hogy szilárdabb alapokon álljanak egyes államok. A Száhel-régió, Kongó, valamint Szomália lesznek a legveszélyeztetettebbek.	Az afrikaiaknak a jövőben lehetőségük fog nyílni arra, hogy válasszanak a legjobban bevált módszerek és technológiák közül a fejlett világban anélkül, hogy alkalmazkodniuk kellene hozzájuk, vagy újítaniuk kellene rajtuk. Ezek mellett a mecenatúra, a populizmus, valamint a korrupció sokakat csábít, és hosszú távú kihívásként kell számolni velük.
<i>Latin-Amerika</i>		
Latin-Amerika és Karibi-térség az elmúlt évtizedben mélyreható változások során esett át, beleértve a fenntartható gazdasági növekedést, azonban az ellátások megoszlása továbbra is egyenlőtlen.	Az évi átlagos 4%-os reál-GDP növekedéssel a középosztály száma jelentősen emelkedett. A régióban a nők, a bennszülött lakosság, illetve a kisebbségi csoportok mind politikailag mind gazdaságilag nagyobb részvételt értek el.	A világgazdasági növekedés üteme lesz a kulcsfontosságú tényező amely befolyásolja a latin-amerikai áruk, a munkaerő, valamint egyéb szolgáltatások fejlődését. A második kulcsfontosságú tényező a gazdasági fejlődés mértéke, mely nyereségének felhasználásával a latin-amerikaiak pozícionálni tudják magukat. Oktatási befektetések, piacnyitási reformok, fokozott jogállamiság, valamint a kormányzati kapacitás fejlődhet.

Jelenlegi helyzet	Mit mutatnak a trendek?	Vezetés
<i>Oroszország</i>		
Az ország leggyengébb pontja a gazdasága. Költségvetése nagymértékben függ az energiabevételektől, ezeknek azonban csak csekély százalékát forgatják vissza a gazdaság modernizálására. Az előregező munkaerő az, ami rányomja bélyegét a gazdasági növekedésre.	Oroszországnak fejlesztenie kell a környezetet, hogy az kedvező legyen a nemzetközi befektetések számára. E mellett lehetőségeket kell teremtenie az orosz készárúk exportjának érdekében.	Oroszország viszonyulása a Nyugat, illetve Kína felé nagymértékben befolyásolni fogja, hogy az ország a stabilitás felé mozdul-e el a jövőben, illetve konstruktív globális szereplővé válik-e. A negatív szerepet a csökkenő életszínvonal fémjelzi, mely megfelelő táptalajt biztosít a nacionalista érzelmeknek.

2.6.2 Az USA geopolitikai irányvonalai és a biztonsági térségek sorrendje

A nemzetközi és regionális biztonság erősítése részben érdekességképpen más felsorolást találunk a geopolitikai és geostratégiai térségekkel kapcsolatban az Amerikai Egyesült Államok Nemzeti Katonai Stratégiájában. A felsorolás Észak-Amerikát, a Karib-térséget, a Közép-Keletet, Afrikát előbb, míg Európát később, csak e térségek után említi.

A nemzeti katonai célok összehasonlítása a 2007-es dokumentummal egyértelműen mutatja az amerikai katonai vezető szerep újradefiniálásának az igényét. Az új elvek Amerika vezető szerepét hangsúlyozzák, de már sokkal nagyobb mértékben támaszkodnak a regionális partnerekre, szövetségesekre, a nemzetközi szervezetekre.

Az ellenség legyőzése helyett az elrettentés és a visszatartás került előtérbe. Az amerikai katonai erő nyilván csak egy elem a sok eszköz közül, és nem lehet minden biztonsági kockázat, kihívás, fenyegetés megoldásának eszköze a 21. században. A térségek felsorolásánál a korábbi euroatlanti partnerségről a prioritás áttevődött az ázsiai térségekre. Ahhoz hogy a reális katonai elrettentést és a védelmet meg tudja valósítani, a számára stratégiai prioritást jelentő területeken, a későbbiek folyamán átcsoportosításokra, a folyó műveletek befejezésére lehet szüksége.

2.6.3 Magyarország biztonsági dimenzióinak értékelése

Hazánk biztonsági dimenzióinak értékelésénél a biztonsági kihívások demográfiai mutatók alapján közép- (5–10 év) és hosszú távon (15–20 év) az ország érdekeire közepes és magas fenyegetést jelent hazánk előregeése, a „fogyó nemzet” kategória. Migráció tekintetében közepes, a kábítószér elleni küzdelemben alacsony fenyegetettségként kell értékelnünk ezt a veszélyforrást. A terrorizmus⁹⁹ mint a fenyegetések legmagasabb szintű

⁹⁹ Lásd:Nemzeti Biztonsági Stratégia 1035/2012. (II. 21.) Korm. határozat 30. pont.

foka, középtávon nem, de hosszabb távon közepes valószínűséggel, magas fenyegetést jelent társadalmunk számára.

7. táblázat: A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Demográfiai változások	alacsony	közepes	közepes	közepes	közepes	magas
Migráció	alacsony	közepes	közepes	alacsony	közepes	közepes
Kábítószer elleni küzdelem	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony	alacsony
Terrorizmus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas

Szerkesztette: Resperger István

A további területek megítélésében a kockázatok katonai dimenziója vonatkozásában nem számolhatunk közvetlen környezetünkben nagyméretű fegyveres konfliktus¹⁰⁰ bekövetkezésével. Közép- és hosszú távon regionális fegyveres konfliktusok¹⁰¹ kialakulásának közepes a valószínűsége, és magas fenyegetést okozhat az ország érdekeinek érvényesítésében. A korlátozott célú destabilizációs agressziót középtávon nem zárhatjuk ki, illetve fenyegetését az ország értékeire és érdekeire magas szintre kell besorolnunk. A tömegpusztító fegyverek elterjedése¹⁰² akkor jelenthet reális fenyegetést, ha olyan országok kezébe kerül tömegpusztító fegyver és hordozó eszköz, akik a mi szövetségi rendszerünkkel (NATO, EU) ellentétbe kerülnek, és azt a fajta eszközt nyomásgyakorlás és reális elrettentő eszközként alkalmazhatják.

¹⁰⁰ Nemzeti Biztonsági Stratégia 27. pont.

¹⁰¹ Nemzeti Biztonsági Stratégia 27. pont

¹⁰² Nemzeti Biztonsági Stratégia 29. pont.

8. táblázat: A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Nagyméretű fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	alacsony	magas	magas	magas
Regionális fegyveres konfliktus	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Korlátozott célú, destabilizációs célú támadás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Tömegpusztító fegyverek elterjedése	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas	magas

Szerkesztette: Resperger István

A katonai nyomásgyakorlás bekövetkezhet, ha környezetünkben lévő nagy katonai potenciállal rendelkező ország valamilyen politikai, gazdasági vagy egyéb cél elérése érdekében hazánkra fegyveres, rendvédelmi vagy számítógépes hadviseléssel erőt alkalmaz, vagy kilátásba helyez. Egy valószínűleg bekövetkező extrémista terrorista támadás¹⁰³ főként hazánk nemzetközi szerepvállalása kapcsán alakulhat ki, ha a csoportok Magyarország missziós szerepvállalása kapcsán országunk polgárait fenyegetik. Kibertámadás¹⁰⁴ a világ bármely pontjáról indítható, magas károkat okozó, az ország infrastruktúráját, vezetési, politikai, illetve bankrendszerét fenyegetheti már rövidtávon, magas károkozó képességgel.

¹⁰³ Nemzeti Biztonsági Stratégia 30. pont.

¹⁰⁴ Nemzeti Biztonsági Stratégia 31. pont.

9. táblázat: A biztonság dimenzióinak értékelése Magyarország és szűkebb környezetében

Veszélyforrások	Kialakulás valószínűsége			Hatása az ország érdekeire		
	rövid távon	középtávon	hosszú távon	rövid távon	középtávon	hosszú távon
Katonai nyomásgyakorlás	alacsony	alacsony	közepes	közepes	közepes	magas
Extrémista, terrorista fenyegetés	közepes	közepes	magas	magas	magas	magas
Kiber támadás	közepes	magas	magas	közepes	közepes	közepes
Szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége	alacsony	alacsony	közepes	alacsony	alacsony	közepes

Szerkesztette: Resperger István

A szélsőséges társadalmi csoportok tevékenysége¹⁰⁵ az ország demokratikus berendezkedését, államrendjét, a stabilitást, jólétet fenyegethetik hosszabb távon közepes nagyságrenddel.

Befejezés, összegzés

- A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Jelenleg több mint 7 milliárd ember él a Földön, de ez 2050-ig 9,3 milliárd fő lehet. A legnagyobb gondot Európa népességének csökkenése, Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése okozza.
- A világnak új energiahordozókra lesz szüksége, a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent, amit tovább nehezít a vízproblémával küzdő országok helyzete.
- Az ország migrációs szempontból elsősorban tranzit- és célországgá vált. A beáramlás volumenét – jelenleg évi kb. 5 ezer, 10 év átlagában 10–15 ezer – tekintve ez a szám egyelőre nem fenyeget a toleranciaküszöb túllépésével. Valószínű, 2030-ig is emelkedni fog a Magyarországot célországgént választó migránsok száma.

¹⁰⁵ Nemzeti Biztonsági Stratégia 38. pont.

- A hagyományos fegyverzet terjedése és a csúcstechnológia eljutása ahhoz a néhány államhoz, amely motivált a fegyverkezésre és ehhez gazdasági erőforrásokkal is rendelkezik, meggyorsul, mert a fegyverek és katonai jelentőségű technológiák gyorsan terjedhetnek.
- A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk négy fő előretörési irányát kell a többi kultúrának figyelembe venni e;
- Az új típusú terrorizmus megjelenése és véres akciói valós fenyegetéssé váltak a társadalmak számára. Az 1993-tól végrehajtott akciók mérete, száma, valamint a cselekmények módszerei megváltozott terrorista filozófiára utalnak. A terrorista csoportok fő célpontjai egyre inkább a szabad világ jelképei, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek érdekeltségei, katonai, diplomáciai kirendeltségei és lakossága lettek;
- A számítógépes hadviselés (cyber-terrorizmus) előre megfontolt, megtervezett, politikailag motivált erőszakos cselekmény, melyet nem háborúban, különböző jellegű célpontok (civil lakosság, hadsereg, politikai és gazdasági rendszerek, egyes objektumok) ellen, a célpontok által telepített számítógépeken, különböző hálózatokon keresztül hajtanak végre. Az ilyen típusú akciók növekedésével számolhatunk.
- A vallási, etnikai, gazdasági vagy politikai nézeteltérésekből származó államon belüli és államok közötti konfliktusok száma növekedhet. A konfliktusok megoldását elsősorban az Egyesült Nemzeteket Szervezete és a regionális szervezeteket látják el.
- A fegyveres konfliktusok jellemzője lett az aszimmetria, ahol a nem állami szintű szereplők fegyveres konfliktusokban veszélyeztetik a saját és más ország lakosságát.

Felhasznált irodalom

- ÁGH Attila: *Konfliktusok, háborúk*. Zrínyi Katonai Kiadó, Budapest, 1989. 304
- BALOGH András: *A nemzeti kisebbségekkel összefüggő konfliktusok*. In: *Külpolitika*, 1997/2. tavasz 3–16.
- BIBÓ István: *A kelet-európai kisállamok nyomorúsága*. In: Bibó István: *Válogatott tanulmányok II*. Magvető Kiadó, Budapest, 1977. 350.
- BOUTROS, BOUTROS-GHALI: *An Agenda for Peace*. (Békeprogram) Magyar ENSZ Társaság, Budapest, 1992. 50
- BRETTER Zsolt – DEÁK Ágnes: *A nacionalizmus. Eszmék a politikában*. Tanulmány Kiadó, Pécs, 1995. 215.
- CSABAI György: *A béke, a konfliktus és a háború kérdései a XXI. század hajnalán*. In: *Új Honvédségi Szemle* 1995/10. 39–42.
- DEÁK Péter: *A biztonságot fenyegető kihívások, konfliktusok, válságok, háborúk*. In: *Védelmi Tanulmányok* 1997/3. 3–26.

- FÜLÖP Imre: *A biztonságot veszélyeztető tényezők*. In: Biztonságpolitika (szerk: Gazdag Ferenc) 71–93.
- HOBBSBAUN, Erich J.: *A nacionalizmus kétszáz éve*. (Előadások) Maecenas Kiskönyvtár, 1997. 275
http://www.unaids.org/en/KnowledgeCentre/HIVData/GlobalReport/2008/2008_Global_report.asp) Letöltés ideje: 2013.05.15.
- KENDE István: *Napjaink százhusz háborúja (1945-1976)*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1979. 155
- KENNEDY, Paul: *A XXI. század küszöbén*. Napvilág Kiadó, Budapest, 1997. 403.
- KÖSZEGVÁRI Tibor: *A közép-európai térség és Magyarország biztonságát fenyegető veszélyek az 1990-es években*. Országos Kiemelésű Társadalomtudományi Kutatások, Budapest, 1993–1996 188.
- KÖSZEGVÁRI Tibor: *A válságkezelés aktuális problémái*. In: Akadémiai Közlemények, 1994. 24–32.
- KÖSZEGVÁRI Tibor: *Hadviselés a XXI. században*. In: Hadtudomány, 1999/1. 18–32.
- MATUS János: *Válságkezelés és konfliktusok megelőzése*. In: Új Honvédségi Szemle 1995/10. 46–57.
- NEAMAN, Rachel (szerk.): *Military Balance 2012/2013*. The Institute for Strategic Studies London, 1996. 420.
- LUND, Michael S.: *Preventing Violent Conflicts*. (Strategy for Preventive Diplomacy) United States Institute of Peace Press, Washington D. C. 1996. 214.
- MÜLLER, Harald: *Konflikt – eine Betrachtung*. (Egy konfliktus vizsgálata) In: Truppendienst, 1993/1. 25–29.
- OPITZ, Peter J.: *Weltprobleme*. (A világ problémái) Isar Druck und Verlag, München, 1980.
- SHEENAN, John J.: *A XXI. század biztonságpolitikája*. In: Új Honvédségi Szemle 1997/5. 1–18.
- SZTERNÁK György: *A válságkezelés, a fegyveres erők megváltozott feladatai*. Jegyzet, Budapest 1994. 45.
- SIPRI Évkönyv 1997. *Armaments, Disarmament International Security*. Stockholm International Peace Research Institute Oxford University Press, Oxford, 1997. 250.
- RESPERGER István: *A fegyveres erők megváltozott feladatai a katonai jellegű fegyveres válságok kezelése során*. PhD értekezés Budapest, 2002. 180.
- RESPERGER István: *Az iszlám világ és hatása a biztonságra*. ZMNE egyetemi jegyzet, Bp. 2000. 154.
www.ksh.hu. (Letöltés ideje: 2013.05.15.)
- ZSUGA János: *Magyarország energiabiztonsága*. Előadás az „Energiabiztonság, nemzetbiztonság” konferencián, Budapest, NKE, 2012. 11. 25.

A légierő specifikus vezetői kompetenciái, kialakításuk lehetséges metodikái, fejlesztésének javasolt módszerei a vezetői képzésben

Személyes adatok

Név: Csengeri János

Születési hely, idő: Nyíregyháza, 1986. 08.31.

Tanulmányok

2011–2014 **Debreceni Egyetem**

Logisztikai menedzsment Msc

2005–2009 **Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem**

Katonai vezetői szak, Légiforgalmi irányító

2001–2005 **Sipkay Barna Kereskedelmi Szakközépiskola**

Munkahely, szakmai tapasztalatok

2012 november – **Nemzeti Köszolgálati Egyetem, gyakorlati oktató**

2009 augusztus – 2012 november **MH86. Szolnok Helikopter Bázis, repülőtéri irányító**

- repülőtéri irányító szakszolgálati engedély;
- I. osztályú minősítés;
- 3 éves szakmai tapasztalat;
- Hungarocontrol torony szimulátor kurzus.

Célkitűzés

Munkám témáját a vezetői kompetenciák szolgáltatják, annak is a légierő-specifikus komponensei. Tovább szűkítve a kört, a vizsgálódásom tárgya nem a vezetés vertikális iránya (harcászati, hadászati, hadműveleti szintenkénti), hanem a katonai vezetőképzés (alapfokú tisztképzés) légierővel kapcsolatos szakirányai által támasztott képességbeli igények feltárása. E képességek bemutatása, a jelen és a lehetséges jövőbeli szakirányok és specializációk, vezetői kompetenciák fejlesztését célzó modul szerkesztésének segítése.

1. A légierő vezetői kompetenciák meghatározása

1.1 Ki az a katonai vezető?

A vezető fogalmát a vezetés mint tevékenység definíciójából határoznám meg. Kétfajta vezetést különböztethetünk meg, egyrészt egy szervezet ügyeinek szervezését, koordinálását, mely tevékenységre az angol a management kifejezést használja, másrészt emberek vezetését, mely tevékenység alatt befolyásolást értünk a szervezeti célok elérése érdekében, ezt angolul leadershipnek nevezzük. A vezető tehát olyan személy, aki (szervezeti vagy társadalmi felruházás mellett) a szervezeti célok elérése érdekében befolyásolja a szervezet tagjainak tevékenységét.

A katonai vezetés (military leadership) olyan egyedi vonásokkal bíró társadalmi tevékenység, amely során a katonai szervezet vezetője, a parancsnok alárendeltjeit befolyásolja az előljáró által meghatározott szervezeti feladatok végrehajtására, egy cél elérésére érdekében, a megfelelő feltételek mellett, de esetlegesen azok hiányában is, akár bonyolult (veszélyes) körülmények között. A katonai vezető (parancsnok) tehát egy olyan személy, aki a különböző tevékenységeket – bizonyos helyzetekben nem ideális feltételek mellett is – hatékonyan és dinamikusan végre tud hajtatni a beosztottaival. Ehhez egyrészt szüksége van vezetői eszközökre (jogi és nem jogi eszközök), másrészt kompetenciákra, képességekre.

1.2 Mi az a kompetencia?

Maga a kompetencia latin eredetű jövevényszó, amely eredeti (latin) értelmezésében alkalmasságot, ügyességet, szakmai jártasságot (képzettséget) jelent. Amennyiben szélesebb társadalmi összefüggésében (munkamegosztás) vizsgáljuk, értelmezhetjük oly módon, hogy a társadalom egyes tagjai (csoportjai) felhatalmazással bírnak bizonyos társadalmi szolgáltatások nyújtására, bizonyos, a társadalom igényeit kielégítő feladatok elvégzésére. Ennek keretében döntéseket hozhatnak, döntéseket hajtanak és hajtathatnak végre. A pedagógiai lexikon alapján: „a kompetencia alapvetően értelmi (kognitív) alapú tulajdonság, de fontos szerepet játszanak benne motivációs elemek, képességek és egyéb motivációs tényezők.”¹⁰⁶

Nagy József a kompetenciát a következőképpen határozta meg: „A kompetencia valamely funkciót szolgáló motívum- és tudásrendszer (képesség- és ismeretrendszer). A motívumrendszere a döntés, a képességrendszer a kivitelezés, az ismeretrendszer pedig mindkettő feltétele és eszköze.”¹⁰⁷

¹⁰⁶ BÁTHORY Zoltán (főszerk.): *Pedagógiai lexikon*. Keraban Kiadó, Martonvásár, 1997.

¹⁰⁷ Nagy 2001.

Az általa megfogalmazottak alapján a személyiség alaprendszere az alábbiak szerint épül fel:

- kognitív kompetencia;
- személyes kompetencia;
- szociális kompetencia;
- speciális kompetencia.

A kognitív kompetencia megléte az ember létezésének alapfeltétele és eszköze. Magában foglalja az információ feldolgozásának képességét, ennek keretében az információ vételét (befogadását), kódolását, illetve feldolgozását, a kapott információ elemzését és értékelését, az új információ előállításának a képességét, ezen információk tárolását és az információk kommunikálásának képességét a társadalmi munkamegosztás keretében. Lehetővé teszi a tanulást és a tanítást.

A személyes kompetencia biztosítja az ember fennmaradását, az egyén túlélőképességét, az életvitel, valamint az életminőség megőrzésének, illetve javításának lehetőségét. A szociális kompetencia biztosítja az emberi faj, az egyes csoportok, társadalmi formációk túlélőképességét, életminőségük megőrzését, illetve továbbfejlesztésének lehetőségét.

A speciális kompetenciák száma a társadalmi munkamegosztásnak köszönhetően több ezerre tehető. Ez a kompetencia (kompetenciahalmaz) a társadalomban fellelhető sok ezer hivatás, szakma, foglalkozás, valamint tevékenységi kör megjelenésével alakult ki.

A kompetenciák – a személyiség funkcionális vizsgálata során – egymást átfedő, egymással kölcsönhatásban lévő rendszereket alkotnak. Valamennyi kompetencia a döntést lehetővé tevő saját motívumrendszerrel és a végrehajtást (megvalósítást) lehetővé tevő tudásrendszerrel rendelkezik. A személyiség alaprendszerének működése a kognitív kompetencia összehangoló tevékenysége által valósul meg. A kognitív kompetenciának ugyanakkor sajátossága, hogy adott helyzetekben, mint a direkt tanulás, illetve a tudományos kutatás önálló funkció szolgálatában is működhet. A speciális kompetenciák sajátos funkciókat szolgálnak, de az általános kompetenciákból származtathatók.

1.3 Mi a katonai vezetői kompetencia?

Először láthatjuk, hogy egy összetett fogalmi meghatározásról van szó, amit részekre bontok, majd ezek egyesítésével kaphatjuk meg a keresett definíciót.

„A vezetői kompetencia a vezetői feladatok ellátáshoz szükséges ismeretek birtoklását és alkalmazásképes tudását – azaz gyakorlatba ültetését – és a vezető számára nélkülözhetetlen funkcionáló személyiségjegyeket, valamint a megfelelő beállítódást (attitűdöt) jelenti.”¹⁰⁸

¹⁰⁸ Poór F. 2011.

Vezetői kompetenciák:

- vezetés;
- tervezés és szervezés;
- minőségre törekvés;
- szóbeli és írásbeli kommunikáció;
- meggyőzés;
- motiválás;
- kreativitás és innováció;
- tetterre készség;
- társas érzék;
- rugalmasság.

Katonai kompetencia olyan sajátos emberi magatartás, viselkedés, amely a fegyverek használatának, az erőszak kezelésének szakismeretét, kialakított készségeit – a helyzet függvényében – a felhatalmazott katonaszemély bármikor készen áll törvényesen alkalmazni.

Példaként néhány, kifejezetten katonai kompetenciaként azonosítható tulajdonság:

- doktrinális és jogi;
- harcászati (hadműveleti);
- békeműveleti;
- technikai, fegyverzetalkalmazási;
- harcvezetői;
- békevezetői;
- kiképzői, pedagógiai;
- akadályleküzdési;
- túlélési.

A *katonai vezetői kompetencia* olyan tevékenységek integrált sorozata, melynek során az adott szervezeti szintnek megfelelő rendfokozatú parancsnok (főnök–vezető) a rendelkezésére álló és a szükséges erőforrásokat a törvényes előírások lehetőségei szerint alkalmazza és fejleszti annak érdekében, hogy a leghatékonyabban, leghatékonyabban teljesítse a jogszabályokban és az előjáró által meghatározott célokat, az adott katonai szervezet küldetését.

1.4 A légierő haderőnem sajátosságai

A légierő eszközei és azok alkalmazási módjaiból fakadóan számos olyan képességgel rendelkezik, amilyen a szárazföldi haderőnem esetében nem jellemző, vagy nem annyira domináns. Ezek a következők:

- *Széles magassági tartomány.* A légierő eszközei az egészen földközeli magasságtól a világűr (és világűrben is) terjedő magasságig képesek manőverezni, hatást gyakorolni, sőt a vízfelszíni és az alatti tevékenységeket is képesek megfigyelni, vagy harcolni azok ellen.

- *Sebesség.* A különböző légijárművek a függeszkedéstől (nulla sebesség) a többszörös hangsebesség tartományáig alkalmazhatók.
- *Hatótávolság.* A repülő és a légvédelmi eszközök egyaránt nagy távolságokban, rövid időn belül képesek a katonai erő megjelenítésére.
- *Szimultán jelenlét.* A légierő képes (még kevés rendelkezésre álló eszköz esetén is) egyszerre több földrajzi helyen is jelen lenni és eltérő feladatokat végrehajtani.
- *Többcélú feladatrendszer.* A légi haderőnem, és főleg modern repülőeszközei, képesek egy küldetésen belül több feladatot végrehajtani (légi szembenállási, felszíni erők elleni, támogató vagy stratégiai légi műveletet), akár géppár szinten, akár nagyobb kötelék szintjén (COMAO – Composit Air Operations).

Továbbá a hatékony légierőt mindenképpen jellemzi a modern felszereltség, úgy a technikai eszközök terén, mint a kiszolgálás szintjén, és nem utolsósorban a kiképzésben egyaránt.

1.5 A légierő haderőnem által megkövetelt speciális kompetenciák

A légierő tisztjének kiképzése során azokat a képességeit kell kiemelkedőre fejlesztenie, amelyek a haderőnem tulajdonságaihoz legfőképpen kapcsolódnak.

A széles magassági tartományhoz kapcsolódóan: a rendelkezésre álló tér kihasználásához mindenképpen *jó térérzékeléssel* kell rendelkeznie, *ismernie* kell az alkalmazott eszköz képességeit és korlátait, valamint hogy a két végállapot között mi az adott szituációhoz köthető leghatékonyabb megoldás.

A sebességhez kapcsolódóan: főleg a nagy sebességi tartományokban használt repülőeszközökhöz köthetően (és ez igaz a hasonló dinamikájú ellenséges légijárművek esetében is) a *gyors helyzetfelismerés, döntéshozatal*, illetve az *előre gondolkodás* képessége elengedhetetlen.

A hatótávolsághoz kapcsolódóan: a repülőgépet alkalmazó szakembernek mindig pontosan tisztában kell lennie azzal, hogy az eszköz milyen távolságot tud megtenni adott konfigurációban, a feladat fázisaiban milyen maradvánnyal számolhat, illetve milyen lehetősége van e paraméter megnövelésére, hiszen a repülésben a levegőben tölthető idő mindig limitált, a helytelen kalkuláció végzetes lehet. Ebben a tekintetben is a *gyors döntéshozatal* nélkülözhetetlen, illetve néhány *cselekvési változattal* mindig rendelkezni kell.

Az egyidejű jelenlét több földrajzi helyen: ebben az esetben elsősorban a *figyelemmegosztás* a kulcsfontosságú. Tekintetét folyamatosan körbe kell járatnia a helyszínek között, és egy adott tevékenység végzése közben is érzékelnie kell egy másiktól érkező információt.

A többcélú feladatrendszer: a típusában és végrehajtásának helyszínében eltérő feladatok nagy kihívást jelentenek, nagyfokú *koncentrációt* igényelnek azok tervezésekor, a tevékenységek szervezésekor és végrehajtásukkor egyaránt.

A légierő eszközeinek, irányító, kiszolgáló és kiképző berendezéseinek modernségén általában a számítástechnika nagyfokú jelenlétét értjük, mely fejlődése rohamos léptékű, ezért a *tanulás* is folyamatos kell, legyen.

Mivel csupán emberi érzékszervekkel átérni ezeket a műveleteket nem lehet, így legfőképpen rádiólokátorokra és ezek jeleit közlő monitorokra kell támaszkodjunk döntő többségben. Így a légierő tisztjei zárt szobákban, bunkerekben, irányító termekben töltik szolgálati idejüket, ezért a *monotoniatűr*s képessége is elengedhetetlen.

Az előzőeket összefoglalva, a kognitív, személyes, szociális, vezetős-specifikus, katonas-specifikus és légierő-specifikus kompetenciákat összegezve az alábbi táblázatban összegyűjtöm, ami a légi haderőnem tisztjeinek legkiforrottabb tulajdonságai kell legyenek:

1. táblázat: **Legszükségesebb kompetenciák a légierő tisztjelöltjei esetében**¹⁰⁹

KOMPETENCIÁK					
Kognitív	Személyes	Szociális	Vezető-specifikus	Katonas-specifikus	Légierő-Specifikus
információ feldolgozás és befogadás képessége	kontrollált érzelmi reakciók	képesség az erőfeszítések összehangolására	tervezés és szervezés	doktrinális és jogi	térérzék
kommunikáció anyanyelven és idegen nyelven	pszichikai és fizikai megterhelés és stressz tűrése	hatékony módszerek alkalmazása mások meggyőzése, befolyásolása érdekében	szóbeli és írásbeli kommunikáció	harcászati	gyors helyzet-felismerés, döntéshozatal
egész életen át tartó tanulás	változások rugalmas kezelése	problémamegoldás-centrikusság	beosztottak motiválása	technikai, fegyverzet-alkalmazási	előre gondolkodás
információs és kommunikációs technológiák használata	nyitottság új információk befogadására		kreativitás és innováció	békevezetői	figyelem-megosztás
			rugalmasság	kiképzői, pedagógiai	kiváló koncentráció
					nagyfokú monotoniatűr

¹⁰⁹ SZABÓ József: *A kompetenciák értelmezése a haderőben*. KLEIN Balázs – KLEIN Sándor: *Kompetencia a munkahelyen* – alapján saját szerkesztés

2. A légierő-specifikus kompetenciák kialakításának lehetséges metodikái

2.1 Kiválasztás

A tisztképzés eddigi kiválasztási rendszere úgy gondolom, hogy jól működik olyan módon, hogy fizikailag és pszichikailag egészséges, egy átlagosan jó kondíciójú, büntetlen előéletű, magyar fiatal kerül felvételre az eljárás végén. Sőt, az elmúlt pár évben tovább szigorodtak a kritériumok, hiszen a felvételi követelmények közé bekerült a középfokú államilag elismert komplex angol nyelvvizsga, ami azt tükrözi, hogy a Magyar Honvédség felismert egy régóta fennálló problémát, ami a nyelvi képesítés megszerzése volt. Azért nem csak a Nemzeti Közszerzőzeti Egyetemet említet, mert nemcsak a képzés végeredményére volt kihatással a probléma, hanem a teljes honvédség szervezetére is, hiszen nem kapta meg az elvart és betervezett munkaerőt.

A kiválasztás tehát egy oldalról nézve megfelelő, azonban a korábban kifejtett, összetett kompetenciabeli követelmények okán egy alapszintű képesség vizsgálatra véleményem szerint szükség lenne. Például az EUROCONTROL¹¹⁰ szervezet országában működő légiforgalmi irányító képzésre való kiválasztáskor már bevált, és régóta működik a FEAST¹¹¹ teszt, amely kifejezetten a légiforgalmi irányítói pályához szükséges kompetenciák meglétét vizsgálja, és semmiféle szakmai előképzettség nem szükséges a sikeres teljesítéséhez.

Ennek analógiáján elindulva, a katonai vezetőképzésre történő felvételt megelőzően, a többi alkalmassági vizsgálattal együtt, célszerű lenne elvégezni egy vezetői kompetenciákat vizsgáló tesztet, akár a különböző haderőnemeknek megfelelő bontásban.

2.2 Elméleti képzés

A tisztjelölteknek elsősorban azokat az alapvető ismereteket kell elsajátítaniuk, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a kiválasztásnál már bizonyítottan birtokolt alapkompenciákat kiteljesíthessék, a kognitív, személyes, szociális kompetenciákon túl a speciális képességek is fejlődhesse nek. Ehhez elengedhetetlen megismerkedniük az általuk alkalmazni tervezett eszközök harcászati-technikai paramétereivel, a harc eljárással és a bekevezetési kérdéskörökkel egyaránt. Ezeken túlmenően kiválóan kell ismerjék a légierő vezetés-irányítás rendszerét, helyüket, szerepüket a légvédelem és országvédelem rendszerében. Illetve az összhaderőnemi hadviselés integráns részeként az itt betöltött

¹¹⁰ European Organization for the Safety of Air Navigation – Európai Szervezet a Légiközlekedés Biztonságáért

¹¹¹ First European Air Traffic Controller Selection Test – Első Európai Légiforgalmi Irányító Kiválgató Teszt

szerepükkel is tisztában kell legyenek, meg kell tanulniuk az együttműködést és a kommunikációt más fegyveremekkel, szakcsapatokkal.

2.3 Szimulációs képzés

Az elméleti felkészítésen továbblépve a virtuális térben úgymond „büntetlenül” próbálhatják ki azokat a teóriákat, melyeket megismertek az előző képzési formában. Elsőként egyszerű, részekre bontott feladatok megoldásával mind elsajátíthatják a szimulációs program kezelését, mind a fegyverrendszereik képességeit feltérképezhetik. A manapság alkalmazott Mars/Marcus szimulációs programmal ugyan az egyes eszközök irányítása megközelítően sem gyakorolható élethűen, azonban kiválóan alkalmas alegységek vezetésének és harcéljárásainak begyakorlására. Az egyre összetettebb gyakorlások, a részfeladatok összekapcsolása a valós végrehajtás eleminek bevonásával (kommunikáció, okmányok vezetése, időszakos jelentések megtétele, stb.) véleményem szerint a tényleges végrehajtást megközelítő minőség érhető el. Ehhez azonban ezt a fajta képzést is olyan komolyan kell végrehajtani, mintha valóságos technikát üzemeltetnének és valós vezetési feladatot hajtánának végre. A hibázás lehetősége nem könnyítés, hanem esély a tanulásra és a sérülések, valamint a gazdaságtalan alkalmazás elkerülésére. Érdemes továbbá a releváns csapatoktól szakemberek segítségét, asszisztálását kérni, hiszen a Magyar Honvédségben meglehetősen elterjedt a szimulációs program használata, így nem alakulhatnak ki problémák e fajta kommunikációs csatornákon belül sem.

Külön kiemelem a kommunikáció kettősségének kérdését a légierő vonatkozásában. Egy általánosan jelen levő problémaforrás a kommunikáció megvalósulása egyrészt szóban, kötetlenebb formában a katonák (vezető-beosztott) másrészt egy szabályozott, sztenderdizált formában, általában rádió által (vezető-vezetett, ahol a vezetett nem feltétlenül beosztott). Fontos megtanulni korábban a kötetlenebb (a kötetlen jelzőt úgy értve, hogy betartva a szolgálati érintkezés szabályait, csupán nem állandó formulákat használva, és a kommunikáció e fajtája jellemzően anyanyelven történik), majd a rádióforgalmazás szabályait illetve a kifejezéseket, formuláit, mely tudást készségi szinten kell használniuk a tisztjelölteknek. A rádióforgalmazás jellemzően angol nyelven folyik, ezért az idegen nyelvet is igen jól kell ismerniük, középfokú nyelvismeret elégséges, azonban ezt folyamatosan szinten kell tartaniuk.

2.4 Szakmai üzemi gyakorlat

Gyakorlati képzésként akár a szimulációs gyakorlatokat is lehetne fémjelezni, azonban jelen esetben a kihelyezett negyedévenkénti ötnapos gyakorlatokra összpontosítanék. A különböző légierő haderőnemi tisztjelöltek a kihelyezések alkalmával a gyakorlatban, a harcászati helyzetbe integrálva gyakorolhatják az elméleti és mondjuk úgy, előgyakorlati képzés során megszerzett ismereteiket. Megtapasztalhatják, hogy a tudásuk mennyire állja meg a helyét a valóságban, továbbá a fent felsorolt kompetenciák itt

kezdhetnek kiteljesedni. Hozzá kell tenni, hogy a materiális gyakorlás mindig költségesebb a virtuálisnál, különösen igaz ez a légierő esetében, így – az egyébként is szűk keretek mellett – csupán a vezetés rendjét tudják elmélyíteni a tisztjelöltek, azonban ez is jelentős mennyiségű tevékenységre ad lehetőséget, úgymint a különböző igénylések feldolgozása, bevetéstervezés, célpontelemzés, bevetés utáni kárösszegzés, légtérgazdálkodás, fegyverzetelosztás, stb. Ezen tevékenységek összessége kiválóan fejleszti mindazon képességeket, amelyeket későbbi beosztásaik megkívánnak tőlük.

2.5 Csapatgyakorlat

A csapatgyakorlatokat úgy célszerű tervezni és végrehajtani, hogy a tisztjelöltek abban a beosztásban próbálhassák ki tudásukat, képességeiket, amely néhány hét, hónap múlva az ő első tiszti beosztásukká válik. Itt megtapasztalhatják azt a légkört, mely fogadni fogja őket, gyakorlott leendő kollégáik bemutatják a valós feladatokat, végrehajtásukat, és véglegesen tisztaba kerülnek azokkal a követelményekkel, melyeknek meg kell feleljenek záróvizsgájuk után. Lehetőségük van megbizonyosodni arról, hogy képességeik találkoznak-e az elvárásokkal, és a maradék időben mely területekre kell fókuszálniuk. Itt már jelentős szerep jut az önfejlesztésnek is, melyhez jelentős objektivitás szükséges, illetve kikérhetik leendő kollégáik tanácsait is.

3. A légierő-specifikus vezetői kompetenciák kialakításának, fejlesztésének javasolt módszerei

3.1 A kiválasztás tekintetében

A kiválasztás folyamatát figyelembe véve mindenképpen javasolt lenne egy kompetenciavizsgálatot végrehajtani a jelentkezők körében. Ezzel könnyen kiszűrhetők azok az egyének, akik a katonai vezetésre mint szakmára (hivatásra) legkevésbé alkalmasak, megelőzve az ilyen oknál fogva történő lemorzsolódást. Annak ellenére, hogy mára a vezetés is egy tanulható szakmává vált, a karizmatikus és ösztönyszerű vezetők (mely általánosságban a leghatékonyabb típus) szükségzerű, hogy rendelkezzenek a megfelelő alapképességekkel.

3.2 A szimuláció tekintetében

A virtuális térben történő gyakorlások alkalmával koncentrálni kell a csapatok szakembereinek bevonására, mely alkalmakkor nagyon értékes és naprakész tudással gazdagodhatnak a tisztjelöltek. Kifejezetten olyan gyakorlatokat szükséges tervezni, amiben a fenti kompetenciák használata szükséges, tehát több feladat szimultán megoldását gyakorolják; a vezetési folyamatokat sajátítják el, illetve az eseményeket a szimuláción

belül úgy kell alakítani, hogy folyamatosan döntési helyzetekkel találják szembe magukat, továbbá olyan szituációkat is létre kell hozni, melyben nem magától értetődő, hogy beavatkozás szükséges. Fontos, hogy számos különböző scenarioót (forgatókönyv, eseménysor) begyakoroljanak, hogy ne érje őket váratlanul minden esemény, és rendelkezzenek olyan sémákkal, melyek a legtöbb feladtnál alkalmazhatók.

Megjegyzem, hogy szoros együttműködés szükséges a szimulációs programot karbantartó, fejlesztő szakemberekkel, hogy hűen tükrözze a valóságos képességeket a rendszer.

3.3 A szakmai üzemi gyakorlatok tekintetében

Tapasztalataim alapján elmondhatom, hogy az évszakonként megrendezésre kerülő kihelyezett gyakorlatok alkalmával a légierő képességei elenyésző mértékben jelennek meg. Ennek egyik legjelentősebb kiváltó oka, hogy a légierő képességeit igen nehéz megjeleníteni ezeken a foglalkozásokon, így maguk az eszközök hatásai és harceljárásaik gyakorlására – véleményem szerint – csak a szimulációk alkalmával van lehetőség. Azonban tűztámogatási igénylések fogadására, feldolgozására, fegyverzet kiosztásra, célpont kiválasztásra, támadás utáni kárfelmérésre, tehát a vezetési feladatok gyakorlására itt is van lehetőség, mely tevékenységek maguk után vonják a szükséges képességek fejlődését.

Mindegyik fajta gyakorlat esetében elmondható, de itt jegyzem meg, hogy a visszacsatolás, a teljesítményértékelés elengedhetetlen a fejlődés érdekében. Nagyon fontos továbbá, hogy a kiértékelések során ne csak a hibák elemzése történjen, hanem a jól végrehajtott feladatok is kerüljenek szóba, mely nemcsak megerősítő, hanem lelkesítő, motiváló hatású is.

3.4 Az első tiszti beosztásba kerülés után

Szükséges lenne létrehozni egy olyan név nélkül, azonban minden végzett hadnagy számára kötelezően kitöltendő kérdőívet, mely azokra a képességekre kérdez rá, amely az egyetem által fontosnak vélt és a képzés során kiemelt hangsúlyt kapó kompetenciák szükségességét és ennek mértékét vizsgálja az első tiszti beosztásukban eltöltött fél év után és hét hónap között. Ilyen távlatból már minden végzett tiszt fel tudja mérni, hogy miben kellett sokat fejlődnie, és melyek azok a képességei, melyek legközelebb álltak az elvárt szinthez. Továbbá érdemes arra is rákérdezni e kereten belül, hogy találkoztak-e olyan területtel, amire esetleg képzésük során nem került megfelelő figyelem, vagy eddig nem sikerült feltérképezni az adott követelményt. Egy ilyen adatbázis jelentős mennyiségű visszacsatolást biztosítana a képzésről, mely segítségével könnyen lehetne azt „finomhangolni”.

Felhasznált irodalom

1. DR. LÜKKŐ Dénes: A légierő és a NATO-integráció. Tankönyv , Greger Média Kft. Budapest, 2000.113. ISBN: 963 85811 5 8
2. SZABÓ Szilvia: Kompetenciák a gyakorlatban hallgatói és munkáltatói szemmel. In: ZSKF TTK Füzetek 8. L'Harmattan Kiadó, Budapest, 2010. ISBN: 978 963 236 361 5
3. DR. BENKŐ Tibor: Gondolatok az ideális parancsnokról. In: Hadtudomány, 2008/3–4. 91–103.
4. SZABÓ József: A kompetenciák értelmezése a haderőben. In: Hadtudományi szemle, 2012/3–4. 5. évfolyam, 363–369.
5. NAGY-VARGÁNÉ JUHÁSZ Ágnes: A motiváció szerepe a Magyar Honvédségben. In: Bolyai Szemle, 2010/2. 7–18.
6. HOLLÓS Tamás. Az ideális vezető kommunikációja (Vagy a vezető ideális kommunikációja?) In: Hadmérnök, 2012./4. 180–187.
7. KLEIN Balázs – KLEIN Sándor : Kompetencia a munkahelyen. <http://www.shl.hu/dokumentumtar>, letöltve: 2014. 03. 28.
8. <http://www.eurocontrol.int/services/feast>, letöltve: 2014. 03. 29.

A szárazföldi haderőnemi vezetői kompetenciák kialakításának lehetséges metodikái, különös tekintettel a felderítő specializációra (Idegenhadseregek-ismerete tantárgy oktatása)

Név: Holndonner Hermann Tibor

Rendfokozat: alezredes

Jelenlegi munkahelye: Nemzeti Közsolgálati Egyetem
Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Műveleti Támogató Tanszék

Beosztása: egyetemi adjunktus

Tanulmányok:

- 1980–1984: Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Csapatfelderítő-pedagógia szak (Szentendre)
- 1991–1992: Intenzív nyelvtanfolyam, német nyelv (Eger)
- 1993–1994: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, törzstiszti képzés, Szárazföldi haderőnemi kar, Összevont felderítő szak (Budapest)
- 1994–1996: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, Szárazföldi haderőnemi kar, Szárazföldi haderőnemi szak, alap tagozat (Budapest)
- 2002–2006: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Hadtudományi Doktori Iskola, doktorandusz

Szakmai életút:

- 1984–1986: 42. Önálló felderítő zászlóalj, 1. csapatfelderítő századparancsnok (Szombathely)
- 1986–1987: 42. Önálló felderítő zászlóalj, hadműveleti főtitst (Szombathely)
- 1987–1988: Kossuth Lajos Katonai Főiskola Felderítő Tanszék, századparancsnok-helyettes (Szentendre)
- 1988–1991: Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Felderítő Tanszék, oktató (Szentendre)
- 1991–1992: Intenzív nyelvtanfolyam (Eger)
- 1992–1993: Kossuth Lajos Katonai Főiskola, Felderítő Tanszék, főiskolai tanársegéd (Szentendre)
- 1993–1996: Zrínyi Miklós Katonai Akadémia, törzstiszti képzés és kiegészítő képzés (Budapest)

- 1996–1998: Kossuth Lajos Katonai Főiskola: Felderítő Tanszék, főiskolai tanársegéd (Szentendre)
- 1998–2001: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi kar, Felderítő Tanszék, egyetemi adjunktus (Szentendre)
- 2001–2003: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar, Felderítő Tanszék, egyetemi adjunktus (Budapest)
- 2003-tól: Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Kossuth Lajos Hadtudományi Kar Műveleti Támogató Tanszék, egyetemi adjunktus (Budapest)

Bevezetés

A NATO-hoz történő csatlakozásunkat követő immár másfél évtized tapasztalatai, a különböző koalíciós műveletekben történő szerepvállalásaink rámutatnak arra, hogy a felkészítési területhez tartozó tantárgycsoport oktatásának tartalmi és módszertani követelményeit a kor és a környezet követelményeihez igazítsuk.

A magyar nemzeti honvédtisztek képzésében, ezen belül a leendő felderítő tisztek képzésében a vezetői kompetenciák kialakítása mindig kiemelt szerepet kapott. A két fő vezetői területre (békevezetői és harcvezetői képességek) koncentrált felkészítés során törekedtünk – a felderítő specializáció vonatkozásában, a megrendelői követelményekkel összhangban – a pályakezdő alegységben parancsnoki jártasságok, alapképességek kialakítására. Így van ez napjainkban is, annak ellenére, hogy a tisztképzés szervezeti formáinak¹¹² és tartalmi kérdéseinek permanens átalakítása következtében egyre kevesebb idő áll rendelkezésre a speciális felkészítési területhez kapcsolódó tantárgyak oktatására és a tananyag elsajátítására.

A NATO-hoz való csatlakozásunk időszakában megfogalmazott jogszabályok alapján jelölték ki a katonai felsőoktatás átalakítására vonatkozó irányelveket, követelményeket. Ezen a jogszabályok hatásai a mai napig kifejtik hatásukat a katonai felsőoktatás teljes rendszerére.

¹¹² 1997. szeptember 1-jei hatállyal az addig önálló főiskolai karok integrálódtak az egyetemi karok szervezetébe. Az újonnan megalakított Repülőtiszt Intézet, valamint az intézménybe integrálódott Békepartnerségi Katonai Nyelvközpont és Stratégiai Védelmi Kutatóintézet az oktatás feltételeit javították. 2000. január 1-jével a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem és a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskola integrálódott, s az utóbbi mint önálló főiskolai kar jelent meg a szervezeti struktúrában. Ezzel a jogelőd egyetem a nemzetvédelmi felsőoktatás egyetlen kizárólagos intézményévé vált. A képzés 2004. szeptember 1-jétől a Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolai Kar, valamint a Vezetés- és Szervezéstudományi Kar egyesülésével már két egyetemi karon, a Kossuth Lajos Hadtudományi Karon, valamint a Bolyai János Katonai Műszaki Karon folyt. A változásokkal párhuzamosan egyetemünk jogelőd intézménye is részesévé vált az egységes Európai Felsőoktatási Térség megteremtését célzó Bolognai Folyamatnak. A 2005/2006-os tanévtől az alapképzési szakok és a későbbiek során a mesterképzési szakok alapításával és indításával hazánkban elsőként tett eleget a felsőoktatás iránti nemzetközi oktatáspolitikai igényeknek.

A 28/1999. (II. 12.) Korm. rendelet a katonai felsőoktatás alapképzési szakjainak képesítési követelményeiről többek között meghatározta a katonai felsőoktatás alapképzési szakjainak sajátos képesítési követelményeit:

1. A képzés célja

a) Egyetemi szinten

Okleveles katonai vezetők képzése a Magyar Honvédség, illetve a védelmi szektor szervei részére, akik – az 1. számú melléklet 1. a) pontjában foglaltakra is tekintettel – korszerű, tudományos, elméleti és gyakorlati (általános katonai, fegyvernemi és szakmai, vezetés- és szervezéstudományi) ismereteikre támaszkodva egyaránt képesek békében, békefenntartásban és -teremtésben, valamint háborúban a rájuk bízott katonai szervezetek vezetésére, illetve különböző törzsekben és központi szerveknél szakképzettségüknek megfelelő felelős beosztások ellátására.

b) Főiskolai szinten

Katonai vezetők képzése, akik a megszerzett katonai, szakmai, vezetői ismereteik birtokában – az 1. számú melléklet 1. b) pontjában foglaltakra is tekintettel – képesek a honvédelmi és rendvédelmi szerveknél alegységek vezetésére, irányítására, széles körű szakterületi műveltségük alapján a honvédelmi és rendvédelmi igazgatásban végzettségüknek megfelelő beosztások betöltésére.

2. Az oklevélben szereplő szakképzettség megnevezése

Egyetemi szinten: okleveles katonai vezető.

Főiskolai szinten: katonai vezető.

3. A képzési idő

Az 1. számú melléklet 3. pontjában foglaltak figyelembevételével

egyetemi szinten: 10 félév,

főiskolai szinten: 8 félév.

4. A képzés főbb tanulmányi területei és arányai

Az 1. számú melléklet 4.1., 4.4–4.5. pontjában foglaltakra is tekintettel szakmai ismeretek:

a) egyetemi szinten:

– harcászati, hadművelleti művészeti, harc- és hadművelleti biztosítási, szaktechnikai, szakmódszertani, törzsszolgálati, idegenhadsereg-ismeret és a specializációk ismeretanyaga;

b) főiskolai szinten:

– harcvezetési, harcászati, harcbiztosítási, szaktechnikai, szakmódszertani, törzsszolgálati, idegenhadsereg ismeret és a specializációk ismeretanyaga.

A szakmai gyakorlat a teljes képzési időtartam alatt 10-14 hét.”

Öt évvel a 28/1999. (II. 12.) Korm. rendelet kiadását követően a 381/2004. (XII. 28.) Korm. rendelet a többciklusú felsőoktatási képzési szerkezet bevezetésének egyes szabályairól a katonai vezetői képzés számára a többciklusú képzési szerkezetet határozta meg. Így az alapfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditpontok számát a rendelet 1. számú melléklete tartalmazza.

1. táblázat¹¹³

Képzési terület	Képzési ág	Alapszakok	Képzési kreditek		Felvételi
			A	M	jelentkezés módja
nemzet-védelmi és katonai	védelmi	biztonság- és védelempolitikai	180	120	képzési ágon belül szakra
		büntetés-végrehajtási nevelő			
		határrendészeti és -védelmi vezetői			
		nemzetbiztonsági			
		védelmi igazgatási			
	katonai	katonai vezetői	210	90	képzési ágon belül szakra
		katonai gazdálkodási			

Az új rendszerű katonai vezetői alapképzési szakhoz kapcsolódóan az alábbi képzési kimeneti követelmények kerültek meghatározásra:

- „1. Az alapképzési szak megnevezése: katonai vezetői
2. Az alapképzési szakon szerzhető végzettségi szint és a szakképzettség oklevélben szereplő megjelölése:
 - végzettségi szint: alapfokozat (baccalaureus, bachelor; rövidítve: BSc),
 - szakképzettség: katonai vezető
 - a szakképzettség angol nyelvű megjelölése: Military Officer
3. Képzési terület: nemzetvédelmi és katonai
4. Képzési ág: katonai
5. A képzési idő félévekben: 7 félév
6. Az alapfokozat megszerzéséhez összegyűjtendő kreditek száma: 210 kredit
 - 6.1. A képzési ágon belüli közös képzési szakasz minimális kreditértéke: 54 kredit;
 - 6.2. A szakirányhoz rendelhető minimális kreditérték: 55 kredit;
 - 6.3. A szabadon választható tantárgyakhoz rendelhető minimális kreditérték: 11 kredit;
 - 6.4. A szakdolgozathoz rendelt kreditérték: 10 kredit;
 - 6.5. A gyakorlati ismeretekhez rendelhető minimális kreditérték: 90 kredit;
 - 6.6. Intézményen kívüli összefüggő gyakorlati képzésben szerzhető minimális kreditérték:

¹¹³ 1. számú melléklet a 381/2004. (XII. 28.) Korm. rendelethez

7. Az alapképzési szak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák:

A képzés célja olyan katonai vezetők képzése, akik a megszerzett katonai, szakmai, vezetői ismertek birtokában képesek a honvédelmi szervek területén alegységeket vezetni, irányítani, az alapfokozat birtokában honvédelmi szakképzettségüknek megfelelő beosztás betöltésére, továbbá kellő ismerettel rendelkeznek a képzés második ciklusban történő folytatásához.”¹¹⁴

Az idézett források is jól szemléltetik azt, hogy a katonai felsőoktatás tartalma és szerkezete folyamatos változáson megy keresztül, ami 3–4 évente – néha a sarokköveket is kifordítva – írja felül a néhány esetben még be sem fejezett, így a megrendelői oldal részéről visszacsatolással nem bíró képzési formákat.

A magyar nemzeti tisztképzés a Nemzeti Közszerződési Egyetem megalakulásával kettő másik hivatásrenddel párhuzamosan integrálódott egy merőben új típusú felsőoktatási intézménybe. Ez az integrációs folyamat többek között jelentős hatással bír az egyes hivatásrendek sajátos képzési struktúrájának átalakítására, ami a saját kutatási terület, a felderítő specializáció szempontjából, az Idegenhadsereg-ismeret tantárgy oktatása vonatkozásában is megmutatkozik.

Az információtechnikai eszközök elmúlt másfél évtizedben bekövetkező robbanásszerű fejlődése oktatástechnikai és technológiai forradalmat idézett elő. A mai korra, de különösen az elkövetkezendő generációkra vonatkoztatva valószínűsíthető, hogy a tananyagok szinte teljes egészében elektronikus adathordozókon kerülnek kiadásra.

A jelenkor hallgatói szinte megkövetelik, hogy egy időben egy témakörrel több csatornán keresztül jussanak információkhoz.

Tanulmányban be kívánom mutatni a felderítő specializáció szempontjából kiemelkedően fontos Idegenhadsereg-ismeretek tantárgy oktatásával kapcsolatos, elmúlt másfél évtizedben bekövetkezett változásokat, mely a tananyag tartalmát, az oktatás didaktikai kereteit jellemezték. Felvázolom a 2013/2014. tanévtől módosított katonai vezetőképzésben, felmenő rendszerben végrehajtott tananyag-korszerűsítés eredményeit. Javaslatokat fogalmazok meg a további fejlesztési irányokra vonatkozóan.

¹¹⁴ www.okm.gov.hu/download.php?ctag=download&docID=650, letöltve: 2014. 03. 10.

1. Történeti visszatekintés

Berkes Pál¹¹⁵ 2002-ben *Folyamatos változásban a tisztképzés* címmel a Nemzetvédelmi Egyetemi Közleményekben megjelent publikációjában részletesen elemezte a tisztképzés 2002-ig tartó 40 éves változásait.

1957–1967-ig az Egyesített Tiszti Iskola bázisán képezték a hadsereg tiszti utánpótlását. A kezdeti időszakában a képzés hároméves, majd a működése második felére négyéves lett. A képzés végén főiskolai szintű oklevelet adott. (Polgári szakképesítésnek megfelelő civil főiskolák oktatták a tananyag főiskolai szintű részét. A felkészítés végén valamilyen szak technikus, politechnikai vagy nyelvtanári képesítést kaptak a végzősök. Az akkori (tömeg)hadsereg tiszti utánpótlásának biztosítása és egyúttal a képzés minőségi színvonalának emelése érdekében az egyesített tiszti iskolából 1967. szeptember 1-jével három speciális képzési területet folytató tisztképző intézményt hoztak létre, ezeket egyidejűleg főiskolává nyilvánítottak. Ennek a szegregációnak megfelelően a repülő-, repülésirányító, repülőmérnök tisztek képzése Szolnokon a Kilián György Repülő Műszaki Főiskolán, 1990-től Szolnoki Repülő Tiszti Főiskolán, a hadtáp, gazdálkodói, technikai, vegyvédelmi, légvédelmi tisztek képzése a Zalka Máté Katonai Műszaki Főiskolán, 1990-től Bolyai János Katonai Műszaki Főiskolán, a szárazföldi haderőnem parancsnoki, fegyvernemi tisztjeinek képzése Szentendrén a Kossuth Lajos Katonai Főiskolán került végrehajtásra.¹¹⁶

A parancsnoki szakokon folytatott képzés kisebb módosításokkal – 1973. évi emelt szintű képzés bevezetésével – 1984-ig tartott. A képzés felépítése, az egyes területek egymáshoz való viszonya jól szolgálta a képzés céljában megfogalmazottakat, az elvárások teljesítését, amit követelményként állítottak a fiatal tisztekkel szemben. Valamennyi parancsnoki szakon *általános iskolai pedagógus* oklevelet kaptak a végzett tisztek.

A felkészítés ideje alatt jelentős mértékű volt a valamennyi kiképzési területet átfogó oktató-módszertani, valamint az emberekkel való foglalkozásokra (nevelés) való felkészítés.¹¹⁷

¹¹⁵ Berkes Pál a Kossuth Lajos Katonai Főiskola páncélos parancsnoki szakának 1972-ben történő elvégzése után Nagyatádon kezdte hivatásos katonai pályáját. 1974-től az Akadémia elvégzéséig lökiképzési, majd harcász tanár a Kossuth Lajos Katonai Főiskola harcokcsizó tanszékén. A Malinovszkij páncélos akadémiát jeles eredménnyel 1981-ben fejezte be, majd a verpeléti harcokcsiezrednél egy év megbízott törzsfőnöki szolgálatot következett. Az 1982 szeptemberében kezdődő tanévet újra a Főiskolán kezdte tanári, majd főtanári beosztásban. 1987-ben nevezték ki tanszékvezető-helyettesnek, majd főiskolai docensnek. 1994-ben védte meg egyetemi doktori értekezését, melyet a Doktori Tanács 1996-ban a „PhD” fokozattal egyenértékessített. 1995-től az Egyetembe történő beolvasdásig tartó másfél év a kiképzési osztály élén találta. A rövid kitérő után a gépesített lövész és harcokcsizó tanszék következett, ahol 1998-ban egyetemi docensi kinevezés, majd sikeres pályázata után a ZMNE HTK oktatási dékánhelyettesi megbízás várta. 1999-ben elnyerte a Széchenyi Professzori ösztöndíjat. A gépesített lövészekkel közös tanszéken 2000 áprilisától volt tanszékvezető. Megalakulásától tagja volt a KLKF Főiskolai Tanácsának, az integráció után a Kari Tanácsnak, majd 1996-tól haláláig az Egyetemi Tanácsnak. 1997-től a Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények szerkesztőbizottsági tagjaként is dolgozott.

¹¹⁶ BERKES Pál: *Folyamatos változásban a tisztképzés*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 6. évf. 2. szám 259–267.

¹¹⁷ BERKES Pál i. m.

1981–1986 között megkezdődött az integrált felfogású felkészítés¹¹⁸ bevezetése, melyet az tett szükségessé, hogy a fiatal tisztek teljesítményképes tudását, az előttük álló feladatok végrehajtására való felkészítésüket nem az egyes tantárgyak keretében tanult ismeretek, jártasságok és készségek egyszerű összessége adja, hanem ezek együttes, komplex, integrált alkalmazása. A felkészítés arányosan került megtervezésre, ez megteremtette a tiszti tevékenységek optimális gyakorlásának lehetőségeit, az egyes területek szigorú logikai rend (vezetői szintek) szerinti egymásra épülését. A szerző Berkes Pál szerint (aki ebben az időszakban aktív oktatója volt a Kossuth Lajos Katonai Főiskolának) a képzés célkitűzéseit, felépítését, törekvéseit tekintve messze megelőzte korát, hiszen ilyen a polgári felsőoktatás intézményeiben sem került addig kidolgozásra és bevezetésre. A tananyagok logikai összefüggések figyelembevételével a képzési folyamatban történő összerendezése a fokozatosság elvének betartásával történt meg. A tantárgyanként külön-külön lerakott alapokra építve kezdetben csak néhány, majd fokozatosan egyre több tantárgyi elemet koncentrálnó egységben kisebb, majd nagyobb komplexum jött létre, mindig ahhoz a tantárgyhoz kapcsolódóan, amely az adott szinten legalkalmasabb az integrálásra (Szakharcászati gyakorlatok). E szemlélettel vezetett képzés során a hallgatók alkalmassá váltak az ismeretek rendszerében történő eligazodásra, az új ismeretek feldolgozására, a tudásba beépítésre és a folyamatos önművelésre.

Az 1981-gyel kezdődő időszakban az ún. technokrata szemlélet erősödése volt tapasztalható a polgári felsőoktatásban, aminek igen jelentős számban akadtak követői a katonai felsőoktatást irányító vezetők között is.¹¹⁹ Ennek az lett a következménye, hogy 1981-től mindhárom katonai felsőoktatási intézmény üzemmérnöki végzettséget adott (üzemeltető, üzemben tartó stb.), ami nem minden szakon volt indokolt.

A műszaki-technikai ismeretanyagot hordozó tantárgyak jelentős tananyag-mennyisége a pedagógiai, szakmódszertani, vezetélméleti ismeretanyagot képviselő tantárgyak rovására lett a képzés rendszerébe beépítve. Ebből kiindulva lényegesen kevesebb idő jutott a parancsnoki képességek fejlesztésére, a vezetői kvalitások kialakítására.

A katonai felsőoktatási intézmények vezetőinek évtizedes tapasztalatain alapuló határozott ellenkezése ellenére 1986-ban mindenféle előzetes hatástanulmány elvégzése nélkül bevezették a hároméves tisztképzést. Ez a képzés tekintetében szinte paradigma-

¹¹⁸ A képzési folyamat (mint rendszer) tudatos szabályozása, összehangolása úgy, hogy az egyes tantárgyak tananyagai a közbelső képzési célok és végcélok teljesítése érdekében fokozatosan és folyamatosan egymásba kapcsolódnak. Így érvényesül az egyszerűtől a bonyolultabb ismeretek felé haladás, az integrálás, amely egyre átfogóbb ismeretet és teljesítőképességet eredményez.

¹¹⁹ A manőver zászlóaljtól lefelé található vezetési szinteken ebben az időszakban nagyon kevés volt a technikus végzettségű tiszt vagy tiszthelyettes, vagy egyáltalán nem volt. A korszerű eszközök rendszerbe állítása (BMP-1; BRM-1K gyalogsági és felderítő harcjárművek) viszont elemi erővel megkövetelték a technikai szemlélet megerősítését. Ezt a döntéshozók úgy kívánták pótolni, hogy valamennyi parancsnoki végzettségű tiszttel megszereztették az üzemeltető üzemmérnöki végzettséget. Ebből kifolyólag jelentős mértékű lett a műszaki tantárgyak mennyisége, amely a képzés részévé vált. Ez a tiszti pályára pályázókat elriasztotta a jelentkezéstől – különösen a parancsnoki szakon, ha bekerültek is az előképzettség jelentős hiányosságai miatt, ami a műszaki értelmesség területén volt számottevő –, a végzettség megszerzése előtt kiváltak az oktatásból. A 80-as évek közepére a csapatoknál krónikus tiszthiány (alegység parancsnok) alakult ki.

váltással felérő rövid képzési idő nem tette lehetővé a parancsnoki és üzemmérnöki felkészítés maradéktalan teljesítését, ezért az e rendszerben tanulók harcjármű-üzemeltető üzemmérnöki végzettséget kaptak, ami nem volt egyenértékű a korábbi üzemmérnöki végzettséggel.¹²⁰ Annak ellenére, hogy e képzési rendszer kialakítása egy hibás döntés következménye volt, gyakorlatilag 1994-ig működött. A megváltozott képzési struktúra – a képzési idő jelentős csökkentése miatt – a tantárgyak számának csökkentése nélkül a meghatározott időkeretben nem tudta biztosítani a tartalmi tananyag teljes körű, kívánatosnak ítélt elsajátítását, a folyamatos és egymásra épített gyakorlatot. Az integrált rendszerű képzés szinte megvalósíthatatlanná vált. A megrendelő továbbra is ragaszkodott a szinteknek megfelelő felkészítéshez (1. évfolyam rajparancsnok, 2. évfolyam szakasparancsnok, 3. évfolyam századparancsnok-helyettes/századparancsnok), ezért óhatatlanul előfordultak átfedések, de ugyanakkor hiányosságok is az elsajátítandó tananyagban, amelyek tovább nehezítették az irreális képzési célok teljesítését.

1991-ben újból négyéves lett a tisztképzés. A parancsnoki szakokon ismét a pedagógiai irányzat került előtérbe. Magasabb szintre emelték a szakmai gyakorlatok színvonalát, erősödött a képző intézmény és a csapatok kapcsolata. A pedagógiai irányultság mellett azonban még mindig megmaradt a mérnökképzést biztosító technikai jellegű tantárgyak nyomasztó túlsúlya a képzésben. A felszín alatt ugyanazok a problémák kezdtek jelentkezni, mint amelyek 1981-től jelen voltak a képzésben.¹²¹

1997-ben bevezették a parancsnoki szakokon a katonai vezetői szakot, amely a katonai vezetők, parancsnokok képzését biztosította mindkét haderőnem számára főiskolai szinten és kiegészítő egyetemi képzésben. E képzési forma (töbcbiklusú képzés előfutáraként) alapképzésben történő bevezetésével a katonai felsőoktatás az elsők között volt a hazai felsőoktatásban.

2000 márciusában az Európai Tanács lisszaboni ülésén azt a fő stratégiai célt tűzte ki, hogy az Uniónak 2010-re „a világ legversenyképesebb és legdinamikusabb tudásalapú gazdaságává kell válnia, mely képes tartós gazdasági növekedésre, a munkahelyek minőségi és mennyiségi javítására és a nagyobb társadalmi kohézió megteremtésére.” A célkitűzések megvalósítása érdekében elfogadták az „Oktatás és képzés 2010” című munkaprogramot, melyben a 2010-re megvalósítandó célok között kiemelten szerepel az európai oktatási, képzési rendszerek, valamint a szakképesítések, végzettségek mi-

¹²⁰ A hároméves képzés azt a problémát nem oldotta meg. A fiatal tiszteknek a szolgálatba állást követően lényegesen hosszabb időre volt szüksége a beilleszkedésre, a gyakorlati vezetői-szakmai tapasztalatok megszerzésére, mint a korábbi képzési rendszerekben végzett társaiknak. A „türelmetlen” csapatparancsnokok kemény és szigorú, esetenként irreális követelménytámasztása velük szemben sok fiatal választás elé állított: a kudarc, a sikertelenség sokat közülük a pálya elhagyására kényszerített. Az eltávoztak jelentős része más fegyveres testületnél vagy a polgári életben találta meg számítását.

¹²¹ A kettős diploma miatt jelentős mértékű volt a hallgatók leterhelése, ezért egy olyan újszerű képzésen kellett gondolkodni a parancsnoki szakok tekintetében, amely az átalakuló honvédség igényeit, követelményeit ki tudja elégíteni, a jövőt jobban ki tudja fejteni, a kihívásoknak magasabb szinten tud megfelelni. (A 2000-ben kifutó szakokat a Magyar Akkreditációs Bizottság, mint a legfelsőbb szintű minősítő szervezet, 1999-ben erős szinten minősítette.)

nél teljesebb összehasonlíthatóságának és egybevetetőségének, vagyis az ún. egységes európai oktatási térség megteremtésének célja.¹²² A változásokkal párhuzamosan egyetemünk jogelőd intézménye is részesévé vált az egységes Európai Felsőoktatási Térség megteremtését célzó Bolognai Folyamatnak.

A 2005/2006-os tanévtől az alapképzési szakok és a későbbiek során a mesterképzési szakok alapításával és indításával egyetemünk Magyarországon a felsőoktatási palettán elsőként tett eleget a felsőoktatás iránti nemzetközi oktatáspolitikai igényeknek.

A katonai vezetői szak 1997-től folyamatos képzést folytató szak. Az eltelt 17 év alatt változott körülöttünk a világ, változunk mi magunk is, változnak azok a körülmények, amelyek között dolgozunk, akárcsak a velünk szembeni elvárások (NATO-csatlakozás, teljes körű NATO-tagság, művelti készenlét, nemzetközi műveletekben való részvétel). Ezek a kihívások megkövetelik, hogy a szak szerkezete és belső tartalma is folyamatosan változzék, pontosításra kerüljön. A képzési programok kialakítása, a tananyagok korszerűsítése, a követelmények pontosítása terén szorosan együttműködtünk a Honvéd Vezérkar, a haderőnemi vezérkarok és csapatok képviselőivel. A képzésben érintettek így tehát folyamatosan korszerűsítették és korszerűsítik a képzés rendszerét, a tananyagot, hogy a kibocsátott fiatal tisztek minél jobban megfeleljenek a velük szemben támasztott követelményeknek.

2. Az idegenhadsereg-ismeretek tantárgy oktatása az ezredfordulótól napjainkig

NATO-hoz való csatlakozásunkat követően 2000-ben, a jogelőd Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Hadtudományi Kar Felderítő Tanszék szervezésében tudományos konferencia került megrendezésre *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* címmel.¹²³

A konferencián a megrendelői oldal és az egyetemi oktatói szakértők elemezték a felderítő tisztképzés¹²⁴ általános helyzetét, és közösen megfogalmazásra kerültek azok a célkitűzések, irányok, amelyek aztán az elmúlt 15 év felderítő tisztképzését megalapozták.

Füzesi Ottó hozzászólásában többek között megállapítja, hogy a jövőben a szakaszpáncsnoki képességeket képviselő felderítőszerv-páncsnoki ismeretek szerepe a következő időszakban csökkenni fog, míg a századpáncsnoki szintű, illetve az elemző-értékelő munkára való ismeretek és képességek kialakítása a jövőben egyre fontosabbá fog válni. A felderítő tisztek vonatkozásában fontos tulajdonságként említi többek között

¹²² www.felvi.hu/felsooktatasi-muhely/avir/.../Tobbciklusu_kepzesi_rendszer, letöltve: 2014. 03. 10.

¹²³ NAGY Pál: *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet). Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000.

¹²⁴ 1997/1998. tanévtől az első évfolyamon megindult a katonai vezetőképzés, a megrendezésre kerülő konferencia idejére (tanév) esett az első, katonai vezetői szak felderítő szakirányú képzés indítása (5–8 félév).

azt, hogy a felderítő tiszti beosztásban lévőknek képesnek kell lenniük „*az ellenség tevékenységének analizálására és a szerteágazó információk szintetizálására.*”¹²⁵

A konferencián külön kiemelt figyelmet kapott többek között az *Idegenhadsereg-ismeretek* tantárgy egyetemi oktatásának jövője is.¹²⁶ Madács János korreferátumában kifejtette, hogy a főiskolai és az egyetemi szinten történő tananyag-tartalom oktatása módszertani szempontból eltérő megközelítést igényel: főiskolai szinten igazodva a harcászati ismeretek oktatásához az induktív megközelítés, míg az egyetemi képzés vonatkozásában az átfogó katonapolitikai elemzés megköveteli a deduktív megközelítés módszerének alkalmazását. Kitér arra is, hogy a tantárgy oktatása olyan felelősség, amely megköveteli annak egy kézben tartását és a hatékony oktatási infrastruktúra létrehozását.¹²⁷

Az ezredforduló időszakában a tantárgy oktatási szintenként kialakított óraszóra mennyiségét (kontaktórák) az alábbi táblázatban kívánom szemléltetni:

2. táblázat: **Idegen hadseregek ismerete tantárgy óraszámai (saját szerkesztés)**

Időszak ¹²⁸	Alapképzés ¹²⁹	Egyetemi szint (A) ¹³⁰	Egyetemi szint (B) ¹³¹	Megjegyzés
2005-ig	120	60	30/30	
2005-től	105	60	15/30	
2008-től	105	n. a.	0/15	
2013-től	60 ¹³² + 105	n. a.	0/0	

A táblázat adataiból kikövetkeztethető, hogy a felderítő specializáció kivételével az egyetemi oktatás valamennyi területén csökkenő mértéket ölt a tantárgy oktatására fordítható időmennyiség. A felderítő specializáció 2013/2014-es tanévtől ugyanakkor változatlan óraszámok mellett lehetőséget kap egy 60 órás előkészítő kurzus megtartására.

¹²⁵ FÜZESI Ottó: A felderítő tanszék oktatási céljai, elgondolásai. *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000. 47–50.

¹²⁶ Madács János: Az idegenhadsereg-ismeret oktatás új rendszere az egyetemen. In *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000. 54–55.

¹²⁷ FÜZESI Ottó i. m.

¹²⁸ 2000-től az egységes Európai Felsőoktatási Térség megteremtését célzó Bolognai Folyamatnak a 2005/2006-os tanévtől történő bevezetéséig és a 2013/2014. tanév kezdetével megkezdett korszerűsített tisztképzést átfogó időszak.

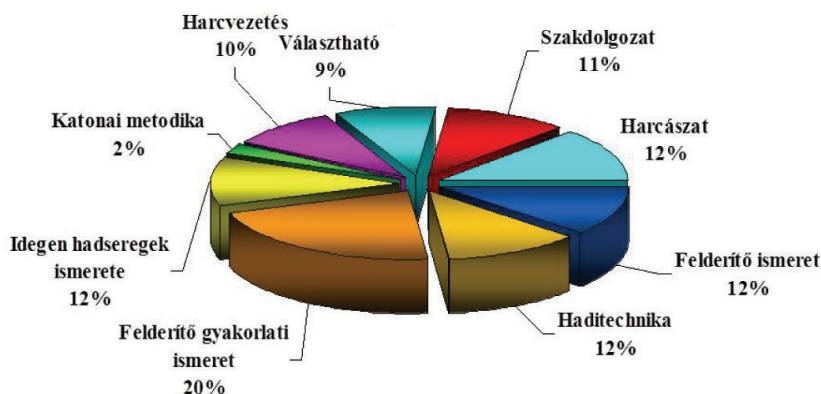
¹²⁹ A felderítő szakirány/specializáció.

¹³⁰ Katonai nemzetbiztonsági szak.

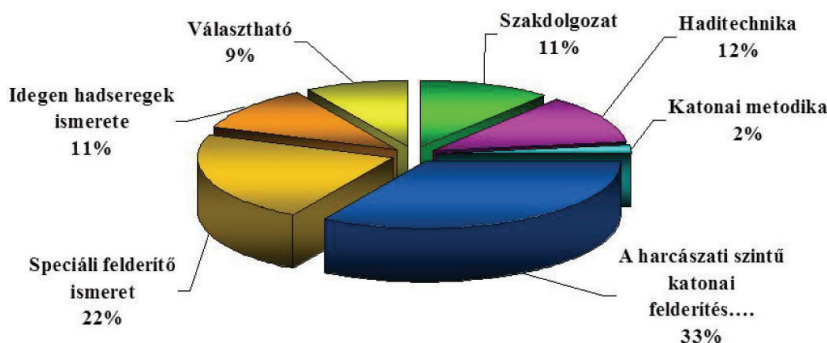
¹³¹ Katonai vezetői szak/Katonai logisztikai szak

¹³² Specializációtól függetlenül az „orientációs modulban” rendelkezésre álló óramennyiség

A következő kettő ábrán szemléltetni kívánom a tantárgy kapcsolódását a szakmai felkészítés szerkezetéhez, tantárgystruktúrájához.

1. ábra: Óraarányok a felderítő képzésben 2013-ig (saját szerkesztés)

2. ábra: Óraarányok a felderítő képzésben 2013-tól (saját szerkesztés)

Az ábrákból világosan kiolvasható, hogy a tantárgy továbbra is megőrizte a fontosságát, így lényegében óraveszteség nélkül tovább tudjuk tartani a felderítő tisztképzés szempontjából kiemelkedő jelentőségű képzési terület magas színvonalon történő oktatását.

A tantárgy kimeneti követelményei is meglehetősen változatos képet mutatnak. Alapképzési szakon a felderítő szakirányon páratlan szemeszterekben gyakorlati jegy, míg páros szemeszterekben kollokvium, tehát vizsga volt a kimenet.

Az egyetemi képzés vonatkozásában sajnos már nem ilyen pozitív a mérleg: az egyéves Katonai Vezetői Szakon folyó MSc képzésben a tantárgy önállóan nem jelenik meg. Az eddigi tananyag különböző tantárgyak (pl.: A katonai műveletek felderítő támogatásának alapjai) tananyag-részeinél jelentkezik, ami véleményünk szerint nem biztos, hogy elégséges ismereteket ad az ún. OPFOR-erők tevékenységének részletes elemzéséhez.

A katonai vezetői mesterképzési szakokon félévközi értékelés, gyakorlati jegy illetve beszámoló volt a kimenet a képzés átalakításáig (2008).¹³³ A 2009/2010. tanévtől önálló tantárgyként a mesterszakokon többé nem került kurzus meghirdetésre.

3. Az idegenhadsereg-ismeretek tantárgy tartalma

A tananyag tartalmi kérdéseit a megrendelő által megfogalmazott, a képzési szintekhez kapcsolódó kimeneti követelményrendszerhez igazítottan dolgoztuk ki. Ezek a fő területek lényegében „lefedik” a kimeneti követelményekhez igazított tartalmi minimumokat.

A tantárgy oktatási szintenként kialakított tananyag-tartalma az alábbi táblázatban kerül szemléltetésre:

3. táblázat: Az idegen hadseregek ismerete tantárgy tartalma

Tananyagtartalom	Alapképzési szint	Egyetemi szint (A)	Egyetemi szint (B)	Megjegyzés
Hadiruházati formák csapatjelzések	+	–	–	
Haditechnikai eszközök	+	–	–	
A gyakorló hadrend felépítése, az egyes szervezetek főbb összetevői	+	–	–	
A harc és harccal kapcsolatos tevékenység főbb normatívái. A harc elvei, belső összefüggései	+	+	–	
A harctéri objektumok felismerése, az objektumok, várható tevékenységük prognosztizálása	+	–	–	
A világ és Európa katonai nagyhatalmainak katonai stratégiái katonai doktrínái	+	+	+	
A környező országok katonai stratégiái katonai doktrínái fegyveres erők felépítése és fejlesztésük irányai	+	+	+	

¹³³ A NEPTUN Egységes tanulmányi rendszer nyilvántartása alapján az utolsó kurzus a 2008/2009. tanév első szemeszterében indult 11 levelező hallgatóval.

Tananyagtartalom	Alapképzési szint	Egyetemi szint (A)	Egyetemi szint (B)	Megjegyzés
Az ellenséggel kapcsolatos értékelések elvégzése és a szükséges dokumentumok elkészítése, törzsszolgálat	–	+	–	
A béketámogató műveletek idegenhadsereg-ismereti vonatkozásai. Szakmódszertan, az alárendeltek idegenhadsereg-ismeret kiképzésének vezetése	+	–	–	

A tananyag tartalmi táblázatban szereplő összetevői jól szemléltetik azt, hogy míg az alapképzési szakon szinte a tartalmi kérdések teljes spektrumának oktatása szükséges, addig a mesterszakokon a döntési, vezetési szintekhez¹³⁴ igazított ismeretanyag került oktatásra. (A táblázat zölddel + jelöli az oktatott területeket)

A BSc képzésben újszerű elemként jelent meg, hogy az ezredfordulót követően a különböző béketámogató műveletek végrehajtásához igazodó idegenhadsereg-ismeretek kerültek bedolgozásra. Fontos kiemelni azt is, hogy a tananyag feldolgozása során törekedtünk rá, és a jövőben is fontosnak tartjuk a tisztjelöltek szakmódszertani felkészítését is.

4. Az oktatás módszertani sajátosságai

Tanszékünk, ezen belül a felderítő specializáció oktatói immár több évtizedes tapasztalattal rendelkeznek a tananyag oktatása szakmódszertani¹³⁵ kérdéseivel kapcsolatban. Az oktatás speciális jellege és a tananyag-tartalom lehetővé teszi, hogy módszertani szempontból az oktatók széles repertoárból válasszanak.

Mint ahogy azt a Katonapedagógia I. tankönyv is megfogalmazza, akkor járunk el helyesen, ha a lehető legváltozatosabb módszerek alkalmazásával valósítjuk meg célkitűzéseinket.

Ezek a legalapvetőbb módszerek:

- előadás;
- beszélgetés;
- szemléltetés;
- gyakorlás;
- ismétlés;

¹³⁴ Kimeneti oldal: harcászati-hadműveleti szint (dandár, hadosztály, hadtest)

¹³⁵ Az egyes tantárgyak tanításának speciális módszertani kérdéseivel foglalkozik (metodika). [4]

- a tanulók önálló munkája (rendelkezésre bocsátott oktatási anyagokkal);
- önálló gyakorlati munkák;
- ellenőrzés és
- értékelés.¹³⁶

A különböző módszerek célirányos kiválasztásával, az oktatástechnikai eszközök helyes alkalmazásával elértük, hogy az egyes témák oktatásánál megfogalmazott célkitűzéseket a leghatékonyabban meg tudjuk valósítani.

A hadiruházati formák, csapatjelzések oktatásakor hangsúlyosan jelenik meg a szemléltetés. Ehhez minden rendelkezésre álló oktatástechnikai eszközt, lehetőséget felhasználunk: így például a szó legszorosabb értelmében kézzel foghatóvá válik az idegen haderők e témába tartozó felszerelési tárgyainak valós bemutatása. A tisztjelöltek tehát testközelből érzékelik meg, láthatják vagy akár kezükbe is vehetik az idegen haderők ruházati eszközeit.

A különböző haditechnikai eszközök oktatásakor fő szempont, hogy a felderítők viszonylag rövid idejű megfigyelés után megfelelő magabiztossággal meg tudják határozni a felderített eszköz típusát. Ezt a célkitűzést¹³⁷ is elsődlegesen a különböző oktatástechnikai berendezéseken való szemléltetés módszerével valósítjuk meg. A diaképek statikus vetítésének jól bevált módszerét mára már felváltotta a helyi hálózatba kapcsolható számítógépes konfigurációk széles körű alkalmazása.

A haditechnikai eszközökhöz kapcsolódó harcászatechnikai adatok megismeréséhez¹³⁸ a tanórákon leadott tananyagok otthoni tanulmányozásával juthatunk el. Ehhez a hallgatók egy-egy eszközcsoport bemutatására kapnak egyéni feladatot.

© Vasily Chobilo
http://armor.kiev.ua

T-64 technikai adatok:

Fegyverzet:	125 mm ágyú (2100 m) 7.62 mm párh. gpu. 12.7 mm légv. gpu. AT-8
Páncélzat:	réteges reaktív
Súlya:	43 t
Személyzet:	3 fő
Hatótávolság:	400 km
Sebesség:	úton max. 72 km/h
Rendszerezítve:	Oroszország, 8000 db

3. ábra: Részlet a harckocsik című előadás szemléltető anyagából

¹³⁶ Kovács András – Martinkó József – Bárdos László: *Katonapedagógia I.* Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999.

¹³⁷ A felismerés képessége.

¹³⁸ A tisztjelölteknek ismerniük kell az egyes technikai eszközök legfontosabb harcászatechnikai adatait.

Tapasztalataink azt mutatják, hogy a tantárgy oktatásának ez az időszaka a felderítő tisztjelöltek szemszögéből a legérdekesebb, hiszen a leendő felderítők ekkor kezdenek valóban a katonai felderítéshez kötődni. Ha ebben a fázisban nem tudjuk a hallgatók érdeklődését felkelteni, akkor a tantárgy további szakaszainak oktatása rendkívül nehezzé válik.

Sajnos az ismétlésre, illetve a tanórákon történő gyakorlásra a stagnáló, illetve egyre szűkülő időkeretek miatt nincs elég lehetőség, ezért a tisztjelöltek egyéni tanulmányi munkája kiemelkedő jelentőségű. A hallgatók tanulmányi munkájának segítésére rendelkezésükre bocsátjuk a tanórákon leadott tananyagok szemléltető anyagait.

Az ismeretek elsajátításának mérésekor, ellenőrzésekor ebben a fázisban tesztfeladatok¹³⁹ megoldásával ellenőrizzük, hogy a tisztjelöltek képesek-e felismerni a technikai eszközöket. További módszer feleletkifejtéses (esszé) feladat megoldása arról, hogy mennyire sikerült „elraktározniuk” az eszközökhöz kapcsolódó legalapvetőbb adatokat.

 9. Milyen harcjármű látható a figyelő műszerben? A, MT-LB B, BMP 2 C, BMP-1 D, ULAN	Esszé feladat (5-10 mondat eszközönként) 1. Mutassa be az AK-47 gépkarabélyt és a gépkarabély fontosabb modifikációit. 2. Jellemezze a 120 mm-es aknavetőк családját. 3. Mutassa be a 227 mm-es MLRS sorozatvetőt.
--	--

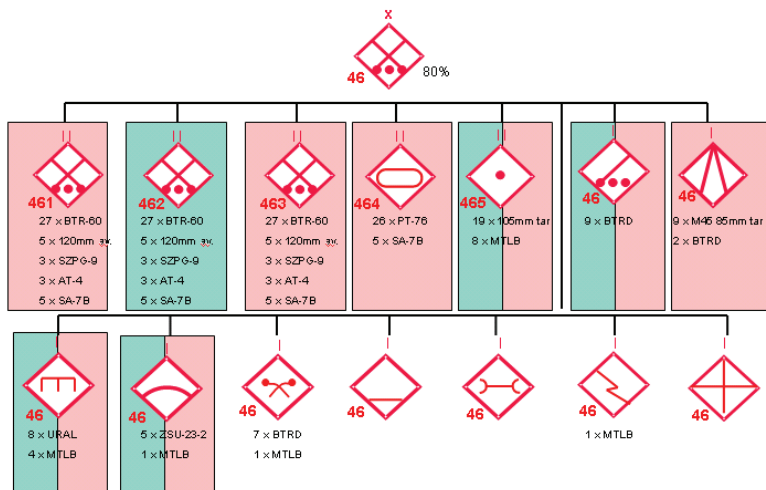
4. ábra: Részletek egy ellenőrző feladatsor kérdéseiből

A képzés következő fázisában – kapcsolódva az összefegyvernemi harcászat és felderítő ismeret tantárgyhoz – a „piros fél” gyakorló hadrendje szervezetének és a szervezet képességeinek megtanítása történik. Oktatási szempontból talán ez a legnagyobb módszertani kihívás, hiszen a tananyag tartalma meglehetősen egysíkú, hatalmas mennyiségű adathalmazt foglal magába. A szemléltetés során itt már olyan hadrendi listákat mutatunk be úgy a hallgatóknak, ahogy azok a valós harci okmányokban is szerepelhetnek. A különböző hadrendi listák statikus bemutatása mellett megkezdjük az OPFOR¹⁴⁰ doktrinális elveinek oktatását is, ezzel színesítve a végeláthatatlan táblázatok adathalmazok egysíkúságát.

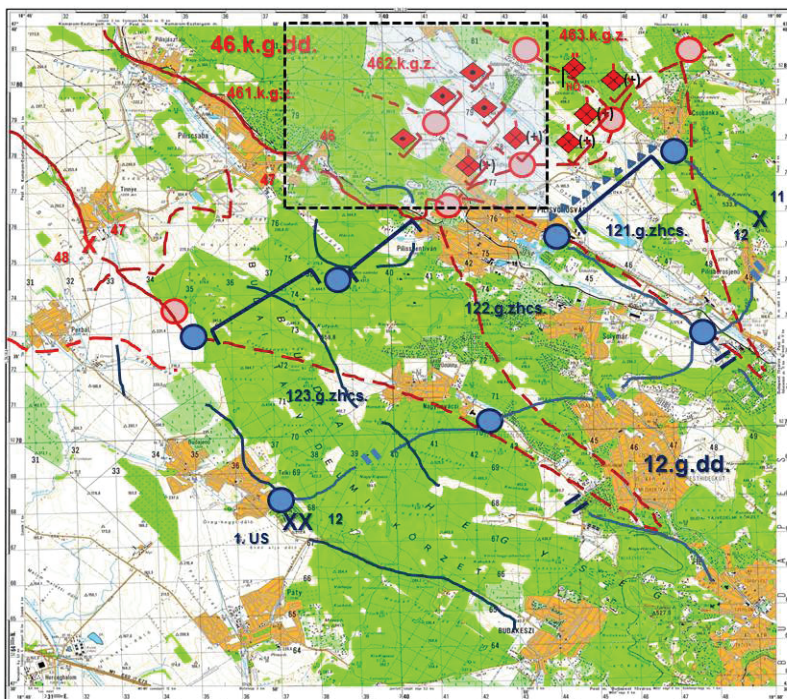
¹³⁹ Az eszközök felismerési képességének mérése történhet úgy is, hogy az eszközöket csak néhány másodpercre (10–15 sec.) villantjuk fel, a válaszolóknak ez idő alatt kell azonosítaniuk az eszközt.

¹⁴⁰ OPFOR: Ellenerő, ami nem valós, hanem egy gyakorló hadrend.

Ellenség felépítése (46. dd.)

5. ábra: Szervezeti ábra szemléltetése (saját szerkesztés)

6. ábra: Helyzetvázlat, doktrínális alkalmazási elvek szemléltetése (saját szerkesztés)

Az ismeretek komplex elsajátítása érdekében olyan új módszertani megoldásokat kerestünk, amelyek segítségével még inkább „plasztikussá” lehet tenni a tananyag elsajátítását.

Kutattuk azt a megoldási lehetőséget, aminek segítségével az egyes harcrendi elemek kézzel fogható közelségbe hozhatók a tisztjelölteknek.¹⁴¹ Így találtuk meg a BAGLYAS tűzvérségi tűzvezető szimulátort.

A BAGLYAS tűzvérségi tűzvezető szimulátor immár több mint kettő évtizede eredményesen segíti a tűzér tisztjelöltek felkészítését. A szimulációs rendszer 3D-s fejlesztése lehetővé teszi nemcsak a tűzér hallgatóknak, hanem a leendő felderítő tiszteknek is, hogy az elméleti ismeretek kiegészítéseként egy-egy oktatott harcrendi elem közelítően valóságos képét is felderíthessék.¹⁴²

1. kép: BAGLYAS tűzvérségi tűzvezető szimulátor¹⁴³

A szimulációs rendszert eredményesen alkalmazzuk, felhasználásával a tisztjelöltek az új ismeretek elmélyítésén kívül alkalmazói szinten is komplex módon gyakorolhatják az egyes harcvezetői képzési területek¹⁴⁴ gyakorlati fogásait is. Az így, kiscsoportos

¹⁴¹ Az egyetem lehetőségeinek beszűkülésével egyre nehezebbé válik harcrendi elemek, harctéri rendszerek valóságos körülmények közötti bemutatására, szemléltetésére.

¹⁴² A gyakorló foglalkozások során bemutatásra kerültek statikus és dinamikus (mozgás, menet közben) formában az egyes hadrendi listák által összeállított, a doktrinális elveknek megfelelően menetrendi és harcrendi elemek.

¹⁴³ http://www.haborumuvezete.hu/rovatok/hirek/amerikai_katonak_a_baglyason/baglyasres.jpg, letöltve: 2014. 03. 03.

¹⁴⁴ Összefegyvernemi harcászat, felderítő ismeret, felderítő gyakorlati ismeret, hadvezetés.

keretben végrehajtott foglalkozások tapasztalataink szerint érdekesek, és jól előkészítik a valós harctéri körülmények közötti felderítési feladatok végrehajtásának begyakorlását.

Az Idegenhadsereg-ismeret tantárgy MSc szinten is oktatásra kerülő fontos szegmense a világ és Európa katonai nagyhatalmainak, valamint a környező országok katonai stratégiáinak, katonai doktrínáinak, fegyveres erőinek felépítése és fejlesztésük irányainak feldolgozása. Ez az az időszaka a felkészítésnek, amikor a tisztjelöltek megismerkednek az OSINT¹⁴⁵ mint adatszerzési technika alkalmazásával. Az egyes témák feldolgozásakor figyelembe vesszük az érvényben lévő törzsszolgálati szabályzók vonatkozó szempontjait is: bemutatásra kerül a hallgatóknak az átfogó megközelítés módszertana, hiszen a különböző műveletek tervezése során, az érdekeltségi területen beazonosítható kormányzati és nemzetközi szervezetek tervezésbe történő bevonása és tevékenységük koordinálása érdekében került megfogalmazásra az *átfogó megközelítés – comprehensive approach* koncepció alapján történő tervezés.

Megtanítjuk a válsághelyzetben érintett államok és nem állami szereplőkről rendelkezésre álló enciklopédikus információk nyílt forrásokból való gyűjtését, rendszerezését különös tekintettel a politikai, katonai, gazdasági, szociális, infrastrukturális és információs területekre PMESII.¹⁴⁶¹⁴⁷ Kimeneti oldalon a hallgatóknak 10–15 perces prezentációt kell bemutatniuk az értékelt területéről (országról), így tudják gyakorolni a megszerzett információk verbális módon történő megosztását.

A Magyar Honvédség alkalmazására jellemzően válságkezelő műveletekben – sok esetben Magyarországtól jelentős távolságra – általában olyan, az alapfeladatát ellátni képtelen, gyenge államokban kerül sor, ahol irreguláris, félkatonai szervezetekkel, felkelőkkel, fegyveres csoportokkal, nemzetközi zsoldos és terrorista csoportokkal szemben kell a biztonságot megteremteni és fenntartani.¹⁴⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiájában megfogalmazottaknak megfelelően, az alkalmazási elvek sajátosságainak figyelembe vételével a reguláris erők mellett fokozott figyelmet kell fordítani a félkatonai (irreguláris) erők specifikumainak oktatására is.¹⁴⁹

A terület feldolgozása folyamán – mivel kötött normatívák nem léteznek sem a szervezetek, sem a doktrinális kérdések vonatkozásában – elsődlegesen a műveleti tapasztalatok feldolgozásából származó szekunder információk oktatásba történő beépítésére támaszkodhatunk. Szerencsére vannak olyan oktatóink, akik a téma vonatkozásában rendelkeznek primer empirikus tapasztalattal, így a leadott tananyag is sokkal hitelesebbé válik.

¹⁴⁵ Nyílt forrásokat felhasználó felderítés.

¹⁴⁶ PMESII (political, military, economic, social, infrastructure, information).

¹⁴⁷ Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása. Honvéd Vezérkar Hadművelési Csoportfőnökség, 2013.

¹⁴⁸ Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Honvédelmi Minisztérium, 2012. , letöltve: 2014. 03. 05.

¹⁴⁹ http://www.kormany.hu/download/9/ae/e0000/nemzeti_katonai_strategia.pdf#!DocumentBrowse

7. ábra: Irreguláris szervezetek doktrinális alkalmazási elvei szemléltetése (saját szerkesztés)

5. A tananyag korszerűsítés eredményei a fejlesztés további irányai

Összességként megállapítható tehát, hogy e véleményem szerint fontos felkészítési terület – önálló tantárgyként – szervezett keretek közötti felsőfokú szintű oktatása jelenleg csak és kizárólagosan a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar Katonai Vezetőképző Intézet felderítő specializációján folyik. Ez a körülmény egyúttal óriási felelősséget is megkövetel a tantárgy oktatásával kapcsolatban.

A 2013/2014. tanévtől felmenő rendszerben a felderítő specializáción a tantárgy fontosságát mutatja, hogy az ismeretek ellenőrzése vonatkozásában specializáció szigorlatként mint felderítő fegyvernemi alapismeret szigorlat egyik bemenő tantárgya lesz az Idegenhadsseregek-ismerete tantárgy, így súlyozottsága ismét megfelelő szintre került.

Az egyetemi jegyzetállomány frissítésével megoldjuk a törzstananyag korszerűsítését, amely mindenképpen fontos az oktatás szempontjából. Jelenleg a felderítő specializáció oktatói munkaközössége egy új, a tananyag fő területeit teljes mértékben lefedő jegyzet elkészítésén munkálkodik.

Tovább kell fejlesztenünk a BAGLYAS tüzérségi tűzvezető szimulátor alkalmazásának gyakorlatát oktatás folyamán. Ki kell munkálni az irreguláris erők tevékenységének modellezési lehetőségeit is.

Végezetül fontosnak tartom azt is, hogy a tantárgy önálló kurzusként ismét megjelenhessen a katonai vezetőképzés mesterszintjén is akár kötelezően választható vagy választható tantárgyként egy 15 kontaktórás időkerettel.

Szun Ce-t idézve: „Jól mondják tehát: ha ismerjük az ellenséget és ismerjük magunkat, akkor a győzelem nem maradhat el; s ha ismerjük a földet és ismerjük az eget, akkor a győzelmünk tökéletes lesz.”¹⁵⁰

A képzés, valamint a képzést folytató szervezetek az igénynek megfelelően alakíthatók, fejlesztethetők a rendszer maga rugalmas. Az alapképzést végző oktatók állományának (létszám) további csökkentése törvényszerűen veszélyeztetheti a képzés színvonalát. A képzést végző oktatói kar nem alakul ki egyik napról a másikra, viszonylag hosszú idő szükséges az érett oktatóvá, tanárrá váláshoz.

A tisztképzésünk nem drágább, mint a hasonló képzést folytató nyugati partnereink tisztképzése.

Felhasznált irodalom

1. BERKES Pál: *Folyamatos változásban a tisztképzés*. Nemzetvédelmi Egyetemi Közlemények 6. évf. 2. szám 259–267.
2. NAGY Pál: *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet). Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, Budapest, 2000.
3. FÜZESI Ottó: A felderítő tanszék oktatási céljai, elgondolásai. *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000. 47–50.
4. MADÁCS János: Az idegenhadsereg-ismeret oktatás új rendszere az egyetemen. In *A katonai nemzetbiztonsági szolgálatok képzési igényei és az egyetemi képzés közötti összhang* (egyetemi jegyzet), Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 2000. 54–55.
5. KOVÁCS András – MARTINKÓ József – BÁRDOS László: *Katonapedagógia I.* Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem, 1999.
6. Magyar Honvédség Törzsszolgálati Szakutasítása. Honvéd Vezérkar Hadműveleti Csoportfőnökség, 2013.
7. Magyarország Nemzeti Katonai Stratégiája. Honvédelmi Minisztérium, 2012. . letöltve: 2014. 03. 05.
8. Szun-Ce: *A hadviselés törvényei*. <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>. letöltve: 2014. 03. 05.

¹⁵⁰ Szun-Ce: *A hadviselés törvényei*. <http://mek.oszk.hu/01300/01345/01345.htm>, letöltve: 2014. 03. 05.

Ábrák

1. *ábra*: Óraarányok a felderítő képzésben 2013-ig (saját szerkesztés)
2. *ábra*: Óraarányok a felderítő képzésben 2013-tól (saját szerkesztés)
3. *ábra*: Részlet a harckocsik című előadás szemléltető anyagából
4. *ábra*: Részletek egy ellenőrző feladatsor kérdéseiből
5. *ábra*: Szervezeti ábra szemléltetése (saját szerkesztés)
6. *ábra*: Helyzet vázlat /doktrínális alkalmazási elvek szemléltetése (saját szerkesztés)
7. *ábra*: Irregularis szervezetek doktrínális alkalmazási elvei szemléltetése (saját szerkesztés)

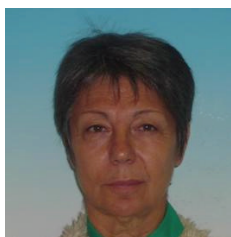
Képek

1. *kép*: „BAGLYAS” tűzérési tűzvezető szimulátor

Táblázatok

1. *táblázat*: Kivonat a 381/2004. (XII. 28.) Korm. rendelet 1. számú mellékletéből
2. *táblázat*: Idegenhadseregek ismerete tantárgy óraszámjai (saját szerkesztés)
3. *táblázat*: Az idegenhadseregek- ismerete tantárgy tartalma

Bevezetés, a katonai vezetői-parancsnoki (harcászati vezetői) kompetenciák meghatározása: a kognitív, szociális és személyes kompetenciák

Szakmai tapasztalat

Időtartam

Foglalkozás/beosztás

Főbb tevékenységek
és feladatkörök

1998-

Pszichológus egyetemi tanár, 1998–2002 tanszékvezető

- oktatás: szakért felelős oktató (büntetés-
végrehajtási nevelő BSc, -vezető MSc szak felelőse)
tantárgyfelelős (veszélypszichológia, műveleti pszichológia,
katasztrófa pszichológia személyiség-lélektan, vezetés-
és döntépszichológia, szociálpszichológia, vezetői
hatékonyság fejlesztő tréning, „kommunikáció
a munkahelyen” - válság- és konfliktuskezelés tréning.)
- tudományos elméleti és empirikus kutatások: kiemelt
kutatási területek: nők a hadseregben, katonai személyi
erőforrás-fejlesztés, kompetencia alapú kiválasztás, krízis-,
katasztrófakommunikáció, veszélyhelyzeti magatartás
- Habilitáció (1998)

A munkáltató neve és címe

Nemzeti Közszolgálati Egyetem Hadtudományi és Tisztképző
Kar Katonai Vezetéstudományi és Közismereti Tanszék
1101, Budapest Hungária krt. 9-11.

Tevékenység típusa, ágazat

Felsőoktatás

1. Szakmatörténeti áttekintés

A katonai, és katonai vezetői kiválasztás története sok hasonlóságot mutat a munkaerő-kiválasztás történeti fejlődésével. Míg az utóbbi fejlődéstörténete a 19. század közepéig nyúlik vissza, a katonai kiválasztásban a pszichotechnikai majd a személyiségközpontú szemlélet meghonosodása a 20. század elejére tehető. De amíg a munkaerő-kiválasztás olyan nyitott szervezetek, „munkahelyek” szempontjait vette figyelembe, ahol meghatározó volt a termelékeny, profitorientált munkaerő kiválasztása, és figyelembe kellett venni az esetleges fluktuációt is, addig a katonai kiválasztási módszerek elsősorban a gyors, biztonságos kiképezhetőséget és a hosszabb távú „alkalmazhatóságot” szolgálták.

Az első világháborút megelőzően még az úgynevezett pszichotechnikai szemlélet volt mértékadó, ez határozta meg a munkaerő-kiválasztási módszereket.

A pszichotechnika két nagy egyénisége Wilhelm Wundt (1832–1920) és tanítványa Hugo Münsterberg (1863–1916). Wundt 1879-ben Lipcsében hozta létre az első pszichológiai laboratóriumot, Münsterberg pedig 1912-ben jelentette meg első munkapszichológiai könyveit, illetve dolgozott ki egy szimulátoros kiválasztási modellt a vilamosvezetők kiválasztására.

A katonai pszichikai kiválasztás első, modernnek tekinthető alkalmasság vizsgálati modellje az USA I. világháborúba történő belépéséhez köthető, amikor is kétmillió behívott fiatal hadkötelesről kellett igen gyorsan eldönteni, hogy milyen poszton alkalmazhatók a legjobban. Vagyis az új eszközök a pszichológiában is akkor jelentek meg, amikor valamilyen probléma miatt szükség volt rájuk.

Yerkes és munkatársai által (1918), az amerikai hadseregnek kidolgozott olyan intelligencia teszt került bevezetésre, mely csoportosan is felvehető. Ezek voltak az Army Alpha és Beta néven ismert tesztek. Az Army Alpha teszt elsősorban a verbális, intellektuális képességeket vizsgálta. A tesztet Artur Otis dolgozta ki és az alábbi 8 skálát tartalmazta:

- Figyelmi teljesítmény;
- Meghatározás;
- Rendezés;
- Ellentétes asszociáció;
- Kritikai képesség;
- Diszkriminációs képesség;
- Analógiás képesség;
- Információ.

Az Army Beta teszt olyan csoportos, nonverbális teszt volt, ami írástudatlanokkal, vagy angolul nem beszélőkkel is rövid idő alatt fel lehetett venni. Az Army Beta tesztben szereplő feladatok inkább a praktikus, gyakorlatias gondolkodási képességet vizsgálták. Ilyenek voltak többek között a különböző vizuo-perceptuális és motoros feladatok, (például: megtalálni a kiutat egy táblán lévő labirintusból, számokhoz különleges karaktereket rendelni (rejtjelezés), vagy számsorozatok, geometriai mintázatok összehasonlítása, törvényszerűségének felismerése, sorozatok folytatása, két sorozat elemeinek felismerése. Hasonló céllal az amerikai hadsereg később több más tesztet is kifejlesztett. Ezek a teszt-

rendszerek hamarosan felkeltették a versenyszféra érdeklődését is, és megnyitották az utat a pszichológia iparban való alkalmazása előtt. Münsterberg nagyszabású vizsgálat-technika-fejlesztésbe kezdett. Az Ő nevéhez kapcsolható az is, hogy meghatározta és leírta az egyes foglalkozási ágakban az alkalmassági követelményeket.

Szintén a pszichotechnikai alapú bevéálsvizsgálatokkal foglalkozott Walther Moede (1888–1958), aki 1930-ban jelentette meg *Az alkalmasság és bevéálás kérdésének elméleti alapjai* című kézikönyvét. Az intelligencia azonban önmagában nem garantálja a munkahelyi bevéálást, mivel inkább egy múltbeli teljesítmény mérésére alkalmas, de nem tudja valószínűsíteni a jövőbeli munkateljesítményt. Egyes feltevések szerint az IQ-hányados és a munka eredményessége között legfeljebb 25%-os összefüggés mutatható ki, mások még ezt az értéket is túlzónak tartják, és a 10%-os összefüggést tartják reálisnak. Az intelligencia tehát hozzájárulhat ugyan a munkahelyi bevéálás előrejelzéséhez, de kizárólag erre alapozni a kiválasztást nem lehet.

Az ipar és a közlekedés mint az alkalmazott pszichológia két klasszikus gyakorlati ága már a 19. század végén foglalkozott a „megfelelő embert a megfelelő helyre” kiválasztás módszertani kérdésével.

2. A termelékenységcentrikus modell

Ennek előzménye Frederick Winslow Taylor (1856–1915) tudományos munkaszervezési modellje volt. Ez volt az első jelentősebb kísérlet, amely a tudományt hívta segítségül a nagyiparban jelentkező, a munkaerővel kapcsolatos problémák egészének tanulmányozásához és megoldásához.

Taylor alapvető célja a különböző munkatevékenységek hatékonyságának növelése volt.

Nem vette figyelembe a termelékenységet javító úgynevezett humán tényezőket.

A Taylor által kidolgozott rendszer az alábbi műveleti algoritmust tartalmazta:

- a kiválasztott munkához a legjobb eljárás megkeresése;
- azoknak a munkavállalóknak kiválogatása, akik ezekkel az eljárásokkal a legrövidebb idő alatt tudják elvégezni a termelési műveleteket;
- az ilyen külön kiválogatott emberek munkájának időtartamából kell megállapítani minden egyes művelet elvégzésének normaidejét;
- a műveletek és a sorrend betanítása az összes dolgozónak, valamint olyan bér-szabályozási, büntetési, felmondási rendszer kidolgozása, amely fenyegetésként hat annak érdekében, hogy kényszerítse őket a normaidő betartására.

Taylor elméletét a gyakorlat igazolta, a termelékenység nőtt; ugyanakkor a munkások részéről erős ellenállás mutatkozott. A munkavállalók igyekeztek a kötelező minimumot teljesíteni, és abba az irányba fejtettek ki aktivitást, hogy mesterségesen lenyomják a teljesítményelvárásokat, hiszen a rendszer érdekeikkel tökéletes ellentétben, nem a munkások érdekében működött.

3. Közelebb a munkavégző emberhez

A vezetés tudományos megalapozása H. Fayol nevéhez fűződik, aki kidolgozta a vezetés elméletét, elsőként fogalmazta meg a rendszeres vezetőképzés szükségességét.

Tanulmányozta az üzemi szervezetet, elkülönítette annak 6 alapvető funkcióját (műszaki, kereskedelmi, pénzügyi, biztonsági, nyilvántartó, vezetési tevékenység).

Felismerte, hogy a vezetésen kívül minden funkcióra felkészítik az embereket különböző oktatási formákban és szinteken. Kidolgozta a vezetés 14 alapelvét:

1. munkamegosztás
2. hatáskör és a felelősség
3. fegyelem
4. rendelkezés egysége (mindenki csak egy személytől kaphat utasítást)
5. vezetés egysége (a szervezeti cselekvés egysége; az erőfeszítések koordinálása)
6. a részérdekek alárendelése az általános érdekeknek
7. megfelelő anyagi ellenszolgáltatás
8. centralizálás
9. hierarchia pontos meghatározása
10. rend
11. méltányosság
12. a személyzet állandósága
13. kezdeményezés
14. a szervezet tagjainak egysége (csoportszellem)

Henri Fayol (1841–1925) a tayloristákkal ellentétben nem a termelés, ill. a végrehajtó munka megszervezésével, hanem a vállalat igazgatási folyamataival, a vállalati vezetés – elsősorban a felső vezetés – kérdéseivel foglalkozott. Őt tekinthetjük a vezetésstudomány első, csakugyan tudományos elemzésre, fogalommeghatározásra építő szerzőjének. Fayol definíciója szerint: a vezetés meghatározza a vállalat átfogó cselekvési tervét, kialakítja a vállalat szervezetét, koordinálja és összehangolja erőfeszítéseit.

Fayol az *Ipari és általános vezetés* című munkájában igen részletesen elemzi a vezetés feladatait, a vezetéshez szükséges képességeket, a vezetés elveit és teendőit.

A vállalati tevékenységben hat funkcionális tevékenységcsoportot különít el: a műszaki, a kereskedelmi, a pénzügyi, a biztonsági, a számviteli és a vezetési funkciókat.

A vezetés – máig érvényes – teendőit Fayol a következőkben határozza meg:¹⁵¹

Tervezni, szervezni, parancsolni, koordinálni és ellenőrizni!

Tervezés

A terv cselekvési program, amelynek készítése során figyelembe kell venni a vállalat erőforrásait, a folyó műveleteket és a jövő lehetőségeit. A jó terv egységes, kidolgozott és

¹⁵¹ www.fokusz.info/File/menedzsment/management%20tortenelem.ppt

rugalmas. A tervezés eredményeként születnek meg tehát a szervezet céljai és az azokhoz vezető utak. A célokhoz vezető tevékenységsorok adnak lehetőséget (pl. nem kielégítő működés esetén) a beavatkozásra is.

Szervezés

A terv megvalósításához, a vállalat folyamatos működéséhez szükséges feltételek biztosítása.

Ennek legfontosabb összetevői Fayol szerint: az emberi, tárgyi tényezők összehangolása a vállalati célokkal; egységes, hozzáértő irányítás; a cselekvések összehangolása; egyértelmű döntések; megfelelő személyzeti politika; egyértelmű hatáskörkijelölés; a kezdeményező készség ösztönzése; méltányos bér; hibák szankcionálása, fegyelem betartása; egyszemélyi, felelős vezetés; ellenőrzés; harc a papírmunka ellen.

Közvetlen irányítás (parancsnoklás)

A parancsnoklás a szervezet működtetése, az irányítás. A vezető megfelelő hatáskör birtokában – utasítás vagy parancs formában – kijelöli, mit vár el a beosztottaktól.

A parancsnokló vezetőnek: ismernie kell a dolgozókat, példát kell mutatnia, a szervezeti felépítést időnként felül kell vizsgálnia, rendszeres vezetői értekezleteket, egybehangolást kell tartania, ösztönöznie kell a tettvényt, a kezdeményező-készséget. A mindegyik alkalmatlan vezetőket pedig el kell távolítani a szervezetből.

Koordinálás

A koordinálás az összhang megteremtése a cselekvések között. A funkciók és a szervezet arányainak meghatározása, a szervezeti egységek céljainak és tevékenységeinek összehangolása, a kiadások és a források összhangjának megteremtése.

Ellenőrzés

Annak vizsgálata, hogy a vállalat tevékenysége megfelel-e a terveknek, utasításoknak, elveknek. A vezető tehát folyamatosan összeveti a célokat és az eredményeket, nem kívánatos eltérés esetén beavatkozik. Fontos, hogy az ellenőrzés mindig hozzáértő és pártatlan tevékenység legyen.

Fayol áttekintést ad a *vezetés általános elveiről* is, amik tulajdonképpen azok a feltételek, amelyeket a vezetésnek biztosítani kell.

Szerinte a sikeres menedzsernek meg kell értenie a főbb menedzsment funkciókat, és azokra az alábbi elveket kell alkalmaznia:

- *munkamegosztás*: a hatáskörök elkülönítése, a tevékenységek specializációja a hatékonyság növelése érdekében;
- *hatalom*: amelynek forrása a beosztás és a személyes tekintély – a menedzser joga utasítás kiadás a munka elvégzése vagy elvégztetése érdekében;
- *fegyelem*: a fegyelem megszilárdítása, szervezeti szabályok tiszteletben tartása;
- *egyszemélyi vezetés, egységes utasítások*: minden alkalmazott a feladatával kapcsolatosan csak egy embertől/vezetőtől kapjon instrukciókat, az egy beosztott-több főnök csak konfliktusokhoz, zavarokhoz vezet;

- *az irányítás egysége*: egyetlen vezető koordináló, irányító tevékenysége biztosíthatja csak a különböző eljárasmódok, politikák elkerülését;
- *a részérdek alárendelése az általános érdekeknek*: az alkalmazott érdekei nem kerülhetnek a szervezet mint egész érdekei fölé;
- *a dolgozók bérezése*: teljesítménybérezés, prémium, jóléti juttatások a relatív igazságosság jegyében;
- *a centralizáció és decentralizáció összhangja a felelősséggel*: a beosztottak kapják meg a munkájuk elvégzéséhez szükséges hatáskört (hatalmat), de a végső felelősség a menedzsereké, azaz a centralizáció és decentralizáció mértékében meg kell találni a kedvező arányokat, alkalmazási határokat;
- *a hierarchia*: egyértelmű és folytonos legyen a vezetők láncolata, azaz a legfelső vezetőtől kiinduló utasítások, rendelkezések és a hozzá érkező jelentések útvonala;
- *a rend biztosítása*: egyértelmű, világos munkaköri leírások, technológiai fegyelem betartatása, azaz mindenkinek és mindennek megvan a meghatározott helye a szervezeten belül;
- *a méltányosság*: vezetők és beosztottak méltányos és korrekt kapcsolatokat tartanak fenn, a rögzített szabályokat igazságosan és egyenlőséget szem előtt tartva kell érvényre juttatni;
- *munkaerő-állomány stabilitása*: törekedni kell a hosszabb távú elkötelezettség kialakítására, a magas fluktuáció káros a szervezet harmonikus működésére;
- *kezdeményezések felkarolása*: ösztönző javaslatvételi rendszer kialakítása;
- *a dolgozók egysége*: a harmónia (az egyéni, csoport- és szervezeti célok egysége, összehangolása), a *közösségi* vagy *team szellem* támogatása.

4. A „Human Relations” irányzat

Az 1940-es években végzett kutatások rámutattak az emberi kapcsolatok fontosságára és arra, hogy a szociális tényezőknek milyen hatása van az emberek motiválásában.

Az úgynevezett Human Relations irányzat (1930–1950) az emberre mint szociális lényre tekintett, és hangsúlyozta a szervezetben betöltött szerepének fontosságát. Ezzel egy időben a fejlődéslelektan és a személyiséglelektan területén az addigi klasszikus irányzatok fontosabb vívmányait integrálva kialakult a pszichológiában is az autonómiára törekvő embereszmény, melynek következtében Abraham H. Maslow (1908–1970) valamint Carl Rogers (1902–1987) humanista irányzata (1950–1970) megeremtetten az önmegvalósító, személyiségvonásokkal rendelkező ember képét. Ezzel a munka világában is fontos szerephez jutott a motivációkutatás. A humanisztikus irányzat modellje alapján a munkavállaló nem csupán gép, nem is csupán magas IQ-szinttel rendelkező személy, és nem csupán egyes, a siker kulcsát jelentő személyiségjegyekkel rendelkező szakember, hanem „biológiai, lelki és szociális jellegű sajátosságokkal rendelkező személyiségkomplexum, akihez a munkaszervezet céljai, szükségletei, illetve érdekei közel

vihetők.”¹⁵² Az egyén céljai tehát nem egyeznek meg teljes egészében a munkaszervezet céljaival, de nem is függetlenek tőlük. Célként kell kitűzni, hogy az egyén és a munkaszervezet céljai a lehető legnagyobb mértékben összhangba kerüljenek, így a munkavállaló motiválttá válik. Az 1950-es évektől kezdve sorra jelentek meg a különböző motivációs modellek, melyek már figyelembe veszik azokat a lehetőségeket, melyeket a munka nyújt az ember számára, illetve azokat az elvárásokat, melyeket az egyén támaszt a munkával szemben. Ehhez kapcsolódóan a gazdag tapasztalatszerzésre és a nagyfokú önállóságra, aktivitásra építenek, és a cselekvő embert állítják a középpontba.

Ami a vezetői magatartást, illetve a vezetői stílust illeti, a második világháborút követő években Rensis Likert (1903–1981) rámutatott arra, hogy a kis hatékonyságú munkacsoportokat munkacentrikus vezetők irányítják. Az ilyen vezetők legfőbb feladatuknak mindössze azt tekintik, hogy a munkát elvégeztessék. Az embereket csupán a cél elérése eszközének nézik, gondoskodnak arról, hogy a beosztottak folyamatosan el legyenek látva munkával, és azt az előírt módon és idő alatt elvégezzék. De ha rossz a munkások viszonya a munkához, az alacsony termelékenységet és jelentős selejtet eredményezhet.

Ugyanakkor a legjobb teljesítményű csoportok munkatevékenysége során a vezetők nagy figyelmet fordítanak a jó munkahelyi légkör kialakítására, és a munkacsoportok kialakításánál gondosan, pszichológiai szempontokat is figyelembe véve járnak el. Az ilyen beosztott-centrikus vezetők menedzseri munkájuk egyik legfőbb feladatának az emberekre való odafigyelést, törődést tartják. Az ilyen vezetők kisebb hangsúlyt fektetnek a szigorú ellenőrzésre, és inkább az emberek motiválásával töreksenek arra, hogy a célokat elérjék.

Rensis Likert's Management Systems

	Trust	Motivation	Interaction
System 1	no trust	fear, threats, and punishment	little interaction, always distrust
System 2	master/servant	rewards and punishment	little interaction, always caution
System 3	substantial but incomplete trust	rewards, punishment, some involvement	moderate interaction, some trust
System 4	complete trust	goals based on participation and improvements	extensive interaction. Friendly, high trust.

Diagram courtesy of David J Richards
<http://www.odportal.com/leadership/fatleasmar/jikert.htm>

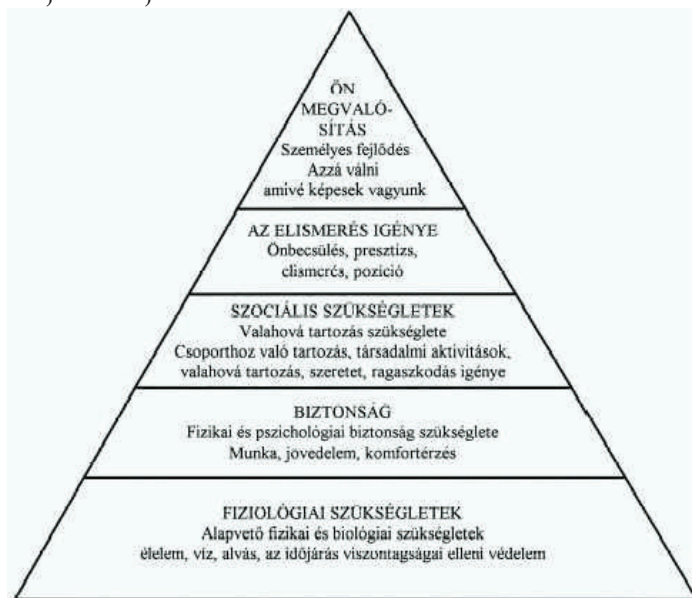
¹⁵² HENCZI Lajos – ZÖLLEI Katalin: *Kompetenciamenedzsment*. Perfekt Kiadó, Budapest, 2007.

Likert 4 fő vezetési stílust definiált, amelynek összefoglalóját angol nyelven az alábbi táblázat mutatja be. Természetesen aligha meglepő, hogy a modell a System4 változatot tartja az optimális vezetői magatartásnak, amely kiterjedt interakciókat, barátságosságot, erős bizalomra épülő munkakapcsolatot feltételez, ahol a motiváció alapja a jobbítást célzó együttes részvételen alapszik, a vezető és a munkatársak közötti kapcsolatra a teljes bizalom jellemző. Likert vezetési stílus modelljének angol nyelvű táblázatos összefoglalása az előző oldalon.¹⁵³

5. A munkatermelékenység tartalom elméleti modellje az ismertebb motivációelméletek tükrében

A tartalomelméletek azt tárják fel, hogy mit akarnak a dolgozók, és mire van szükségük. A 40-es években Abraham Maslow motivációs hierarchia modellje, majd később, a 60-as években Gerhard Herzberg (1904–1999) kéttényezős motiváció modellje rámutatott arra, hogy a dolgozók pénzzel való ösztönzése nem feltétlenül eredményes. Tekintettel arra, hogy mindkét motivációelmélet közismert, rövid szóbeli összefoglalás helyett azok leggyakoribb bemutató ábrái foglalják össze az elméletek lényegét.

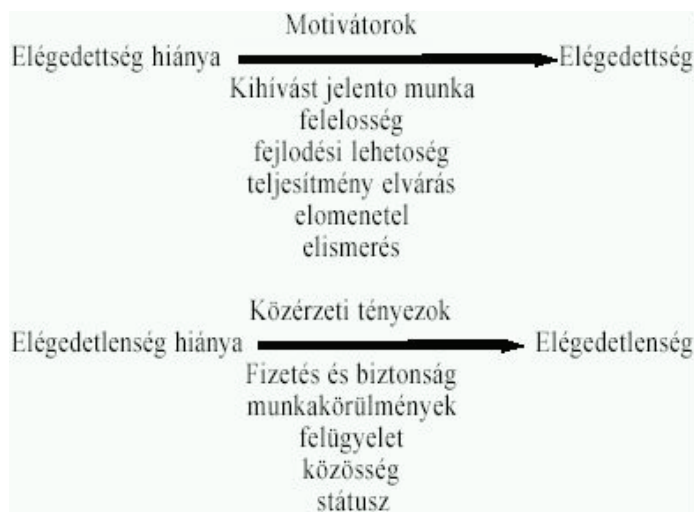
Az alábbi ábrák tehát a munkapszichológia két meghatározó motivációelméleti modelljét mutatják be:

1. ábra: Az ötfokozatú maslowi motivációs hierarchia modell¹⁵⁴

¹⁵³ <http://www.strategies-for-managing-change.com/>

¹⁵⁴ www.wikipedia.hu

2. ábra: A motivációelméletek másik legnagyobb hatású modellje, Herzberg kéttényezős modellje.¹⁵⁵

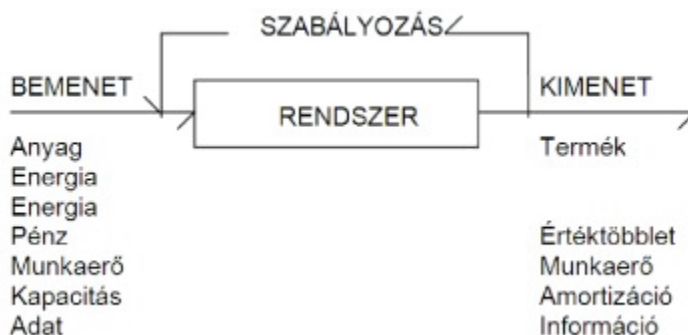
Herzberg a megelégedettséget kiváltó tényezőket motivátoroknak, míg azokat, amelyek nem okoznak megelégedettséget, közérzeti tényezőknek nevezte. (A hazai szakirodalom az eredeti kifejezés szó szerinti fordításával általában higiénés tényezőkként emlegeti őket).

6. Korszerű, elsősorban közgazdasági vezetési elméletek

A napjainkban is alkalmazott modellek alapját az operációkutatás képezi. A II. világháború után fellendülő kutatások alapozták meg az úgynevezett kvantitatív elméleteket. Ennek közelebbi előzménye az volt, hogy a hadműveleteket már kvantitatív eszközökkel is elemezték. A katonai alkalmazást békeidőben az üzleti problémák elemzésére alkalmazták. A számítógépes adatfeldolgozás megjelenése nagy lendületet adott a kvantitatív elméletek alkalmazásának. A módszer által elérhetővé vált, hogy matematikai modellek segítségével szimulálják a bonyolult üzleti tevékenységeket és becsüljék a várható eredményeket.

A rendszerszemlélet szerint minden egyes rendszer alrendszerekből áll, az egyes alrendszerek külön-külön egységek, amelyek azonban az egésznek integráns részei. A rendszerszemlélet elsősorban ezeknek az alrendszereknek az egymáshoz fűződő kapcsolatát hangsúlyozza, nem feledkezve meg a rendszer környezetével való általában alapvető fontosságú kapcsolatáról.

¹⁵⁵ www.muszakiforum.hu

3. ábra: A rendszer és kapcsolatai¹⁵⁶

A rendszerszemlélet egyik kulsgondolata az, hogy ha egy alrendszerhez akármilyen módon hozzájárulunk, akkor ez elkerülhetetlenül továbbgyűrűzik az egész rendszerben. Érthető tehát, hogy a menedzsernek ismernie kell a területén működő kapcsolatrendszereket, összefonódásokat. A rendszerszemlélet továbbgondolásából fejlődött ki a 70-es évekre az úgynevezett szituációs menedzsment. Ez az elmélet már számol azzal a reális veszéllyel, hogy a körülményekben bekövetkező változás nem mindig számítható ki pontosan, ezért nem létezik egyetlen helyes út a megoldáshoz. A szervezet és a vezetés eredményesebben képes működni, ha struktúráját és igazgatási rendszerét tudatosan adaptálják az elvégzendő feladatokhoz, az alkalmazott technológiához, a feladatokat végrehajtó emberek igényeihez és szükségleteihez, a teljes tevékenység nagyságához, a környezetben végbemenő változásokhoz.

7. Úton a kompetencia alapú értékelés és előmenetel felé

Az első kompetenciakutatásokat azok a – kiválasztás, valamint munkába helyezés során tapasztalt – kudarcok indukálták, amelyeket a hagyományos, tesztekkel és pszichotechnikai eszközökkel végzett alkalmassági vizsgálatok okoztak. A hagyományos pszichikai alkalmasság vizsgálati rendszer szerves része az úgynevezett prediktív, illetve konkurens validitási modell.

Mindkét modell napjainkban is használatos az alkalmasság vizsgálati rendszerek kialakításánál. Az előrejelző (prediktív) validitási modellben a hangsúly a prediktorok érvényesítésén van. Az érvényesítési folyamatban a prediktorokon jó eredményeket elért és kiválasztott dolgozók teljesítményét – munkába állásukat követően kb. fél év–egy év múlva – folyamatosan nyomon követik, és ezeket az adatokat összevetik a kiválasztási eljárás vizsgálati eredményével. A két eljárásból szerzett adatok megfelelését valószínűsíti az, ha előzetesen munkakörelemzés történt, és valóban olyan kritériumokat mértünk a kiválasztás során, amelyek előrejelzik a munkaköri bevalást. Ez a teljesítménymérés-

¹⁵⁶ <http://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop425/>

ben visszaigazolódik. Bár ebből még nem derül ki, hogy az a jelölt, aki jól teljesített a teszten, és megfelelt a kiválasztási kritériumoknak, valóban jobban fog-e teljesíteni a munkavégzésében, mint az, aki nem felelt meg a követelményeknek.

Az egyidejű (konkurens) validitás modellben a teszteredményeket folyamatosan vetik egybe a már dolgozók teljesítménymutatóival. Ha az eredmények biztatók, és szoros kapcsolat található a kiválasztási módszerekkel elért eredmények és a munkateljesítmény között, akkor a kiválasztási eszközöket lehet alkalmazni.

A 20. század második felében megjelenő úgynevezett dinamikus, interakcionista modellek, már figyelembe veszik azokat a lehetőségeket, amit a munka nyújt az egyén számára és azokat a szükségleteket, elvárásokat, amelyeket az egyén támaszt a munkájával, a szervezettel szemben.

Többféle összeállási folyamat van tehát. Az első alapvető és egyszerű: a személy illesztése a munkához, amit megfelelő kiválasztással és oktatással érhetünk el; a másik, amikor a munkát, a munkakörnyezetet, a munkafeltételt igazítják az emberhez, amihez ergonómiai ismeretek szükségesek.

Magyarországon a munkaadottságok objektív és a személyiség szubjektív feltételeinek dinamikus összhangjáról először Csirszka János (1916–2014) írt. A munka *objektív* tényezői a *munkaprofil*, a *munka érzelmi adottságai* és a *munka dinamizmusa*. A másik oldalon a személy *szubjektív* tényezői szerepelnek mint a *képességek-készségek*, az *affektív (érzelmi) adottságok* és a *motiváció*. Csirszka a munkaadottságok és a személyiség megfelelése között *horizontális és mélységi tagolódást* különböztet meg.

A *horizontális* tagolódás azt jelenti, hogy a munka és a személy oldalán található tényezők egymással kölcsönösen összeillenek. A személy akkor tudja a munkafeltételt kielégíteni, ha rendelkezik az ehhez szükséges *képességgel, készséggel, ismerettel, szaktudással*.

A *munka érzelmi adottsága* azokat az érzelmeket rejt magában, amelyek forrása maga a munka, és amelyek a munkatevékenység végzése közben alakulnak ki. Ez *személyiség-függő*, hiszen mindenkinek más és más az érdeklődése.

Csirszka szerint az összeillés mértéke annál nagyobb, minél több objektív és szubjektív tényező között áll fenn megfelelés. Az összeillés mértékéből valószínűsítjük a *beválást*. Azaz eleget tenni a teljesítménykövetelményeknek, legalább közepes szinten, egyenletes színvonalon, fizikai és pszichés egészség károsodása nélkül.

A beválás valószínűsége annál nagyobb, minél nagyobb az összhang a munka objektív és a személyiség szubjektív adottságai közt lévő *mélységi* tagozódásban, amit az alábbiakban foglal össze.

Abszolút alkalmasságról nagyon ritkán lehet beszélni, mert ez azt jelentené, hogy az egyén minden munkafeltételnek abszolút mértékben megfelel.

Kiváló az alkalmasság, amikor a szükséges kritériumok közötti megfelelés kiegészül a jelölt még egyéb pozitív adottságaival is.

Átlagos alkalmasságról akkor beszélünk, amikor a jelölt csupán a szükséges kritériumoknak felel meg.

Gyenge az alkalmasság, amikor megfelel ugyan a beválás alapvető kritériumainak, de szükségből alkalmazzák az egyént, mert nincs nála jobb jelölt.

Csirszka szerint önmagában az, hogy valaki képes az adott munkakört betölteni, még nem jelent alkalmasságot. De az egyén alkalmasságából sem lehet egyenesen következtetni a beválásra. Az alkalmasság egyoldalú kifejezés, az ember vagy képes megfelelni a munkaköri kritériumoknak, vagy nem. A beválásban benne van az egyén döntése, akarata, a munkával való elégedettsége is.

Csirszka 1985-ös művében már találhatók olyan fogalmak, megnevezések, (pl.: az alkalmasság szintjei) amelyek megalapozzák a kompetencia fogalom megjelenését, de mind a mai napig szakmai viták sora zajlik annak tisztázása érdekében, hogy vajon a kompetencia és annak vizsgálata mennyiben tartozik az alkalmazott pszichológia hatáskörébe.

8. A kompetencia fogalom elméleti megközelítése

A kompetenciaelméletek megalapozása David McClelland (1917–1998) nevéhez fűződik, aki azt vizsgálta, milyen módszerekkel mérhető hatékonyan a teljesítmény. Az első kompetenciakutatásokat az USA-ban végezték a múlt század második felében. A kompetencia alapú teljesítményértékelés bevezetését elsősorban azok a nagyvállalati munkaadók szorgalmazták, akik elégedetlenek voltak az alkalmasság vizsgálatok előrejelző érvényességével. Úgy vélték, hogy a kompetencia mint beválási mutató, alkalmasabb komplexum lehet.

McClelland egyrészt meghatározta azokat a jellemzőket, melyek a sikerességgel állnak kapcsolatban (sikeres emberek összehasonlítása a kevésbé sikeres emberekkel), másrészt feltérképezte a sikeres teljesítménnyel ok-okozati viszonyban lévő gondolkodás- és viselkedésmódokat.

Napjainkra általánosan elfogadott, hogy kompetenciának nevezzük azokat az alapvető, meghatározó személyes tulajdonságokat, jellemzőket, melyek az adott munkakör vonatkozásában ok-okozati kapcsolatban állnak az előre meghatározott kritériumszint alapján kiválónak vagy legalábbis átlag felettinek minősített teljesítménnyel.

Módszertani kritérium, hogy e kompetenciák egy adott munkakörre vonatkozóan világosan, érthetően legyenek megfogalmazva, hiszen a munkatársak számára egyértelműen kell kommunikálni, hogy mi a kívánatos viselkedésminta.

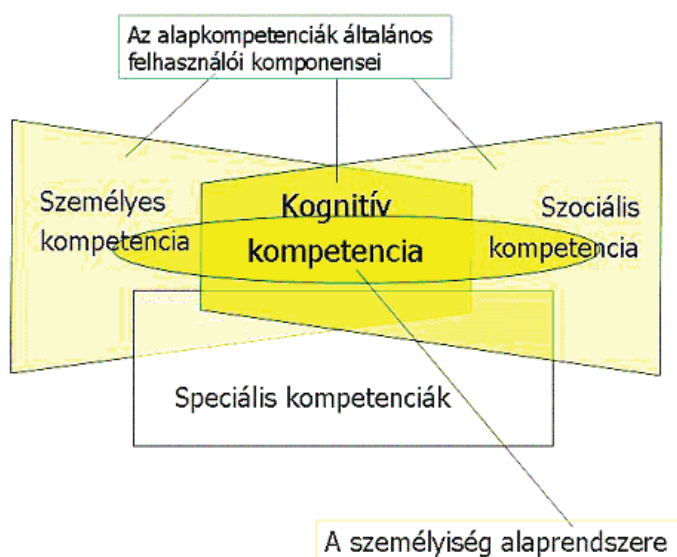
9. Definíció

A kompetencia latin eredetű szó, alkalmasságot, ügyességet jelent. A kompetencia fogalmának azonban többféle értelmezése létezik. Van általános, hétköznapi jelentése, létezik a hétköznapi tudás naiv, szakmafelfogás szerinti értelmezése, van szakmapolitikai definíciója és van tudományos relevanciájú, kutatásokra épülő meghatározása. Azonban ez utóbbi ellenére sem alakult ki sem a hazai, sem a nemzetközi szakirodalomban az egyértelmű, egységes értelmezése.

Egy ismert definíció: A kompetencia az egyén azon képessége és hajlandósága, hogy tudását, ismereteket, képességeket, attitűdbeli jellemzőket sikeres problémamegoldó cselekvéssé alakítsa.

10. A személyiség funkcionális kompetenciamodellje¹⁵⁷

A személyiség funkcionális kompetenciamodellje¹⁵⁸ három alapvető kompetenciát (alapkompétenciát) különböztet meg: a személyiség fennmaradásáért felelős perszonális kompetenciát, a társas kapcsolatokért felelős szociális kompetenciát és az ezek működéséhez szükséges információfeldolgozást végző kognitív kompetenciát.

4. ábra: A személyiség kompetenciamodellje Nagy József ábrája nyomán.

A kognitív kompetencia azonban az embernél nemcsak a két alapvető létfunkció – az egyed és a faj fennmaradása – érdekében működik, hanem önálló funkciót nyer a megismerésben, a tanulásban, a tudományos kutatásban.

A fenti ábrából az is következik, hogy a kognitív kompetenciából eredeztethető tanulásra hatással lehetnek a személyes és szociális alapkompétenciák is, amelyek nem csupán a tanulás eredményét hasznosító működések, hanem a tanulás eredményességéhez hozzájáruló komponenseket is tartalmaznak.

¹⁵⁷ http://www.oktopusz.hu/mss/alpha?pg=222&m288_doc=375&st=42

¹⁵⁸ NAGY József: *A személyiség kompetenciái és operációs rendszere*. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2010/2010-7-8.pdf>

Minden alapkompétencia saját motívum- és tudásrendszerrel rendelkezik, és a kognitív kompetencia középponti, kitüntetett szerepet játszik a rendszer eredményes működésében. Az alapkompétenciákra különböző speciális, szakmai kompetenciák épülhetnek.

11. A kognitív kompetencia alapfeltevése

Az alapkompétenciák szerkezetére vonatkozó egyik lehetséges modell az agy-számítógép analógiából indul ki. A személyiségnek is vannak alapszoftverei (operációs rendszerei), és felhasználói szoftverei. A felhasználói szoftverek jelentős része kötődik valamilyen speciális kompetenciához, és a személyiség általános ismeretrendszerét, motívumait, képességeit, műveltség összetevőit alkotják. Ezeknek az általános felhasználói szoftvereknek a működését az alapszoftverek teszik lehetővé, amelyek részben örökölt, részben tanult komponensekből tevődnek össze. Az alapszoftverek jelentik az operációs rendszert, ezek képezik a személyiség alaprendszerét.

Ahhoz, hogy valaki összetettebb kognitív feladatok elvégzésére, önálló tanulásra és megismerő tevékenységre legyen alkalmas, az alaprendszernek, a személyiség alapvető kompetenciáinak optimálisan, megbízhatóan, tartósan működőképessé kell fejlődnie, az illető személy számára elérhető lehető legmagasabb generációs fejlettség szintjén. Ez azonban a hatékony és eredményre vezető tanulásnak csak egyik feltételét jelenti. A további feltételek közül a motiváció az, ami a sikeres tanulás kulcs tényezője.

A kompetenciák fajtái¹⁵⁹

Zöllei Katalin cikke szerint a gyakorlatban a kompetenciákat többféle módon csoportosíthatjuk, az egyik ilyen – a gyakorlatban gyakran használt – lehetőség 3 fő részre bontja a jellemzőket:

Tudás alapú kompetenciák (pl. iskolai végzettség, egyéb végzettség, képzettség, nyelvismeret, számítástechnikai ismeretek).

Készségek, képességek (pl. kommunikációs készség, fejlődési készség).

Személyiségjellemzők (pl. attitűdök, értékek).

A tudásalapú kompetenciák objektív módon, viszonylag egyszerűen, könnyen és gyorsan mérhetők. Meg kell jegyezni azonban, hogy a tudás alapú kompetenciák megléte szükséges, de nem elégséges feltétele a kiváló munkateljesítménynek.

A készségek, képességek mérésére vannak a gyakorlatban már bevált módszerek.

A legnagyobb nehézséget a személyiséggel összefüggő tényezők mérése okozza. Viszszautalva a személyiségvonások mérésére, a vállalatok számára nem az a lényeges, hogy a munkavállaló önmagában milyen személyiségjegyekkel rendelkezik, hanem az, hogy azok hogyan kerülnek interakcióba a munkahelyi környezettel. Ezért kap nagyobb szerepet a viselkedési, magatartásbeli megnyilvánulások vizsgálata.

¹⁵⁹ www.nexon.hu/.../Kompetencia-menedzsment%20-%20Business%20Onl.

A konkrét kompetenciamodell kialakításánál meg kell határozni az egyes munkakörökhöz tartozó elvárásokat, ezen belül a kompetenciakövetelményeket. Az egyén jellemzői, tulajdonságai, viselkedésmintái meghatározzák az egyén kompetenciakészletét. Minden esetben azt kell megvizsgálni, hogy mennyiben felelnek meg a munkakör kompetenciakövetelményeinek a munkakört betöltő személy kompetenciái.

Mindenképpen növeli a hatékonyságot, ha integrált rendszerben kezeljük a kompetenciákat, hiszen az egyes HR-feladatok összefüggenek, szoros az egymásra épültségük és jelentős az egymásra gyakorolt hatásuk. A kompetenciamenedzsment módszertanának eredményességét, hatékonyságát (mint minden más módszerét) a gyakorlat fogja minősíteni. Nincs általánosságban vett csodamódszer, minden vállalatnak a saját stratégiájához és vállalati kultúrájához illeszkedő HR eszközszerrendet kell alkalmaznia.

Spencer és társai kompetencia modellje¹⁶⁰

Spencer és Spencer (1993) meghatározása szerint a kompetenciák egy személy alapvető, meghatározó jellemzői, melyek okozati kapcsolatban állnak a kritériumszintnek megfelelő hatékony és/vagy kiváló teljesítménnyel. A kompetencia ebben az esetben a következő összetevők együtteséből áll:

- az ismeretek, a tudás;
- a jártasságok, a készségek, a képességek;
- a szociális szerepek és értékek;
- az énkép, személyiségvonások és
- a motivációk.

Vagyis a meghatározás szerint a kompetencia része az előbb kiemelt és megkülönböztetett tudás és jártasság.

Spencer és társai 21 generikus kompetenciát azonosítottak be, és ezeket hat csoportba rendezték. Az egyes kompetenciákhoz még hozzárendeltek kilenc szintet. Ezek a szintek a kompetenciák megjelenésének leírása az emberi magatartás formájában az elégtelentől a legjobbig. Spencer és társai hétfokozatú értékelő skálát alkalmaztak, ahol az 1-es jelzi az alacsony értéket, a 7-es pedig a legmagasabbat.

Spencer kompetenciacsoportjai:

Teljesítmény- és cselekvési kompetenciák:

- teljesítményorientáció;
- rend kialakítása;
- minőségre és pontosságra törekvés;
- kezdeményező képesség;
- információkeresés.

¹⁶⁰ MOHÁCSI Gabriella: *Kompetencia modell nemzetközi környezetben 1-2. rész.* Humánpolitikai Szemle, 1996/11–12. és HAVASI Éva: *Kompetencián innen és túl.* ZSKF DPR összefoglaló kötet 2009–2011. ZSKF TTK könyvek 2.

Támogatás és mások segítése:

- empátia;
- ügyféltudatosság.

Befolyásolás:

- befolyásolás;
- szervezeti tudatosság;
- kapcsolatok építése.

Vezetői kompetenciák:

- mások fejlesztése;
- irányítás és aszertivitás;
- csapatmunka és együttműködés;
- csapatvezetés.

Kognitív kompetenciák:

- analitikus gondolkodás;
- fogalmi gondolkodás;
- szaktudás.

Személyes hatékonyság kompetenciái:

- önkontroll;
- önbizalom;
- rugalmasság;
- elkötelezettség a szervezet iránt.

Kompetenciamegközelítések Szelestey Judit kézírata alapján:

Amerikai Menedzsment Szövetség

„Az egyén általánosítható tudása, motivációi, legbensőbb személyiségjegyei, társasági szerepei vagy képességei, készségei, amelyek egy munkakörben nyújtott kiemelkedő teljesítményhez köthetők.”

D. C. McClelland

„A kiválóan teljesítők személyiségjellemzője, pontosabban az egyén olyan tulajdonsága, amely nélkülözhetetlen egy szerepben vagy munkakörben nyújtott hatékony teljesítményhez.”

R. E. Boyatzis

„Az egyén hatékony és/vagy kiváló munkaköri teljesítményt eredményező személyiségjellemzője.”

L.M.Spencer, S. M. Spencer

„Egy személy alapvető, meghatározó jellemzői, melyek okozati kapcsolatban állnak a kritériumszintnek megfelelő hatékony és/vagy kiváló teljesítménnyel.”

12. Az EU kompetenciafelosztása

Az Európai Unió a definiálás helyett egy jóval termékenyebbnek tűnő kategorizálásra vállalkozott:¹⁶¹

1. *Alapkompetenciák, báziskompetenciák*: azokat a személyiségjellemzőket foglalják magukba, amelyek gyakran előfordulnak, amelyeket általánosan alkalmazunk az élet legkülönbözőbb területein. Ezek megteremtik az alapot ahhoz, hogy a kulcskompetenciák, a generikus és a funkcionális kompetenciák kialakíthatók legyenek (ilyenek például az írás, az olvasás, a számolás, a szövegértés).

2. *Kulcskompetenciák*: nem egyetlen szakma tartozékai, hanem valamennyiére. Kiegészítik az előbbi kategória elemeit. Az Európai Unió az alábbi kulcskompetenciák meglétét, illetve folyamatos fejlesztését preferálja:

- anyanyelven való kommunikáció;
- idegen nyelven való kommunikáció;
- matematikai készségek;
- alapkészségek a tudományban és a technológiában;
- informatikai készségek;
- a tanulás tanulása;
- interperszonális és állampolgári készségek;
- vállalkozói készségek;
- kulturális tudatosság (általános műveltség).

A felsorolt kompetenciák átfogó jellegűek, nemcsak egy szűk területen, egy meghatározott tevékenységgel kapcsolatosan alkalmazhatók, hanem széles körben transzferálhatók más-más területre, a megváltozott körülményekre is.

3. *Generikus kompetenciák*: Olyan általános, független és rugalmas, transzverzálisnak tekinthető kompetenciák alkotják, amelyeknek elsajátítása nem köthető semmilyen speciális tárgyhoz. A munka világában valamely szervezet valamennyi munkakörére, vagy egy-egy munkaköri csoportjára vonatkozó viselkedésegységes. A legfontosabbnak tartott generikus kompetenciák a következők:

- egy munkafolyamat racionális megszervezése, az idővel, az energiával és az anyaggal való takarékos gazdálkodás;
- a problémaérzékenység és problémamegoldás, az alternatív megoldási lehetőségek összehasonlítása;
- a lényeglátás, a döntésképeség;
- az együttműködés, a kommunikációs készség;
- az innováció és a kreativitás.

¹⁶¹ Detailed work programme on the follow-up of the objectives of education and training systems in Europe (2002) eredeti dokumentum alapján.

4. *Speciális vagy funkcionális kompetenciák:* az egyes munkakörök sikeres ellátásához szükséges viselkedéssztereotípus, a kimagasló teljesítményt szolgáló szakmai tudást foglalják magukba. Ezeket csak meghatározott képzési folyamatban lehet megtanulni. Mindegyiknek jelentős szerepe van az egyén életében és a szervezetek működésében is. Kíváncsi lenné az jövőben az együttes megvalósításuk a szakképzésben a kompetenciafejlesztéssel.

A szakmaspecifikus kompetencia meghatározások egyértelműen a generikus és a speciális vagy funkcionális kompetenciákat tekintik kiindulási alapnak. Az Európai Unió szerint: báziskompetenciák, munkakompetenciák, vezetői-vállalkozói kompetenciák, ismeretek.

13. A katonai vezetői (parancsnoki) kompetenciákról

Benkő Tibor az „ideális vezető” képességeinek egy változatát Maurice B. Line 1993. március 24–26-i menedzsmentszemináriumán elhangzottak alapján az alábbiakban foglalja össze:¹⁶²

Az ideális katonai vezetőre az alábbiak jellemzőek:

Proaktív viselkedés: a jövőalkotás képessége, folyamatos előretekintés és előrelátás, stratégiaalkotás, a lehetőségek és a veszélyek meglátása, ismeretek alkalmazására és az alkotásra való képesség.

Összetett dolgok átlátásának és kezelésének képessége: harmóniaépítés a kockázatviselő munkatársakkal, vezetési szintek és szervezetek, valamint a feladatok és feltételrendszerek közötti összefüggések keresése, elemzői és menedzselési képesség.

Etikus magatartás: intelligencia, társadalmi és környezeti felelősség, az alárendeltek vagy beosztottak mint kockázatviselők kezelése, viselkedéskultúra (elkötelezettség, becsületesség, lojalitás – a szervezethez, a munkatársakhoz – szerénység: képesség a hallgatásra).

Emberekkel való bánásmód képessége: a személyi biztonság nyújtásának képessége, a munkaerőnek mint legfontosabb erőforrásnak a kezelése, a jövőkép elfogadtatásának képessége, a csoportépítés képessége, a delegálás képessége, a munkatársak támogatásának képessége, a stressz- és konfliktuskezelési képesség, megközelíthetőség és hozzáférhetőség, humorérzék, kommunikációs érzék, egyidejűleg lelkesedés és tárgyilagosság, egyszerre nyíltság és diplomáciai érzék.

A változtatás irányítása: változtatás szükségességének korai felismerése, rugalmas szervezetiépítés, a kreativitás és a folyamatos tanulás ösztönzése, döntési képesség.

További képességek: Problémamegoldó és kontingenciaképesség, energikusság, szívósság, érzékenység, figyelem és törődés a munkatársakkal, alárendeltekkel és beosztottakkal.

¹⁶² http://mhtt.eu/hadtudomany/2008/3_4/091-103.pdf

Szabó József a Hadtudományi Szemlében megjelent cikkében az alábbi csoportosítási kísérletet tette a professzionális haderő fiatal tisztjeitől elvárt kompetenciák vonatkozásában:¹⁶³

Sorba rendezi az elvárható kompetenciákat a személyiség alapszerkeze szerinti csoportosításban az alábbiak szerint:

Kognitív kompetenciák:

- az információ befogadásának és feldolgozásának a képessége, melynek során képes az információ elemzésére, rendszerezésére, összegzésére, következtetések önálló levonására, a megszerzett információk tárolására és későbbi hasznosítására. Ez biztosítja a tanulás, a tanítás továbbá a kiképzés, a felkészítés vezetésének, irányításának a képességét is;
- kommunikációs képesség anyanyelven és idegen nyelven. A honvédtiszttel szemben fontos elvárás, hogy mind anyanyelvén mind idegen nyelven legyen képes érthetően, szabatosan, lényegre törően kommunikálni, miután ez az egyik elengedhetetlen feltétele a tanulásnak, a munkavégzésnek valamint az alárendeltek vezetésének. A megfelelő idegen nyelvű kommunikációs képesség az alapfeltétele a szövetségi keretekben folytatott eredményes katonai tevékenységnek, a többnemzetiségű törzsekben folytatott szolgálatnak és nem utolsósorban a legújabb szakirodalmak tanulmányozásának;
- az egész életen keresztül tartó tanuláshoz szükséges képességek. Ennek megléte és beágyazottsága elengedhetetlen a sikeres katonai pályához. Ezen a pályán minden sikeres tevékenység, előmenetel folyamatos tanuláshoz és állandó számonkéréshez kötött. A képzések, felkészítések intézményi és intézményen kívüli kereteken is folytatódnak, de kiemelt szerep jut a folyamatos önképzésnek is;
- információs és kommunikációs technológiák alkalmazásához szükséges képességek és az ehhez szükséges matematikai elméleti alapok megléte.

Személyes kompetenciák:

- megfelelő önismeret, képesség pozitív és negatív tulajdonságának reális értékelésére;
- kiegyensúlyozott és folyamatosan kontrollált érzelmi reakciók;
- önfegyelem, őszinteség és igazmondás minden körülmények között;
- pszichikai és a fizikai stresszel szembeni ellenálló képesség;
- cselekedeteiért mindenkor legyen képes a felelősség vállalására;
- a változások, változtatások – helyzettől függő – rugalmas kezelése;
- legyen nyitott az új ötletek, a kezdeményezések, információk befogadására, reális értékelésére és kellő kreativitásra a megvalósítás folyamán;

¹⁶³ http://uninke.hfforras:u/downloads/kutatas/folyoiratok/hadtudomanyi_szemle/szamok/2012/2012_2/2012_2_alt_szabo_jozsef_363_369.pdf

- miután a kompetenciák között elég jelentős átfedések vannak, véleményem szerint az egész életen keresztüli tanulás, illetve a tudás elsajátítása képességének megléte a személyes kompetenciák között is helyénvaló.

Szociális kompetenciák:

- mások beállítottságának és motivációinak megismerésére irányuló képesség;
- megfelelő önkontroll, nagymértékű tolerancia, mindenkor, minden helyzetben előítélet-mentes gondolkodás és viselkedés;
- megfelelő empátikus képesség mások fejlődési igényének megismerésére, megértésére, mások képességeinek fejlesztésére;
- a csoporton belüli jelenségek (érzelmi feszültségek, erőviszonyok kialakulása és megváltozása, a csoportstruktúra átalakulása, csoportkohézió etc.) észlelése, a kialakulóban lévő konfliktusok megelőzése, a kialakult konfliktusok kezelése;
- a csoport összhangjának megteremtése, képesség az erőfeszítések összehangolására a közös célok megvalósítása érdekében;
- hatékony módszerek alkalmazása mások meggyőzése, befolyásolása érdekében;
- probléma- és megoldáscentrikus tárgyalási módszer kialakítása és alkalmazása;
- képesség a változás, változtatás katalizálására, szükséges változások és változtatások kezdeményezésére illetve kezelésére;
- képesség kapcsolatok építésére és bajtársiasságra.

Speciális kompetenciák

A speciális kompetenciák sokasága a társadalmi munkamegosztás következtében alakult ki, és több ezer hivatás, szakma, foglalkozási csoport szerinti követelményrendszert tartalmaz. A hivatásos katonákra, katonai vezetőkre vonatkozó speciális kompetenciák tartalmaznak olyan elemeket, melyek csak a haderő tisztjeire vonatkoznak, de tartalmaznak olyanokat is, amelyek más (akár több) foglalkozási területen is megtalálhatóak.

- ismeretek a modern haderők társadalmi funkciójáról, helyéről, szerepéről, alkalmazási lehetőségeiről;
- a korszerű háború, hadművelet és harc elméleti alapjainak ismerete;
- magas szintű ismeret az összefegyvernemi harctevékenységről, a haderőnemek, fegyvernemek szervezeti felépítéséről, az összefegyvernemi harc megvívásának és vezetésének kérdéseiről;
- a katonák, továbbá a csapatok kiképzésének, felkészítésének megtervezésére, megszervezésére és vezetésére vonatkozó ismeretek;
- vezetési (elsősorban katonai vezetési), vezetés- és szervezéselméleti, illetve menedzsment ismeretek;
- társadalom- és természettudományi ismeretek;
- nemzetközi (többnemzetiségű) műveletekben való részvétel esetén, valamint harctéri körülmények között az együttműködés megtervezésének, megszervezésének és fenntartásának elméleti és gyakorlati kérdéseiben való jártasság;
- ismeretek az EU és a NATO rendeltetéséről, felépítéséről, továbbá működési mechanizmusairól;

- informatikai és kommunikációs rendszerek ismerete, informatikai alkalmazói ismeretek;
- katonai térképészeti, tereptani és geoinformációs ismeretek;
- vezetési szinteknek megfelelő humánerőforrás-gazdálkodási ismeretek;
- alapvető jogi (hazai és nemzetközi) ismeretek;
- általános nemzetbiztonsági és rendvédelmi ismeretek;
- az előírt idegen nyelvi (szaknyelvi) ismeret és annak alkalmazási képessége;
- hivatásos gépjárművezetői engedély megléte;
- az előírt egészségügyi, pszichikai és fizikai (állóképességi) követelményeknek való folyamatos megfelelés.

A fenti hosszú kompetencialista ugyan kevésbé alkalmas a gyakorlati, kompetencia alapú értékelési rendszerbe történő adaptálásra, de jó megközelítési alapot szolgáltathat egy praktikus, a tisztí pályra legfőbb jellemzőihez igazodó kompetenciaszótár és/vagy kompetenciaterkép elkészítéséhez.

14. Katonai vezetői kompetenciák törvényi szabályozási háttere

Végül tekintsük át azt a dokumentumot, amely a katonai vezetői kompetencia követelményrendszer jogi hátterét képezi: a 30/2014. (IV. 30.) KIM rendelet a közigazgatási, rendészeti és katonai képzési terület alap- és mesterképzési szakjainak képzési és kimeneti követelményeiről (részlet a dokumentumból).

KATONAI VEZETŐI MESTERKÉPZÉSI SZAK

7. A mesterképzési szak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák:

A Magyar Honvédség számára olyan katonai vezetők (főtisztek) képzése, akik az elsajátított korszerű hadtudományi, vezetés- és szervezéstudományi, társadalomtudományi, természettudományi, műszaki tudományi, elméleti és gyakorlati módszertani ismereteik, szakmai képességeik, továbbá legalább egy idegen nyelv (elsősorban angol) ismerete birtokában képesek – békében és minősített időszakban egyaránt – a rájuk bízott katonai szervezetet (törzset) vezetni, katonai szakmai feladataikat maradéktalanul megoldani. Magyarország nemzeti érdekeinek képviselője során képesek nemzetközi törzsekben (NATO, EU, ENSZ, EBESZ stb.) törzstiszti és egyéb vezetői beosztásokban tevékenykedni.

7.1. A mesterképzési szakon végzettek ismerik:

- a vonatkozó társadalomtudományi, valamint a hadtudományi elméleti és gyakorlati szakismereteket;
- az általános és katonai szakterületen alkalmazható vezetéselméleti és alkalmazott pszichológiai ismereteket;
- az államigazgatási, nemzetközi jogi és hadijogi szabályokat;
- a kutatáshoz és/vagy tudományos munkához szükséges, széles körben alkalmazható problémamegoldó technikákat;

- az alapvető biztonságpolitikai ismereteket (NATO, EU, ENSZ, EBESZ, Afrikai Unió és egyéb nemzetközi szervezetek ismerete);
- a szakterület információs és média ismereteit;
- interkulturális ismeretek körében más kultúrkörök társadalmi, vallási, ideológiai felépítését, gondolkodásmódját;
- a globális társadalmi és gazdasági folyamatokat;
- az összhaderőnemi műveletek elméleti és gyakorlati problémáit, tudományos igényű elemzések és megoldási alternatívák kidolgozásának módszereit;
- az összhaderőnemi műveletekben részt vevő magasabbegységek, hadművelleti magasabbegységek tevékenységének tervezési, szervezési és irányítási kérdéseit;
- a különböző szintű harcászati szimulációs rendszerek működési feltételeit, valamint az alárendeltek tevékenységének a begyakorláshoz szükséges előkészítési, tervezési, eljárási módszereket;
- az összhaderőnemi műveletek, illetve saját tevékenységük joganyagát;
- a vezetett részleg (törzs) munkájának, tevékenységének, működési problémáinak tudományos igényű elemzési módszereit, a vezetett szervezet munkarendjének korszerűsítésére, új munkamódszerek, eljárások kidolgozására vonatkozó lehetőségeket;
- a nemzetközi szervezetek (NATO, EU, ENSZ, EBESZ) döntéshozatali, döntés-előkészítési folyamatait, a katonadiplomácia alapvető rendszerét.

7.2. A mesterképzési szakon végzettek alkalmasak:

- széleskörű általános műveltség és társadalomtudományi ismeretek alapján eligazodásra a nemzetközi, a társadalmi és politikai eseményekben és jelenségekben;
- a honvédség, illetve saját tevékenységük törvényi, jogi alapjainak átfogó megértésére;
- a vezetéselméleti ismeretek és kreatív technika alkalmazására;
- vezetői ismereteik, jártasságuk, valamint szakmai tudásuk birtokában a rájuk bízott szervezet tevékenységeinek megtervezésére, megszervezésére és folyamatos vezetésére, a szervezet tevékenységében való hatékony részvétellel;
- konkrét helyzetben a helyi célok és teendők körültekintő meghatározására, a végrehajtás feltételeinek biztosításának figyelembevételével;
- küldetésorientált vezetés megvalósítására;
- az alárendeltek tevékenységeinek, feladatainak megalapozott, előrelátó és a gyakorlatban végrehajtható meghatározására, a végrehajtás koordinálására, célirányos ellenőrzésére;
- a megszerzett korszerű hadműveleti-harcászati ismeretek birtokában a kialakult helyzet elemzésére, döntések előkészítésére és meghozatalára;
- katonai feladatok végrehajtása érdekében érdemi együttműködés megvalósítására a fegyveres testületek, a polgári szervek vezetőivel (képviselőivel);
- technikai ismereteik alapján a haditechnikai eszközök korszerűségének, harcászati alkalmazásuk lehetőségeinek, korlátainak megítélésére;

- a hivatásos tiszt számára előírt fizikai edzettség és állóképesség követelményeinek folyamatos teljesítésére;
- nemzetközi műveletek, illetve harctéri körülmények között az együttműködésre, annak tervezésére, megszervezésére és fenntartására a napi munka során;
- összefegyvernemi, (össz)haderőnemi műveleti gyakorlatok tervezésére, levezetésére;
- hadműveleti művészet alapvetéseinek gyakorlatban történő alkalmazására;
- megszerzett korszerű hadműveleti, harcászati ismereteik birtokában a kialakult helyzet elemzésére, a harcászati hadműveleti döntések előkészítésére, meghozatalára összhaderőnemi háborús és nem háborús katonai műveletek során;
- törzstájékoztatók, eligazítások anyagainak elkészítésére, azok irányítására, levezetésére a tervező-kidolgozó munka irányítására;
- vezetői ismereteik, jártasságuk, valamint szakmai tudásuk birtokában az összhaderőnemi műveletekben részt vevő haderőnemek harcászati alegységei, egységei, valamint az alkalmi harci kötelékek tevékenységének megtervezésére, megszervezésére és folyamatos irányítására;
- az alárendeltek feladatainak megalapozott, előrelátó és a gyakorlatban végrehajtható meghatározására, a végrehajtás koordinálására, a végrehajtók segítésére, valamint hatékony ellenőrzés végrehajtására;
- a feladatok végrehajtása érdekében az együttműködés megszervezésére és folyamatos fenntartására összhaderőnemi háborús és nem háborús műveletek során;
- vezetett katonai szervezetek munkarendjének korszerűsítésére, racionalizálására.

7.3. A szakképzettség gyakorlásához szükséges személyes adottságok és készségek:

a) általános elvárások:

- a honvédség (a honvédelmi feladatok) iránti elkötelezettség;
- széles látókör, általános műveltség;
- alkalmasság az együttműködésre, a csoportmunkában való részvételre;
- problémafelismerő és -megoldó készség;
- jó stressztűrő képesség;
- egészséges életmód, kitűnő fizikai állóképesség.

b) személyes adottságok:

- kreativitás, rugalmasság, autonómia;
- intuíció, módszeresség és alaposság;
- tanulási készség és jó memória;
- információfeldolgozási képesség;
- igény a minőségi munkára;
- igény a vezetői, szakmai és emberi fejlődésre;
- alkalmazkodóképesség, csapatszellem, kompromisszumkészség;
- a szakmai továbbképzéshez szükséges pozitív hozzáállás;
- kezdeményezés, döntéshozatali képesség és személyes felelősségvállalás.

A fenti kompetencia-követelményrendszer az egyenszilárdságú tisztképzést hivatott biztosítani, de ugyanakkor minősítési alapul is szolgálhat egy későbbi kompetencia-térkép összeállításához.

15. A kompetencia alapú értékelés nélkülözhetetlen eszköze a „szakma” kompetencia térképe, kompetencia szótára

A szervezeti értékelési rendszer egységessé tételéhez elengedhetetlen az úgynevezett szakmai vagy foglalkozási kompetenciatérképek vagy kompetenciaszótár kidolgozása.

A *kompetenciatérképek* egy-egy foglalkozás sikeres űzéséhez szükséges kompetenciákat írják le.

A *kompetenciaszótárban* kerülnek rögzítésre azok a viselkedésformákkal, magatartásjelzőkkel leírt képességek és készségek, melyek a teljesítménycélok elérésének a hogyanjára adnak választ. Összefoglalja azon tudás-, képesség- és személyiségvonások összességét, melyek szükségesek a hatékony teljesítményhez, és mint ilyen, használható a kiválasztás, a képzés, a fejlesztés, az értékelés és a tervezés során. Dr. Hercz Mária az alábbi ajánlott általános (több szakmára is adaptálható) szakmai kompetenciatérképet mutatja be:¹⁶⁴

Egy szakmakompetencia térképe

Személyes és szociális kompetenciák	
Személyes kompetenciák	
Pszichés tulajdonságok	
	– önállóság
	– felelősségtudat
	– megbízhatóság
	– precizitás
	– körütekintés, elővigyázatosság
	– döntésképeség
	– monotóniatűrés
	– általános tanulási képesség
Technikai, technológiai alapképesség	
	– konstrukciós képesség
	– kézügyesség
	– látás
	– térlátás

¹⁶⁴ DR HERCZ Mária, nive.hu/komponensek.../download.php? 2009.

Szociális kompetenciák	
Pszichés tulajdonságok	
– irányíthatóság	
– határozottság	
– irányítási készség	
– szervezőkészség	
– kezdeményezőkészség	
– szabálykövetés	
– módszeres munkavégzés	
Társas készségek	
– kommunikációs rugalmasság	
– közérthetőség	
– interperszonális rugalmasság	
– kapcsolatfenntartó készség	
– kapcsolatteremtő készség	
– együttműködési képesség	
– eredményorientáltság	
– értékelési képesség	
– felelősségtudat	
– intenzív munkavégzés	
– nyitottság	
Viselkedés	
– udvariasság	
– helyzetfelismerés	
Önszabályozás	
Önreflexiós képesség, visszacsatolási készség	
Értékelési, önértékelési képesség	
Környezettudatosság	
	– nyersanyagok és alapanyagok eredetének, termelés környezeti hatásának, szállításának ismerete
	– újrahasznosítás lehetőségei
	– a környezet tisztán tartása
Tervezési, folyamattervezési képesség	
	– gyakorlati feladatértelmezés

Munka- és egészségvédelmi kompetencia
– munkabiztonsághoz kapcsolódó jelképek értelmezése
– munkabiztonsághoz kapcsolódó színjelölések értelmezése
– komplex jelzésrendszerek alkalmazása
– elsősegélynyújtás
Kognitív (intellektuális) kompetenciák
Pszichés alap
Figyelem, koncentráció
Kreativitás
Emlékezőképesség (ismeretmegőrzés)
Információszerzési és -elemzési képesség
Matematikai műveltség
Elemi számolási készség
Mérési és mértékváltási képesség
– mennyiségérzék
– mérőeszközök használatának képessége
– hosszméretek mérése és ellenőrzése
– alak- és helyzetpontosság mérése és ellenőrzése
– szögek mérése és ellenőrzése
Gondolkodási képességek
Analitikus gondolkodás (elemzés)
Kritikai gondolkodás
Lényegfelismerés (lényeglátás)
Algoritmikus gondolkodás
Következtetési képesség (ok-okozat)
Összefüggés-megértés
Általánosítás képessége
Összehasonlítás (azonosságok és különbségek megkülönböztetése)
Valószínűségi gondolkodás
– példák, valóság, tények és feltételezések megkülönböztetése ismeretterjesztő. szöveg alapján
Rendszerező képesség (rendszerben való gondolkodás)
– osztályozás
Absztrakt gondolkodás

Problémamegoldó gondolkodás (hibakezelés)
– problémafelismerés (feladat értelmezése; esettanulmányban, példákban szakmai probléma felismerése)
– problémafeltárás, elemzés
– problémamegoldás, hibaelhárítás
– hibafelismerés és -elhárítás
– hibakeresés (diagnosztizálás)

Kommunikációs kompetenciák
Szóbeli kommunikáció
Hallott szöveg megértése
– köznyelvi szöveg hallás utáni megértése
– szakmai nyelvű hallott szöveg megértése
Beszédkésztség
– köznyelvi beszédkésztség
– szakmai nyelvű beszédkésztség
– szaknyelv alkalmazása
Szókincs
– fogalmak értelmezése, alkalmazása
– tematikus fogalomgyűjtés
– szakszókincs alkalmazásának képessége
Írásbeli kommunikáció
Olvasott szöveg megértése
Szakmai szövegértés
– gyártási utasítások (műveleti, szerelési terv) értelmezése
– gépkönyv, kezelési, szerelési, karbantartási útmutatás használata
– idegen nyelvű géphasználati feliratok értelmezése, megértése
Fogalmazási készség
– szakmai nyelvezetű íráskészség, fogalmazás írásban
Kézírás
Vizuális kommunikáció
Vizuális információ feldolgozása
Képi források (fotó, rajz, plakát) értelmezése

Grafikonok, diagramok, nomogramok, táblázatok, kronológiák, sematikus ábrák értelmezése
(szöveges elemzés, magyarázat, értelmező kérdésekre válasz)
Műszaki rajz olvasása, értelmezése
– gépészeti rajz, alkatrészrajz olvasása, értelmezése
– építési rajz olvasása, értelmezése
– elektromos és vezérlési hálózati rajzok olvasása értelmezése
– technológiai csőhálózati rajzok olvasása, értelmezése
Szimbólumhasználat
– jelképek értelmezése
– komplex jelzésrendszerek
– folyamatábrák olvasása, értelmezése
Térbeli tájékozódás

Vizuális információ alkotása
Rajzi készségek, képességek
Szabadkézi vázlatkészítés
Síkmértani szerkesztések
Műszaki rajz készítése
– gépészeti rajz, alkatrészrajz készítése
– építési rajz készítés
– elektromos és vezérlési hálózati rajzok készítése
Grafikonok, ábrák készítése
– diagram, nomogram kitöltése, készítése
– folyamatábrák készítése
Komplex eszközhasználat
Színlátás és színhasználat képessége
– színek érzékelése, kezelése
– színárnyalatok megkülönböztetése, alapszínekből színárnyalatok létrehozása
Térlátás képessége
Transzformációs képesség
IKT alkalmazás
Internethasználat
Információszerzés
Szövegszerkesztés képessége

– önállóan, esztétikusan tervezni a stílusjegyek figyelembe vételével
– hétköznapi élet dokumentumtípusainak elkészítése
– nyelvi segédesszközök használata a számítógépen (szinonimaszótár, helyesírás)
Prezentációs képesség
Elemi szintű számítógép-használat

Felhasznált irodalom

- BENKŐ Tibor: *Gondolatok az ideális parancsnokról*. Hadtudomány 2008/3–4. 91–103
- CSIRSZKA János: *A személyiség munkatevékenységének pszichológiája*. Akadémia Kiadó, Budapest, 1986.
- HAVASI Éva: *Kompetencián innen és túl*. ZSKF DPR összefoglaló kötet 2009–2011. ZSKF TKK könyvek 2.
- HEGYI Hella: *Kompetencia alapú személyzetkiválasztás a rendészeti szerveknél*. www.pecsor.hu/periodika/2007
- HENCZI Lajos–ZÖLLEI Katalin: *Kompetenciamenedzsment*. Perfekt Kiadó, Budapest, 2007.
- KLEIN Sándor – KLEIN Balázs: *A szervezet lelke*. EDGE 2000 Kiadó, Budapest, 2006.
- MUCHINSKY, P. M.: *Personnel selection methods*. In: International Review of Industrial and Organizational Psychology, 1986.
- M. VAS István: *A munkaerő tudományos alapú kiválasztásának fejlődése a 19. századtól napjainkig*. in: Periodica Oeconomica, 2010. november.
- NAGY József: *A személyiség kompetenciái és operációs rendszere*. <http://www.iskolakultura.hu/ikultura-folyoirat/documents/2010/2010-7-8.pdf>
- SÁPI Lajos Zoltán: *A kompetencia fogalmi értelmezése*. www.repulestudomany.hu, 2010/1.
- SCHAFFHAUSER, Franz: *A nevelés alanyi feltételei*. Telosz Kiadó, Budapest 2000.
- SZABÓ József: *A kompetenciák értelmezése a haderőben*. Hadtudományi szemle, 2012/3–4. Budapest, 363–369.
- SZABÓ Szilvia: *Vezetői kompetencia alapú képzés a rendvédelem (rendőrség, határőrség) állománya körében*. Kard és toll 2006/3. 131–140.
- TAYLOR, Frederick Wilson: *The Principles of Scientific Management*. Harper Brothers, New York, 1911.

A közvetlen megrendelői igények megfogalmazása

Bakos Csaba Attila őrnagy alapfokú képzettségét szülővárosában, Balatonlellén szerezte. 1988. szeptember 1-jén kezdte meg tanulmányait Wathay Ferenc Honvéd Kollégiumban, majd annak sikeres elvégzése után 1992-ben Kossuth Lajos Katonai Főiskolára felvételizett. 1996-ban avatták honvédtisztté. Első szolgálati beosztást Szolnokon a Magyar Honvédség 88. Gyorsreagálású Zászlóaljánál töltötte be mint szakaszparancsnok. A Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Karára a Katonai Vezető Mesterképzés elvégzése után 2014.

január 1-jén került mint főtiszt. Ezt több különböző parancsnoki és törzstiszti beosztás előzte meg a harcászati szinttől a hadászatiig itthon és külföldön – Balkán, Afganisztán, Ciprus – egyaránt. Jelenleg a Hadtudományi Doktori Iskola első éves doktorandusza. Nős, és két fiúgyermek boldog édesapja.

Bevezetés

Nemzetünk biztonsága és a békés fejlődésének fenntarthatósága a jelen változó világban sem nélkülözheti a korszerű, rugalmasan és hatékonyan alkalmazható képességekkel, kiegyensúlyozott struktúrával rendelkező haderőt.

Ennek megfelelően jelen tanulmány célja az, hogy meghatározza Magyarország fegyveres erejének a Magyar Honvédségnek (a továbbiakban: MH) szerepét hazánk biztonságának és a békés fejlődésének fenntarthatósága biztosítása terén, mindezt úgy, hogy pontosítja az előttünk álló évek lehetséges kihívásainak trendjeit és az azoknak megfelelni képes adekvát válaszlépések lehetséges formáit. Fontos befolyásoló tényezőként kell azonban kezelni azt a helyzetet, hogy bár minden, az országunkat érintő biztonsági kockázatnak meg van a hatékony ellenszere, ugyanakkor azok alkalmazhatósága a bonyolult honi és nemzetközi politikai, gazdasági, társadalmi szempontok miatt sok esetben nem lehetséges. Ennek következtében az MH-nak olyan környezetben kell nemzetünk érdekeit támogatni és biztonságát szavatolni, amely a fent említett hatékonysághoz szükséges valamely, nem egyszer alapvető feltétel meglétét is korlátozhatja. Továbbá a globális biztonsági környezet kihívásai ma már több síkon jelennek meg,

és ennek megfelelően a benne szereplők köre folyamatosan szélesedik. A 21. században a biztonság szavatolásának a katonai erő alkalmazása már csak egy szegmense a sok közül, így egyre inkább előtérbe kerülnek a biztonságpolitikai kihívások kezelésére kidolgozott átfogó és összehangolt politikai, gazdasági, társadalmi és szükségesség esetén a katonai lépések. Ez a jelenség a korábbi nagyméretű kötelékekkel megvívott és relatív gyorslefordulási műveletekkel szemben előtérbe helyezi kisebb, sok esetben különlegesen felkészített, vagy felszerelt alkalmi harci kötelékek igénybevételét a hosszabb, elhúzódó jellegű konfliktusok megoldásában, amikor a viszonylag alacsony rendfokozatú vezetők – jóllehet harcászati szinten helyesnek megítélhető – döntése hadművelleti, vagy akár hadászati szintű károkat is okozhatnak.

Ismerve hazánk és a régió teljesítőképességét, valamint figyelembe véve a prognosztizálható jövő biztonsági kockázatait és kihívásait az MH csak akkor tud megfelelni rendeltetésének, ha a rendelkezésre álló anyagi erőforrások mellett a hangsúlyt a minőségi emberi erőforrás kiválasztására, fejlesztésére és alkalmazására helyezi.

1. A Magyar Honvédség helye, szerepe és feladata

Az MH olyan sajátos helyzetben van, melynek következménye, hogy elsősorban honi közszolgálatot ellátó szervezetként tekintünk rá, de személyi állományának jelentős része mégis „multinacionális” olykor „multikulturális” környezetben tevékenykedhet.

Ezt a környezetet nem más biztosítja, mint a nemzetek feletti szervezetek tagsága, amelyek egy modern közép-kelet-európai demokrácia számára egyértelműen lefedtetik a jogi szabályozás kereteit. Ilyen például az Egyesült Nemzetek Szervezete (a továbbiakban: ENSZ), az Észak Atlanti Szövetség Szervezete (a továbbiakban: NATO), az Európai Unió (a továbbiakban: EU), stb.

Ezer éves államiségünk története folyamán, gyakorlatilag már a kezdetektől fogva arra törekedtünk, hogy valamilyen „szövetségi” rendszer tagjai legyünk. Erre legjobb példaként említhető az államalapító Szent István és Koppány harca. Felismerve, hogy az önállóság további fenntartása szinte lehetetlen, mindkettőjük csatlakozott a kereszténység valamely, igaz különböző központú, felekezetéhez. Szent István a római, vagyis a nyugati, amíg Koppány a bizánci, vagyis a keleti kultúrkör szövetségét részesítette előnyben. Kettejük harca tulajdonképpen, előrevetítette a Kárpát-medencében élő népek sorsát, amely éppen a földrajzi elhelyezkedés okán is, konfliktusokban bővelkedőnek bizonyult. Az esetek többségében, a helyi viszályokon túlmutatva, különböző kultúrák összecsapásainak hadszínterévé vált. Ilyen volt többek között a tatárjárás vagy a török idők. Nem kétséges tehát, hogy egy szövetség tagjaként nő a nemzetek védelmi képessége. Természetes egyben az is, hogy egy meghatározott csoporthoz tartozás magával hozza azt a követelményt is, hogy a csoport által elfogadott normáknak, szokásoknak alávetse magát az újonnan csatlakozni szándékozó.

Nincs ez másképp ma sem. A Vasfüggöny szimbolikus átvágásával nemcsak a Hidegháború záródott le, hanem annak a lehetőségét is elhozta, hogy a követő időszak alatt hazánk újra a nyugati kultúrkör részévé váljon, amely következtében az állam hatalmi

ágai a nyugati demokráciák mintájára rendeződtek át, valamint a folyamatos jogharmonizáció és a jogállamiság törekvései következtében további nemzetközi szervezetek tagjává válhatott.

Mit is jelent ez az MH tevékenységét meghatározó alapvető dokumentumok szempontjából?

Valójában azt, hogy egy jól átlátható, szintjeiben markánsan elkülönülő, úgy a nemzetközi – itt elsősorban a NATO-tagállamok és az EU-jogalkotás és -joggyakorlat –, mint a magyar jogrendbe illeszkedő szabályozási tevékenység figyelhető meg. Ennek első szintjén Magyarország Alaptörvénye található amely, a legmagasabb jogforrásként biztosítja a honvédelem ügyének és ezen belül az MH jogalanyiságnak kereteit. Megteremti a honvédelemről szóló törvénykezés össznemzeti jellegét azzal, hogy sarkalatos, vagyis a parlament kétharmadának egyetértését igénylő törvénynek minősíti azt.¹⁶⁵

Második szintje a 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről (a továbbiakban: törvény), amely az Alaptörvényben gyökerező jogfolytonosság törzsét képezi. és mint ilyen, részletesen szabályozza:

- a honvédelem alapjait (a honvédelmi képesség biztosítékait, a honvédelmi kötelezettségek és a honvédelemben közreműködő szervek, és a honvédelem irányítását);
- a honvédséget (szervezetét, állományát, irányítását, vezetését, készenléti és készségi szolgálatait, stb.);
- valamint intézkedik a különleges jogrendi helyzetekre (megelőző védelmi helyzet, rendkívüli állapot, szükségállapot és váratlan támadás idején alkalmazható szabályok).¹⁶⁶

Tüzetesebben megvizsgálva a törvény bevezetőjét, jól látható a törvényalkotó azon törekvése, hogy a honvédelem ügyét rendezni hivatott dokumentum a fent felsoroltaknak megfeleljen.

„Az Országgyűlés Magyarország függetlenségének, területi épségének, nemzetközi szerződésekben rögzített határainak, lakosságának és anyagi javainak védelme érdekében, az állampolgárok honvédelmi tudatának erősítése céljából,

a szomszédos és más országokkal való jogegyenlőség és egymás érdekeinek kölcsönös tiszteletben tartása alapján,

más államok ellen irányuló erőszak alkalmazásától, vagy az ezzel való fenyegetéstől tartózkodva,

az államok közötti viták békés megoldására törekedve, a háborút, mint a viták megoldásának eszközt elutasítva,

a független demokratikus jogállam működése követelményeinek, továbbá

¹⁶⁵ Magyarország Alaptörvénye, Magyar Közlöny, 2011/43, pp. 10656-10682.

¹⁶⁶ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről, Magyar Közlöny, 2011/89, pp. 25637-25667.

az Egyesült Nemzetek Szervezetének Alapokmányában, a szövetségi és más nemzetközi szerződésekben foglaltaknak megfelelően,

az Alaptörvény végrehajtására, az Alaptörvény T) cikk (1) bekezdése, XXXI. cikk (3) bekezdése, 45. cikk (5) bekezdése, valamint 54. cikk (4) bekezdése alapján a következő törvényt alkotja:¹⁶⁷

Egyértelmű utalást találunk arra, hogy a törvény az Alaptörvény végrehajtására hivatott, az abban megfogalmazottak szellemében, és mint olyan, az ENSZ, a NATO és más nemzetközi jogalanyokkal kötött szerződések előírásainak tiszteletben tartásával.

A jogalkotás harmadik szintjén a kormány, a honvédelem és ezen belül elsősorban a honvédség irányításáért felelős miniszter kezébe adott rendeletalkotási jog és köteleesség foglal helyet, és mint ilyen, az MH tevékenységére – a jogszabályi alapokon túl – a mindennapokban egyértelműen meghatározóan iránymutató ágazati stratégiák.

A továbbiakban a különböző ágazati stratégiák közül a Nemzeti Katonai Stratégia (a továbbiakban: Stratégia) közelebbi vizsgálatával kimutathatóvá válik az MH tevékenységének multinacionális jellege. Erre már a stratégia bevezetőjében is találhatunk utalásokat.

„A Nemzeti Katonai Stratégia (a továbbiakban: Stratégia) célja, hogy Magyarország Alaptörvényével, a védelmi szféra tevékenységét meghatározó jogszabályokkal, az Észak-atlanti Szerződés Szervezetének (a továbbiakban: NATO) Stratégiai Koncepciójával, valamint az Európai Biztonsági Stratégiával összhangban, továbbá a Nemzeti Biztonsági Stratégiában lefektetett elvek alapján kijelölje azokat a stratégiai szintű célkitűzéseket, irányokat, eszközöket és forrásokat, amelyek révén a Magyar Honvédség teljesítheti küldetését.”¹⁶⁸

Már itt egyértelművé válik, hogy a stratégia olyan jogszabályi környezetre épít, amely a korábban kifejtett nemzetközi és hazai jogrendbe illeszkedő szabályozási gyakorlatot követi, így teszi lehetővé az MH részére, hogy küldetését teljesíthesse.

Jogosan merül fel a kérdés, hogy mi is az MH küldetése, és hogyan fogja azt megvalósítani?

A kérdés első felére a választ a Stratégia a bevezetőjének második pontjában meg is adja, ami nem más, mint Magyarország védelme és érdekeinek érvényesítése.¹⁶⁹ Ezt a törvény bevezetőjében lefektetettek szellemében elsődlegesen békés úton és több nemzet együttműködése során kívánja megvalósítani.

A kérdés második felére a válasz a Stratégia hetedik pontjában található meg.

„A transzatlanti térség biztonsága oszthatatlan. Magyarország biztonságának és stabilitásának sarokköve a szilárd transzatlanti kapcsolat és az európai integráció. Alapvető érdekünk a tartós és kiegyensúlyozott transzatlanti kapcsolat fenntartása, amelynek előfeltétele az európai védelmi képességek megerősítése.”¹⁷⁰

¹⁶⁷ 2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről,

¹⁶⁸ Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.21.

¹⁶⁹ Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.21.

¹⁷⁰ Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.21.

Ennek szellemében az MH oly módon tud a transzatlanti térség biztonságának növeléséhez hozzájárulni, hogy kiveszi a részét az európai védelmi képességek megerősítéséből. Tehát az MH küldetése nem más, mint országunk védelme és érdekeinek érvényesítése, amit a jogalkotó a vonatkozó szabályok értelmében több nemzettel történő együttműködésben lát garantálhatónak. Ismerte hazánk gazdasági helyzetét és ebből fakadóan az MH anyagi-technikai eszközeinek korszerűségét, könnyen meghatározható az erőforrásoknak az a köre, ami az európai védelmi képességek megerősítéséhez szükséges mértékben hozzájárulni képes. Ez nem más, mint az emberi erőforrás, melyet a stratégia ötvenhetedik pontja fejt ki.

„A Magyar Honvédség működése szempontjából az anyagi erőforrásokon túlmenően kritikus jelentőséggel bír, hogy milyen humán erőforrás áll a rendelkezésére. A sajátos közszolgálatot teljesítő, felkészült, motivált és elkötelezett katona a Magyar Honvédség legnagyobb értéke. Megtartását, megfelelő utánpótlását a tárca humánstratégiájában megfogalmazott célkitűzések megvalósítása, a humán alrendszerek tervszerű működtetése biztosítja.”¹⁷¹

Az emberi erőforrást, vagyis a szolgálatot vállaló állampolgárt, kritikus jelentőségűnek minősíti és az MH legnagyobb értékének tartja. Továbbmenve az ötvennyolcadik pontban ajánlást tesz a sikeres haderőt képző állomány jellemzőire.

„Korunk összetett katonai kihívásaira csak olyan haderő képes sikeres választ adni, amelynek állománya magas színvonalú képzésben és kiképzésben részesült, megfelelő fizikai és pszichikai állóképességgel rendelkezik, képes nemzetközi környezetben történő magas színvonalú munkavégzésre, valamint feladatai végrehajtását illetően motivált és elkötelezett.”¹⁷²

Látható tehát, hogy a stratégia az emberi erőforrást tartja az MH küldetése sikerének zálogaként, és vele szemben egyértelmű követelményként fogalmazza meg, hogy legyen képes nemzetközi környezetben történő magas színvonalú szolgálatteljesítésre.

Összegezve tehát, megállapítható, hogy az MH feladatait és működését meghatározó szabályozók egy jól átlátható, szintjeiben markánsan elkülönülő, úgy a nemzetközi, mint a magyar jogrendbe illeszkedő rendszert alkotnak. Magyarország történelmi hagyományaihoz híven a nyugati kultúrkör szerves részeként, nemzeti érdekei védelmét szövetségi többnemzeti, vagyis „multinacionális” környezetben alapvetően az emberi erőforrás együttműködési képességeire alapozva kívánja garantálni, amit a stratégia tizenegyedik pontjában világosan meg is fogalmaz.

„A honvédelem nemzeti ügy, amelynek két alappillére a nemzeti önerő és a szövetséges együttműködés alkotják. Ahhoz, hogy a Magyar Honvédség eleget tudjon tenni alkotmányos, valamint hazánk NATO-szövetségi és európai unió (a továbbiakban: EU) tagságából fakadó kötelezettségeinek, elengedhetetlen a nemzeti önerő fejlesztése.”¹⁷³

¹⁷¹ Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.25.

¹⁷² Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.25.

¹⁷³ Magyar Nemzeti Katonai Stratégia, Honvédelmi Közlöny, 2013/1, p.22.

Ahhoz, hogy ennek az elvárásnak az MH meg tudjon felelni a személyi állomány felkészültségét folyamatosan a szövetség által elvárt szinten kell tartani. Ennek a tevékenységnek, vagyis az emberierőforrás-fejlesztés sikerének feltétele, hogy az emberi erőforrás gazdaságos kiaknázása tervezésének és szervezésének irányítása olyan személy kezébe kerüljön, aki tisztában van a tevékenységének rövid-, közép-, és hosszú távú hatásaival egyaránt. Ez a személy nem más, mint a szervezet egyes számú vezetője, a parancsnok. Ő az a személy, aki feladatot szab, iránymutatást ad beosztottai számára a különböző stratégiák megvalósításához szükséges programok kidolgozására. Esetleges érdekellentétek esetén dönt a szükséges korrekciókról, végül, de nem utolsó sorban ellenőrzi, hogy a szervezet a kitűzött célok érdekében teljesíti-e a szükséges részfeladatokat a meghatározott határidők betartásával. Mindezeket túl a legfontosabb, hogy megtalálja a saját és közvetlen beosztottai motiválására alkalmas módszert. Hatékony működése érdekében olyan munkakörnyezetet kell kialakítania, amely lehetővé teszi, hogy a saját és a szervezete elé kitűzött célok a lehető leginkább összhangba kerüljenek. Közvetlen környezetébe tartozó munkatársaival törekednie kell a konstruktív csapatmunka légkörének megteremtésére, ami mindenki számára biztosítja az egészséges kihívást, egyaránt teret és időt biztosít arra, hogy felfedezzék erős és gyenge oldalait, mindezek segítségével megtanulják tisztelni mások határait, valamint kiteljesedhessen fejlődés iránti vágyuk. Röviden, egyszerre kell, hogy vezetőjük és mentoruk is legyen.¹⁷⁴ A Stratégiában megfogalmazott küldetésén túl az MH szerepe kettős a nemzet és szélesebb értelemben az EU fenntartható fejlődésének biztosításában. Egyrészt küldetésének hatékony teljesítésével hozzájárul társadalmunkat fenyegető veszélyek elhárításához, másrészt pedig aktívan szerepet vállal a tudásalapú gazdasághoz szükséges emberi tőke fejlesztésében. E kettős tevékenység sikerének záloga pedig a gazdasági folyamatokat ismerő és a rendelkezésére álló emberi erőforrással nyereségesen gazdálkodó parancsnok (tiszt), aki a gondjaira bízott szervezet személyi állományát jobb minőségi mutatókkal hagyja hátra távozása után, mint azt megkapta. Ezáltal értéket, vagyis profitot állít elő.

2. Kihívások

Az előző fejezetben tárgyaltaknak megfelelően kijelenthető hogy hazánk biztonságának és stabilitásának sarokköve a szilárd transzatlanti kapcsolat és az európai integráció, aminek megfelelően Magyarország alapvetően ugyanazokkal a biztonságpolitikai kihívásokkal kerülhet szembe, mint a NATO és az EU. Jean-Paul Paloméros tábornok vezette NATO Allied Command Transformation (a továbbiakban: NATO ACT) felelős annak a dokumentumnak a kidolgozásáért, ami biztosítja a szövetség számára a biztonsági stratégia kidolgozásához szükséges hadászati szintű előrelátást a jövőben prognosztizálható kihívásokkal kapcsolatosan. Fontos jellemzőként értékelve azt, hogy az az időszak, amit

¹⁷⁴ BLANCHARD, Ken – JOHNSON, Spencer: *Az egyperces menedzser*. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 2010. 13–101.

most élünk, egy olyan átmenet a korábbi kétpólusú világ viszonylag stabil és ennek megfelelően kiszámítható trendjeihez képest, amely további bizonytalanságot és a kihívások bonyolultságát elmélyítő lesz. Ezért természetesen a jövő történései nehezen előre jelezhetőek és ennél fogva előre nehezen meghatározhatóak lesznek. A NATO ACT legfrissebb, 2013-ban közzé tett Strategic Foresight Analysis 2013 Report című dokumentuma éppen ezért a biztonsági kihívásokat az alábbi öt nagy csoportba osztja azokat:

- politikai,
- emberi,
- műszaki,
- gazdasági (nyersanyag)
- és a környezetvédelem.¹⁷⁵

Politikai kihívások

Az újonnan feltörekvő hatalmak globális befolyása további növekvő tendenciát mutat, ami a korábbi hatalmi egyensúlyhoz képest instabilitást okozhat. Ennek következtében bizonyos régiókban megnövekedhet a jelentősége a NATO törekvéseit nem támogatóknak. Mivel a szövetség területeitől távoli vidékeken – ahol a nemzeti érdekek nem mindig tükrözik a szövetségit, és a nem-állami szereplők nagyobb szerepet játszhatnak – kialakuló válságok továbbra is jelentős hatással lehetnek a NATO-ra.

Emberi kihívások

A jövőben a legtöbb NATO-tagország az általános elöregedés következtében azt fogja tapasztalni, hogy a csökken a katonai szolgálatra képes lakossága, amíg a fejlődő országokban, a demográfiai változások éppen ellenkezőleg hatnak, és ez potenciális kihíváshoz vezethet. Az urbanizáció növelni fogja annak valószínűségét, hogy a szövetség harci és/vagy békétámogató műveleteit sűrűn lakott városi környezetben kell, hogy végezze. Az alapvető emberi és demokratikus jogokon nyugvó civil igények és elvárások továbbra is megkövetelik majd a NATO-tól, hogy tevékenységét a mindenkori legitim szabályozásnak megfelelően hajtsa végre, az így létrejött átláthatóság fenntartása is új kihívásokat és lehetőségeket teremt a számára. Ugyanakkor az egyének és az állam viszonyát érintő változások a kapcsán létrejövő kormányzati kihívások további társadalmi és politikai zavarokat hozhatnak létre.

Műszaki kihívások

A felgyorsuló technológiai változások meghatározzák, hogyan alakítjuk ki a jövőt. A technológiai innovációnak megvan az lehetősége, hogy globális értelemben jelentős előnyökhöz juttassa az emberiséget, de ugyanakkor hátrányos következményei tovább is mélyíthetik a már meglévő különbségeket. A lehetséges ellenfeleink a jövőben is megpróbálják majd megszerezni az innovatív tudomány és a technológia, valamint a tömegpusztító fegyverek előállításához szükséges információt vagy anyagokat. A szövetségnek

¹⁷⁵ Strategic Foresight Analysis 2013 Report, NATO ACT, Norfolk, USA, 2013. 1.

a fejlődése érdekében továbbra is meg kell őriznie és fenn kell tartania a megszerzett előnyét. A potenciális kibertámadások veszélye a szövetségi (katonai és egyéb egyaránt) hálózati rendszerek ellen növekedni fog. A mindenhol elérhető információ és a média úgy kihívásokat mint lehetőségeket is teremt egyaránt a NATO stratégiai kommunikációja viszonylatában.

Gazdasági (nyersanyag)kihívások

A globalizáció az erőforrásokhoz történő hozzáférés lehetőségének szűkülésével közvetlenül befolyásolja a nemzetközi biztonságot. A globális piacok, a pénzügyi intézmények és a nemzeti gazdaságok még inkább egymástól függenek majd, így növelve egy újabb globális válság dominóhatásának kockázatát. A hagyományosan értelmezett szövetségi régiókn kívül és belül a szűkös nyersanyagok, az élelmiszer-, a víz-, és az energiaforrásokért dúló verseny hatásai globális változásokat idéznek elő. A potenciálisan csökkenő védelmi kiadások és a lassú gazdasági növekedés veszélyezteti a Szövetség katonai képességeinek teljes spektrumának.

Környezetvédelmi kihívások

A környezeti változások hatással lesznek számos globális kérdésre. Az éghajlatváltozás következtében egyes régiókban kedvező, míg más területeken negatív hatások lesznek megfigyelhetők. Egyéb környezeti veszélyek, mint a levegő- és vízzennyezés, illetve az erdőirtás hozzájárulhat a különböző helyszínek bizonytalanságának és instabilitásának a növekedéséhez. A természeti és az ember okozta katasztrófák továbbra is szükségessé teszik majd a humanitárius segítségnyújtási és a katasztrófaelhárítási műveleteket végrehajtását.

Természetes azonban az, hogy azonosított trendeknek egyes hatásai eltérően fognak megjelenni mind a szövetségi, mind pedig az egyes nemzetek szintjén. Azonban a nemzeteknek közösen kell majd meghatározniuk azokat a tendenciákat, amelyek a NATO alapvető feladatainak ellátására lehetnek hatással. Ez megköveteli, hogy a nemzetek folyamatosan azonosítsák és megosszák egymással a jövőről és a jövőbeni kihívások trendjeiről alkotott elképzeléseiket annak érdekében, hogy a közös biztonsági és védelmi kérdésekben a konszenzusos válaszlehetőségek alternatívái aktívan és időben kidolgozásra kerülhessenek.¹⁷⁶

A fent felsorolt a szövetség biztonságát és védelmi képességeit befolyásoló trendek számos esetben egymással közösen összefonódva hatásukat exponenciálisan felnagyítva jelennek meg. Leglényegesebb változójuk azonban az, hogy a szövetség globális szerepvállalása az anyagi, technikai és technológiai fölény biztosította előny következtében alapvetően többnemzeti összetételű és kisebb létszámú összhaderőnemi alkalmi harci kötelékeket telepít a konfliktusok területére, ami magával hozza azt, hogy a korábban megszokott vezetési és döntéshozatali szintekről a felelősség alacsonyabb szintekre helyeződik át. Mindezt tetézi az a jelenség, hogy a háború, amely Clausewitz szerint

¹⁷⁶ Strategic Foresight Analysis 2013 Report, NATO ACT, Norfolk, USA, 2013. 1–2.

leginkább egy kaméleonhoz hasonlítható, a korábban megismert és meglehetősen jól megfigyelt megjelenési formáját a változó és összetett környezet igényeinek megfelelően újraszínezi.

3. Új típusú háború

Annak ellenére, hogy világon több millió férfi és nő áll hazája védelmére, vagy nemzeti érdekeik fegyveres támogatására készen az államok fokozatosan elveszítik a hadviselés monopóliumát. A nem állami szereplők jelentős pusztító erőre tettek szert, amelyet készek ellenfeleik – más nem állami szereplők, a központi hatalom, vagy más államok – ellen alkalmazni. A harc korábbi nyílt és lineáris formájával szemben az utóbbi évek hadszíntereit a felkelő, gerilla harcmodor uralja, amelybe idegen hatalmak avatkozhatnak be pro és kontra, vagyis a felkelőket, vagy éppen a felkelést elfojtani szándékozó erők oldalát támogatva. A nyilvánvaló képességkülönbségek miatt a felkelők a hagyományosnak tekinthető direkt (ellenség katonai erejének megsemmisítése) stratégiai megközelítés helyett az indirekt (kifárasztó, vagyis az ellenség harci moráljának, tevékenységének támogatottságát megsemmisíteni célzó) stratégiai megközelítést alkalmaznak. Amíg a műveleteket hagyományosan megközelítő erők célja a háborúk gyors, lehetőleg a legkisebb veszteséggel járó lezárása, addig a velük szemben álló a hagyományostól eltérő tevékenységet folytatókra éppen az ellenkezője igaz, vagyis a háborús helyzetet a lehető leghosszabb ideig fenn akarják tartani annak az érdekében, hogy ellenfelüket kifárasztják és kivéreztessek. Ezen céljuk megvalósításához műveleteiket egyszerre folytatják a megtámadott társadalom teljes spektrumában. A „legitim” katonai célpontok mellett, sok esetben inkább helyett, előtérbe kerülnek az adott konfliktusövezet területén rekedt a felkelők nézeteit nem osztó, vagy semleges álláspontra helyezkedő gazdasági, politikai, társadalmi és a nemzetközi szereplők is. Az összefüggő műveletek kiterjedése és intenzitása csökken, az így nagy területen szétszórt, kis létszámú alakulatok decentralizált, feladatközpontú vezetése nagyfokú rugalmasságot, mozgékonytágot és manőverezőképességet igényel. A béke és háború közötti mezsgye szinte a felismerhetetlenségig elmosódik. A korábban földrajzilag egyszerűen, jól körülrajzolható harctér megszűnik; nincs front és háttér. A „nem harcoló” és a „katona” jogi formulája közötti különbség elhomályosodik, az ellenség megkülönböztetése a baráti erőktől közel lehetetlenné válik. Egyes felkelői irányzatok kifejezetten tagadják, hogy szükség van a civil és a katona között bármiféle különbséget tenni. A hadviselés korábbi időszakaival ellentétben a szembenálló felek nem egymás pusztító képességének, fegyveres erőinek, infrastruktúrájának megsemmisítését igyekeznek elérni, hanem inkább a döntéshozók és a közvélemény befolyásolásán keresztül közvetve akarnak hatni az ellenségre, valamint szövetségeseire. Ennek érdekében az információs és propagandamunka már nem a harci tevékenységeket egészíti ki, hanem sokkal inkább a fegyveres akciók támogatják, egészíti ki a propaganda és az információs kampányok üzeneteit. Harcászati szinten a hagyományos gerilla harceljárások alkalmazása (rajtaütés, leszállás) veszik át a vezető szerepet, így a harctevékenység, az ellenség pusztítása továbbra is nagyon fontos, de hadművelati

és hadászati szintű siker záloga a konfliktusban érintett társadalom és elsősorban az ellenséget irányító politikai erő befolyásolása. A nyílt fegyveres küzdelem mellett egyre fontosabb szerepet kapnak az olyan eszközök és eljárások, amelyek korábban nem szerepeltek a hadviselés tárházában. Például: a politikai tevékenység befolyásolása a törvényes ellenzék ideológiai és pénzügyi támogatásával, az általános tömeghangulat befolyásolása utcai politizálással, zavargások szítása, polgári engedetlenségi mozgalmak kreálása, (szervezett) bűnözés és a terrorizmus. Mivel sok esetben a felkelők nem rendelkeznek az állami lét ismérveivel (lakosság, terület, gazdasági infrastruktúra), ezért magatartásukat sem korlátozza az állami léttel járó felelősség sem. Ezért a győzelmük kivívása érdekében ismét olyan nemzetközileg elítélt módszerekhez nyúlnak, mint például a foglyok – legyenek azok katonák vagy civilek – kínvallatása, megcsonkítása, nyilvános kivégzése.¹⁷⁷

Az elmúlt negyedszázad politikai, gazdasági és társadalmi változásai csökkentették ugyan a nemzetállamok közötti hagyományos háború lehetőségét, de a tünetet teljesen megszüntetni azonban nem sikerült, ahogy arra a 2008. augusztusi grúziai események is rávilágítanak. Ugyanakkor az elmúlt fél évszázad statisztikája és azon belül az MH műveleti tevékenységének tapasztalatai is azt mutatják, hogy nagyobb a valószínűsége annak, hogy egyenruhás honfitársaink a prognosztizálható jövőben felkelők elleni, vagy éppen felkelőket támogató műveletekben vesznek majd részt. Kihívóink valójában mindkét hadviselési forma alkalmazását választhatják, és azt sem lehet teljes bizonyossággal kizárni, hogy egy a hazánkat, vagy a szövetséget érintő esetleges jövőbeni konfliktusban azokat kombinálva használják fel. Bárhogy legyen is, a két hadviselési forma egymástól eltérő doktrínát, harceljárásokat és éppen ezért eltérő felkészítést és felszerelést igényel. A legfontosabb azonban az, hogy a két irányzat alapvetően különböző gondolkodásmódot követel meg mind a demokratikus jogállam biztosította felügyeletet megvalósító politikai döntéshozóktól, mind a fegyveres erőket vezető parancsnoki állományától.

4. Megoldás

Napjainkban, az információs korszakban, lezajló konfliktusok során tehát a hagyományosan értelmezett erőfölény már nem kizárólagos és ezért elégséges záloga a győzelem kivívásának, éppen ellenkezőleg, a döntéshozók és a közvélemény befolyásolására alkalmas információs fölény megszerzése nélkül esélye radikálisan csökken. A különböző kihívások elhárítására kidolgozandó válaszlépéseknél mindig megfelelő körültekintéssel kell megvizsgálni azt, hogy az adott konfliktus körzetében élő lakosságból milyen reakciót fog az majd kiváltani, mert az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy amennyiben a felkelőkkel szemben végrehajtott műveletek a megfelelő információ hiányában éppen ellenkező hatást váltanak ki, reményeink ellenére növelik a gerillák társadalmi

¹⁷⁷ Kiss Álmós Péter: *Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció*. Hadtudomány, 2009/2. 10–18.

támogatottságát. A felkelők elleni műveletek sikere az alábbi három lépés megfelelő sorrendben történő alkalmazásával érhető el:

- az információfőlény kialakítása;
- a felkelők elszigetelése a lakosságtól, miközben a lakosság fölötti ellenőrzés kialakításra kerül, valamint annak folyamatos fenntartása;
- a felkelők menedékeinek és erőinek felszámolása.

A harcselekményekkel szorosan összefügg a pusztítás is. A hagyományos műveletek során ez rendszerint a mennyiségi, amíg a hagyományostól eltérő konfliktusok esetén egyértelműen a minőségi mutatók által kell, hogy vezérelt legyen. A minőségi erőszak alkalmazása megeremti a lakossági támogatás feltételeit, azzal, hogy csak és kizárólag az egyértelműen azonosított célok elpusztítása valósuljon meg, amivel a felkelők létszámát csökkentve az adott környék biztonsági mutatóit növelheti. Biztonságos környezetben megindulhat a normális életfeltételek kialakítása és a kölcsönös bizalom kiépítése a lakosság és haderő között, amelynek gyümölcseként addig elérhetetlen információforrások is megnyílnak, ezzel is tovább erősítve az információs főlényt. A siker biztosítása érdekében a felkelők elleni műveletekben a hagyományos hadviselés elméletét alapjaiban át kell értékelni. Más célokat kell megfogalmazni, a tervezéshez más modelleket kell használni és a harc megvívása során is más módszereket kell alkalmazni. Ennek megfelelően felértékelődik a hagyományos katonai képességek mellett a különleges katonai képességek (civil-katonai kapcsolatok, pszichológiai hadviselés, különleges hír- és információszerzés, valamint a különleges műveletek) jelentősége.¹⁷⁸

Emberi tényező

A különböző biztonsági kihívások adekvát kezelése és a kritikus helyzetek eszkalálódását megelőzendő a NATO és az EU-tagállamok továbbra is fenntartják maguknak a kezdeményezés jogát, és amennyiben a közös biztonság és védelempolitikai helyzetet a jövőben meg kívánja, akkor a hazai területektől távol is aktív szerepet fog vállalni az esetleges konfliktusok megelőzésében, vagy azok megoldásában. Ez azt is jelenti egyben, hogy a telepített kötelékek már önmagukban is többnemzeti, esetenként multikulturális szervezetek lesznek, de az esetek nagy részében a mindennapokban megszokott kulturális viszonyoktól eltérő műveleti területen kerülhetnek alkalmazásra. A fent meghatározott célok elérése érdekében a különböző régiók különböző demográfiai jellemzői következtében kialakuló politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális értékek és hagyományok megértése és tiszteletben tartása kulcsfontosságúvá válik majd az alakalmi harci kötelékek egységessége kialakítása és megőrzése, valamint az adott műveleti terület lakosságának megértése, befolyásolása és megnyerése érdekében.

¹⁷⁸ DR. PORKOLÁB Imre: *Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban*. Kard és Toll, 2006/1. 24–30.

Vezetői kompetenciák¹⁷⁹

Ahhoz, hogy a megváltozott biztonsági környezet kihívásaival eredményesen tudjon megbirkózni a jövő katonai vezetője az ismeretek, jártasságok és készségek széles skálájának kialakítása és folyamatos fejlesztése szükséges. Az új típusú háborús műveletek továbbá megkövetelik az adott szintű vezetőtől, hogy a korábbi időszakok többnyire egyoldalú hadtudományi alpműveltségét alkotóképes ismeretekkel bővítsék ki megannyi más tudományterület hozzáadott értékeivel, ilyen lehet például – a teljesség igénye nélküli felsorolással – a jog és politikatudomány, a közgazdaságtan, a szociológia, a nyelvészet, vagy az antropológia.

Alapvető ismeretek, jártasságok és készségek

Mivel az új típusú háború tünetei közül teljes biztonsággal továbbra sem zárható ki a magas intenzitású hagyományos elvek mentén összhaderőnemi környezetben, relatív nagy, jellemzően többnemzeti összefegyvernemi kötelékekkel megívott alapvetően gépesített, vagy páncélos hadviselés, azért olyan katonai vezetők képzése szükséges, akik értik az ilyen jellegű műveletek törvényszerűségeit, ismerik azok belső dinamikáját. Ennek megfelelően képesek az adott feladat eredményes végrehajtása érdekében az ellenséget, a terepet, a saját csapatok lehetőségei, a rendelkezésre álló idő függvényében elemezni és értékelni, valamint összegzett következtetéseik tükrében a megfelelő harcjelzéseket kiválasztani. A rájuk bízott kötelékeket mindezekre felkészíteni és folyamatosan – békében is – olyan állapotban tartani, hogy bevetetőségük és túlélési képességeik elérjék az őket harcba küldő politikai és társadalmi csoportok által támasztott követelményeket, valamint az elkerülhetetlen veszteségek elszívása ne haladja meg a fent említett közösség toleranciaküszöbét. A felkészítés általános célja, ezért nem lehet más, mint hogy olyan alapvető katonai-, szakmai-, és vezetői ismeretek birtokában jutassa a képzésben résztvevőket, melynek következtében képesek lesznek a Honvédelmi Minisztérium és/vagy az MH alárendeltségébe szervezet alegységeket vezetni, irányítani, felkészíteni és azok erőforrásait megfelelően hadrafogható állapotban tartani, különös figyelemmel és érzékenységgel az emberi erőforrás szükségleteire.

Kommunikáció

A jövő katonai vezetője a megváltozott biztonsági környezet kihívásai következtében egyre gyakrabban fogja magát a megszokottól eltérő nyelvi és kulturális környezetben találni, ezért sikeres tevékenységhez a magas szintű anyanyelvi írás- és szóbeli kommunikáción túl, szükséges lesz elsősorban a globalizált világban egyre jobban elterjedő angol nyelv használatra is. A verbális kommunikációs képesség fejlesztése mellett legalább akkorra szüksége lesz a nonverbális képességeinek a fejlesztésére is. Tevékenysége során

¹⁷⁹ Az alábbi fejezet a szerző saját gondolatait tükrözi az MH-ban eltöltött 25 év (amiből 4-et különböző hadszíntereken, 4-et pedig az MH Ludovika Zászlóaljnál és a honvédelmi felsőoktatásban szerzett), a 2014. május 21. és 22. között a Mária Terézia Katonai Akadémián tett szakmai látogatás tapasztalatain, valamint Dr. Porkoláb Imre ezredes és Dr. Jobbágy Zoltán alezredes urakkal folytatott konzultációkon alapulnak.

éppoly meggyőző fellépéssel kell majd beosztottait, esetenként saját testi épsége, vagy akár élete kockáztatásával is, harcba vezetni, mint ahogy a művelleti terület lakosságával, vagy az ott tevékenykedő kormányzati és civil szervezetek képviselőivel kapcsolatot felvenni, őket a küldetése sikerében befolyásolni, együttműködésre rábírni. Összegezve olyan személyiségi jegyeket kell megerősíteniük, amelyek segítségével egyaránt képesek önmagukat, a közvetlen és áttételesen a közvetett környezetüket is arra motiválni, hogy a közös célok elérése érdekében a szükséges lépéseket megtegyék.

Döntéshozatali képesség

Minden vezetőnek, de a háborús stressz viszonyai között működő katonai vezetők talán legfontosabb kompetenciája a döntéshozatali képesség. A küldetés sikeres végrehajtása érdekében és a rendelkezésre álló erőforrások gazdaságos alkalmazása, valamint azok megóvása érdekében a mindenkor parancsnoknak pontos képpel kell rendelkeznie a kialakult helyzetről. Ismernie kell az alegységét befogadó szervezet belső viszonyait és annak dinamikáját annak érdekében, hogy a változó helyzetek kínálta lehetőségeket és veszélyeket időben felismerve, a kockázatok mérlegelésével a kitűzött célok elérése érdekében a feladatokat megfelelően megoszthassa. A váratlanul fellépő, bizonytalanságot okozó helyzeteket képes legyen kezelni, alkalmazkodva hozzájuk a hatékonyság megtartásával, és az erőforrások megfelelő átcsoportosításával. Ennek kivételezéséhez az egyénnek szükséges a nehéz problémák megoldásához az információkat, a lehetséges alternatívákat és a következményeket alaposan és módszeresen a dolgok mélyére hatolva értékelni. Mindezek mentén képesnek lennie a feladatok nehézségét és elvégzésükhöz szükséges időt felmérni, meghatározni a célokat, azokhoz az elérési utat és eszközöket hozzárendelni. Ehhez nem egyszer olyan a problémákra kell gyorsan és nyíltan reagálni, amely újszerű, vagy negatív, esetleg a többség akaratával ellentétes lépések megtételét követeli meg. Ennek következtében képesnek kell lennie nyugodtan koncentrálni és higgadtan vezetni és irányítani a rábízott kötelet, még a fokozott terhelés és időnyomás következtében kialakuló frusztráló hatású szituációkban is. Ennek megfelelően beosztottai, parancsnokai és a vele együttműködő szervezetek vezetői bizalommal közeledhetnek hozzá még a nehéz helyzetekben is. Egyszóval lehet rá számítani, mert jól kezeli a stresszt és a váratlan szituációkat. Ez a képesség, amely a válsághelyzetben is helytálló katonai vezetőt jellemzi, nyugtató hatást gyakorol környezetére. Mindez csak akkor lehetséges, ha a szükséges döntéseket időben, akár a teljes körű információk hiányában is, hozza meg. Továbbá ezen tudatos döntéshozatali folyamat szerves részeként képesnek kell lennie a megtett, vagy megtenni elmulasztott lépések következményeiből a szükséges tanulságokat levonni és azokat a későbbi helyzet elemzésénél hasznosítani, annak érdekében, hogy az adott probléma elemzése és a vezető tudása, tapasztalata alapján kialakulhasson a kellő ítélőképesség, amely garantálni fogja a jó döntések meghozatalához szükséges alapokat, hogy azok időtállóan helyesnek bizonyulhassanak.

Szervezési képesség

A NATO és az EU biztonsági és védelmi képességeit befolyásoló trendek összefonódása és nagyfokú komplexitása, valamint a szövetség globális szerepvállalása, az anyagi, tech-

nikai és technológiai fölény biztosította előny következtében az alapvetően többnemzeti összetételű és jellemzően kisebb létszámú összhaderőnemi alkalmi harci kötelékeknek a korábban megszokott vezetési és döntéshozatali szintekhez képest a felelősség alacsonyabb szintekre helyeződik át. Jóllehet a harcászati szinten zajló események sok esetben a háborús műveletek szintjének intenzitását is elérik, de hadművelleti és hadászati értelemben továbbra is alacsonynak tekinthetők. Így az alegységek fiatal, relatív tapasztalatlan vezetői szakterületükön felmerülő problémák, kihívások és feladatok eredményes ellátásához szükséges szervezeti feltételek megteremtése mellett olyan bonyolult szervezési feladatok ellátására is kényszerülnek, amelyeket ha rosszul kiviteleznek, a harcászati szinten túlmutató kedvezőtlen hatásokat generálhatnak. Ezért a feladatok tervezésének és szervezésének fókuszsa elsősorban nem a vezető operatív feladatainak megfelelő menedzselését jelenti – ami természetesen a vezetőktől alapvetően elvárt – hanem sokkal inkább az alegységük céljainak eléréséhez vezető út és erőforrások menedzselését jelenti. A sorkatonai szolgálatot felváltó hivatásos és szerződéses katonai szervezetek belső folyamatai egyébként is kisebb mértékben igénylik a vezető direkt, mikromenedzseri beavatkozását. Így a tervezés és szervezés kompetenciája a jövőben sokkal inkább azt fogja, majd jelenti, hogy a vezető mind a saját, mind beosztottai feladatait, idejét megfelelően priorizálva, hatékony tervezési folyamatot lát el, a realitás talaján maradva, kellő diplomáciai érzékkel motiválja az alparancsnoki állományát és viszonylagos önállósággal ruházza fel őket. Konkrét célok meghatározásával a csoporttagok saját maguk dolgozhatják ki a kapott feladataik megoldásának módját, ezáltal siker és eredményorientálttá téve őket. Az így felszabaduló időt a vezető olyan tevékenységekre fordíthatja majd, amikor meghatározott partnerekkel, kormányzati és társadalmi szereplőkkel olyan pozitív légkörű kapcsolatot lesz képes kiépíteni, ami lehetővé teszi mozgósításukat az alegysége elé kitűzött célok elérése érdekében.

Adaptív képesség

Az új típusú háború sikeres megvívásához elengedhetetlen a gyorsan változó művelleti környezethez való alkalmazkodás képessége. Az urbanizáció hatásainak következtében a mindennapi rutin béketámogató műveletei a sűrűn lakott városi környezetben jelentősebb előrejelzés nélkül válhatnak magas intenzitású harccselekménnyé, amelynek a járulékos költségei lokális humanitárius, vagy környezetvédelmi vészhelyzetet teremtenek. Az ilyen és ehhez hasonló szituációk megfelelő kezeléséhez az adott alegység parancsnokának széles körű ismeretekkel kell rendelkeznie a felkelők elleni műveletek belső dinamikájáról, valamint a konfliktus- és válságkezelő tevékenységekben történő hatékony szerepvállalásról. Ehhez elengedhetetlenül szükséges annak a belső igénynek a kialakítása, amelynek következtében a meglévő ismereteit, a megszerzett tapasztalatainak megfelelően továbbfejleszti, hogy a kellő ismeretek birtokába kerülhessen a további bonyolult és komplex problémák megoldása terén, valamint fenntartsa azon képességét, hogy idővel a következő képzési ciklusra eredményesen pályázhasson.

Összefoglalás, befejezés

A kétpólusú világrend felbomlását követően az új típusú kihívásokra adott elsődleges katonai válaszleépések sok esetben hagyományos jellegűek voltak. A hidegháború során felépített hierarchikus, rendszerint erősen központosított katonai intézményrendszer gyakran képtelennek bizonyult hatékonyan felvenni a harcot a kisméretű, hálózatba szervezett, folyamatos mozgásban lévő és gyakran a civil lakosság soraiban rejtőző ellenséggel szemben. A megfelelő képességek kialakítását tovább nehezítette a biztonság fogalmának bővülő értelmezésén túl a közelmúlt politikai, gazdasági és társadalmi változásai nyomán bekövetkezett haderőcsökkentés és az ezzel együtt járó forráscsökkentés is, miközben a nemzetközi szerepvállalás pedig egyre növekedet, mind mennyiségi, mind minőségi értelemben. Magyarország biztonságának és stabilitásának sarokköve a szilárd transzatlanti kapcsolat és a további európai integráció marad, amely egyértelműen megköveteli majd a jövő katonai vezetőjétől a többnemzeti alkalmi harci kötelek tagjaként jellemzően multikulturális összhaderőnemi műveleti környezetben való tevékenységet, ahol a szembenálló felek képességei a hadviselés történetének eddigi legszélesebb skáláját vonultatják majd fel.

Felhasznált irodalom

Magyarország Alaptörvénye

2011. évi CXIII. törvény a honvédelemről és a Magyar Honvédségről, valamint a különleges jogrendben bevezethető intézkedésekről

Magyar Nemzeti Katonai Stratégia

BLANCHARD, Ken – JOHNSON, Spencer: *Az egyperces menedzser*. Bagolyvár Könyvkiadó, Budapest, 2010.

Strategic Foresight Analysis 2013 Report, NATO ACT, Norfolk, USA, 2013.

KISS Álmos Péter: *Generációk a hadviselésben – a negyedik generáció*. Hadtudomány, 2009/2. 10–18.

DR. PORKOLÁB Imre: *Katonai műveletek aszimmetrikus konfliktusokban*. Kard és Toll, 2006/1. 24–31.

A légierő képesség alapú közelítése, mint a parancsnokképzés egyik alap kognitív kompetenciája

Foglalkozás/beosztás

habilitált egyetemi docens

Főbb tevékenységek
és feladatkörök

Katonai Vezetőképző Intézet, oktatási igazgató-helyettes

- intézeti szintű minőségbiztosítás;
- intézeti szintű oktatási rendszer felügyelete, képzésfejlesztés irányítása;
- légierő hadművelet-elmélet tantárgycsoport fejlesztése, oktatása a bolognai folyamat minden szintjén;
- tudományos kutatás a fenti területeken;
- tehetséggondozás (TDK);

A munkáltató neve
és címe

Nemzeti Közsolgálati Egyetem Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar, Budapest, 1101 Hungária krt. 9–11.

1. A légierő képességeiről általánosságban

A tanulmány a légierő képességeit tekinti át egyfajta *katonai műveletközpontú* szemlélettel. A szerzők elemzik az egyes műveleti formákat és kitérnek a magyar légierő csapatok képességeire is.

Az utóbbi időben a katonai szakirodalom egyik leggyakrabban használt kifejezése a *képesség* szó volt, amely különböző szóösszetételekben szinte uralta a szakmai közbeszédet is. Gondoljunk csak a *képességfejlesztés*, a *képességsomag*, vagy akár a *felajánlott képességek* fogalmakra. A cikkben a szerzők, egyfajta *műveletközpontú* szemlélettel átte-

kintést adnak a légierő haderőnem képességeiről, és érintik a magyar légierő csapatainak is a képesség-összetevőit.

A korszerű fegyverrendszerekkel, haditechnikai eszközökkel végrehajtott katonai műveletek során a légierő jelentős mértékben képes befolyásolni azok kimenetelét. A korszerű légierő műveletei, alkalmazási formái és a rendelkezésére álló erőforrások mennyisége, minősége, az ebből létrehozható képességei között szoros kapcsolat áll fenn, ezek kölcsönösen hatnak egymásra.

Általános megfogalmazás szerint, a légierő csapatainak képessége alatt: azon mennyiségi és minőségi mutatók összességét értjük, amelyek birtokában a légierő katonai szervezeteinek potenciálisan lehetőségük van a meghatározott küldetések és feladatok végrehajtására.

Amikor a légierő katonai képességeiről beszélünk, nem kerülhető meg a légierő által potenciálisan végrehajtható műveletek kérdésköre, hiszen a műveletek célja és jellege alapvetően meghatározza a légierő szükséges képességeit.

A légierő, hagyományos értelemben vett, katonai műveleteit attól függően, hogy melyek az elérendő célok, illetve a művelet az ellenség (szembenálló fél) fegyveres erőinek mely komponense ellen irányul, alapvetően négy csoportba oszthatjuk.

Ezek a következők:

- Stratégiai légi hadműveletek;
- Légi szembenállási hadműveletek;
- Felszíni erők elleni hadműveletek;
- Támogató légi hadműveletek.

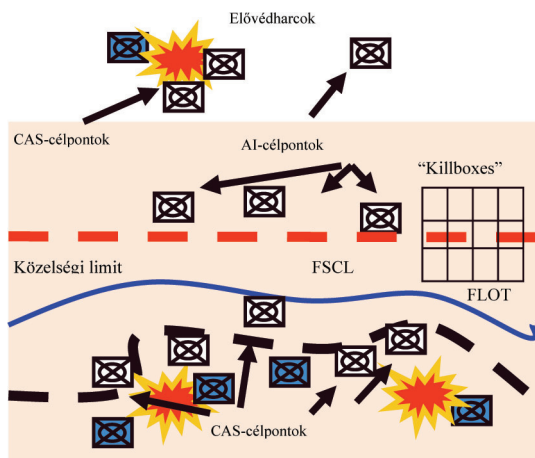
1. A stratégiai légi hadműveletek fő célja, hogy kihasználva a légierő előnyös tulajdonságait (gyorsaság, nagy hatótávolság és csapásmérő képesség, rugalmasság), jelentős hatást gyakoroljon az ellenségre, annak fegyveres erejére és ezzel megakadályozza őt a háború megkezdésében, illetve folytatásában.

2. A légi szembenállási hadművelet célja az ellenség (szembenálló fél) légierőjének pusztítása, tevékenysége hatékonyságának csökkentése, ezzel a saját csapatok számára megfelelő cselekvési szabadság biztosítása, a levegőből történő fenyegetettségének minimalizálása. A légi szembenállási hadműveleteket a légtér feletti ellenőrzés meghatározott fokának elérése és megtartása érdekében hajtják végre, ugyanis ezzel kedvező feltételeket lehet megteremteni a saját csapatok tevékenységéhez.

A légi szembenállási hadműveletek támadó és védelmi légi szembenállásra oszthatók.

- A támadó légi szembenállás magába foglalja az ellenség légierőjének megsemmisítését és semlegesítését, elsősorban az ellenség területe felett. A támadó légi szembenállás tartalmazza a légtér megtisztítását a vadászok által, vadászkiésérést, repülőterek támadását, támadást a hadszíntéri rakéták és kapcsolódó rendszerek ellen, valamint az ellenséges légvédelem elnyomását.
- A védelmi légi szembenállás magába foglalja az ellenség légierőjének megsemmisítését és semlegesítését a saját terület felett és annak közelében. A védelmi légi szembenállás tartalmazza az aktív légvédelmi fegyverrendszerek alkalmazását (vadászrepülő, föld-levegő osztályú rakéták és légvédelmi tüzéség) valamint a passzív védelmi rendszabályok bevezetését.

3. A felszíni erők elleni hadművelet célja az ellenséges szárazföldi és vízfelszíni (víz alatti) erők pusztításával képességük csökkentése, hatékony alkalmazásuk megakadályozása. Az ellenséges felszíni erők elleni műveleteknek két formája lehet: a tengeri légi hadművelet és a levegő-föld hadművelet.

1. ábra: A légi lefogás és a közvetlen légi támogatás tűzkoordinációja a lineáris harcmezőn

Forrás: AFDD 2-1.3.

A felszíni erők elleni hadműveleti alkalmazási formák elmélete az utóbbi évtizedben jelentős változásokon ment át, amelyek fő mozgatórugói a lehetséges háború felfogásában történt változások, valamint az egyre jelentősebb szerepet kapó válságkezelési felada-

toknak való mind jobb megfelelés igénye voltak. A jövő harcmezőjére a „nonlinearitás” lesz a jellemző, amely szerint az egyes harcok a hadművelleti területen már nem lesznek egyértelműen és egyszerűen egyes terepszakaszokhoz köthetőek, pillanatnyi térbeni helyzetük inhomogénné válik. További változást indukált a harcászati vezetést és irányítást támogató információs rendszereknek a fejlődése, valamint az egyre pontosabb és megbízhatóbb információkat nyújtó harctéri felderítő és monitorozó rendszerek alkalmazásában rejlő lehetőségek is.

A legújabb szövetséges elvek szerint a légi lefogás és a közvetlen légi támogatás szétválasztása a légi műveleteknek a saját csapatoktól mérhető távolsága valamint a tervezés és végrehajtás időszakában megkövetelt integráció szintje alapján történik. Meghatározható egy olyan távolság,¹⁸⁰ amelyen belül még garantálható a megbízható tűzirányítás és a saját erők, valamint a végrehajtó repülőeszközök védelme.

A légi lefogás – a módosult, jelenlegi értelmezés szerint – magába integrálja a korábbi harcmező légi lefogás és a légi lefogás műveleti formákat. Olyan felszíni célpontok megsemmisítésére (bénítására) tervezik alkalmazni, amelyek rendszerint kívül esnek a saját erők tüzeszközeinek a hatótávolságán,¹⁸¹ így a végrehajtás során nem igényel olyan szoros integrálást a saját felszíni erők tűzével és manőverével. A légi lefogás a rendeltetését az ellenséges célok pusztításával, tevékenységének zavarásával, késleltetésével, valamint szabad manőverezésének akadályozásával tölti be. A célpontokról való információ minőségének függvényében lehet előre megtervezett, és ún. nem előre megtervezett.

Az előre megtervezett¹⁸² légi lefogás – amire a lehetőségek szerint törekedni kell – feltételezi a célpontokról való közel valósidejű felderítési adatok folyamatos meglétét, valamint a saját erők helyzetéről, tevékenységéről és tűzéről való pontos tájékoztatást.

A nem előre megtervezett¹⁸³ formát alkalmazzák, amikor az ellenséges célpontokról nem rendelkeznek megbízható információval. Ebben az esetben a csapásmérők számára elsősorban nem célpontokat, hanem területet jelölnek ki, ahol a felderített célokat kell megsemmisíteniük. Ezt a formát *fegyveres felderítésnek, útvonal-felderítésnek*¹⁸⁴ hívják. Speciális változatát az ún. *gyilkos doboz*¹⁸⁵ kijelölése jelenti, amely tulajdonképpen egy légtérfelhasználást szabályzó rendszabály, amit akkor alkalmaznak, ha garantáltan létezik olyan terület a harcmezőn, ahol saját erők nem tartózkodhatnak, így az ott megjelenő erők csak ellenséges csapatok lehetnek.

A légi lefogás sikerét csak az alábbi feltételek megléte esetén tartják valószínűnek:

- légi fölény;
- fontos és légi támadó eszközökkel pusztítható célok jelenléte a harcmezőn;
- folyamatos nyomásgyakorlás a földről és a levegőből egyaránt;
- az ellenség logisztikai rendszerének gyengítése;

¹⁸⁰ Close proximity

¹⁸¹ Nagyobb a távolságuk, mint az előbb említett “close proximity”.

¹⁸² Preplanned air interdiction

¹⁸³ Nonpreplanned air interdiction

¹⁸⁴ Armed reconnaissance, Road reconnaissance

¹⁸⁵ Killbox

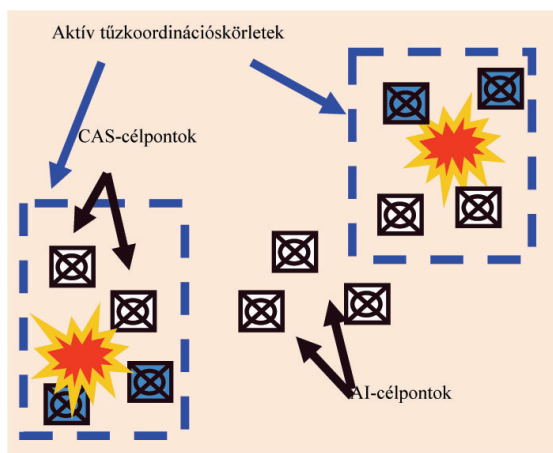
- az erő kifejtés összpontosítása;
- hatékony légtérmenedzsment.

A közvetlen légi támogatás a saját csapatok közvetlen közelében, a tűzeszközök hatótávolságán belül biztosítja a felszíni erők számára a megfelelő tűzerőt a támadó és védelmi műveletekben egyaránt. A végrehajtása során számos követelménynek kell megfelelnie: a saját csapatok harcának hatékony támogatása az ellenséges erők pusztításával, bénításával, vagy akadályozásával, a saját felszíni erők biztonságának a szavatolása a műveleteket végrehajtó légi támadó eszközök tüzetől, és a saját légi támadó eszközök védelme a saját csapatok légvédelmi tüzetől.

A fenti követelményekből adódóan jól érzékelhető, hogy mennyire szoros integráció és koordináció szükséges a légi és a felszíni műveletek tervező, irányító és végrehajtó tevékenysége során. Különösen nagy szükség van rá akkor, ha a tűzerő összpontosítására van szükség és a válaszadási (reakció)idő rövid. A légvédelem, vagy a lövészegyverek tüze olyan veszélyeket jelent a kijelölt repülőterek számára, hogy a feladatot csak speciális, ilyen harci körülményekre tervezett eszközökkel célszerű tervezni.

A szárazföldi erők hadművelleti sikeréhez elengedhetetlen a közvetlen légi támogatásnak az integrálása a felszíni erők tüzevel, az ellenséges légvédelem elnyomásával. Az egyik legfontosabb azt biztosítani, hogy a légi támogatás a megfelelő helyen akkor valósuljon meg, amikor arra reális igény mutatkozik.

Az előbbi követelményt egy rendkívül rugalmas, a mindenkor felszíni harci helyzethez igazodó igénylési rendszerrel valósítják meg. A felszíni műveletekért felelős parancsnok előre meghatározza a közvetlen légi támogatással megsemmisítendő célok listáját, amelyet a flexibilis vezetési-irányítási struktúra igénylési rendjének működtetésével a mindenkor elvárásokhoz igazítanak.

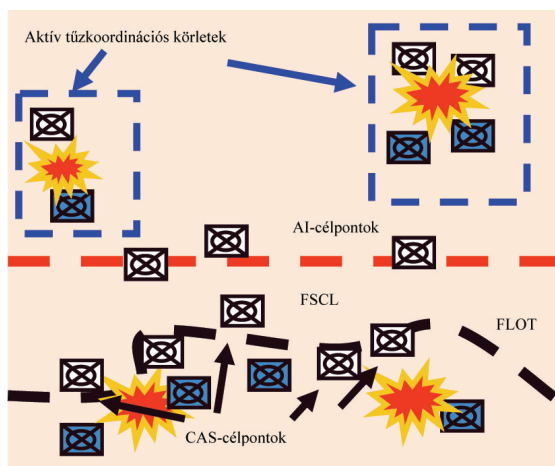
2. ábra: Tűzkoordináció a nem lineáris harcmezőn (forrás: AFDD 2-1.3.)

Az igénylési rendszer szempontjából a következő közvetlen légi támogatás-típusokat különböztetik meg: előre megtervezettet,¹⁸⁶ amely lehet: menetrend szerinti¹⁸⁷ és hívásra¹⁸⁸ végrehajtott művelet, valamint azonnali légi támogatás.¹⁸⁹

A közvetlen légi támogatás csak akkor lehet igazán hatékony, ha a harcmegzőn az ellenség döntő, érzékeny pontjait támadja, amelyet a dinamikusan változó harctevékenység során nehéz meghatározni. A döntő pontok ismeretében a függvényében a közvetlen légi támogatást irányító parancsnokok számára az ún. húzott¹⁹⁰ vagy a tolt¹⁹¹ közvetlen légi támogatási harcászati fogások állnak a rendelkezésükre. Az említett harcászati fogások alkalmazásának alapvető feltétele egy jól működő felderítési és harcmegzőt megfigyelő ellenőrzőrendszer megléte, amelynek segítségével a repülőbevetések a megfelelő célpontok ellen irányíthatóak.

A *toltt* közvetlen légi támogatás alkalmazásával a csapásokat a vezetési-irányítási rendszer mintegy tartalékolja, és ha sikerül meghatározni a harcmegző döntő pontjait, akkor a szárazföldi parancsnokok igénylése nélkül is rátolja a közvetlen légi támogatást a harcmegzőre.

A *húzott* közvetlen légi támogatás módszerénél a döntő pontokat először a harcmegzőn települt bevetést irányító szervek határozzák meg és ráhúzzák a tartalékoltt támogatást a harcmegzőre.

3. ábra: A felszíni erők elleni műveletek kombinált tűzkoordinálása

Forrás: AFDD 2-1.3.

¹⁸⁶ Preplanned CAS

¹⁸⁷ Scheduled CAS

¹⁸⁸ On-call CAS

¹⁸⁹ Immediate CAS

¹⁹⁰ Pull CAS

¹⁹¹ Push CAS

A közvetlen légi támogatás sikeres alkalmazását – a doktrinális felfogás szerint – a következő feltételek meglétéhez kötik: légi fölény megléte, az ellenséges légvédelem megfelelő szintű elnyomása, hatékony célmegjelölő-rendszer alkalmazása, kedvező időjárás, rugalmas vezetési rendszer működtetése, a hajózállomány és a végső repülésirányítók jó kiképzettsége, interoperábilis, megbízható híradás a felszíni erőkkel, valamint az igénylési rendszer összehangolt tevékenysége a vezetés-irányítás minden szintjén.

4. A támogató légi hadműveletek alatt azokat a hadműveleteket értjük, melyeket a légi hadműveletek sikere érdekében, a feladatok teljesítésének elősegítésére hajtanak végre. Ugyanakkor szükséges azt is hangsúlyozni, hogy a katonai műveletek összhaderőnemi jellegéből adódóan ezek a műveletek hozzájárulhatnak más haderőnemhez (fegyvernemhez) tartozó katonai szervezetek sikeres feladat végrehajtásához is.

A támogató légi hadműveletek fajtái a következők:

- Megfigyelés, felderítés;
- Elektronikai hadviselés;
- Légi szállítás;
- Légi utántöltés;
- Különleges légi hadműveletek;
- Korai előrejelzés, és riasztás;
- (Harci) kutatás-mentés.

Az előzőekben felsorolt műveletek végrehajtásához a légierőnek meghatározott, az alábbiakban felsorolt képességekkel kell rendelkezni, amely képességek realizálásával biztosítható a megszabott (harc)feladatok, műveletek sikeres végrehajtása:

- Felderítési képesség;
- Légtér ellenőrzés képessége (légvédelmi képesség);
- Csapásmérő képesség;
- Szállítási képesség;
- Elektronikai (információs) hadviselési képesség;
- Légi utántöltési képesség;
- Kutatási, mentési képesség;
- Vezetési, irányítási képesség.

A felderítési képesség birtokában a légierő biztosítja, hogy a parancsnoki döntések megalapozottságához, a műveletek előkészítéséhez, vezetéséhez, végrehajtásához szükséges információ megfelelő időben, mennyiségben és minőségben a rendelkezésre álljon. Az ellenség (szemben álló fél) erőforrásaira, tevékenységére, a hadművelleti területre, valamint az alkalmazás körülményeire vonatkozó információkat légi és földi telepítésű, valamint űrbázisú szenzorok (radarok, infravörös érzékelők, videokamerák, fényképezőgépek, stb.) segítségével gyűjtik össze. Lényeges eleme ennek a képességnek, hogy a felderítési információt késedelem nélkül, valós időben meg tudja jeleníteni a felhasználók számára.

A légtér ellenőrzésének képessége (légvédelmi képesség) azt fejezi ki, hogy a rendelkezésre álló erőforrások alkalmazásával a légierő milyen mértékben tudja befolyásolni a légtérben folyó tevékenységeket. Ezt a légtér feletti ellenőrzés különböző mértékével

lehet jellemezni. Ezek a következők: légi uralom, légi fölény, kedvező légi helyzet. A légtér feletti ellenőrzés legmagasabb foka, a légi uralom biztosítja a saját csapatok cselekvési szabadságát, tevékenységük, műveleteiknek sikerét. A légtér ellenőrzésének képessége szoros összefüggésben áll a felderítési képességgel, illetve azon eszközrendszerek és eljárások meglétével, amelyek a kívánt hatást ki tudják fejteni.

A csapásmérő képesség a légierő esetében azt jelenti, hogy a katonai műveletek során megfelelő pusztító erőt tud megjeleníteni. A légierő az ellenség (szemben álló fél) légierőjének és felszíni erőinek erőforrásaira, csapataira, objektumaira mért csapásokkal megsemmisíti, gyengíti azokat, alkalmazásukat korlátozza, illetve hatásukat csökkenti, megszünteti. A légierő jellemző tulajdonságai, a gyorsaság, hatótávolság és rugalmasság, valamint az erő kifejtésének koncentrációja lehetővé teszi, hogy meglepetést okozzon, egyszerre több célpontot támadjon és a katonai művelet sikere szempontjából legfontosabb célpontokat támadja. A korszerű repülőgépek (helikopterek) a pusztítandó objektum jellegének, a pusztítás mértékének legjobban megfelelő mennyiségű és hatékonyságú fedélzeti fegyvereket, fegyverrendszereket alkalmaznak. Fontos szempont a légi csapások végrehajtása során a járulékos károkozás elkerülése, mértékének csökkentése. Ez a csapás objektumának pontos felderítésével, és nagy pontosságú, precíziós fegyverek alkalmazásával érhető el.

A szállítási képesség lehetővé teszi, hogy a korszerű eszközökkel folytatott fegyveres küzdelemben a csapatok, a felszerelés gyors eljuttatását nagy távolságokra, ami a mobilitás, a gyors bevetethetőség fontos feltétele. Egy katonai művelet – legyen szó békátámogató, válságreakgáló, vagy védelmi műveletről – sikere vagy sikertelensége nagyban függ attól, hogy az alkalmazásra kerülő erők milyen hamar képesek elfoglalni megindulási körleteiket. A műveletben részt vevő katonai erő hadműveleti szerepe, feladatköre, rugalmassága, képessége jelentősen megnőhet, kiszélesedhet, ha meghatározó elemei alkalmasak légi szállításra, bevetethetőségre. Ezért a légi szállítási képesség nem csak egy eleme a légierő képességeinek, hanem meghatározó szerepet játszik az összhaderőnemi, többnemzeti műveletek biztosításában.

Az elektronikai (információs) hadviselési képesség biztosítja a saját elektronikai rendszerek megbízható működését, illetve a szembenálló fél hasonló rendszerei befolyásolásának, működése akadályozása lehetőségét. Ez a képesség lehetővé teszi a saját elektronikai rendszereink, technikai eszközeink elektronikai védelmét, az ellenség elektronikai rendszereinek felderítését, támadását, mindezekkel biztosítva az élőerő és a harci technika megóvását és a katonai művelet támogatását. Az információs hadviselés egyik fontos kérdése az információs fölény megteremtése. Ehhez elengedhetetlen, hogy a saját csapatok helyzetére vonatkozó információ, valamint az ellenségről (szemben álló félről), a tevékenység körülményeiről szóló felderítési információ a szenzoroktól a lehető legkorábbi időn belül eljusson a döntéshozóhoz (parancsnokhoz), aki gyorsabb, pontosabb döntéseket hozhat. Az információs fölény lehetővé teszi az információs rendszerek korlátozás nélküli használatát és ennek eredményeként a hadműveleti fölény elérését; ugyanakkor mindezen képességektől megfosztja az ellenséget (szemben álló felet).

A légi utántöltési képesség a repülő alkalmazásának időbeli, térbeli lehetőségét bővíti. Általánosságként megállapítható, hogy a repülő erők tevékenysége jelentős mérték-

ben függ a meglévő repülőterektől. A le- és felszállópályán kívül még korszerű kiszolgáló eszközökre is szükség van, többek között üzemanyag-töltő berendezésekre. A repülőgépek csak korlátozott mennyiségű üzemanyagot képesek a fedélzetükön magukkal vinni, ez bizonyos esetekben az alkalmazhatóságukat is befolyásolja. A légi utántöltés, vagyis repülés közben üzemanyag átadása egyik repülőgépről a másikra, csökkentheti a repülőgépek előbb említett hátrányos tulajdonságából adódó korlátokat. Egyben segítheti a légi hadműveleteket azzal, hogy megnöveli repülőgépek repülési távolságát, a szállítható hasznos terhet és rugalmasságát.

A kutatási, mentési képesség (harci kutatás-mentés) a szárazföldön, vagy a tengeren végveszélybe került egyének, bajba jutott gépszemélyzetek, repülőgépek felkutatását, azoknak való segítségnyújtást tesz lehetővé. A légi kutatás és mentés műveletei békében, válság- és konfliktushelyzetben egyaránt végrehajthatók. A légierő különösen alkalmas a kutatás és a mentés feladatainak végrehajtására, amely speciálisan felszerelt légi járművek és különleges kiképzésben részesült személyi állomány alkalmazását teszi szükségessé. Harci körülmények között a kutató-mentő műveletek végrehajtása a fegyveres erőktől komplex, rendszerint összhaderőnemi erőfeszítéseket igényel, melyek elsősorban a kényszerleszállást végrehajtott, vagy lelőtt repülőgép-személyzetek és a hajótöröttek felkutatását, illetve mentését célozzák. A harci kutatási-mentési műveleteket várhatóan bonyolult, magas kockázatú, veszélyes körülmények között – többnyire az ellenséges erők tevékenysége közepette – hajtják végre, ezért különösen fontos a megbízható, pontos hírszerzés, a körültekintő tervezés és koordináció, valamint a megbízható kommunikáció. A sikeres harci kutatási-mentési művelet – az élőerő megmentésén túl – fokozza a személyi állomány biztonságérzetét, növeli a csapatok morálját, és megakadályozza a fogságba esett személyzet hírszerzési és propaganda célokra történő felhasználását.

A vezetési, irányítási képesség lehetővé teszi a légierő szervezetei, erőforrásai alkalmazásának befolyásolását az elérendő célkitűzések teljesítése érdekében. A katonai műveletek eredményessége, hatékonysága szempontjából kiemelt jelentősége van az erőfeszítések megfelelő időben és helyen történő összpontosításának; különösen igaz ez a légierő tevékenysége esetében, amelyet a gyors lefolyás és a nagy térbeli kiterjedés jellemez. A légierő esetében a vezetési, valamint az irányítási funkció szerves egységet alkot, ezért már vezetési és irányítási tevékenységről és rendszerekről beszélünk.

Egy korszerű légierő ezekkel a képességekkel kell, hogy rendelkezzen, ezek tehetik alkalmassá a légierőt a megszabott küldetések teljesítésére, ezek birtokában játszhat meghatározó szerepet a légierő a hagyományos katonai műveletekben, illetve a békeműveletekben, a válságreakáló, és konfliktuskezelő műveletekben egyaránt.

Természetesen egy olyan méretű és gazdasági lehetőségekkel bíró ország, mint Magyarország légierije nem rendelkezik minden felsorolt képességgel, illetve nem minden képessége azonos mértékű. A szövetséges műveletekben azonban célszerű olyan légierő komponenszt létrehozni, amely az adott helyzetben rendelkezik valamennyi szükséges képességgel, amelyek a részt vevő tagállamok részképességeikből tevődnek össze.

2. A Magyar Honvédség légierő csapatainak képesség-összetevői

A biztonsági környezet megváltozása miatt a Magyar Honvédséget folyamatosan alkalmassá kell tenni a nemzeti és a szövetségi feladatok ellátására, nemzetközi környezetben történő alkalmazásra.

Ahhoz, hogy a Magyar Honvédség, benne a légierő komponens is, hatékonyan részt tudjon venni a Magyar Köztársaság fegyveres védelmében, valamint a NATO-műveletekben, az alábbi képességekkel kell rendelkeznie:

- A stratégiai környezet változásaihoz való alkalmazkodás képessége;
- A gyorsan változó harcászati, hadműveleti helyzetre való reagálás képessége;
- A kijelölt erők magas fokú készenléte;
- Többnemzeti, összhaderőnemi környezetben való tevékenység, interoperabilitás;
- Harc hatékony megvívása, erők védelme és megóvása;
- Hálózat-központú környezetben való alkalmazás képessége;
- Hatékony felderítés, információszerzés és csere;
- Telepíthetőség, mobilitás;
- Hosszú távú fenntarthatóság, többnemzeti logisztikai támogatás;
- Képesség a lakossággal és civil szervezetekkel, való együttműködésre.

A légierő képesség-összetevőit, mint megjelenő követelményeket, a cél- és működésiterület-szemponthú megközelítés szerint alapvetően két nagy csoportra oszthatjuk:

Nemzeti feladatokkal összefüggő képességek-követelmények:

- Légi felderítési képesség;
- Harcászati légi vezetés, irányítás;
- Légvédelmi képesség (repülő, légvédelmi rakéta, légi vezetés, irányítás);
- Harci támogató képesség;
- Légi szállítási képesség;
- Légi utántöltési képesség (légi utántöltési szolgáltatás fogadása);
- Kutatás-mentés;
- Elektronikai hadviselési képesség.

Szövetségi küldetésekkel összefüggő képességek-követelmények:

- Felderítés, hírszerzés;
- Vezetési, irányítási képességek;
- Integrált, kiterjesztett légvédelem;
- Légi támadás;
- Légi támogatás;
- Légi szállítás;
- Légi utántöltés;
- Kutatás-mentés;
- Aktív, passzív védelem;
- Szilárd együttműködés;

- Információs hadviselés;
- Hálózatközpontú hadviselés;
- Mobilitás;
- Hadműveleti hatékonyság.

A Magyar Honvédség légierő csapatai, jelenleg, az alábbi képességekkel rendelkeznek:

- Felderítési, légtér-ellenőrzési képesség;
- Csapásmérő képesség;
- Szállítási képesség;
- Kutatás-mentés (harci kutatás-mentés);
- Vezetési, irányítás képessége.

Bizonyos képességeket a Magyar Honvédség légierő csapatai csak a szövetségi erőforrások felhasználásával tudnak megvalósítani, illetve az egyes képességek kialakítása, fejlesztése nem azonos mértékű és ez nem egy időben történik. Lesznek olyan képességek, amelyeket a légierő rövid időn belül és magas színvonalon alakít ki, és lesznek olyanok, amelyeket hosszabb idő alatt hoz csak létre.

A fejlesztése során arra kell törekedni, hogy a haderőnem csapatai részt tudjanak venni a magas intenzitású, korszerű fegyverekkel (fegyverrendszerekkel) és vezetéstechnikai (döntéshozatali eszközökkel) végrehajtott műveletekben; teljesítsék az expedíciós haderővel szemben támasztott követelményeket.

A Magyar Honvédség légierő csapatai képességfejlesztésének főbb területei az alábbiak lehetnek:

- A szervezet kialakítása, korszerűsítése (struktúra, méret, irányítás);
- Működési feltételek biztosítása (humán erőforrás, anyagi-technikai erőforrás, ellátás, logisztika, kiképzés, felkészítés);
- Műveleti képességek (hadműveleti képesség, hadműveleti vezetés, információs rendszer, légi vezetés, irányítás) fejlesztése.

A meglévő képességek fejlesztése, új képességek kialakítása az előbb említett nemzeti és szövetségi követelményekkel összhangban, a rendelkezésre álló erőforrások és a hazai védelmi szektor lehetőségeinek figyelembevételével, valamint a nemzetközi együttműködés kihasználásával történhet.

Felhasznált irodalom

1. *A légierő-hadművelet elmélete*. Egyetemi tankönyv. ZMNE, Bp. 2000.
2. A Magyar Köztársaság Katonai Stratégiája
3. Air Force Basic Doctrine (USAF: Air Force Doctrine Document 1.)
4. AP-3000 A brit királyi légierő doktrínája
5. ATP-33(C) NATO Légi- és űrműveletek egyesített doktrínája

6. KRAJNC Zoltán – BERKOVICS Gábor: *A szárazföldi csapatok légi támogatása*. Új Honvédségi Szemle 2001/6. 50–59.
7. LÜKŐ Dénes: *A katonai képesség fogalma, összetevői, a légierő katonai képességek tervezése a védelem tervezés rendszerében*. Előadás, Légierő Konferencia, Budapest, ZMNE, 2005.
8. Magyar értelmező kéziszótár
9. TÖMBÖL László: *A légierő helyzete és fejlesztésének fő irányai*. http://www.szrfk.hu/rtk/kulonszamok/2008_cikkek/Tombol_Laszlo.pdf.

A légierő eszmerendszerként való értelmezése

Bevezetés

1. kép: Giulio Douhet

Sir Winston Churchill megfogalmazása szerint: „A légierő a katonai erő valamennyi formája közül a legbonyolultabb ahhoz, hogy méretezzük, nem hogy még pontos meghatározásokkal kifejezzük.”¹⁹² E sommás megfogalmazás ellenére a katonai repülés kezdetétől napjainkig, komoly elméleti vita folyik a légi hadviselésről, a légtér katonai felhasználását megvalósító katonai szervezetek alkalmazásának elvi kérdéseiről. Dolgozatomban azokat a legfontosabb légi hadviselési nézeteket foglaltam össze, amelyek ma is hatást gyakorolnak a NATO légi stratégiájára. Az elméleteket három fő szempont szerint csoportosítottam: a LÉGIERŐ-KONCEPCIÓKAT, A LÉGIERŐ-ELMÉLETEKET, valamint magát a LÉGIERŐT MINT A LÉGI HADVISELÉST VÉGREHAJTÓ SZERVEZETET vizsgáló nézetekre.

1. Légierő-koncepciók

A SZÖVETSÉG JELENKORI LÉGIERŐ-KONCEPCIÓJA,¹⁹³ a légierőről vallott uralkodó nézetek, felfogások hosszú történelmi fejlődés eredményeként alakultak ki. *A légierő-koncepció a légi hadviselés végrehajtása érdekében létrehozott (vagy létrehozandó) erő- és eszközrendszer működtetésének fő kérdéseit, alapvető működési módjait, a haderő többi komponensével való viszonyrendszerében vizsgálja.*

A koncepcióalkotásban az első jelentős eredmény az olasz GIULIO DOUHET¹⁹⁴ tábornok nevéhez köthető, aki *A légi uralom* című könyvében megalkotta a korlátlan légi háború teóriáját, egy önálló légi hadsereg (légierő) vízióját, amelynek fő feladata a légi uralom kivívása és az ellenség hadi potenciáljának a légtérből való teljes megsemmisítése lett volna.

¹⁹² AP-3000, A Királyi Légierő Doktrínája, 25.

¹⁹³ concept of air power

¹⁹⁴ DOUHET, Giulio (1869–1930) olasz tábornok, kezdetben tüzértiszt, később léghajós osztagparancsnok majd a légierő parancsnoka. Elveit a *Légi uralom* (1921), a *Légi háború* (1927) és *Az 19... évi háború* (1929) c. műveiben írta le.

A kurrens felfogásra még mindig nagy hatást gyakorló Douhet elmélete szerint: *légi-erődszerű* bombázó repülőgépek tömeges alkalmazásának az eredményeként a szárazföldi és haditengerészeti erők biztosító, kiszolgáló tevékenysége mellett a háborús győzelem *csak a levegőtől* vívható ki. Az elmélet helyessége természetesen erősen vitatható, azonban Douhetnek, és az első világháború végére a katonai repülés hatalmas léptékű fejlődésének köszönhetően elkezdődött egy máig tartó elméleti és gyakorlati kutatási tevékenység, amely a légierővel és a légierőnek a hadviselésben betöltendő szerepével foglalkozik.

Az első világháború tapasztalataira építve a katonai repülőket a felszíni erők alárendeltségébe szervezve alakították ki az EGYÜTTMŰKÖDŐ LÉGIERŐ KONCEPCIÓJÁT és gyakorlatát. Az elképzelés alapja a gépesített (páncélos) tömeghadsereg támadó hadászata volt, mely szerint a szárazföldi erők alárendeltségében tevékenykedő repülőcsapatok fő feladata a támadó, mozgásban lévő gépesített csapatok közvetlen légi támogatása volt. Ennek a koncepciónak a *vegytiszta* megvalósulása figyelhető meg a második világháborúban a Luftwaffe és a Vörös Hadsereg légierojének a tevékenységében is. Az Egyesült Államok sem rendelkezett önálló haderőnemként funkcionáló légierővel, azonban a szárazföldi csapatokhoz tartozó U.S. Army Air Force a háború során nagyszámú olyan, hadművelleti és hadászati méretű illetve jelentőségű feladatot látott el, amelyek lényegesen túlmutattak a szárazföldi csapatok közvetlen támogatásának feladatain.

Az ÖNÁLLÓ LÉGIERŐ elmélete szerint a légierőnek önálló haderőnemként kell funkcionálnia és fő feladata a légi fölény (légi uralom) kivívása (megtartása), valamint, Douhet-elveinek megfelelően, stratégiai légitámadások végrehajtása az ellenség hadipotenciálja, de legfőképpen a lakossága ellen. Az első önálló légierővel Nagy-Britannia rendelkezett, majd a második világháború után egyre több nemzet tette magáévá ezt a légierő-szervezési koncepciót.

LORD TEDDER¹⁹⁵ 1942-ben, a britek El Alamein-i győzelme után, alkotta meg a légi hadviselésre, a légi erőre vonatkozó, tíz pontban megfogalmazott elveit, amely szintén az önálló légierő koncepciójára épült. Ezen elvek képezték az alapját az 1943-as casablancai konferenciának, ahol megalapozták a szövetségesek további légi doktrínáját.

¹⁹⁵ A brit légierő marsallja. Az első világháború alatt Franciaországban szolgált. 1941–1943-ban a közel-keleti brit légierő parancsnoka. 1943–1944-ben a Földközi-tenger térségében szintén ezt a tisztséget látta el, ő hangolta össze a szicíliai és az olaszországi partraszállás során a szárazföldi és a légi hadműveleteket. 1944-ben a normandiai invázió idején Eisenhower helyettese, az ellenség utánpótlási útvonalak megsemmisítéséért felelt. Később a szövetséges légierő hadműveleteinek koordinátora, a stratégiai hadmozdulatok irányítója. 1945. május 8-án a német kapitulációk okmány egyik aláírója. A háború után főnemesi címet kapott, és légi főmarsallnak nevezték ki.

Tedder légi marsall nézetei szerint:¹⁹⁶

1. A légierőnek függetlennek kell lennie a szárazföldi és a haditengerészeti erőktől.
2. A légierő és a szárazföldi parancsnokságoknak egymás *szomszédságában* kívánatos települniük, amellyel jelentősen könnyebbé válik a koordináció és a híradás.
3. A minden *éjjel* tartandó összhaderőnemi törzsértekezleten lehet kiküszöbölni a haderőnemek közötti káros interferenciákat, megalapozni a másnapi döntéseket, és integrálni a közvetlen légi támogatás és a légi lefogás műveleteit a szárazföldi parancsnok átfogó műveleti koncepciójába.
4. A radar nagyon fontos eszköz a légierő és a szárazföldi csapatok számára egyaránt, mert hatékony alkalmazásával kizárható az ellenség váratlan légi támadása.
5. A harcászati repülőgép a légierő alapvető fegyverrendszere, amelyet a következő légi küldetésekben alkalmazhatnak:
 - Légtér megtisztítása az ellenségtől.
 - Könnyű és közepes bombázó bevetések.
 - Az ellenséges légi hadviselési eszközeinek elfogása.
 - Közvetlen légi támogatás a szárazföldi erők támogatására.
6. Permanens híradást szükséges biztosítani a légierő-főparancsnokság és a végrehajtó egységek parancsnokai között.
7. A légierő egyes elemeit célszerű a frontvonal közelében elől települt légi irányítópontról vezetni.
8. A légierő parancsnoki láncának egyszerűnek kell lennie, amelyben a légierő főparancsnokának jelentők számát korlátozni szükséges. (Az észak-afrikai hadjáratban Lord Teddernek csak hat személy jelentett közvetlenül, így nem kellett foglalkoznia viszonylag *lényegtelen* dolgokkal.)
9. A hírszerzés, felderítés nagyon fontos szerepet játszik a légi és földi hadjárat sikerében egyaránt. Az információáramlásnak folyamatosságát biztosítani szükséges, és a műveleti tervezőknek és a felderítő részlegnek szorosan együtt kell működniük.
10. A manőverképesség, a mobilitás képessége kulcsfontosságú a légi műveletek sikeréhez.

2. kép: A. W. Tedder

¹⁹⁶ <http://www.awc/gateway/theorists>, letöltve: 2002. december. 23.

1. táblázat: Az 1960 előtti légierő-elméletek összefoglalása

Név	Időzítés	Célpontok	Hatás- mechanizmus	Politikai cél
Douhet	Egyetlen, döntő csapás.	Lakosság (városok), hadi potenciál.	Terrorbombázás.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.
Trenchard	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Lakosság és a háborúhoz szükséges anyagi javak.	Hadművelleti bénítás.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.
Mitchell	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Létfontosságú központok.	Polgári elégedetlenség, felkelés.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.
Slessor	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Csapatok, ellátó bázisok, hadiipari termelés.	A termelés, ellátás bénítása, vagy a javak és az eszközök megsemmisítése.	Katonai megsemmisítés.
COA	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Hadianyag-gyárak, bázisok, raktárak.	Anyagi hiánycikkek.	Katonai megsemmisítés.
Seversky	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Ipari infrastruktúra.	Belső blokádn.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.
ACTS	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	A gazdaság kulcsfontosságú csomópontjai.	Társadalmi összeomlás.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.
A két világ-háború közötti német felfogás	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Tábori hadsereg.	Áttörés, a hadviselő-képesség pusztítása.	Katonai megsemmisítés.
EOU	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Üzemanyag (olaj) készletek, szállítási infrastruktúra	Hadművelleti bénítás.	Katonai megsemmisítés.
Harris	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Lakosság, városok.	Félelemkeltés, morális csapás.	Kormányváltás, ill. alapvető politikai változások.

A II. világháború után a SZOVJETUNIÓ sajátosan valósította meg légierő-koncepcióját. Az elképzelés kiinduló pontját a „szovjet, támadó hadászat” jelentette, amely szerint a stratégiai célpontok pusztítását, különösen amerikai területeken, föld-föld osztályú rakétafegyverzettel tervezték elsősorban végrehajtani. A légierőt főleg hadműveleti mélységű légitámadásokra készítették fel, valamint a Nyugattal szemben, jelentős mennyiségi fölényben lévő páncélozott, harckocsi és gépesített lövész csapatok gyors támadásának a támogatására. A hadászati modell miatt így a Szovjetunióban az öthaderőnemes¹⁹⁷ fegyveres erő jött létre, amelynek alkalmazási tervei miatt a légteret gyakorlatilag két részre osztották fel. Az ellenséges terület feletti légtérben tervezték bevetni a Légierőt, melynek elsődleges feladatai a szárazföldi csapatok támogatása és a hadműveleti mélységekben végrehajtott csapásmérések voltak. A honi légtérben pedig a Honi légvédelmi csapatoknak természetesen tisztán légvédelmi feladatot kellett betölteniük. A NATO-országok jelenlegi gyakorlatában alapvetően az önálló, haderőnemként funkcionáló légierő koncepciója érvényesül, azonban minden doktrinális irodalomban nyomatékositják, hogy a fegyveres küzdelemben a siker csak a nemzet(ek) és a haderőnemek együttes erőfeszítésével érhető el.

2. Légierő-elméletek

A LÉGIERŐ-ELMÉLET¹⁹⁸ azt vizsgálja, hogy a légierő miként tudja elősegíteni a háború (fegyveres küzdelem) politikai céljainak az elérését, más megfogalmazásban azt, hogy a légierő által végrehajtható cselekmények hogyan transzformálhatóak át politikai eredményekké. A légierő-elmélettel foglalkozó kutatások a légi doktrínák fejlődésének egyik fő motorjának tekinthetők. A különböző teóriák elemzését és rövid összehasonlítását ROBERT A. PAPE¹⁹⁹ amerikai politológus módszere szerint mutatom be a kezdeti elméletektől napjaink főbb elgondolásaiig.

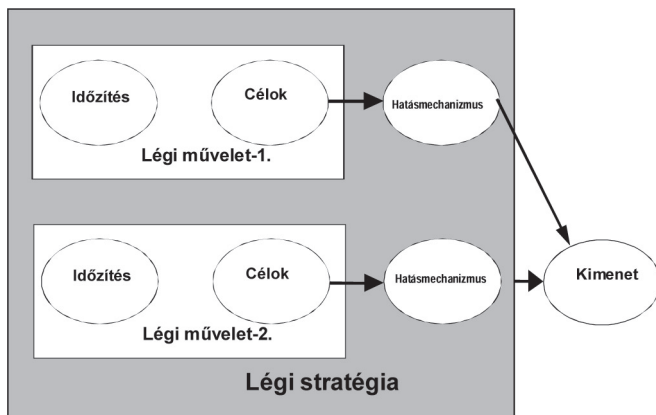
Pape modellje szerint a légierő háborús alkalmazásánál az alábbi négy fő kérdéskört kell tisztázni:

- a légi tevékenységek időzítésének, időbeli lefolyásának a kérdését (*Timing*);
- a támadott célpontok kiválasztásának az elvét, vagyis azt, hogy milyen prioritásokat érvényesítenek a megsemmisítendő (bénítandó, lefogandó) objektumok meghatározásánál (*Targeting*);
- a célpontok elleni tevékenységeknek milyen politikai kihatásai vannak (*Mechanism*);
- a fegyveres küzdelem végén mik az elérendő politikai célok (*Political outcomes*).

¹⁹⁷ Hadászati rendeltetésű rakéta csapatok, légierő, szárazföldi csapatok, haditengerészet, valamint honi légvédelmi csapatok.

¹⁹⁸ Az angol nyelvű szakirodalomban „Theory of Air Power” – terminus technicussal jelölt kategóriával foglalkozom ebben a részben

¹⁹⁹ PAPE, Robert A., a Dartmouth College (USA) professzora, elméletét a *Bombing to Win: Air Power and Coercion in War* című könyvében publikálta, (USA, Cornell University Press, 1996.)

1. ábra: Pape modellje

2.1 Korai – 1960 előtti – elméletek

3. kép: Lord Trenchard

A régebbi – 1960 előtti – légierő-elméletekről összességében kijelenthető, hogy döntően a clausewitzi és Jomini-féle háború felfogás mentén foglalják rendszerbe a légierő lehetséges alkalmazását a háború politikai céljainak a megvalósítása érdekében. Alapvetően a megsemmisítésre kiválasztott objektumok szempontjából, három *célcsoport* szerint választhatjuk szét őket.

A LAKOSSÁGRA MINT STRATÉGIAI CÉLPONTRA összpontosító elméletet alkotott Harris, Trenchard, Mitchell és Douhet is. GIULIO DOUHET elmélete jól ismert, a mai nézeteket is erősen determinálja. Douhet szerint a légitámadásnak egyetlen, mindent eldöntőnek kell lennie, az ún. terrorbombázásokkal a hadipotenciált elpusztítva, a lakosság háborús akarátának a megtörésével el lehet érni az ellenséges állam politikájában a kívánt változást.

LORD TRENCHARD²⁰⁰ marsall – a Royal Air Force megalakítója – nézetei szerint az ellenséges célpontok elleni növekvő intenzitású légitámadásokkal elérhető a *hadműveleti szintű bénítás*,²⁰¹ ami indukálja majd az óhajtott politikai változásokat. WILLIAM „BILLY” MITCHELL²⁰² elgondolása alapján az ellenséges nemzet lakossága szempontjából létfon-

²⁰⁰ TRENCHARD, Hugh Montague (1873–1956), a Királyi Légierő első vezérkari főnöke (1918–1929) Elmélete itt olvasható: *The Effect of the Rise of Air Power on War*. in *Air Power: Three Papers* London: Air Ministry, Directorate of Staff Duties, 1946.

²⁰¹ Az angol terminológiában *operational paralysis*.

²⁰² MITCHELL, William (1879–1936), tábornok, az amerikai katonai repülés hőskorának legendás alakja. Főbb művei: *Our Air Force* (1921), *Winged defense* (1925), *Skyways* (1930).

tosságú központok (nagy városok, ellátócentrumok, közlekedési csomópontok, stb.) ellen végrehajtott bombázásokkal elérhető, hogy az adott országban polgári elégedetlenség, vagy felkelés *elsöpörje* a kormányon levőket, és így a célzott politikai események bekövetkezzenek.

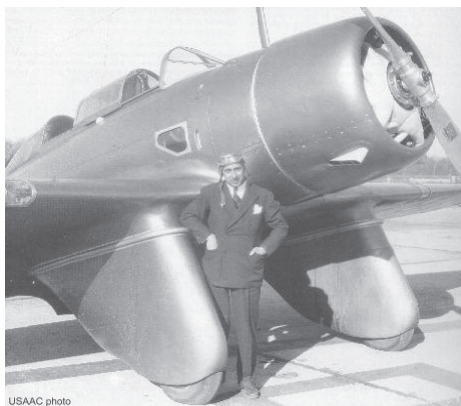
SIR ARTHUR „Bomber” HARRIS²⁰³ koncepciójában szintén a lakosság, a nagyobb városok szerepelnek elsősorban stratégiai célpontként és a politikai célokat a lakosság megfélemlítésével, a harci morál csökkentésével kívánta elérni.

Vizsgálva a lakosságra, a pszichológiai tényezőkre alapozó légierő-elméleteket a következő főbb kérdések (problémák) merülhetnek fel:

- a pszichológiai hatás gyakran csak ideiglenes jellegű, mulékony;
- az eredmény (politikai célkitűzések) elérése szempontjából a légierő tevékenysége passzívabb, kevésbé direkt hatású, mint a politikai vezetést közvetlenül támadó tevékenységeké;
- ha a vezetés közömbös a lakossági szenvedések, megpróbáltatások iránt (pl. *kemény diktatúrák*), akkor így nem érhetőek el a kívánt célok;
- nemzetközi jogi és morális problémákat vet fel a civil lakosság ellen irányuló támadás.

4. kép: W. Mitchell

5. kép: A. P. de Seversky

A NEMZETGAZDASÁGOT a fókuszában tartó elméletet alkotott, többek között, ALEXANDER P. DE SEVERSKY²⁰⁴, aki szerint a stratégiai légitámadásoknak az ipar, és az ipar működését biztosító infrastruktúra ellen kell irányulnia. Megfelelő eredményességű csapások esetén az ipar (hadiipar) az infrastruktúra bénulása miatt nem képes megfelelően működni az ún. „*belső blokádok*” kialakulása miatt. Seversky álláspontja szerint az uralmon levő kormányzat leváltása vagy alapvető politikájának az óhajtott irányba való változása ezzel a módszerrel megvalósítható.

²⁰³ HARRIS, Arthur Travers (1892–1984), „Bomber” Harris a II. világháború egyik legismertebb szereplője, a RAF Bombázó Parancsnokság parancsnoka, a szövetségesek Németországi bombázásainak fő tervezője. Többek között nevéhez köthető a Drezda elleni elhíresült légitámadás is.

²⁰⁴ SEVERSKY, Alexander Procofieff, de (1894–1974), Oroszországból emigrált amerikai vadászpilóta, repülőgép-tervező és a légierő háborús alkalmazását kutató katonatudós. Teóriája megtalálható: *Victory through Airpower*. New York: Simon and Schuster, 1942.

6. kép: J. C. Slessor

Kérdésesnek tekinthető, hogy a gazdaság működési zavarai, a fellépő hiányok és a kormányzattól való „elhidegülés” között közvetlen és azonnali kapcsolat kimutatható-e,²⁰⁵ valamint stabil, nem törékeny gazdaság esetén az eredmény csak nehezen (lassan) realizálhatóak.

Szintén a gazdasági célpontokat favorizáló elmélethez tartozónak tekinthetjük a *Légi Hadtest Harcászati Iskola* (ACTS),²⁰⁶ a *Hadművelési Elemzés Bizottsága* (COA)²⁰⁷ és a *Gazdasági Célok Egysége* (EOA)²⁰⁸ által képviselt nézeteket. E hármas tervezett célpontjai voltak: a gazdaság neuralgikus pontjai (ACTS), közülük is kiemelten az üzemanyag, szállítási infrastruktúra (EOU), vagy a haderő hadműveleteihez közvetlenül szükséges cikkeket, termékeket előállító ipar (COA). Az alapvető különbség az előbbi teóriák között inkább a prognosztizált társadalmi, katonai hatásmechanizmusban mutatkozik. (1. táblázat)

A KATONAI OBJEKTUMOKAT A STRATÉGIAI LÉGI TÁMADÁSOK FŐ CÉLPONTJÁNAK tekintő légierő-elméletet alkotott Slessor és a második világháborúra készülődő Németországban a légierő háborús szerepét vizsgáló katonai gondolkodók²⁰⁹ egyaránt. A *stratégiai célkeresztbe* a tábori hadsereget állították, elképzelésük szerint az ellenség harci kapacitásának pusztítása, a védelmi rendszerének az áttörése a légierő fő feladata a háborúban.

²⁰⁵ Lásd a Jugoszláv válságot, ahol szintén ez a tétel nyert bizonyítást.

²⁰⁶ AIR CORPS TACTICAL SCHOOL – ACTS. Az Egyesült Államok fegyveres erejének iskolája, szellemi alkotó műhelye. Az ACTS elmélete alapozta meg az USA II. világháborús légi stratégiáját. Az ún. *bombázó-maffia* tagjai (R. Olds, K. Walker, D. Wilson, H. L. George, O. Moon, R. Webster, H. Hansel, L. Kuter, M. S. Fairchild) a légierő elmélet alapvető kérdéseire keresték a választ: „Egy ellenséges ország erejének melyek a legfontosabb összetevői, és azt hogyan tudja a légierő pusztítani, ill. az ellenséges szándékaitól eltéríteni?” Nézeteik szerint a nemzetállamok összefüggő gazdasági rendszerként értelmezhetőek, amelyek létfontosságú pontjainak pusztításával az egész rendszert le lehet rombolni.

²⁰⁷ COMMITTEE OF OPERATIONS ANALYSIS – COA. Az 1942-ben Arnold tábornok (US Army) által alapított bizottság fő feladata a németek elleni légi háború adatainak, tényeinek gyűjtése, összegzése volt. E bizottság lett az első Összhaderőnemi Célpontkiválasztó Csoport (Joint Target Group), amelynek javaslatait a légi műveletek tervezői rendszeresen megkapták.

²⁰⁸ ECONOMIC OBJECTIVE UNITS – EOA. 1944-ben a londoni amerikai nagykövetségen jelentést készített összegző csoportot hívták EOU-nak. A jelentés összegezte az amerikai és a brit légierő vezető tábornokainak és műveleti elemzést végző törzseinek a javaslatait a bombázandó célpontok kiválasztására.

²⁰⁹ Például: SEECKT, Hans von, WILBERG, Helmuth, RICHTHOFEN, Wolfram von, WEVER, Walther

A SIR JOHN COTESWORTH SLESSOR²¹⁰ teóriája alapján végrehajtott légitámadásokban az ellenséges csapatokat, haditechnikai eszközöket, raktárakat és ellátó bázisokat pusztítják. Slessor úgy gondolta, hogy a katonai siker elérése az ellenséges állammal szemben elegendő a politikai célok eléréséhez.

A *tisztán* katonai célpontok prioritását előtérbe helyező elméletek is több problémát vetnek fel:

- az erős aktív és passzív légvédelemmel szervezett katonai célpontok pusztítása nagy kockázattal, illetve alacsony hatásfokkal járhat;
- a célpontok jellegüknél fogva nem stacionerek, ezért semlegesítésük nehezebb;
- a lehetséges célobjektumok nagy száma, erősen differenciált jellege miatt a teljes siker csak hatalmas költséggel és időigénnyel érhető el;
- kérdéses, hogy a katonai győzelem meghozza-e a kívánt politikai változásokat.

2.2. A jelenkor elméletei

Az 1960-as évek után született légierő-elméletek főbb képviselői a teóriáik megalkotásánál hasznosították a II. világháború után bekövetkezett fegyveres konfliktusok tapasztalatait. Alapvetően ők is stratégiai légitámadás időzítése, menetrendje, a célpontok kiválasztása, a rombolások lehetséges hatása, valamint az elérni kívánt politikai sikerre koncentráltak.

THOMAS SCHELLING²¹¹, hasonlóan mint Douhet, Harris, Mitchell és Trenchard, a stratégiai légitámadások fő célját a lakosságban látta. A gazdasági életből adaptált költség- és hatékonyságelemzés után, a *gazdaságos* változat szerint végrehajtott tevékenység eredményeként, megítélése szerint az ellenséges kormányzat térdre kényszeríthető.

JOHN BOYD²¹² a megsemmisítendő célokat a szűken értelmezett katonai vezetési és irányítási rendszerben képzei el,

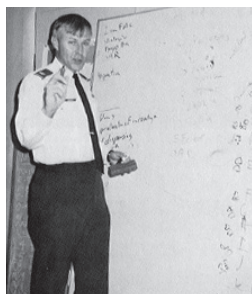
7. kép: John Boyd

²¹⁰ SLESSOR, John Cotesworth (1897–1979). A II. világháború brit légi marsallja, az Imperial Defence College egykori parancsnoka. Magyar történelmi vonatkozásai is vannak az életének részt vett: azokon a tárgyalásokon (Caserta, Olaszország), amelyeket a világháborúból való kilépési lehetőségek céljából folytattak le Náday István vezérezredessel.

²¹¹ SCHELLING, Thomas: A University of Maryland School of Public Affairs politológus professzora, fő kutatási területei: a nemzetközi kapcsolatok, a nemzeti biztonság, a nukleáris stratégia és a fegyverzet-ellenőrzés. A légierővel kapcsolatos nézetei megtalálhatóak a *Strategy of Conflict* és az *Arms and influence* című könyveiben.

²¹² BOYD, John. Egykori harci pilóta (Korea, Vietnam). Az elméleti tevékenységen kívül részt vett az F-15, 16, és F-18-as repülőgépek kifejlesztésében is. Széleskörű teoretikus munkát folytatott, elméletének fő tételei felelhetők a *Patterns of conflict*, a *Discourse on Winning and Losing* című műveiben. Nyugállományba vonulása után, a stratégiai tervezésben szerzett felkészültségét, sikeresen alkalmazta az üzleti szférában, ahol tanácsadóként és tréningek vezetésével komoly elismerést vívott ki magának.

teóriája szerint a harctéri sikerek az ellenséget a háborús stratégiájának a felülvizsgálatára kényszeríthetik, és elérhető a politikai célkitűzés, a területek átengedése (elfoglalása) és a nem kívánt politika megváltoztatása. Boyd a légitámadások időbeli lefolytatására a *+tempo* jelzőt használta, amely alatt nem egyszerűen a folyamatosan fokozódó intenzitású légi tevékenységet és nyomásgyakorlást értette, hanem elgondolása szerint a támadások intenzitásának a mindenkori *mentális, hadműveleti bénítás* és a felszíni erők követelményeinek kell megfelelnie. Így Boyd főkövetelménynek tekinti egy olyan a vezetési-irányítási rendszer létét, amely képes biztosítani a rendkívül gyors átmenetet a minimális harci légi tevékenységből a maximális igénybevetélig.

8. kép: John Warden

JOHN WARDEN²¹³ az időzítést, a légi csapások struktúráját az ún. *hyperwar*, vagy *parallel war* elve alapján gondolta felépíteni. A hyperwar (parallel war) elmélete az amerikai légerő várható mennyiségi és minőségi dominanciáján alapszik, amely szerint az ellenséget lehetőleg a háború mindhárom szintjén,²¹⁴ a csúcstechnológiájú fegyverzetrel végrehajtott légi csapásokkal kell úgy *elárasztani*, hogy ne legyen képes hatékony válaszlépésre. Warden elméletének a lényegét az ún. *wardeni ötgyűrűs célpont-kiválasztási modell* képezi, ami szerint a politikai és katonai vezetési-irányítási rendszer „*lefejezésével*” elérhető a *stratégiai bénítás*,²¹⁵ amely biztosítja az ellenséges

kormányzat elszigetelését, illetve leváltását.

ROBERT A. PAPE, hasonlóan, mint Seversky és a német iskola, a legfontosabb stratégiai célpontoknak a katonai erőket tekinti. Műveiben elemzi, hogy a légierővel kifejtett katonai eredmények, hogyan transzformálhatóak át a politika síkjára. Elgondolásában a nukleáris fenyegetés, sőt végső és indokolt esetben a korlátozott, szuper kis hatóerejű, csúcstechnológiájú-precíziós fegyverekkel célba juttatott atompusztító-eszközökkel való légicsapásokat kombinálja a hagyományos támadásokkal.²¹⁶ Megítélése szerint a légierő önállóan, felszíni erők támogatása nélkül, nem képes az elérendő politikai célt kivívni. Az elérendő politikai *kimenetek* alapvetően megegyeznek a Boyd-féle teóriánál tárgyaltakkal.

CIVIL (POLITIKAI) VEZETÉS, VAGY A KATONAI ERŐK? A modernebb légierő-elméletek összegzésénél ez a felmerülő kérdés a legszámtottevőbb. Napjaink kutatásaira, és így a doktrínafejlesztésre is, a wardeni és a Pape-féle modellek gyakorolják a legnagyobb hatást. A fentebb megfogalmazott kérdést úgy is feltehetjük, hogy az ellenséget a polgári lakosságra való nyomásgyakorlással, vagy a vezetés fizikai ellehetetlenítésével tudjuk-e térdre

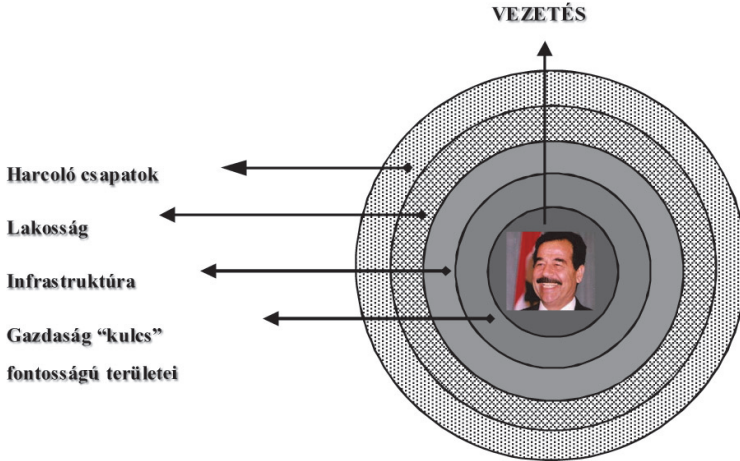
²¹³ WARDEN, John III. Az USAF nyugállományú ezredese, egykori elnöki tanácsadó, stratégiai tervező, vadászpilóta és repülőparancsnok. A modern légierő-elmélet egyik meghatározó alakja, az Irak elleni szövetséges erők légi hadjáratának főtervezője. Nézeteit az *Air campaign* című főművében fejtette ki. Vendégprofesszorként rendszeresen tanít polgári és katonai egyetemeken. Nyugdíjazása után megalakította a Venturist nevű cégét, amellyel kiemelkedő sikereket ért el a stratégia tanácsadás, a teamépítés, és a multimédia területén.

²¹⁴ Harcászati, hadműveleti és stratégiai szint.

²¹⁵ Az angol terminológiában *strategical paralysis*.

²¹⁶ Pape elméletének ezt a részét a kortárs gondolkodók általában elvetik.

kényszeríteni. Széleskörű kutatások folynak napjainkban is a légierő alkalmazása pszichológiai vetületeinek a feltárására. A legjelentősebb eredményeket, amelyeket felhasználnak az Egyesült Államok és Nagy-Britannia légierőjének doktrínafejlesztésében is, STEPHEN T. HOSMER²¹⁷ amerikai és A. P. N. LAMBERT²¹⁸ angol kutatók érték el ebben a témakörben.

2. ábra: Warden ötgűrűs célpont-tervezési modellje

Forrás: AFDD 2-1. Air Warfare, USAF

2. táblázat: Az 1960 utáni légierő-elméletek összefoglalása

Név	Időzítés	Célpontok	Hatás mechanizmus	Politikai cél
Schelling	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Lakosság, vezetés.	Költség, kockázat, várható nyereség kalkuláció.	Politika változás.
Le May	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Politikai vezetés.	A politikai vezetés megbombolásának kiaknázása, „vezetetlenség”.	Politika-, vagy vezető változás.
Boyd	+Tempó	Katonai vezetés.	Harctéri siker, az ellenség felülvizsgálja a stratégiáját.	Terület-átengedés, politikai változás.

²¹⁷ HOSMER, Stephen T.: *Psychological Effects of U.S. Air Operations in Four Wars: 1941–1991*. Santa Monica, California, RAND CORPORATION, 1996.

²¹⁸ LAMBERT, A. P. N.: *The psychology of Air Power*. Amazonbook, London, 1995.

Név	Időzítés	Célpontok	Hatás mechanizmus	Politikai cél
Warden	Hiperháború	Harcoló csapatok, lakosság, infrastruktúra kulcsobjektumok, vezetés.	Stratégiai bénítás, az ország „lefejezése”.	A politikai vezetés elszigetelése, ill. levátása.
Pape	Fokozatosan növekvő intenzitású támadások.	Katonai erők.	A stratégiai képességektől való megfosztás.	Terület-átengedés, politikai változás.

A kutatásaik fő témája: HOGYAN LEHET PSZICHOLÓGIAI ESZKÖZKEL RÁKÉNYSZERÍTENI AZ AKARATUNKAT AZ ELLENSÉGRE? A publikált kutatási eredményeiket a következőképpen foglalhatnánk össze:

- fokozódó intenzitású és egyre gyakrabban végrehajtott légitámadásokkal, felülmúlva a várakozásaikat;
- az ellenség „rögzítése” és elszigetelése;
- a végsőkéig fokozni az ellenség nehézségeit, szenvedését;
- tartósítani és erősíteni az ellenségben a reménytelenség valamint a *feláldozhatóság* érzetét;
- mi lesz az eredmény? a reménytelenség érzése eluralkodik, amikor azt érzékelik, hogy a légi erő *mindenütt* jelen van.

Napjaink légi erővel foglalkozó elméletei közül a kurrens doktrínákra, a konkrét alkalmazási tervekre kétségkívül John Warden munkássága fejt ki a legnagyobb hatást. Azonban jól megfigyelhető, hogy a Wardeni-elmélet nem betonozta be az ez irányú kutatásokat, hanem ösztönzőleg hatott a további kutatómunkára, és így újabb szakmai vitákat generált.

Az elmélet egyes részeit megkérdőjelezők közül a legjelentősebb elismertséget PHILLIP S. MEILINGER²¹⁹ vívta ki magának. Kritikai munkássága kiinduló alapjának tekintette, hogy a 21. század realitásainak mindenben megfelelő légi erő-elméletnek kell vezérelnie a jövő légi hadviselésének a gyakorlatát. A 21. század potenciális hadviselési trendjének

²¹⁹ MEILINGER, Phillip S. Az USAF ezredese, bölcsészdoktor, PhD-fokozatát a University of Michiganon szerezte. Jelenleg a School of Advanced Air Power Studies légi erő-történelem professzora. Korábban, többek között, szolgált az US Air Force Academy-n hadtörténelem tanszékvezetőként, és az Air Staff Doctrine Division doktrínafejlesztőjeként. Főbb publikációi: *Hoyt S. Vandenberg: The life of a General*. Indiana University Press, 1989., *The Problem with Our Air Power Doctrine*. Air Power Journal, 1990, Spring, *Air Strategy: Targeting for Effect* Aerospace Journal, 1999, Winter, *Ten Propositions Regarding Airpower*. Aerospace Journal, 1996, Spring, *The Air Force in the Twenty-first Century: Challenge and Response*. Air Power Journal, 1990, Winter.

tartja, hogy a konfliktusok közül nem a hagyományos háború lesz a jellemző az elkövetkező időkben, ezért az ún. háborún kívüli konfliktusok légi komponensének a sikeres megvalósítására is fel kell készíteni a légierőt. A háborún kívüli tevékenységeken nemcsak a válságkezeléssel és a különböző békeműveletekkel összefüggő légi műveleteket érti, hanem az újra előtérbe kerülő, rendkívül nehezen definiálható, ún. alacsony intenzitású konfliktusokat is idesorolja.

Munkái közül a legnagyobb hatást a *Tíz állítás a légierővel kapcsolatban* címmel megjelent tanulmánya fejtette ki, amelyben a légierő lényegét filozófiai szinten kísérli megragadni:

- Aki a levegőt ellenőrzi, az általában a felszínt is uralja.
- A légierő a belső lényegéből fakadóan stratégiai erő.
- A légierő elsősorban támadó jellegű.
- Lényegében a légierő támadó tevékenysége ciklikus: csapásmérés és a következmények elemzése után újból csapásmérés, majd ismét elemzés.
- A légierő fizikai és pszichológiai sokkot okoz a negyedik dimenzió, az idő kihasználásával.
- A légierő képes egyidejűleg, a háború bármely szintjén, katonai műveleteket folytatni.
- A precíziós légi fegyverrendszerek újraértelmezik a tömeges alkalmazás jelentőségét.
- A légierő különleges jellemzői megkövetelik a centralizált irányítást.
- A technológia és a légierő integrált, egymással kölcsönösen összefüggő kapcsolatban van.
- A légierő nem csak a katonai erőforrásokat foglalja magába, hanem a repülő- és űripart, valamint a kereskedelmi repülést is.

9. kép: Philipp Meilinger

Meilinger szerint Warden *elnagyolta* a kulturális tényezők befolyásoló hatását, javasolja a *visszatérést* a Boyd-féle OODA-modell²²⁰ alkalmazásához, amely a kulturális és mentális hatásokat favorizálja. Szükségesnek ítéli meg a légierő és a hadviselés (háború) alapelveinek felülvizsgálatát, amelynél a tárgyalt tíz tétel elveit ajánlja *bedolgozni*, hogy azok megfeleljenek a légierő természetének és a jelen kihívásainak.

²²⁰ OODA-Observation-Orientation-Decision-Action (Megfigyelés-Tájékozódás-Döntés-Cselekvés). A Boyd-féle modellt alkalmazták az USA légierő gyakorlatában a koreai, és a vietnami háború idején.

Meilinger, a további kutatások számára iránymutatóként, szükségesnek tartja a modern KÁOSZELMÉLET²²¹ alapján a HYPERWAR ELMÉLET továbbfejlesztését és beépítését a légierő-elméletekbe, hangsúlyossá teszi az eljövendő légierő műveleteknél a hadijogi és a morális kérdések fontosságát.

3. Légierő mint a légi hadviselést megvalósító szervezet

A szövetség légi hadviselési filozófiájának feltárásához, a NATO-légierők alkalmazási elveinek, hadművelleti alkalmazási formáinak elemzéséhez célszerű kiindulási alapként kezelni azt, hogy A SZERVEZET MIKÉNT HATÁROZZA MEG MAGÁT A LÉGIERŐT, hogyan helyezi el azt a hadviselést végrehajtó erők és eszközök rendszerében. E nézőpont szerint vizsgálva a légierőt kétféle – szervezet- és képességorientált – megközelítést találhatunk.

3. ábra: A légierő, mint rendszer

A SZERVEZETORIENTÁLT²²² megközelítés a légierőt a fegyveres erő egyik haderőnemeként kezeli, amelynek rendeltetése a háború, a fegyveres küzdelem légi összetevőjének, a légi hadviselésnek a végrehajtása. Ezzel ellentétben a KÉPESSÉGORIENTÁLT megközelítés szerint

²²¹ Jelentős kutatások folynak ebben a témakörben, főleg az Egyesült Államokban, pl. BAINES, Thomas B. – MORRIS, Chris és Janet: *Weapons of Mass Protection: Nonlethality, Information Warfare, and Airpower in the Age of Chaos*. Aerospace Journal, 1995, Spring, NICHOLLS, David – TAGAREV, Todor: *What does chaos theory mean for warfare?* <http://www.airpower.maxwel.af.mil/apjinternational>

²²² „A légierő olyan állami, katonai szervezet, amely elsődlegesen felelős a légi hadviselés végrehajtásáért. Megvalósítja az ellenséges erők ellenőrzését a légtérből, biztosítja a saját felszíni erők fölényét az ellenség élőerejének és legfontosabb célpontjainak, objektumainak bombázásával.” The New Encyclopaedia Britannica, Chicago University, 1987. 175.

a légierő egy képességet, egyfajta hatalmat jelent, ami biztosítja a továbbítási és tevékenységi szintériként értelmezett légtér katonai céllal történő felhasználásának a lehetőségét.

Jól jellemzi ezt a gondolkodásmódot a „minden ami 5 centiméterrel a felszín felett van, az légierő” tartalmú, a NATO-ban elterjedt szállóige, amely tükrözi a légtér oszthatatlanságáról vallott nézeteiket. A meghatározás jól feloldja a NATO-n belüli eltérő hadsereg- és légierő-szervezésekben fakadó ellentmondásokat azáltal, hogy a földön települt repülő, és légvédelmi erők (air force) képességeit – a légtér katonai célú felhasználásával – katonai erőként (air power) értelmezve kivetítik a légtérbe. A légierő (air power) magába foglal minden eszközt, ami a levegőben haditevékenységet folytathat. Az air force pedig a haderőnemet, mint katonai szervezetet, és mindazt az eszközrendszert, infrastruktúrát is jelenti, amivel a haderőnem rendelkezik, illetve amit alkalmazni képes.

Természetesen ez a megközelítés azonos légi hadviselési filozófiához is vezet. E szemléletmódnak köszönhetően a közös légi műveletekben egyértelművé válnak a különböző haderőnemekhez szervezett csapatok együttes alkalmazásával kapcsolatos kérdések. A nyugati katonai gondolkodásmódban elterjedt a problémák, feladatok rendszerszemléletű megközelítéssel való elemzése, így a légierő ilyen jellegű vizsgálatával is gyakran találkozhatunk.²²³ A téma rendkívül széles körű, én a pályázatomban csak a légierő rendszerként történő értelmezésének a legjellemzőbb, és véleményem szerint a leglényegesebb részeit foglaltam röviden össze.

A légierő, mint rendszer, a nézeteik szerint egy ún. VEZETÉSI-IRÁNYÍTÁSI, és egy MŰKÖDÉSI (HARCI) ALRENDSZERBŐL tevődik össze. Az alrendszerekre bontást az anyagi, illetve információfeldolgozási folyamatok szétválasztásával oldották meg. A vezetési-irányítási alrendszerben alapvetően információfeldolgozási folyamatok zajlanak, az alrendszer integrálja magába az összes vezetési központot, vezetési-irányítási eljárást és tevékenységet. Jól érzékelhető a definícióból, hogy a vezetési-irányítási alrendszer magába foglalja a vezetést támogató összes technikai eszközt, a biztonságos működtetést biztosító építményekkel és a vezetési-irányítási tevékenységeket megvalósító személyzettel együtt. Idetartozónak tekintenek minden egyéb, *megfoghatatlan* szellemi tevékenységet is, amelyek a haderőnem bevetéseinek tervezésére, felkészítésére, valamint a végrehajtás időszakában történő irányítására irányulnak. Ha egészen tág értelmezés szerint nézzük a doktrínát, akkor azt is a vezetési-irányítási alrendszer részének tekinthetjük, hiszen a doktrína képezi a *szoftvert*, amely alapján folyik a tervezési tevékenység és amely szerint végrehajtják a légi műveleteket.

A működési alrendszer részének tekinthetők a különböző fegyverrendszerek, amelyek a léteret katonai céllal képesek felhasználni, valamint a fegyverek alkalmazását támoga-

²²³ A légierőt, vagy egyes részeit, rendszerként vizsgáló kutatások Magyarországon is folynak, pl.

1. SERES György: *A fegyveres küzdelem, mint rendszer*. Doktori értekezés. ZMKA, 1990.
2. GASPARICS Péter – RUTTAI László – MISIK Tibor: *A légvédelmi rakétacsapatok harctevékenysége vezetésének fejlesztési lehetőségei, a légvédelmi rakéta szakértői rendszer*. In: Új Honvédségi Szemle 1997/1.
3. RUTTAI László – TÓTH Sándor: *A repülő és légvédelmi csapatok működési folyamatai, alrendszerei, és azok céljai*. In.: Új Honvédségi szemle 1998/12.,

tó infrastruktúra összessége, így ebben az alrendszerben döntően anyagi (energia) jellegű folyamatok történnek. Természetesen a vizsgálat szintjétől függ, hogy az adott rendszer-elem a működési, vagy a vezetési alrendszer része. A teljes légierő rendszermodelljénél a végrehajtó egységek minden alkotó eleme a működési alrendszerben található, míg ha csak például egy repülő, vagy légvédelmi rakétaegységet vizsgálunk, akkor az egység vezetési-irányítási szervezete és az összes ilyen jellegű tevékenysége az adott rendszer-modell vezetési alrendszerét képezi.

Befejezés

A szovjet légierő-koncepcióból következően a magyar légierő *jogelődjét* jelentő (honi) légvédelmi csapatok (parancsnokság, hadsereg, hadtest) képességei sem a klasszikus légierőnek megfelelően lettek kialakítva. Megállapítható, hogy a légierő lehetséges feladat-rendszeréből a légvédelmi feladatokra helyezték a hangsúlyt, amellyel meghatározták a hazai elméleti kutatások fő irányait is, ami azt eredményezte, hogy nem alakult ki Magyarországon a légierőben való gondolkodás kultúrája!²²⁴ Véleményem szerint ennek az eredménye még manapság is megmutatkozik, jól érzékelhető a gondolkodásmódban való *leragadás*, sokan a légierőre való címkeváltoztatással úgy gondolják, hogy minden probléma megoldódott! Megítélésünk szerint hazánkban is az önálló, haderőnemenként funkcionáló légierőt célszerű megvalósítani, mert csak úgy tud kialakulni a megkívánt gondolkodásmód, amely elengedhetetlen, hogy a szövetségben az elvártaknak megfelelően tudjunk tevékenykedni békében és háborúban egyaránt.

A légierő-elmélet kutatja, hogy a légierő hogyan segítheti a háború politikai céljainak az elérését, vagy másképpen a légierő által végrehajtott műveletek hogyan transzformálhatók át a kívánt politikai eredményekké. A Pape módszerével már tárgyalt elméletek vizsgálata után kijelenthetjük, hogy azok a légierő (stratégiai) támadó műveleteire, és azok lehetséges hatásaira koncentráltak, egy nagyhatalom érdekérvényesítési lehetőségeinek a szempontjából.

Joggal merül fel a kérdés, figyelembe véve Magyarország deklarált védelmi stratégiáját, hogy szükség van-e hazánkban ilyen jellegű elméletekre? Van-e helye ezeknek az elméleteknek a magyar doktrinális irodalomban? Megítélésünk szerint ismernünk szükséges a szövetséges légierők alkalmazását alapjaiban determináló elméleteket, hiszen a tagságunkból kifolyólag a szövetséges légi műveletekhez hozzájárulhatunk, sőt nagy valószínűséggel egyre fog bővülni azon kollégáink száma is, akik valamely szövetséges törzsben fognak szolgálatot teljesíteni ott, ahol ezek a teóriák a gyakorlatba átültetésre kerülhetnek. Az előbbi kérdés úgy is feltehető, hogy miként alkalmazhatjuk a tárgyalt elméleteket a magyar légierő-elmélet megalkotása során, vagy másként: hogyan adap-

²²⁴ Természetesen ez a kultúra megvolt a Magyar Királyi Honvéd Légierő idejében, sőt még az 1947–1954 közötti időszakban is, amikor Magyarország a lehetőségeit jócskán meghaladó légierővel rendelkezett.

tálhatóak²²⁵ azok a magyar viszonyokra? Az adaptáció során konvertálnunk kell az elméletek négy kritériumát²²⁶ az olyan potenciális helyzetekre, amikor a légierőt önállóan, nemzeti keretek között, vagy szövetséges kötelékben, valamely politikai célok elérése érdekében alkalmazzuk.

A képesség- és szerveztorientált légierő-közelítés terén, az oktatás és a képzés segítségével, valamint az ilyen témájú szakmai publikációk közlésével erősíteni szükséges a képességorientált légierőben való gondolkodásmódot. Ebben a kérdésben tapasztalható talán a legnagyobb elmaradás, hiszen jól emlékszünk azokra a vitákra, amelyek arról folytak, hogy az egykori csapatlégvédelmi rakétaezredek és a csapatrepülőök fölött kinek kívánatos diszponálni. Nem alábecsülve az adminisztratív vezetés fontosságát, de amennyiben a légierőt képességgént értelmezik, akkor egy korszerűen megszervezett és működtetett vezetési-irányítási rendszer integrálja a megfelelő képességeket, akkor tulajdonképpen másodlagos, hogy ki gyakorolja az adminisztratív parancsnoki jogköröket. Mivel a magyar légtér egy és oszthatatlan, így a megfelelő hatékonyság csak a közös vezetési-irányítási rendszer alkalmazásával biztosítható.

A légierő rendszerszemléletű vizsgálata, ahogy azt már jeleztem, nem ismeretlen a hazai légierő-kutatásban. Azonban nagy *tartalékok* vannak ezen a területen, az elméleti, leíró jellegű kutatásokat, kiegészíthetik a korszerű informatikai eszközöket is igénybe vevő szimulációk.

ÖSSZESSÉGÉBEN, könnyen belátható, hogy a légierő lényegének a megragadása milyen sokrétű a szövetséges országok hadtudományában, különösen az Egyesült Államokéban. A légierőt döntően légi hadviselési képességgént értelmezik, amely tükröződik az összes doktrínában és megszünteti az esetleges diszharmóniákat, amelyek az egyes tagállamok eltérő haderő-szervezési modelljéből fakadhatnak. Így nem jelenthet problémát, például hogy a kis- és közepes hatótávolságú légvédelmi rakétaeszközök az európai tagoknál tendenciaszerűen a légierő szervezetébe tagolódnak, míg az USA-ban a szárazföldi haderőnemhez tartoznak. Az eltérő alárendeltségből származó komplikációkat (érdeellentéteket) a közös tervezési és vezetési-irányítási rendszerek oldják fel. A légierőt, egy másik aspektus szerint, önálló, haderőnemként funkcionáló katonai szervezetként definiálják. Természetesen a viszonylagos önállóságból eredeztethető zavarokat, az összhaderőnemiség elvének hangoztatásával, és a doktrínákba való következetes beépítésével előzik meg. Meglátásunk szerint a tárgyalt elméleteknek kell determinálniuk a légierő hadművelet-elméletnek (hadműveleti művészetnek) a légierő-felfogással, definiálással foglalkozó szegmensét. Szűkebb értelemben, pedig a kurrens részeknek kívánatos *benne lenniük* a konkrét magyar összhaderőnemi és haderőnemi doktrinális irodalmakban.

²²⁵ Rendkívül széles körű elemzést igényel ez a kérdés, véleményem szerint önálló értekezés is megírható e témából.

²²⁶ Időzítés, célpontok meghatározása, hatásmechanizmus, politikai kimenet.

Felhasznált irodalom:

1. Air Warfare, Air Force Doctrine Document 2-1. (first draft), Alabama, Headquarters Air Force Doctrine Center, Maxwell AFB, 1998,
2. AP 3000. A Királyi Légierő doktrínája, Budapest, Honvéd Vezérkar Euro-atlanti Ideiglenes Munkacsoport, 1997,
3. SZABÓ József (főszerk.): *Hadtudományi Lexikon*. Magyar Honvédség és Magyar Hadtudományi Társaság, Budapest, 1995. ISBN 963 04 5226x
4. MEILINGER, Phillip S.: *The ten propositions regarding of the Air Power*. In.: Air Power Journal 1996, Spring.
5. SZAFRANSKI, Richard: *Parallel War and Hyperwar: Is Every Want a Weakness?* In.: Battlefield of future, Air University.
6. WARDEN, John: *Enemy as a system*. In: Air Power Journal, 1995 Spring. <http://www.airpower.maxwell.af.mil/airchronicles/apjindex.html> Letöltve: 2002. december. 23.
7. MEILINGER, Phillip S. (szerk.): *The paths of Heaven. The evolution of Air Power Theory*. Air University Press, AFB Alabama, 1997.
8. Air War College, Internet Resources, <http://www.awc/gateway/theorists>, letöltve: 2002. december. 23.
9. FABER, Peter: *Competing Theories of Airpower: a Language for Analysis*. <http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/awc-thry.htm>
10. Ki kicsoda? Who was who?, Internetes életrajz gyűjtemény, <http://www.bibl.u-szeged.hu/bibl/mil/ww2/who/who.html>, letöltve: 2002. december. 31.

A katonai vezetői képzésekben megszerzendő jogi kompetenciák, különös tekintettel a nemzetközi hadijogi aspektusokra

Lattmann Tamás 2000-ben végzett az ELTE Állam- és Jogtudományi Karán. 2013-ban szerzett ugyanott PhD fokozatot. A disszertáció témáját a fegyveres erő terrorizmussal szembeni alkalmazásának problémája képezte. Egyéb kutatási és szakterületei a nemzetközi humanitárius jog, az emberi jogok védelme, a nemzetközi hadijog megsértéséért való jogi felelősségre vonás modern intézményi formái, valamint az európai közjogi és intézményi rendszer alkotmányossági problémái.

2004-ben adjunktus lett a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, majd a Nemzeti Közszerkeleti Egyetemen. 2013 decembere óta egyetemi docens az NKE Nemzetközi Intézetben. 2000 óta tanít az ELTE ÁJK Nemzetközi Jogi Tanszéken, 2004 óta tanársegéd. Több más felsőoktatási intézményben meghívott előadó.

Mintegy negyven írást jelentetett meg a nemzetközi jog, a nemzetközi hadijog, emberi jogok és európai jog témájában. 2010-ben társszerkesztésében jelent meg a Nemzetközi jog című, kifejezetten nem jogászok számára készült tankönyv, amelyet több hazai egyetemen is használnak.

Alapító szerkesztője a Kül-Világ internetes tudományos folyóiratnak. Emellett tagja több más folyóirat szerkesztőbizottságának.

1. Bevezetés

„Krstić tábornok, kérem álljon fel!

A bírói tanács nem vonja kétségbe, hogy Ön hivatásos katona, aki szereti munkáját. A bírói tanács elfogadja, hogy nem egyetértéssel hozta meg a döntést, hogy civilek és fegyvertelenek ezreit végezze ki. Valószínűleg valaki más döntött úgy, hogy elrendeli az összes harc képes korú férfi kivégzését.

Mindazonáltal Ön bűnös, Krstić tábornok.

Bűnös abban, hogy tudatosan részt vett az ENSZ által kijelölt biztonságos övezet elleni, 1995. július 6-án végrehajtott támadás során a srebrenicai nők, gyermekek és idősek szervezett kényszeráttelepítésében.

Bűnös bosnyák muszlimok ezreinek 1995. július 10 és 19 közötti megölésében, került sor e gyilkosságokra akár elszórtan Potocariban, akár pedig szervezett tömeggyilkosságok formájában. Bűnös bosnyák muszlimok leírhatatlan szenvedésében, mind amelyeket Potocariban okoztak, mind pedig amelyek a kivégzések túlélőiben élnek tovább. Bűnös a srebrenicai bosnyák muszlimok üldöztetéseért. Tudván azt, hogy a srebrenicai nőket, gyermekeket és időseket elszállították, bűnös a harcképes korú férfiak összességének tömeges kivégzésére irányuló terv elfogadásában. Így Ön népirtásban bűnös, Krstić tábornok.

Hogy megállapítsuk a megérdemelt büntetést, természetesen figyelembe kell vennünk a bűncselekmény rendkívüli súlyát. Ugyanakkor szeretnénk volna arra is rámutatni, hogy a volt Jugoszlávia területén elkövetett bűncselekményekért természetesen vannak olyan személyek, akik nagyobb felelősséggel viseltetnek, mint Ön.

Ezen a ponton szeretnék tenni egy személyes észrevételt. Kant azt mondta, hogy ha az igazságot figyelmen kívül hagyjuk, életünk e világon értéktelenné válik.

Hiszem, hogy fontos a különbségtétel a lehetséges kollektív felelősség és az egyéni felelősség között. A törvényszéket nem azért hozták létre, hogy a kollektív felelősség lehetőségével foglalkozzon. Minden e bíróságon általam tárgyalt ügyben számomra az volt az irányadó, hogy megállapítsuk, a bemutatott bizonyítékok elégségesek-e ahhoz, ahogy azok alapján a vádlottat bűnösnek találjuk. A vádlott, nem pedig egy nép felett ítélek. Igen, a volt Jugoszlávia területén civilek elleni támadások történtek. Igen, tömeggyilkosságokra és üldöztetésre került sor. Igen, e bűncselekmények egy részét szerb erők követték el. Am hogy egy nagy humanistára utaljak, úgy vélem, hogy minde gonoszság azonosítása a szerbséggel a szerb nép megsértése, és a civil társadalom elárulása lenne. Am ugyanilyen szörnyű lenne, ha nem adnánk nevet a gonosznak, mert az ugyanúgy a szerbek sérelmét jelentené.

1995 júliusában, Krstić tábornok, Ön személyében paktált le a gonosszal.

Emiatt találja Önt bűnösnek ma a bírói tanács, és ítéli negyvenhat év szabadságvesztésre. A bíróság ezennel visszavonul.”

A fentiek Almiro Rodrigues, tanácselnök bírótól hangzottak el Hágában, az ENSZ Biztonsági Tanácsa által 1993-ban felállított Nemzetközi Törvényszéken, 2001. augusztus 2-án, a Krstić-ügy ítéletének kihirdetésekor. A modern jogtudomány egyik legfontosabb ítéletének meghozatalakor a bíró egyértelműen utalt arra, hogy nem a vádlottat, a katonát tekinti „fő” bűnösnek. A fő felelősök, Radovan Karadžić boszniai szerb politikai vezető, és Ratko Mladić katonai főparancsnok akkor még szabadlábon voltak, jelenleg ugyancsak vádlottként állnak a törvényszék előtt, ügyükben 2014 során várható jogerős ítélet.

A Krstić tábornok ügyében hozott elsőfokú ítéletet a törvényszék fellebbviteli tanácsa 2004-ben harmincöt évre enyhítette, ami a vádlott életkorát tekintve az ő személyes szempontjából majdnem lényegtelen változtatásnak tekinthető. Az ítélet letöltésére egy brit börtönbe szállították. 2010 májusának egyik éjszakáján három, emberölés miatt már amúgy is életfogytiglani szabadságvesztését töltő muszlim vallású elítélt pengékkal támadt rá, súlyos sérüléseket okozva neki. A még csak nem is személyes élményekből

táplálkozó bosszúvágy arra vezette őket, hogy hárman támadjanak egy hatvankét éves, múltbball élő emberre, mert annyit tudtak róla, hogy muszlimokat ölt. Félniük pedig már nem volt mitől, az eset miatt újonnan kiszabott büntetésük semmit nem rontott jó eséllyel már amúgy is reménytelen helyzetükön.

A katonák tetteinek következményei vannak, jogi és nem jogi következményei egyaránt. Hogy ezeket a következményeket bíróság, a közvélemény, vagy egy feldühödött bosszúálló érvényesíti, azoknak az erkölcsi normáknak a szempontjából majdnem mindegy, amely normák mentén a katonáknak tevékenykedniük kell. A hadijogi szabályok legfontosabb célja, hogy morális minimumként szabják meg ezeket a magatartási szabályokat, ezért ezek oktatása elválaszthatatlan a katonai felkészítéstől. Ám ami az oktatásnál talán még fontosabb, az azoknak a kognitív képességeknek a kialakítása, amelyek ahhoz szükségesek, hogy a katonai vezetők saját további fejlődésüket, illetve beosztottaik felkészítését biztosítani tudják.

A jelen tanulmány megkísérli annak számbavételét, hogy a hazai katonai felsőoktatásban ezt milyen színvonalon sikerült eddig elérni, illetve hogy milyen fejlődési lehetőségek állnak rendelkezésünkre, valamint milyen feladataink vannak a jövőre nézve.

2. A katonai tevékenységhez szükséges jogi kompetenciák kialakítása

2.1 A szükséges jogtudományi ismeretek felmérésének sarokpontjai

Amennyiben fel akarjuk mérni, hogy a katonai vezetői felkészítésben milyen szerepet szánunk a jogtudomány területének, és milyen módon szeretnénk a felkészítést sikeressé tenni, néhány alapkérdés felvetésével kell kezdenünk.

Először is tisztáznunk kell, hogy milyen katonai feladatkört szeretnénk betölteni azokkal a személyekkel, akik a felkészítés szereplői. Ezekhez a feladatkörökhöz milyen jövőbeli rendfokozati és felelősségi szinteket rendelünk, hiszen ezekhez kell mérnünk a felkészítést. Ha ezekben a kérdésekben megvannak az elképzelések, oktatás-módszertani döntéseket kell meghoznunk, azaz például meg kell határoznunk az elméleti és a gyakorlati képzés egymáshoz viszonyított arányát.

2.2 A katonai jogtudományi képzés hibás és helyes gyakorlatai

2.2.1 Katonai jogi képzés

A katonák számára nyújtott jogi képzés alapvetően gyakorlatias szemléletű kell, hogy legyen, az írott nemzetközi jogi és hazai szabályozók „bemagoltatása” helyett konkrét példákön, esettanulmányokon, történelmi példákön keresztül kell érzékeltetni a leendő tiszti állomány tagjaival az oktatott jogterületek jelentőségét és a konkrét jogi előírások fontosságát. Rendszerbe kell helyezni azokat, és beilleszteni a katonai cselekmények logikájába, azért, hogy a katonák a szabályozókat ne tevékenységeik akadályaként, ha-

nem irányítóiként lássák. Ellenkező esetben a jogi előírásokkal szemben a tisztelet és a betartás igénye helyett az ellenállás és a kikerülés hajlandósága és szándéka alakul ki, ami beláthatatlan következményekkel járhat.

2.2.2 Hadijogi képzés a katonák számára

A hadijogi képzés során hangsúlyozottan igaz, hogy a részletes írott jogszabályok „bema-goltatása” helyett a hadijogi alapelvek megértetése a célravezető megoldás. Érdemes itt emlékeztetni rá, hogy a hadtudomány egyik legelismertebb újkori szerzője, Clausewitz maga sem tartotta túl sokra a jogi előírásokat, és ha nem számolunk a katonák körében időnként eluralkodó kétségekkel a hadijog hasznossága tekintetében, elve kudarcra van ítélve minden oktatásra tett kísérletünk.

A hadijog alapvető elveinek helyes ismerete és megértése azért különösen hasznos, mert azok megfelelő alkalmazásával a hadviselés során felmerülő legtöbb jogi kérdésre gyors és megközelítőleg helyes válasz adható, még a részletes hadijogi szabályok ismerete nélkül is. Ez a nemzetközi humanitárius jog egészét átszövő emberiességi elvárások szempontjából és a katonai vezetői képzés szempontjából igen fontos, hiszen e joganyag tényleges alkalmazói, azaz az ellenségeskedésekben ténylegesen részt vevő katonák általában nem részesülnek részletes és elmélyült elméleti jogi képzésben. Ennek az a következménye, hogy ők nem is bírnak olyan fokú jogi ismeretekkel, melyek képessé tennék őket a mélyebb szintű jogi problémák feloldására.

Tegyük gyorsan hozzá, ilyen feladata nincs is a katonának – a fegyveres erő alkalmazója készségszinten legyen képes a jogsértő magatartást a jogszerű magatartástól elválasztani, és az utóbbit követni. Ez a képesség műveleti szinten, a „terepen” kell, hogy rendelkezésre álljon, és a műveletekben részt vevő katonák számára ennél többre nincs is szükség. Sőt, itt egy másik szempont is jelentkezik, amit sokszor figyelmen kívül hagynak azok, akik a katonák felkészítésével nem foglalkoztak, mégpedig az, hogy könnyíteni kell a katonák műveleti helyzetben való terheltségét. A nemzetközi hadijog leegyszerűsíthető, ugyanakkor bonyolult jogterület, és a bonyolult jogi kérdései nem szabad, hogy a fegyveres erő tényleges alkalmazóit terheljék. Különösen azért nem, mert miközben a katonák nem csak hogy az ehhez szükséges képzettséggel nem bírnak, de műveleti helyzetben szó szerint életveszélyes lehet, ha olyan döntési helyzetekbe hozzuk őket, ahol nem világosak az irányadó szabályok, másrészt pedig a döntések következményei. Amennyiben a katonai személyzet helyzetét ilyen, számukra megoldhatatlannak tűnő feladatokkal nehezítjük, egyrészt a feladat végrehajtás megnehezül, másrészt pedig az ilyen jellegű túlterhelés szükségképpen hibákhoz, illetve gondatlan magatartáshoz, rosszabb esetben pedig szándékos jogsértésekhez vezethet.

A nemzetközi hadijogi előírások vizsgálata során is észrevehető, hogy e problémával tisztában vannak az államok, és ennek megfelelően alakították ki az irányadó normákat. Az 1949-ben elfogadott Genfi egyezmények és más nemzetközi szerződések előírásai is töreksenek arra, hogy a fegyveres összeütközések taktikai szintjén tevékenykedő katonáknak ne kelljen mindenféle részletes jogi kérdésekkel foglalkozniuk.

Így például előírják, hogy azok az elfogott ellenséges harcolókat mielőbb át kell hogy adják feletteseiknek, anélkül, hogy e személyek további lehetséges státuszával foglalkoznának, azaz nem a terepen tevékenykedő katonáknak kell azon gondolkodniuk, hogy az elfogottak jogosultak-e a hadifogoly státuszra, vagy nem. Ez ugyanis nem olyan egyszerű kérdés, ám az elfogott személyek jogainak védelme érdekében, azaz azért, hogy számukra a kedvezőbb bánásmód legyen biztosítható, a Genfi egyezmények rendszere egy vélelmet ír elő: ennek alapján kétség esetén a hadifogoly jogálláshoz vezető, kombattáns státuszt kell feltételezni, és e vélelem csak bírói úton dönthető meg. Nyilván a fogságba ejtő katona ezt nem teheti meg, ezért e feladatot nem is rója rá az egyezmény rendszere. Hasonló megoldást alkalmaz a nemzetközi hadijog rendszere, amikor a kulturális javak védelméről szóló hágai egyezmény második kiegészítő jegyzőkönyve olyan előírást tartalmaz, amely szerint egyes, különleges védelem alá tartozó objektumoknak kijáró jogi védelem megszűnésének megállapításához zászlóalj szinten meghozott döntés szükséges. Ennek oka, hogy ne a terepen mozgó katonának kelljen döntést hoznia olyan kérdésben, amelynek helyes eldöntéséhez sem információja, sem pedig lehetősége nincs.

Elsőre csábító elképzelésnek tűnhet, hogy a fenti gyakorlati nehézséget ki lehet küszöbölni a katonai személyzet hadijogi képzésének minőségének valamiféle javításával, az oktató tananyag mélyítésével. Ám e gondolatot még a legjobb szándékkal is illuzórikusnak tudnám minősíteni, egészen őszintén pedig súlyosan kontraproduktívnak. Több száz oldalas, a nemzetközi humanitárius jog mélységeit tudományos igénnyel elemző tananyagok egyrészt nehezen feldolgozhatók a honvédtiszt-jelöltek számára, másrészt pedig mivel majdani hadnagyi szintű feladataik ilyen kérdések megoldását úgysem igénylik, a tanulási-felkészítési idejüket és energiájukat más feladatokra érdemes irányítani. Sokkal inkább célravezető a katonák jogi felkészítése során a legalacsonyabb szintű szabályozó irányából haladni a magasabb szintű felé: így a tisztjelölti képzést a hatályban lévő Szolgálati szabályzat vonatkozó előírásai rendszerére építeni, amennyiben azok megfelelően tükrözik vissza az amúgy is irányadó nemzetközi jogi szabályokat.

A felmerülhető komplex jogi kérdések bonyolultsága, azok elemzése és megoldása bőven túlmutat a katonai képzés által nyújtható jogi ismereteken, az erre való felkészítésre az semmiképpen nem alkalmas. Meg kell jegyezni, hogy ez nem egyfajta orvosolható fogyatéksága a katonai képzésnek, hiszen még a civil egyetemi jogászképzés sem nyújt ehhez elégséges ismereteket.

A fentiek miatt hangsúlyozottan fontossá válik a nemzetközi hadijog elvi jellegű előírásainak szerepe, hiszen azok kötelező ereje mindenféle, a katonai erő alkalmazásával együtt járó nemzetközi és nem nemzetközi műveletben fennáll. Még ha terjedelmük, tartalmuk bizonyos esetekben vitatható és esetileg mérlegelhető, az egészen biztos, hogy fontos alapvető szabályokként szolgálnak – és ezzel egyidejűleg a további képzés és felkészítés biztos alapját jelentik.

2.2.3 Kapcsolat a civil és a katonai felkészítés között

Néhány gondolat erejéig ki kell térnünk a polgári képzésre, illetve az azzal való kapcsolatra is, amit a katonai vezetők képzéséhez fel lehet használni. Véleményem szerint ugyanis több okból téves, illetve meghaladott az a felfogás, amely teljes mértékben el akarja választani egymástól a katonai és a civil képzést.

Egyrészt az államok katonai képességei jelentős mértékben táplálkoznak a polgári szférából. Ugyan a tisztí kar nagyobb részének valóban a hivatásos, életpályájukat erre feltett személyi körből kell kikerülnie, sok kompetenciát – így különösen a jogi szakismereteket is – a fegyveres erőknek „kívülről” kell megszereznie. E tekintetben a fegyveres erők nem fordulhatnak magukba, annak jogászai jelentős részben nem utólag jogi diplomát szerzett katonatisztek, hanem a civil jogászok közül „beöltöztetett” tiszték.

Másrészt a nemzetközi hadijog tudománya az elmúlt évtizedekben tapasztalható örövendetes fejlődése jelentős részben elmozdult a civil akadémiai szféra irányában. Mind európai, mind pedig világszinten e jogterület vezető intézményei többnyire civilek és jellemzően a polgári jogászképzés, nem pedig a katonai képzés intézményeivel állnak szervezeti és szakmai kapcsolatban. Ennek következménye, hogy a katonák felkészítéséért felelős intézményeknek (így a Nemzeti Közszolgálati Egyetemnek is) kapcsolatot kell tartaniuk a civil képzéssel, és fel kell használnia annak eredményeit.

rendfokozati szint	oktatás/képzés/felkészítés		
	felsőoktatás (NKE)	egyéb (pl. HM vagy közös) szervezésű képzési formák	külső (felső) oktatás
tábornok		vezérkari tanfolyam	
főtiszt	BSc/MSc	rendfokozati előmeneteli tanfolyam	MSc/PhD
tiszt	BSc	többféle rendfokozati előmeneteli tanfolyam	BSc/MSc
tisztes/tiszthelyettes/ zászlós		egyéb (pl. Altiszti Akadémia)	érettségi

2.3 Az adott rendfokozati és felelősségi szinthez szükséges ismeretanyag megállapítása és elhelyezése az oktatási-képzési rendszerben

A katonai oktatás ökölszabálya, ami hatványozottan jelentkezik a jogtudományi felkészítés területén, hogy meghatározott rendfokozati és felelősségi szinthez kell mérni az oktatott anyagot. A lenti táblázat a Magyar Honvédség jelenlegi személyzeti szintjeit és az azokhoz általában elvárt bemeneti végzettségi szinteket mutatja be, kiemelve a jelen tanulmány tárgya szerint lényeges kört, azaz a tiszték és főtisztek szintjét.

Fontos, hogy az egyes rendfokozati szintek számára megállapított elsajátítandó ismeretanyag feleljen meg annak, amit ahhoz a vonatkozó szabályozók megállapítanak. Ennek konkrét alkalmazását a nemzetközi hadijogi szabályok tekintetében a lentiekben vizsgáljuk meg.

3. A nemzetközi és a hadijogi aspektusok

A katonai vezetői felkészítésben a jogtudományi oktatás leginkább lényeges eleme a hadijogi tárgyú oktatás. Magyarország fennálló nemzetközi jogi kötelezettségei között az egyik legfontosabb, ami az 1949-es Genfi egyezményekből fakad, amely szerint a katonák számára folyamatos felkészítést kell biztosítani a nemzetközi humanitárius jog anyagából. Ez ki kell egészüljön azzal is, amire korábban kitértünk: a katonák esetében az elméleti felkészítést gyakoroltatással is támogatni kell.

3.1 Eddigi és jelenlegi képzési gyakorlat

3.1.1 Katonai képzés

A Nemzeti Közszerológáti Egyetem kialakítása előtti időszakban, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen a nemzetközi humanitárius jog oktatása mind a katonai, mind pedig a civil képzésben zajlott, viszonylag egyszerű rendszerben.

A katonai képzés BSc szintjén a „Hadijog” című tantárgy keretében, 15 illetve 30 kontaktórában történt (ez utóbbi szaktól illetve szakiránytól függően változott). A tárgy célja az volt, hogy a tisztjelöltek rendelkezzenek a szükséges nemzetközi humanitárius jogi alapismeretekkel, képesek legyenek azok alkalmazására, valamint hogy gyakorlataik során ezeket az ismereteket készség szinten rögzítsék. Az oktatás során az egyik cél az volt, hogy a hallgatók a későbbiekben, honvédtisztekként alkalmasak legyenek beosztottjaikat az alapvető előírásokról kioktatni, tevékenységüket megfelelően ellenőrizni, valamint tisztában legyenek az esetleges jogsértésekkel kapcsolatos tennivalóikról, és kiemelt figyelmet kaptak a 2.2. fejezetben jelzett szempontok.

A hadijog tárgy tartalmát jellemzően (oktatási időszakonként egy-két eltéréssel) az alábbi témakörök határozták meg:

„Tantárgyi tematika:

1. Alapfogalmak

1.1. A nemzetközi hadijog fogalma, alapelvei

1.2. A nemzetközi hadijog története, forrásai

1.3. A nemzetközi hadijog alkalmazási köre – nemzetközi és nem nemzetközi fegyveres konfliktusok

2. Személyek a hadijogban

2.1. Harcos, katonai célpont

2.2. Polgári személyek védelme a hadviselés során

2.3. Különösen védett személyek és objektumok

2.4. Hadifoglyok

2.5. A Nemzetközi Vöröskereszt és egyéb szervezetek

3. Hadviselés joga

3.1. Alkalmazható harceszközök és hadviselési módok

3.2. Hadicserek és hitszegés

3.3. A megszállás

4. Felelősség a hadijog megsértéséért

4.1. A háborús és emberiség elleni bűncselekmények szabályozása a nemzetközi jogban

4.2. Felelősségre vonás a háborús bűncselekményekért nemzetközi fórumok előtt illetve a magyar jog alapján”

E tárgyat megelőzően a *Jogi ismeretek* tantárgy (a hadijoggal egyező óraszámban) szolgált arra, hogy a jogi alapfogalmakba bevezesse a hallgatókat. Ugyanakkor itt már komoly problémaként jelentkezett, hogy a szűkös tanóraszám nem tett lehetővé átfogó jogtudományi bevezetést, valamint hogy nagyon sok jogterületet kellett volna e bevezető tárgyba „belezsúfolni”: például a jogi alapfogalmakon túlmenően alkotmányjogi és katonai jogi, valamint katonai büntetőjogi alapismereteket, az irányadó szolgálati szabályzatból fakadó jogi alapismereteket. Nem nehéz belátni, hogy mindez csak jelentős kompromisszumok árán volt kivitelezhető, amelyek során nem mindig sikerült tekintettel lenni a 2.2. fejezetben foglaltakra.

2009-ben került sor első alkalommal arra, hogy a tisztjelölt hallgatók tanulmányainak lezárásaként megszervezett záró gyakorlatnak külön hadijogi komponense is volt, és annak során bejárászó jogásztiszt is részt vett, aki gondoskodott arról, hogy a felmerülő katonai helyzetek megoldása során a hallgatók a hadijogi előírásokkal is kénytelenek legyenek számolni. Az ekkor szerzett tapasztalatokat a későbbiekben igyekeztünk más alkalmakkor is felhasználni.

A katonai képzés ekkor még csak tervezett MSc szintjén sokáig az az elképzelés létezett, hogy egy 30 tanórából álló *Jogi ismeretek* tárgy keretei között egészüljön ki a BSc szinten teljesített gyakorlatias központú képzés az elméleti, alaposabb megfontolást és alapismereteket igénylő képzéssel, tekintettel a 2.3. fejezetben megfogalmazott elvárásokra. Az ekkori, intézményen belüli tervezéseknek megfelelően célként lett kitűzve, hogy sor kerüljön az MSc szintnek megfelelő magasabb beosztásokban már a nemzetközi humanitárius jog anyagának összetettebb, emberi jogi komponensének részletesebb tárgyalására is. Végül, az elfogadott *Honvédelmi jog* című tantárgy összefoglaló jelleggel tartalmazta a fenti ismereteket, kiegészítve sok belső jogi tárgyú témával, mint például az alkotmányjog, vagy a katonai büntetőjog.

Sőt, a civil képzés fejlesztésével párhuzamosan tervezés alatt állt az MSc szintű katonai vezető képzés struktúráján belül egy Emberi és hadijogi szakirány is, ami kifejezetten a témával foglalkozó, akár már jogi képzettséggel is végző honvédtisztek szakosított továbbképzésére is alkalmas lett volna.

3.1.2 Polgári képzés

Akkoriban a ZMNE struktúráján belül a honvédelmi területtel összefüggésben többféle polgári képzés is zajlott, amelyek keretei között a nemzetközi humanitárius jog is oktatásra került. (A jelen tanulmány nem tér ki e gyakorlat, illetve az egyes szakok értékelésére, figyelmünket csak a hadijogi tárgyú oktatásra fordítjuk.) Egy ideig a BSc

szintű szakokon egyetemi közös tárgyként került oktatásra a *Hadijog* tantárgy (egyes szakokon *Hadijogi ismeretek* címen, hol 15, hol pedig 30 kontaktórában), a tisztjelöltek képzéséhez hasonló célokkal, de mindig az adott képzési szak, illetve szakirány sajátos igényeinek megfelelően. Az egyetem katonai jellegéből fakadóan ez érthető volt, ám egy idő után e tárgy elveszítette egyetemi közös tárgy minőségét, aminek több oka is volt. Egyrészt bizonyos polgári szakok esetében e tárgy a megfelelő előfeltételek hiányában sajnálatosan a „levegőben lógott”, azaz a feldolgozásához szükséges jogtudományi előképzettség hiányában csak nagyon komoly kompromisszumokkal volt eredményesen oktatható. Például nagyon nehéz amúgy is alacsony óraszámban oktatni a nemzetközi jog egyik részterületét úgy, hogy az adott szak hallgatói korábban nem hallgattak nemzetközi jogot. Ha ez azzal gondolattal is párosul, hogy az adott tárgy tartalmára a hallgatónak a későbbiekben nem is lesz szüksége – ami például az önkormányzati, vagy katasztrófavédelmi igazgatási szakirányokon meg is jelent – akkor az adott diszciplína további rendszerben tartása nehezen lesz fenntartható. Sajnos e szakokon a hadijog végül teljes mértékben kiszorult az oktatásból, más területekkel együtt.

A nemzetközi kapcsolatokkal és a katonai tevékenységgel szorosabb kapcsolatban álló biztonság- és védelempolitika szakon minőségileg más volt a helyzet. Érdemes kihangsúlyozni, hogy az ekkor kialakított gyakorlat lényegi változtatás nélkül élt tovább a Nemzeti Közszerológati Egyetemen folytatott képzésen is, legalábbis a BSc szinten. Itt a két félén át oktatott *Nemzetközi jog 1-2.* tárgyak keretében kerülnek oktatásra a nemzetközi humanitárius jog, illetve a hadijog előírásainak lényegesebb elemei. Ezek a tárgyak szigorlaltal zárulnak, tehát az ismeretek számonkérése is magas szintű. Ráadásul ezen a szinten a *Nemzetközi jog 1.* teljesítése után választható tárgyként már korán megjelent az *Emberi jogok nemzetközi védelme* című tantárgy, amelynek egy része tér ki specifikusan a rokonterületnek tekinthető nemzetközi humanitárius jog egyes elemeire. Talán érdemes megjegyezni, hogy e tantárgy nem sokkal később – előzetes egyeztetés nélkül és más tantárgyfelelős megjelölésével – a védelmi igazgatás szakon a kötelező tanterv részévé vált, igaz, az ennek feldolgozásához szükséges tantárgyi előfeltételek (így például a nemzetközi jog) nem jelentek meg a képzésben.

A biztonság- és védelempolitika szak MSc szintű képzésében a nemzetközi humanitárius jog (a fegyveres erő alkalmazásának joga mellett) mindig is hangsúlyosan szerepelt. A minden szakirányon szereplő *Nemzetközi és hadijog* (majd később *Nemzetközi hadijog*) tárgy általában 30 kontaktóra kerettel adott átfogó, magasabb szintű képzést kifejezetten a fegyveres erő alkalmazásával kapcsolatos nemzetközi jogi témával kapcsolatban. Ezzel lehetővé vált a nemzetközi humanitárius jog és hadijog területén az MSc oktatási szint által megkövetelt részletesebb oktatás.

3.1.3 Kísérlet a polgári és katonai képzés „összekapcsolására” a nemzetközi hadijog tárgyán keresztül

Hosszú ideig állt tervezés alatt, és jutott igen előrehaladott állapotba (megszerezte a tanzéki, az intézeti és a kari jóváhagyást) a biztonság- és védelempolitika szakon az MSc-szintű Emberi és hadijogi szakirány, ami a katonai vezető szakon tervezett, katonai jellegű

„párjával” (lásd 3.1.1. alfejezetet) együtt kezelve, párhuzamosan ugyancsak a nemzetközi humanitárius jog bővebb és magasabb szintű oktatására nyújthatott volna lehetőséget.

A jóváhagyott tervek szerint a képzés a következő (humanitárius illetve hadijogi relevanciájú) tárgyakat foglalta volna magában: Fegyveres erő alkalmazása és a nemzetközi jog, két félév Nemzetközi hadijog 1-2., Emberi jogok nemzetközi jogi védelme, Szolgálati jog, Nemzetközi büntetőjog, kiegészítve két gyakorlati kurzussal. Emellett pedig a tantárgystruktúra kiegészült volna az etikával, kultúrtörténettel foglalkozó egyéb tárgyakkal is, amelyek jelentősége megkerülhetetlen. Ez a megoldás lehetővé tette volna a hadijog magasabb szintű oktatásának átfogó rendszerének oktatását a már végzett jogászok számára is. Ez egyrészt lehetővé tette volna a civil jogászok közelebb hozását a katonai tevékenységekhez (adott esetben segítve a szükséges mértékű munkaerő-utánpótlást), valamint a valamelyik polgári egyetemen jogász végzettséget szerzett katonatisztek specifikus és rendszerbe foglalt hadijogi tárgyú felkészítését.

3.1.4 Összegzés

Összességében megállapíthatjuk, hogy a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem oktatási rendszerében a nemzetközi jog és a nemzetközi hadijog oktatása kielégítő rendszerben és megfelelő szinten történt, de igazi áttörés az imént vázolt új szakirányokkal sikerülhetett volna elérni. Ezek a tervek ambiciózusak voltak ugyan (mások mellett), de sok minden végül sajnos nem valósult meg, részben az egyetemet és a honvédelmi felsőoktatást ért átalakítások okán, amik – érthetően – elsőbbséget élveztek. A létrejött Nemzeti Közsolgálati Egyetem új képzési struktúrái, valamint a Ludovika zászlóalj, mint a honvédtiszt-jelöltek új szervezeti kerete új tervezést igényelnek.

Mindennek eredményeképpen a létező keretek között kellett megoldani a hadijogi tárgyú felkészítést, ám emellett természetesen folyamatos tervezés zajlott, a jogterületet meghatározó fejlemények vizsgálata és folyamatos beépítése a képzésbe.

3.2 Új, a katonai jogi felkészítésbe beillesztendő elemek

3.2.1 Új hazai jogszabályok

Magyarországon a jogrendszer az elmúlt években jelentős változásokon ment keresztül, ami egyrészt az általános joganyagon túlmenően a hadijogi normák tekintetében is új értelmezési, jogalkalmazási feladatokat jelent, másrészt pedig ezeket folyamatosan kell beépíteni a katonai jogi felkészítésbe.

Az új Alaptörvény elsősorban a minősített időszakra, a honvédelmi helyzetekre és az emberi jogokra vonatkozó szabályaiban jelenít meg olyan szabályokat, amelyek hadijogi szempontból is bírnak jelentőséggel. Az új Büntető törvénykönyv régi adósságot törlesztett a Genfi egyezmények előírásaiból derivált háborús bűncselekmények újrakodifikációjával. Emellett folyamatban van az új honvédségi szolgálati szabályzat előkészítése, illetve a büntetőeljárásról szóló új törvény is. Amennyiben elkészülnek, mind gondoskodni kell a képzésbe való beépítésükről.

3.2.2 A békeműveletek növekvő jelentősége

Magyarország több ENSZ-műveletben is részt vesz. Jogi sajátossága az ENSZ Biztonsági Tanácsának felhatalmazásával végrehajtott műveleteknek, hogy azok nem minősülnek szűk értelemben „fegyveres konfliktusnak”, ennek ellenére széles körű egyetértés van abban, hogy e műveletek során irányadó háttérszabályokként a klasszikus nemzetközi hadijogi előírások alkalmazandóak minden olyan esetben, ha fegyverhasználatra kerül sor, vagy ha valamiért a művelet békekikényszerítéssé alakul.

Ilyen esetekben ugyanakkor a művelet végrehajtását, illetve annak politikai támogatását komolyan veszélyeztetheti az egyszerű hadijogi szabályok megengedőbb jellegű normáinak analóg módon való alkalmazása. A hadijog fegyverhasználati előírásait ugyanis egy békeművelet során szükséges lehet szigorítani. Emiatt a különböző műveletekben a végrehajtó államok gyakran az általános szabályoknál szigorúbb normákat írnak elő a katonai személyzetük számára. E harcérintkezési szabályok (*rules of engagement – ROE*) gyakran sokkal közelebb állnak a rendészeti, mint a katonai előírásokhoz, így például bevett gyakorlat, hogy a fegyverhasználat (halálos erő alkalmazásának) lehetőségét a jogos védelmi helyzetre szorítják vissza. Ekkor egy egyébként az általános hadijogi szabályoknak megfelelő magatartás is minősülhet jogsértőnek, ami miatt kiemelten fontos a katonák felkészítése.

Magyarország szempontjából különösen fontos ennek figyelembe vétele, és a katonák képzésébe való beillesztése. Nem csak a katonáink érdeke, hogy jogi biztonságban legyenek tevékenységük során, de hazánk nemzetközi megítélése és külpolitikai kapcsolatai szempontjából is rendkívül fontos a jogi előírások tiszteletben tartása.

3.2.3 Emberi jogok térnyerése a hadijog területén

Hazánk a rendszerváltás után szinte rögtön, már 1990-ben tagja lett az Európa Tanácsnak, és az annak keretében működő Emberi Jogok Európai Bírósága elfogadhat Magyarország ellen benyújtott egyéni panaszokat, amelyek alapján kötelező ítéleteket hozhat. A bíróság az 1950-ben létrehozott, azóta többször módosított Emberi jogok európai egyezménye alapján jár el, az abban foglalt emberi jogok tiszteletben tartását felügyeli. Az egyéni panaszok mellett arra is van lehetőség, hogy egy állam emberi jogsértése miatt egy másik részes állam indítson eljárást. Bármilyen módon induljon is meg egy eljárás a bíróság előtt, annak elmarasztaló ítéletei nem csupán politikai értelemben jelenthetnek kellemetlenséget, hanem pénzbeli kártérítés megítélésével is járhatnak.

A bíróság eddig kialakult széles körű gyakorlata leginkább az emberi jogok sérelmének békeidős eseteire terjedt ki, ám a kilencvenes évektől új trend alakult ki. Az Európa Tanács tagállamainak egyre többször kellett a bíróság ítéleteivel szembesülniük azokban a helyzetekben, amelyekben a fegyveres erőiket kellett alkalmazniuk. Ezeknek az ügyeknek az esetében a bíróság hamar világossá tette, hogy a részes államok emberi jogi kötelezettségei tekintetében mindegy, hogy műveleteik a nemzetközi jog alapján az jogsértők-e, vagy nem, vagy hogy azok milyen alapon kerülnek végrehajtásra. Ezzel pedig tágra nyitotta a kaput mind a békeműveletek, mind pedig bármilyen katonai műveletek

során végrehajtott katonai cselekmények vizsgálatának lehetősége előtt. Egyelőre több esetben általános katonai műveletek, kevesebbszer pedig kifejezetten békeműveletek során esett, emberi jogokat sértő cselekményekkel kapcsolatban vizsgálódott a bíróság, de formálódó gyakorlatát már mindenképpen figyelembe kell venni, és be kell illeszteni a katonák felkészítésébe. Ennek egyébként nem csupán hadijogi jelentősége van, de a strasbourgi bíróság működésének ismerete a katonák alkotmányjogi ismereteinek is részét kell, hogy képezze.

3.2.4 Nemzetközi büntetőjogi elemek

A kilencvenes évek legnagyobb fejlődését a nemzetközi jog területén a nemzetközi büntetőjog mutatta be, amely egyértelműen kapcsolódik a nemzetközi hadijoghoz, különös tekintettel arra a tényre, hogy az szorosan összefonódott az ekkor zajló fegyveres konfliktusokban esett súlyos jogsértésekkel és atrocitásokkal.

Az ENSZ Biztonsági Tanács által 1993-ban felállított, hágai székhellyel működő Jugoszlávia Törvényszék működésének vizsgálata alapján megállapíthatjuk, hogy az rendkívüli hozzájárulást jelentett a nemzetközi hadijog fejlődéséhez. Szinte nincs olyan része a Genfi egyezményeknek, amelyet ne érintett volna a törvényszék jogértelmezési és ítélezési munkája a jugoszláv konfliktus során esett tragikus jogsértések miatt. Ennek eredményeit mindenképpen be kell illeszteni a katonai felkészítésbe, és ez már csak azért is könnyen lehetséges, mert az egyes esetek vizsgálata tényleges gyakorlati oktatást tesz lehetségessé.

Az 1998-ban létrehozott Nemzetközi Büntetőbíróság egyelőre még nem produkált a hágai törvényszékhez mérhető mennyiségű és minőségű eredményt, ugyanakkor léte, és a tény, hogy Magyarország részese a rendszerének, mindenképpen fontossá teszi tárgyalását.

3.3 Képzési körvonalak a jövőre nézve

A fentebb leírt új, a katonai jogi felkészítésbe beillesztendő szempontok figyelembe vételével az alábbiakban tervezett fejlesztéseket tartom indokoltnak.

3.3.1 Katonai vezető BSc képzés

A jelenleg működő, két tantárgyra épülő képzési rendszer részleges átalakításával és finomhangolásával biztosítható lenne, hogy a tisztjelöltek átfogó jogtudományi felkészítést kapjanak. Ez egy *Katonai jogi ismeretek*, egy *Alkotmányjogi ismeretek* és egy *Hadijog* címet viselő tantárgy formájában jelenne meg.

A *Katonai jogi ismeretek* tárgy tényleges alapozó tárgyként szolgálna, lehetséges tartalma a jogi alapfogalmakon túlmenően a szolgálati jog alapvetései köré szerveződne. Magába foglalná a szolgálati szabályzati és az alapvető katonai büntetőjogi ismereteket, mind a két tárgykörben azok kivételével, amelyek a nemzetközi hadijog tárgykörében kerülnek részletesebb tárgyalásra.

Az *Alkotmányjogi ismeretek* tárgy célja, hogy a tisztjelöltek számára biztosítsa azt az alapvető alkotmányjogi tudást, ami a katonák számára szükséges. A Nemzeti Közszerológati Egyetem új oktatási rendszerében az *Alkotmányjog* egyetemi közös tárgyként való megjelenítése ezt a feladatot megoldani látszik, ám az elmúlt rövid időszak tapasztalatai alapján úgy vélem, hogy e tárgy oktatásának gyakorlati kivitelezése egyelőre kívánivalókat hagy maga után. A megoldandó problémák egyszerre elméleti és gyakorlati jellegűek. Az elméleti gondok abban jelentkeznek, hogy az egyetemi közös tárgy tartalma nem biztos, hogy megfelel a honvéd tisztjelöltektől elvárható alkotmányjogi ismereteknek. A közigazgatás bármely területén dolgozó ügyintéző esetében oktatandó és elvárható ismeretek a honvédtisztek esetében nem feltétlenül szükségesek – emiatt álláspontom szerint külön tematikát kell alkalmazni a katonai vezetői képzésben (ahogy a biztonság- és védelempolitikain), mint amit a közigazgatás-tudományiban. Katonák, valamint biztonság- és védelempolitikai szakos hallgatók számára a jövőbeli feladataik eredményes ellátása érdekében a szigorú hazai alkotmányos alapokon túlmenően sokkal inkább összehasonlító alkotmányjogi ismeretek oktatása indokolt. A gyakorlati jellegű problémák pedig ott jelentkeznek, hogy az egyetemi közös tárgyakat oktató kollégák, amennyiben nincs gyakorlatuk a honvédtiszt-jelöltek felkészítésében, a jelen tanulmány 2.2. fejezetében foglaltak figyelmen kívül hagyása esetén komoly oktatási nehézségekkel szembesülnek.

A *Hadijog* tantárgy nagyjából megfeleltethető a korábbi azonos című tantárgynak, némi változást az jelent, hogy abba tartalmilag bele kell foglalni azokat az új fejleményeket, amelyek e jogterületen jelentkeznek. Tájékoztatásul közöljük a tantárgy 2013. decemberében aktualizált programjának kompetencia-leírását és tematikáját:

„A tantárgy célja, hogy a tisztjelölt hallgatók a korábban megszerzett alapvető jogi ismereteken túlmenően ismerjék a fegyveres erő alkalmazása esetén irányadó joganyag forrásait, a genfi és a hágai jogot, tisztában legyenek a nemzetközi hadijog körében elkövetett jogsértésekkel és azok következményeivel. Az alapvető hadijogi ismereteken túlmenően kiemelt figyelmet szentelünk annak, hogy bemutassuk az aszimmetrikus hadviselés hadijogi nehézségeit, a nemzetközi békeműveletekben alkalmazandó joganyag sajátosságait, a modern nemzetközi büntetőjog anyagi-intézményi újdonságait (pl. a Nemzetközi Büntetőbíróság szerepét), hazánk európai integrációból fakadó kötelezettségeit (pl. a strasbourgi Emberi Jogok Európai Bíróságának vonatkozó legújabb gyakorlatát) és az informatikai hadviselés lehetséges jogi környezetét.

- 1. A nemzetközi hadijog rendszere, forrásai – a Genfi egyezményektől a Szerológati Szerológatiig*
- 2. A nemzetközi hadijog alapelvei*
- 3. A nemzetközi hadijog alkalmazási köre: nemzetközi és belső konfliktusok, valamint „vegyes” helyzetek*
- 4. Szerológati helyzetek a nemzetközi hadijog területén: a kombattánsok és a civilek elhatárolása*
- 5. A hadviselés joga: katonai célpontok és szabályozott pusztítás – tiltott harceszközök és harcmódok*

6. *A polgári személyek és polgári javak védelme*
7. *A kulturális javak védelmének nemzetközi jogi rendszere*
8. *A megszállásra vonatkozó jogi rezsim*
9. *Aktualitások a hadviselés területén: Az aszimmetrikus hadviselés jogi problémái*
10. *Aktualitások a hadviselés területén: Az informatikai hadviselés lehetséges nemzetközi jogi szabályozása*
11. *Aktualitások a hadviselés területén: Békeműveletekben irányadó hadijogi előírások*
12. *Nem kormányzati szervezetek szerepe: a Vöröskereszt Nemzetközi Bizottsága, NGO-k, média*
13. *A jogsértésekért való felelősségre vonás a belső jog alapján – a hazai büntetőjog*
14. *A jogsértésekért való felelősségre vonás a nemzetközi jog alapján és nemzetközi büntetőbírói intézmények szintjén*
15. *A jogsértésekért való állami felelősség – hadijog az Emberi Jogok Európai Bíróságának gyakorlatában*

Mint a fentiekből látszik, a *Hadijog* tárgy magába foglalja a szolgálati szabályzat és a hazai büntetőjog hadijogi vonatkozású területét. Ez már csak azért is indokolt, mert e részterületek a látszólagos azonosságok ellenére eltérő tárgyi és oktatói felkészültséget igényelnek.

3.3.2 Katonai vezető MSc képzés

A katonai vezető MSc szinten a jelenleg futó *Honvédelmi jog* című 60 tanórás tárgyat indokoltnak tartjuk több tárgyra osztani. Ennek elsődleges oka, hogy a honvédelmi jog mint nagy összefoglaló jogterület a katonatisztek tekintetében nehezen értelmezhető. Civil képzéseken megtölthető lenne ugyan megfelelő tartalommal, tisztek számára az osztatlan 60 órában való oktatása nem indokolt. Minőségbiztosítási, akkreditációs problémákat is jelenthet, hogy ilyen jogterület ebben a formában nincs, így a tárgy tartalma is nehezen behatárolható.

A katonai vezető MSc szintű képzés tervezése során tekintettel kell lenni továbbá a katonai BSc képzések tartalmára is, hiszen annak hallgatóinak jelentős része várhatóan a katonai BSc képzés elvégzése után érkeznek a rendszerbe, azaz az ottani jogi tárgyak ismerete megalapozottan feltételezhető. Az MSc szinten elhelyezett jogi tárgyak célja a magasabb beosztások ellátására való felkészítés kell, hogy legyen, szoros összhangban állva a párhuzamos karriertanfolyamok, előmeneteli tanfolyamok tartalmával, elkerülve a felesleges ismétléseket, különös tekintettel a BSc szinten már elsajátítottakra.

Ennek megfelelően ezen az oktatási szinten három tantárgy formájában lenne megfelelő a jogtudományi képzés szervezése. Egy *Szolgálati jog*, egy *Alkotmányjog* vagy *Alkotmányjogi ismeretek II.* (a BSc szinten elhelyezett tárgy függvényében), valamint egy *Nemzetközi hadijog* vagy *Katonai nemzetközi jog* című tantárgy bevezetése lenne indokolt.

A *Szolgálati jog* tantárgy a katonai szolgálati jogviszonnyal összefüggésben álló jogi ismereteket fedi le, úgy, mint a szolgálati jogviszony (beleértve a tartalékos, önkéntest, szerződést, hivatásost) keletkezése és megszűnése, annak sajátosságai és tartalma (kü-

lönös tekintettel például a katonák egyes alapjogainak, így pl. az egyesülési és gyülekezési jognak a korlátozására), és a fegyelmi felelősség kérdéseire. A tárgy adott oktatási időszakra irányuló részletes oktatási programjának kialakításakor külön fel kell mérni az adott hallgatói csoport összetételét, rendfokozati és feladatszintjét, és ennek megfelelően kell kialakítani az oktatási időszak pontos tartalmát.

Az *Alkotmányjog* vagy *Alkotmányjogi ismeretek* tárgy tartalmát alapvetően a BSc szinten elhelyezett tárgy és annak tartalma kell, hogy meghatározza. A főtiszti szinten a katonai vezető már találkozhat olyan feladattal, hogy szüksége lehet átfogóbb alkotmányjogi ismeretekre, ahogy a magasabb vezetői szinten is indokolt az alkotmányosság gondolatának mélyítése. Ennek függvényében kell kidolgozni a részletes oktatási programot.

E szinten a katonai vezetők már szinte biztos, hogy valamilyen formában találkoznak Magyarország nemzetközi szerepvállalásával is, ami indokolja a felkészítésük során a nemzetközi jogi ismereteik bővítését. Ez azt igényli, hogy a *Nemzetközi hadijog* vagy *Katonai nemzetközi jog* című tárgy terjedjen ki a békefenntartás, a békekikényszerítés és a külföldi missziók kérdéseire, a jogsértések kezelésére és az esetleges felelősségre vonásra, valamint az emberi jogok és a nemzetközi hadijog kapcsolatára, különös tekintettel a strasbourgi bírósági gyakorlatra. Magasabb beosztásokra felkészítő tantárgyként meg kell jeleníteni általános nemzetközi jogi alapismereteket, a NATO-val kapcsolatos jogi ismereteket (bár erre általában vannak más tantárgyak, így e témának máshol is van helye), valamint a nemzetközi műveletek háttér szabályait.

3.3.3 Előmeneteli és vezérkari tanfolyamok

A különböző előmeneteli tanfolyamok feladata, hogy folyamatos képzést nyújtson a katonai szervezetrendszerben előléptetésre váró személyek számára. Ezek tárgyát a fentebb vázolt logika mentén, a célzott rendfokozati és felelősségi szint biztosítása határozza meg, természetüknél fogva pedig valamivel nagyobb teret kell, hogy biztosítsanak a katonák önálló munkájának.

4. Zárszó

A Nemzeti Közszerológati Egyetemen zajló honvédtiszt-képzés a záloga annak, hogy Magyarországon a következő években magasan képzett, beosztásukat és feladataikat sikeresen ellátó honvédtisztek álljanak szolgálatba. Ennek jogtudományi komponense biztosítja, hogy ezek a tisztek nyugodtan koncentrálhassanak feladatuk ellátására, ismerve tevékenységük magatartási kereteit.

Természetesen a rendszer nem lehet teljes a honvédség önálló jogászai képességei nélkül. Ám mindenki akkor nyugodtabb, ha ezekre a képességekre nincsen szükség. A fent vázoltak megfogadásával véleményem szerint biztosítható, hogy kicsit közelebb kerüljünk egy ilyen, idillinek tekinthető állapothoz.

**B. A KATONAI VEZETŐI ALAPKÉPZÉSI
SZAKON A KATONAI VEZETŐI-
PARANCSNOKI (HARCÁSZATI
VEZETŐI) KOMPETENCIÁK
FEJLESZTÉSÉNEK LEHETSÉGES
STRATÉGIÁJA**

Helyzetértékelés (az alapképzési szak átalakításának folyamata és jelenlegi helyzete)

Bevezetés

A parancsnokok (katonai vezetők) felkészítése és kiképzése minden történelmi időben meghatározta meg a haderő képét és működésének minőségét. Ennek az alapigazságnak a mindenkori politikai hatalom a tudatában van. Ha meg kívánja változtatni az általa felügyelt fegyveres erőket (Magyar Honvédség) akkor ehhez a leghatékonyabb hosszabb távon működő *módszer* a képzés átalakítása, reformja.

A 2010-es kormányváltás után az újonnan felálló honvédelmi vezetés is, az általa elképzelt megújított haderő létrehozásának, egyik alapvető elemét a tisztképzés rendszerének megújításában látta. A fenntartó Honvédelmi Minisztérium, a Honvéd Vezérkar és az akkor még létező Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem szakembereiből álló munkacsoport által kidolgozott, a miniszter úr által elfogadott és jóváhagyott, koncepció alapján gyorsan elkezdődött az alapszintű tisztképzés átalakításának a folyamata. A döntés szerint a jövőben, a 2013/2014. tanévtől kezdődően, három szakon történik majd a fiatal honvédtisztek felkészítése: a megújított katonai vezetői, az újonnan létesítendő katonai logisztikai és katonai üzemeltetői alapszakokon.

Ebben a részben a katonai vezetői alapszak átalakításának, megújításának a folyamatát, a jelenlegi helyzetét mutatjuk be.

1. A korábbi képzés, az átalakítandó szak jellemzői

A jelenleg is kifutó jelleggel folyó katonai vezetői alapképzés – amely a korábbi ún. *kredites, nyolcféléves* képzést váltotta – a Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság 2004/8/VIII/54. sz. határozatában²²⁷ kiadott felhatalmazás alapján. A képzés 2005-ben indult és eddig négy tiszttavatósi kibocsátást ért meg, a 2008/2009-ben, a Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetemen, végrehajtott intézményi és program akkreditáció során „*jól vizsgázott*”, jó véleményeket indukált az Akkreditációs Látogató Bizottság részéről, de mivel 2009 tavaszán még nem volt végzett hallgatónk, így formálisan nem kaphatott akkreditációt.²²⁸

²²⁷ Akkreditációs Értesítő 2005. január, 10. évfolyam/1. szám, <http://www.mab.hu/doc/2005-1.pdf>

²²⁸ Zrínyi Miklós Nemzetvédelmi Egyetem Akkreditációs Jelentés, 2009/8/VII/3. számú MAB határozat, www.mab.hu/doc/PLHAT_ZMNE.doc;

1. ábra: Az alapképzés paramétereai (2005-től)

A képzés, hivatalosan 7 szemeszteres (210 kredites), azonban van egy ún. *nulladik félév*, amelyben a tisztjelöltek katonai alapkiképzésen, majd nyelvi és gépjárművezetői felkészítésen vesznek részt, azonban ez a félév nem szerves része a felsőoktatásnak, a résztvevők nincsenek hallgatói jogviszonyban, és kredittel elismert hallgatói teljesítmény sem keletkezik.

Az alapszakon 2005-ben eredetileg nyolc szakirányt akkreditáltak, mégpedig a hagyományosan idetartozó lövész, harckocsizó, felderítő, tűzér szakirányokon kívül a repülésirányító, a repülő-hajózó és a műszaki, valamint a katonai térképész, geoinformációs szakirányokat. A repülő-hajózó szakirányon, finansziális okok és a repülő hajózásképzés koncepcióváltozása miatt sohasem folyt felkészítés, míg a repülésirányító és a műszaki tisztek képzése átkerült a mérnökképzést folytató Bolyai János Katonai Műszaki (később megnevezéssel Hadmérnöki) Karra.

2. Az újrafogalmazott követelmények, elvárások

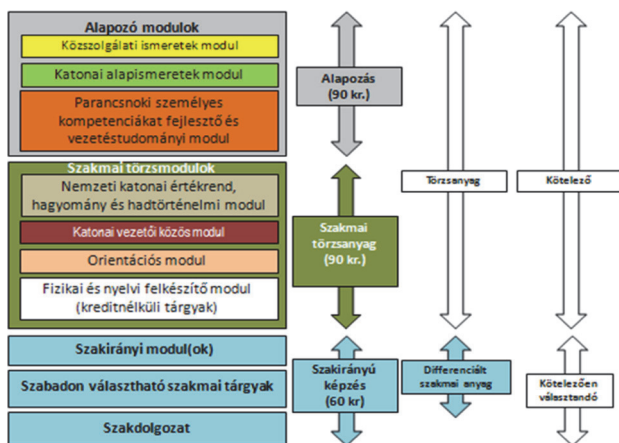
Az átalakítás, megújítás folyamata a végzett tisztekkel szemben támasztott követelmények artikulálásával, az alapképzés végén elvárt főbb kompetenciák megfogalmazásával és az új képzési folyamat általános alapelveinek lefektetésével kezdődött.

A hivatásos honvédtiszttel szemben támasztott általános elvárásokat az alábbiakban fogalmazták meg²²⁹:

- A nemzethez való hűség, a Magyar Honvédséghez való lojalitás.

²²⁹ Az elvárásokat a szakfejlesztést végző munkacsoportnak a Nemzeti Közszerződési Egyetem Oktatási Előkészítő Bizottság és a HM képviselői ismertették.

- Politikamentesség.
- Közszolgálati ethosz.
- Szilárd akaratereő, bajtársiasság, állhatatosság a célkitűzések megvalósításában, döntésképeség, felelősségvállalás a döntésekért és az alárendeltekért.
- A katonai hierarchiának megfelelő engedelmesség, tisztelet.
- A hiteles történelmi és a haladó katonai hagyományok ismerete, az egyenruha tisztelete.
- Az alapképzés, fiatal tiszttel szemben, megfogalmazott követelményei:
- Az alapképzés végén megfelelő alap katonai kompetenciákkal rendelkeznek.
- A katonai alegység (szakasz, század) vezetésére alkalmas szakmai tudás és készség.
- Nemzetközi környezetben, különböző békeműveleti, vallási, etnikai és kulturális területen való feladat-végrehajtás képessége.
- A közszolgálati alapismeretek megszerzése.
- Kiváló mentális, fizikai, pszichikai állapot.
- Magabiztos angol nyelvű kommunikáció.
- Média ismeretek.
- A teljesítményértékelés képességének megszerzése.

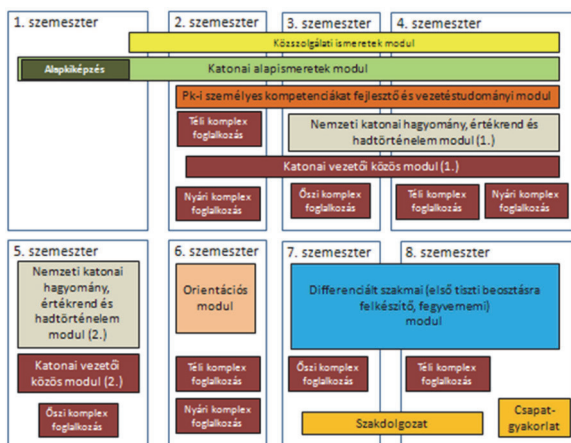
2. ábra: A katonai vezetői alapképzés struktúrája (2013-tól)

Megfogalmazódott, hogy miben változik és újul meg a képzés? Mik legyenek az új képzési folyamat általános alapelvei, amelyeknek meg kell felelteni a katonai vezetői alapképzést is?

Az új alap-, mester- és felsővezetői képzési folyamat általános alapelveiként a következők fogalmazhatók meg:

- Vezetői képesség központú képzés;
- Rugalmasabb és tervezhetőbb személyügyi tevékenység, fegyvernemek közötti átjárhatóság, átképezhetőség lehetősége.
- Egyéves, hatékony, intenzív nappali mesterképzés.
- Kétszintű (felső)vezetőképző tanfolyam.

- Közszolgálati átjárhatóság feltételeinek megteremtése.
- Kezelhetőbb előmeneteli rendszer.
- A hivatásos életpályához igazodó rekonverziós képzés.
- A képzési modell 2013-ban indulhat, az első mérhető tapasztalatok 2019-ben jelentkeznek.

3. ábra: A képzés időrendje (2013-tól)

Az általános követelmények megfogalmazását, a Honvéd Vezérkar Hadművelési Csoportfőnökség szakemberei, mint a megújított alapszak szak- és szakirány-referensei, valamint a Hadtudományi Kar Katonai Vezetőképző Intézet szaktanszékeinek vezető oktatói, mint szak- és szakirány-felelősök együttműködésével kialakított *képzési és kimeneti követelmények* újradefiniálása követte.²³⁰

2.1 Az alapképzési szak képzési célja, az elsajátítandó szakmai kompetenciák²³¹

A katonai vezetői alapképzés célja a Magyar Honvédség részére olyan felsőfokú végzettségű katonai vezetők (parancsnokok) képzése, akik képesek a megszerzett közszolgálati, általános katonai, differenciált szakmai (fegyvernemi, specializációi) és vezetői ismereteik birtokában alegységeket vezetni és irányítani, az alapfokozat birtokában a honvédelmi szakképzettségüknek megfelelő első tiszti beosztások betöltésére, továbbá kellő ismeretekkel rendelkeznek – a szakmai át- és továbbképző tanfolyamokra is alapozva – a képzés második ciklusban történő folytatásához.

²³⁰ A képzési és kimeneti követelmények (ún. *KKK*) végleges változatának a szakirányi követelményeket tartalmazó részei a HDMCSF/8-293/2011 ny. számú ügyirata alapján kerültek megfogalmazásra. Az általános követelmények, kompetenciák megfogalmazását, a közszolgálati elemek integrálását a Hadtudományi és Honvédtisztképző Kar szakemberei hajtották végre.

²³¹ A katonai vezetői alapképzési szak tanterve 6.

2.2 Az alapszakon végzett katonai vezető rendelkezik

- közszolgálati alapismeretekkel;
- a megfelelő alap katonai vezetői (parancsnoki) kompetenciákkal;
- a katonai alegység (szakasz) vezetésére alkalmas szakmai tudással és készséggel;
- a nemzeti katonai hagyományok tiszteletével;
- rövid felkészítés után nemzetközi (EU, NATO, ENSZ) környezetben, háborús és békeművelti helyzetekben, különböző vallási, etnikai és kulturális területen való feladat-végrehajtás képességével;
- saját fegyverneme iránti elhivatottsággal és más fegyvernemek szakmai kultúrájának tiszteletével;
- az első tiszti beosztás ellátásához szükséges jogi ismeretekkel;
- a harctevékenységi fajták, továbbá a harccal kapcsolatos tevékenységek ismeretével;
- az összefegyvernemi harc támogatásának és kiszolgáló támogatásának alapvető ismereteivel;
- a szakasz (század) szinten az ABV rendszabályok alkalmazásának ismereteivel;
- a rögtönzött robbanóeszközök (IED) jellemző tulajdonságainak ismereteivel, és az ellenük való tevékenység rendszabályaival;
- a szakasz (század) kiképzéséhez szükséges szakmódszertani ismeretekkel;
- a szakasz (század) békevezetési okmányai és azok vezetéséhez szükséges ismeretekkel;
- a szakasz (század) rendszeresített fegyverzeti, haditechnikai eszközeinek és harcanyagainak ismeretével;
- a szakasz (század) szinten műszaki zárási, erődítési álcázási, és robbantási alapismeretekkel;
- alegység szintű elméleti és gyakorlati ismeretekkel a Magyar Honvédség katasztrófavédelmi feladatok megoldásához való hozzájárulásához;
- korszerű katonai térképészeti, tereptani és katonaföldrajzi ismeretekkel;
- a szakasz (század) kommunikációs, híradó és informatikai eszközeinek ismeretével, informatikai alkalmazói ismeretekkel;
- alapvető egészség- és járványügyi, valamint sebesültellátási ismeretekkel;
- kiváló mentális, fizikai, pszichikai állapottal;
- magabiztos angol katonai szaknyelvi kommunikációs készségekkel;
- korszerű teljesítményértékelési és a beosztottakat motiváló képességekkel;
- alapvető média ismeretekkel;

2.3 Az alapfokozat birtokában a katonai vezető képes

- a harcászati ismereteinek, a szakasz és századszintű harcászat alapfogalmainak, alapelveinek gyakorlati alkalmazására;

- a rábízott alegység békeidőszaki és békétől eltérő körülmények közötti vezetésére;
- az első tiszti beosztás ellátásához szükséges jogok, kötelezettségek, parancsadási és fegyelmi jogkörök gyakorlására;
- a rábízott alegység (szakasz) készenlétének fenntartására, fokozására vonatkozó rendszabályok betartására és betartatására;
- a rábízott alegység harc és harccal kapcsolatos tevékenységének megtervezésére és megszervezésére;
- a szakasz kiképzéséhez szükséges szakmódszertani ismeretek alkalmazására;
- a szakasz rendszeresített fegyverzeti és fegyverzettechnikai eszközök alkalmazására és üzemeltetésére;
- terepen való tájékozódásra és a tájékozódást segítő eszközök alkalmazására;
- más fegyvernemekkel és szakalegységekkel való együttműködésre;
- rögtönzött robbanóeszköz (IED) veszélyes környezetben való tevékenységre;
- a szakasz (század) rendszeresített fegyverzeti és fegyverzettechnikai eszközeinek alkalmazására, üzemeltetésére;
- a szakasz (század) harci és békevezetési okmányainak vezetésére;

2.4 Az alapfokozat birtokában a katonai vezető alkalmas

- a kapott parancsok, feladatok logikus, időben történő, hatékony végrehajtására;
- szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, század (üteg) szintű parancsnoki feladatok végzésére, a rábízott alegység (szakasz) harcának vezetésére bonyolult viszonyok között is;
- a rábízott alegység (szakasz) kiképzésének vezetésére;
- a specializációnak megfelelő szaktiszti beosztások ellátására;
- a rendszeresített haditechnikai eszközök és anyagok szakszerű alkalmazására, hadrafogható állapotban tartásának biztosítására;
- az alárendelt katonai szervezet működésének bonyolult helyzetekben történő eredményes biztosítására;

3. Az átalakított katonai vezetői alapszak struktúrája

A képzés átalakításának, rendkívül szigorú peremfeltételeket határoztak meg:

- A nyolcféléves képzésbe (240 kredit) továbbra is integrálni kell, immár kredittel elismert teljesítménnyel, a katonai alapkiképzést és az ún. *közszolgálati ismeretek* modul (mintegy 420 óra, 30 kredit) beépítésével, *egyetemi közös* tárgyak befogadásával biztosítani az új életpálya-modell megkívánta közszolgálati ismereteket és ethoszt.
- A honvéd tisztjelöltek szakirányi felkészítése, egy ún. *orientációs szakasz* után, csak a 7–8. félévben folytatható.

1. táblázat: Az alapozó és szakmai törzsmódulok tantárgyai (ismeretkörei)

Közzszolgálati ismeret modul	Katonai alapismeretek modul	Nemzeti katonai értékrend, hagyomány és hadtörténelmi modul
Bevezetés az állam és jogtudományba	Katonai alapkiképzés	Had történelem (katonai közös)
Nemzetközi és EU alapismeretek	Harcászat I.	Had történelem
Bevezetés a közigazgatás-tanba	Harcászat II.	Katonai kultúra I.
Politológiai alapismeretek	Harcászat III.	Katonai kultúra II.
Szociológiai alapismeretek	Katonai tereptan	Filozófia és kultúrtörténet
Etikai alapismeretek	Geoinformációs ismeretek	Had történelem (katonai közös)
Etikett, protokoll	Katonai logisztika alapjai	Katonai vezetői közös modul
Kommunikációs és retorikai alapismeretek	Katonai műveletek alapjai	Lövész harcászat alapjai
Pszichológiai alapismeretek	Matematika I.	Harcokcsizó harcászat alapjai
Magatartástudományi alapismeretek	Parancsnoki személyes kompetenciákat fejlesztő és vezetés-tudományi modul	Felderítő harcászat alapjai
Közzszolgálati menedzsment alapjai	Katonapedagógia 1.	Tüzér harcászat alapjai
Államháztartás-tani alapismeretek	Katonapedagógia 2.	Műszaki csapatok alkalmazásának alapjai
Adat- és titokvédelem alapjai	Katonai neveléstörténet	Vegyívédelmi csapatok alkalmazásának alapjai
Bevezetés a közzszolgálati elektronikai rendszerekbe	Alkalmazott (katona)-pszichológia, személyi kompetenciafejlesztő tréning	Légvédelmi rakéta harcászat alapjai
Biztonsági tanulmányok, hadelmélet alapjai	Vezetés- és szervezéselmélet (katonai közös)	Harcászati komplex foglalkozás 1. (őszi kihelyezés)
Katasztrófák elleni védelem alapjai	Vezetés- és szervezéselmélet, haderőszervezés (NATO)	Harcászati komplex foglalkozás 2. (téli, nyári kihelyezés)

Közzszolgálati ismeret modul	Katonai alapismeretek modul	Nemzeti katonai értékrend, hagyomány és hadtörténelmi modul
Bevezetés a szakma-történetbe	NATO military staff work training	Híradó biztosítási és elektronikai hadviselés alapjai
Nemzetbiztonsági ismeretek	Katonai vezetői jog alapismeretek	Alegységparancsnoki gyakorlati ismeretek
Kiképzés módszertan	Katonapedagógia 1.	Katonai informatikai rendszerek alapjai
Civilizációs tanulmányok	Katonapedagógia 2.	Lövész harcászat alapjai
Kriminálisztikai ismeretek	Katonai neveléstörténet	Harckocsizó harcászat alapjai
Rendőri intézkedés ké. eszk.	Alkalmazott (katona)-pszichológia, személyi kompetenciafejlesztő tréning	Felderítő harcászat alapjai
Kodifikáció	Vezetés- és szervezéselmélet (katonai közös)	Tüzér harcászat alapjai
Magánjogi alapismeretek	Orientációs modul	Speciális szakmai felkészítés 1.
		Speciális szakmai felkészítés 2.
		Speciális szakmai felkészítés 3.
		Speciális szakmai felkészítés 4.
		Fegyvernemek története (szakirányonként)
		Személyügyi-, humán erőforrás-gazdálkodási alapismeretek
		Közgazdasági és gazdálkodási alapismeretek
		Szakirányi matematikai alapozás (légrak., tü., vv, mű.)

- A szakirányokat a megrendelő igényei alapján a következőkben határozták meg: a tradicionális lövész, harckocsizó, felderítő, tüzér, műszaki szakirányokon kívül légvédelmi rakéta és vegyivédelmi parancsnoki képzést is a szak keretein belül kell biztosítani.
- Az egyetemi képzést kiegészíti, a honvéd tisztjelölteknek „katonai szocializációs” keretet biztosító Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj napi katonai tevékenysége és kiképzési rendszere, amelyben a képes során szerzett készségek, képességek begyakorlása történik.

A képzés struktúráját és időrendjét felvázoló ábrán látható, hogy a szak ismeretanyaga, a kialakítandó kompetenciák alapvetően három nagy részbe, azaz modulokba és azon belül *almodulokba* szervezett tantárgyakban találhatók.

Felsorolásszerűen:

Alapozó modulok:

- Köszölgéati ismeretek modul;
- Katonai alapismeretek modul;
- Parancsnoki személyes kompetenciákat fejlesztő és vezetéstudományi modul;

Szakmai törzsmodulok:

- Nemzeti katonai értékrend, hagyomány és hadtörténelmi modul;
- Katonai vezetői közös modul;
- Orientációs modul;
- Fizikai és nyelvi felkészítő modul (kredit nélküli tárgyak);

4. A megújított specializációk (szakirányok) képzési céljai, a megcélzott kompetenciák

A specializációs modul(ok) különbözőek a hét tervezett specializáción, az eltérő szakmai követelmények és a sajátos fegyvernemi kultúrák miatt értelemszerűen jelentős eltéréseket tartalmaznak.

Lövész szakirány

A lövész szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség lövész alegységei részére első tiszti szintű beosztás ellátására alkalmazható felsőfokú végzettségű katonai vezetők képzése, akik a szükséges általános katonai és lövész fegyvernemi szakmai ismereteik birtokában képesek alegységük kiképzésének, napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére, lövész alegységük harcának vezetésére, valamint az alárendeltségükbe tartozó haditechnikai eszközök és anyagok szakszerű alkalmazására, alkalmazható, hadrafogható állapotban tartására.

A lövész tiszt rendelkezzen:

- a lövész szakasz, (század) hatékony tűztámogatási lehetőségeinek ismeretével, a lövész zászlóalj tűztámogató rendszerének működésével, elméleti és gyakorlati lehetőségeivel kapcsolatos ismeretekkel;
- a lövész szakasz (század) logisztikai kiszolgáló támogatásának ismeretével;
- más országok haderejének, haditechnikai eszközeinek releváns ismeretével;
- lövész szakasz (század) tűzvezetési, harcvezetői ismereteivel;
- lövész szakasz (század) kiképzésének, felkészítésének metodikai ismereteivel;
- a lövész haditechnikai eszközök kiszolgálásának és alkalmazás előtti felkészítésének ismereteivel;

Legyen képes:

- a lövész szakasz (század) harcának terepen történő vezetésére, az alegysége tüzésnek megszervezésére, vezetésére és az alegysége tüzésnek és a kötelékek mozgásának összehangolására;
- az elvek alkotó módon történő alkalmazására, a tevékenységek lövész alegység szinten történő tervezésére, szervezésére és vezetésére;
- a békeműveletekben alkalmazott eljárások tervezésére és az alegysége vezetésére békeműveletekben;
- harcászati komplex és lövészeti foglalkozások (raj, szakasz lögyakorlatok) tervezésére, szervezésére és levezetésére;
- a lövész szakasz (század) menetével, a váltással, nyugvással és szállítással kapcsolatos tevékenységek megszervezésére és vezetésére;
- a lövész század fegyvernemi kötelékei és megerősítő támogató erői tevékenységének összehangolására;
- a lövész szakasz önálló alkalmazása esetén a tevékenységek vezetésére;
- a lövész szakasz (század) túlélését biztosító rendszabályok tervezésére, szervezésére és betartatására;
- a tábori tüzér szervezetek számára célfelderítésre, tűzigénylésre, tűzhelyesbítésre és a pusztítás eredményének jelentésére;

Legyen alkalmas:

- lövész fegyvernemi szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, lövész század szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére;

Harcokcsizó szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség harcokcsizó csapatai részére első tiszti szintű beosztás ellátására alkalmazható felsőfokú végzettségű katonai vezetők képzése. Tevékenységi körébe tartozik a rábízott harcokcsizó szakasz harc kiképzésének, napi tevékenységének tervezése, szervezése és vezetése, alegysége harcának vezetése, az alárendeltségébe utalt haditechnikai eszközök és anyagok alkalmazható, hadrafogható állapotban tartása.

A harcokcsizó tiszt rendelkezzen:

- a harcokcsi alegységek alkalmazási elveinek, eljárásainak és a tüzelés és tűzhelyesbítés szabályainak ismeretével;
- a harcokcsi alegységek alkalmazásának háborús és békétől eltérő időszakban végrehajtandó elveivel és gyakorlatával;
- a harcokcsi szakasz (század) hatékony tűztámogatási lehetőségeinek ismeretével;
- a harcokcsi szakasz (század) logisztikai kiszolgáló támogatásának ismeretével;

Legyen képes:

- a harcokcsi alegység tüzésnek megszervezésére, vezetésére, az alegység hatékony alkalmazására;

- az elvek alkotó módon történő alkalmazására, a tevékenységek harckocsi alegység szinten történő tervezésére, szervezésére és vezetésére;

Legyen alkalmas:

- harckocsizó fegyvernemi szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, harckocsi század szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére;

Felderítő szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség felderítő csapatai részére olyan első tiszti szintű beosztás, valamint század szintű törzsekben rendszeresített felderítő szaktiszti beosztások ellátására alkalmazható felsőfokú végzettségű katonai vezetők képzése, akik a szükséges általános katonai és felderítő fegyvernemi szakmai ismereteik birtokában képesek a saját fegyvernemi alegység harckiképzésének napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére. Alkalmasak az alárendeltségükbe utalt haditechnikai eszközök és anyagok alkalmazható állapotban tartására.

A felderítő tiszt rendelkezzen:

- ismeretekkel a szárazföldi haderőnem felépítéséről és alkalmazásának alapjairól, elveiről;
- harcászati szintű összefegyvernemi ismeretekkel;
- a szárazföldi felderítés harcászati szintű adatforrásai (csapatfelderítés; mélységi (különleges) felderítés; harcászati hírszerzés (személyek által végzett felderítés (HUMINT); képfelderítés (IMINT), stb.) alkalmazási elveinek, az adatforrások által alkalmazott adatszerzési technikáknak és az adatszerzési tevékenységek vezetésének elméleti és gyakorlati szabályainak ismeretével;
- ismeretekkel más országok reguláris haderejének jellemzőiről, haditechnikai eszközeiről (felismerési jegyei, megsemmisítési, rongálási, késleltetési lehetőségei), szervezetéről, (zászlóalj, ezred, dandár szintű); harci alkalmazási elveiről;
- a terrorista, félkatonai szervezetek jellemzőinek, haditechnikai eszközeinek, felszerelésének (felismerési jegyei, megsemmisítési, rongálási, késleltetési lehetőségei), szervezetének, harci alkalmazási elveinek, az aszimmetrikus hadviselés sajátosságainak ismeretével;
- a műveleti területen (valószínűsíthető hadszíntér) előforduló természetes terep-akadályok leküzdésének elméletének és gyakorlatának releváns ismeretanyagával.

Legyen képes:

- az adatszerzés alegység szintű (felderítő adatforrás) megtervezésére, megszervezésére és vezetésére, a felderített adatok előzetes feldolgozására, értékelésére, továbbítására;
- a szárazföldi harcászati szintű felderítőrendszeren belüli és az együttműködő (vertikális és horizontális valamint szövetséges multinacionális) rendszerek közötti kapcsolódások alapján végrehajtott adatszerzésre, az adat- és információvédelmi rendszerekben alkalmazott eszközök magabiztos üzemeltetésére;

- az alárendelt felderítőszerv vezetésére alacsony és magas intenzitású műveletekben, bonyolult nemzetközi jogi környezetben, az aszimmetrikus hadviselés körülményei között;
- tartós idejű (4–6 hónap) nem honi területen végrehajtott alacsony, vagy magas intenzitású katonai műveletben való részvétellel;
- huzamosabb ideig, a saját csapatoktól távol, idegen (kulturális, vallási stb.) környezetben megerőltető fizikai és pszichikai igénybevétel elviselésére;
- a hagyományos értelemben vett csapat- és mélységi (különleges) felderítő alegység szakasz szintű parancsnoki munkaköreinek ellátására, a századparancsnok, zászlóalj felderítőtiszt szükség szerinti helyettesítésére;
- az „Ejtőernyős alkalmas” orvosi minősítéssel rendelkező ejtőernyővel történő alkalmazásra.

Legyen alkalmas:

- béke és békétől eltérő műveletekben, bonyolult viszonyok között is, a felderítő szervek vezetésére;
- felderítő fegyvernemi szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, felderítő század szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére;

Tüzér szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség szárazföldi haderőnem számára olyan katonai vezetők (tüzér tisztek) képzése, akik ismerik a korszerű tüzérségi eszközöket, azok szakszerű használatát. Vezetői felkészültségük alapján képesek első tiszti beosztásukban a tüzéralegységek harcának, tüzésnek, valamint kiképzésének megtervezésére, megszervezésére és vezetésére. Legyenek képesek arra, hogy tudásukat a tüzérfegyvernem igényének megfelelően szervezett vagy önálló továbbképzés formájában továbbfejlesszék, és alkalmassá váljanak egyes sajátos (páncéltörő, aknavető, század tűztámogató, rádió lokátor állomáskezelő) feladatok végrehajtására.

A tüzer tiszttel rendelkezzen:

- a tüzérségi tűztámogató rendszer felépítésének és annak az összefegyvernemi harcba történő integrálásához szükséges ismeretekkel, jártasságokkal;
- a tüzer lövegek, műszerek üzemeltetéséhez és megóvásához szükséges ismeretekkel;
- a tüzérségi harcrendi elemek elhelyezése, előkészítése követelményeinek ismereteivel;
- a tüzérség lövészete és tűzvezetése megszervezésének ismereteivel;
- az első tiszti beosztásához szükséges meteorológiai és ballisztikai ismeretekkel;

Legyen képes:

- a tüzer alegységek harctevékenysége előkészítésére és vezetésére;
- a tüzer lövegek, műszerek kezelésére az alapvető besabályozások végrehajtására;
- a tüzer szakasz (üteg) lövészetének és tűzvezetésének előkészítésére és vezetésére;

- a megkövetelt tűzérési tűzfeladatok normaidőre történő végrehajtására;
- a tűzérési harcrendi elemek kiválasztására, előkészítésére, elfoglalásának irányítására és a harci munka megszervezésére;
- tűzér szakmai foglalkozások, gyakorlatok előkészítésére, hatékony levezetésére;
- a lövész század tűztámogatásának megszervezésére és tervezésére;

Legyen alkalmas:

- tűzér fegyvernemi szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, tűzér üteg szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére;

Légvédelmi rakéta szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség számára olyan felsőfokú végzettségű katonai vezetők képzése, akik a szükséges általános katonai és légvédelmi rakéta szakmai ismeretek birtokában képesek légvédelmi rakéta alegységük harcának, kiképzésének, napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére, valamint az alárendeltségükbe tartozó haditechnikai eszközök és anyagok szakszerű alkalmazására, hadrafogható állapotban tartására. Képesek legyenek arra, hogy tudásukat a fegyvernem igényének megfelelően szervezett, vagy önálló továbbképzés formájában bővítsék, és alkalmassá váljanak egyéb sajátos (törzsek légvédelmi főnöki, egyéb harc- és tűzvezetési beosztásokhoz tartozó funkcionális) feladatok végrehajtására.

A légvédelmi rakéta szaktiszt rendelkezzen:

- ismeretekkel a légierő haderőnem felépítéséről és alkalmazásának alapjairól, elveiről;
- a földi telepítésű légvédelem alkalmazásával kapcsolatos követelményeket és értékelési rendet (TACEVAL) tartalmazó ismeretekkel;
- ismeretekkel a földi telepítésű légvédelem harctevékenysége előkészítésének, végrehajtásának és mindenoldalú biztosításának rendjéről;
- a kezelt légvédelmi fegyverrendszer harci alkalmazásának lehetőségeire és sajátosságaira vonatkozó ismeretekkel;
- ismeretekkel a NATO Egységes Légvédelmi Rendszerének felépítéséről, működéséről és abban elfoglalt helyéről, szerepéről;
- ismeretekkel a földi telepítésű légvédelem harc- és tűzvezetése feladatairól, a kapcsolódó eljárás- és okmányrendszerről.

Legyen képes:

- A légvédelmi rakétaalegység (szakasz és üteg) harci beosztásai funkcionális kötelességeinek ellátására;
- A légvédelmi rakétaalegység (szakasz és üteg) alkalmazásának megszervezésére és vezetésére;
- A légvédelmi rakétaalegység (szakasz és üteg) kiképzési tevékenységének tervezésére, szervezésére, vezetésére és végrehajtására;

- A légvédelmi rakétakomplexum alkalmazásával kapcsolatos üzemeltetési, üzem-bentartási feladatok tervezésére, szervezésére, vezetésére és végrehajtására.

Legyen alkalmas:

- a légvédelmi rakétaalegység (szakasz és üteg) működésének bonyolult helyze-tekben (béke és békétől eltérő műveletekben) történő hatékony biztosítására;
- a légvédelmi rakétaalegység (szakasz és üteg) kiképzésének vezetésére és végre-hajtására;

Műszaki szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség műszaki alegységei részére olyan első tiszti szintű parancsnoki beosztás ellátására alkalmas felsőfokú végzettségű katonai veze-tők képzése, akik a szükséges általános katonai és műszaki szakmai ismeretek (műszaki-felderítő, utász-zártelepítő, tűzszerész, pontonos hidász, deszant-átkelő, útépítő, híd-építő, állás- és szerkezetépítő, repülőter-karbantartó, műszaki mentő, anyag-előkészítő és feldolgozó, álcázó, vízellátó, világító) birtokában képesek alegységük kiképzésének, napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére, valamint az alárendeltsé-gébe tartozó haditechnikai eszközök és anyagok szakszerű alkalmazására, hadrafogható állapotban tartására. Képesek arra, hogy tudásukat a műszaki alegységek igényének meg-felelően szervezett vagy önálló továbbképzés formájában bővítsék.

A műszaki tiszt rendelkezzen:

- a műszaki szakterület valamennyi spektrumát lefedő alapismeretekkel;
- átfogó robbantási ismeretekkel;
- műszaki rajzok olvasásához és egyszerű műszaki rajzok elkészítéséhez szükséges ismeretekkel;
- szerkezetek megépítésének irányításához szükséges (építésvezetői) ismeretekkel;

Legyen képes:

- a szakasz (század) harc és harccal kapcsolatos műszaki támogatási feladatok megtervezésére, megszervezésére;
- a műszaki szakalegység rendszeresített haditechnikai eszközeinek alkalmazásá-ra, üzemeltetésére;
- a szakasz (század) robbantási feladatainak és foglalkozásainak vezetésére, rob-bantási számítások végzésére;
- műszaki rajzok olvasására, egyszerű műszaki rajzok, statikai és szilárdságtani számítások elkészítésére;
- a szakasz (század) szinten felmerülő építési és rombolási feladatok megszerve-zésére és irányítására;

Legyen alkalmas:

- műszaki szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, műszaki szá-zad szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére;

Vegyivédelmi szakirány

A szakirányú képzés célja a Magyar Honvédség vegyivédelmi alegységei részére olyan első tiszti beosztás szintű parancsnoki feladatok ellátására alkalmas felsőfokú végzettségű katonai vezetők képzése, akik a szükséges általános katonai és az ABV védelmi szakmai ismeretek birtokában képesek fegyvernemi alegységük kiképzésének, napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére. Az alárendeltségébe tartozó haditechnikai eszközök és anyagok szakszerű alkalmazására, hadrafogható állapotban tartására, azok technikai kiszolgálásának végrehajtására és ellenőrzésére, az ehhez kapcsolódó szervezési feladatok végzésére.

A vegyivédelmi tiszt rendelkezzen:

- a vegyivédelmi alegység-parancsnoki beosztásokban a békeidőszaki honvédelmi, a békétámogató, valamint háborús műveletekben a (harc)tevékenység ABV támogatásához, ABV biztosításához kapcsolódó szakfeladatok ellátásához kapcsolódó gyakorlati tevékenységek megtervezéséhez, megszervezéséhez és irányításához szükséges ismeretekkel;
- a vegyivédelmi alegységek általános katonai és szakkiképzésének, továbbá napi tevékenységének tervezésére, szervezésére és vezetésére vonatkozó ismeretekkel;
- a sugárzó, mérgező, fertőző és veszélyes ipari anyagok kezelésével kapcsolatos rendszabályok ismeretével;
- az előjárói döntéstámogatást segítő, az ABV helyzet szakszerű értékelésére vonatkozó, a következmények csökkentésére és felszámolására, az ABV védelmi feladatok koordinálására, és az alegységek hatékony alkalmazására vonatkozó ismeretekkel;
- a szakterületeknek megfelelő vegyivédelmi szaktechnikai eszközök, berendezések üzemeltetéséhez, alkalmazásához és kiszolgálásához szükséges általános és speciális szakismeretekkel;
- az ABV szakfeladatok végrehajtásához szükséges informatikai és kommunikációs rendszerek ismeretével;
- a megfelelő környezetvédelmi és katasztrófaelhárítási ismeretekkel, a kárelhárítási és kárfelszámolási feladatok tervezéséhez, szervezéséhez és a végrehajtás irányításához szükséges szakmai ismeretekkel;
- a különböző vegyivédelmi technikai eszközök, egyéni védőeszközök, felszerelések és anyagok, szállításával, tárolásával kapcsolatos rendszabályok ismeretével;
- a gyújtófegyverek, valamint a harctéri tüzek elleni védelem feladatainak végrehajtásához szükséges szakmai ismeretekkel;
- a mérgező harcanyagok alapvető laboratóriumi analitikai módszereinek ismeretével, a különböző eredetű radioaktív minták laboratóriumi elemzéséhez szükséges ismeretekkel és a vegyi, biológiai és radioaktív anyagok harctéri mintavételezésének ismeretével.

Legyen képes:

- felmérni az ABV fegyverek illetve veszélyes ipari anyagok katonai műveletre gyakorolt hatásának kockázatát a harcterületen, illetve a tevékenységi körzetben;
- az ABV helyzetet szakszerű értékelésre alapozva javaslatok tételére a következmények csökkentésére és felszámolására, az ABV védelmi feladatok koordinálására, és az alegységek hatékony alkalmazására;
- fegyvernemi és szakalegységek ABV védelmi felkészítésének, kiképzésének tervezésére és ellenőrzésére;
- az ABV-, és gyújtófegyverek, valamint a harctéri tüzek elleni védelem technikai feladatainak megszervezésére és összehangolt végrehajtására;
- a mérgező harcanyag, és radioaktív anyagok harctéri mintavételezésére, laboratóriumi elemzések előkészítésére és az analízis végrehajtására;
- a vegyi, sugár- és biológiai felderítés, valamint a mentesítés és a fertőtlenítés eszközeinek hazai és nemzetközi előírásoknak megfelelő biztonságos üzemeltetésére, különböző környezeti és bonyolult viszonyok között, azok összehangolt, hatékony alkalmazásának megszervezésére és irányítására.
- a személyi védelem ABV védelmi összetevőivel történő ellátására és technikai kiszolgálás megszervezésére;
- a Magyar Honvédség katasztrófaelhárítási rendszerén belül nukleáris baleset, ipari katasztrófa következményeinek felszámolásával összefüggő szakfeladatok tervezésére, szervezésére és irányítására.

Legyen alkalmas:

- vegyivédelmi szakaszparancsnoki, valamint rövid felkészülési idő után, vegyivédelmi század szintű parancsnoki és törzs feladatok végzésére.

5. A katonai vezetői alapképzési szak C-SWAT analízise

A katonai vezetői alapképzési szak C-SWAT analízisének részletes táblázata

I. Vizsgált terület: Szaki szintű tervezés, szakkal kapcsolatos adminisztráció					
Korlátok (<i>confines</i>)	Erősségek (<i>strengths</i>)	Gyengeségek (<i>weaknesses</i>)	Lehetőségek (<i>opportunities</i>)	Veszélyek (<i>threats</i>)	Stratégiai célok (<i>strategy goals</i>)
Alapvető haditechnikai eszközök hiánya és a kis létszámú tanulócsoportok miatt a gyakorlati foglalkozások zömét a csapatok bázisaira kell tervezni. A szak tanórarend tervezését alapvetően az ÖHP bázis és gyakorlatainak (képzési elfoglaltságának) függvényében, és nem a tantárgyak egymásra épülésével kell betervezni. A feszes tanórarend behatárolja a rugalmasságot.	Nyomon követhető tananyagfejlesztés, pontos és precíz okmányolás, határozott törekvés az elméleti és a gyakorlati oktatás szinkronjának megteremtésére. Úttörő szerep a Katonai vezetői szak BSc képzésének korszerűsítésére, megvalósítási javaslatok kidolgozása. Több mint egy évtizedes tervezői tapasztalat; Oktatói önállóság.	A specializációk tananyag-fejlesztési és korszerűsítési törekvései szaki szinten nem kellően koordináltak.	A katonai vezetői szak specializációi, és az NKE egyéb szakok gyakorlati képzéseinek magasabb szintű összehangolása a BSc alapképzésben.	Kellő összehangoltság hiányában a képzés összefüggvernemi, összhaderőnemi jellege nem kellőképpen hangsúlyos.	A HM igényeinek és követelményeinek megfelelő, a felsőoktatási törvénnyel harmonizáló képzési struktúra kialakítása, fenntartása és ennek megfelelő tantárgyprogramok kidolgozása, illetve folyamatos korszerűsítése.

II. Vizsgált terület: Vezető oktatók, tantárgyfelelősök				
Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)
A létszám fokozatos csökkenésével a vezető oktatók – az oktatói és tudományos feladataik mellett – egyre több funkciót látnak el (feladatidőigazító, tanulócsoporthoz vezető, Kari Tanács tag, ülnök stb.), amely csökkenti tevékenységük hatékonyságát.	Jól felkészült, tudományos fokkal rendelkező tantárgyfelelősök, gazdag és széles körű oktatói és vezetői tapasztalatokkal. A hazai szabályzatok és a NATO STANAG előírások ismerete, szinkronizáló képesség.	Egészségtelen életkorfa, a vezető oktatók egy része nyugdíjából visszafoglalkoztatott oktató, ami kedvez a tudományos kutatásnak, az elméleti oktatás hatékonyságának, de nem kedvez a karriernek, gyakorlati képzésnek.	A magas oktatói és tudományos tapasztalat révén a vezető oktatók a nagy szakmai hozzáértést kívánó feladatok végrehajtására jól mozgósíthatók.	Néhány éven belül kiöregednek a nagy oktatói tapasztalatokkal rendelkező vezető oktatók. Az MSc egyetemi képzésben tanulmányaikat befejezett századosok, őrnagyok számára a nagy megkötöttségű oktatói, vezető oktatói státuszok betöltése nem vonzó lehetőség.
III. Vizsgált terület: Oktatók				
Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)
Az egyetem oktatói állományára speciális előmeneteli rend vonatkozik. A rendfokozatban történő előrelépés nehezebb, mint a csapatoknál.	A gyakorlati oktatókat, egyetemi tanársegédi beosztásban lévő oktatókat a hospitálási időszakban tapasztalt vezető oktatók készítik fel.	A csapatoknál szolgáló fiatal tisztek számára az oktatói pályára az oktatói előmeneteli rendjével nem vonzó. Kevés oktató rendelkezik missziós tapasztalattal	Az oktatók fokozatos szerzésének szakirányi háttérének (konzultáció, órátartási kedvezmény, egyéb elfoglaltság csökkentése)	Rövid időn belül ki kell dolgozni a csapatoknál már 3–4 éve szolgáló fiatal tisztek részére felajánlható, a NKE HHK KVKI oktatói beosztásokat vonzóvá tevő alternatívákat.

IV. Vizsgált terület: A szakirány minőségbiztosítása

Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)	Stratégiai célok (strategy goals)
Egészségtelen korfa korlátai.	Folyamatos megújulásra való törekvés. Az alacsony hallgatói létszám miatt megalapozott elméleti felkészítés; elméleti téren az elitképzésre törekvés igénye. Az oktatók elkötelezettsége a képzés folyamatos korszerűsítésére.	A gyakorlati foglalkozások végrehajtása az alacsony hallgatói létszám és az eszköz ellátatlanság miatt csak a csapattal való erőteljes együttműködéssel lehetséges.	Bevéltásvizsgálat elvégzése az első BSc kibocsátás után.	A korrekt visszacsatolás hiánya miatt a megújulásra való törekvés csökkenése. A BSc képzés keretében a gyakorlati katonai képzés háttérbeszorulása.	A szak képzési rendszerének folyamatos korszerűsítése.

V. Vizsgált terület: Tananyaggal való ellátottság, jegyzetkészítés

Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)	Stratégiai célok (strategy goals)
Az alapvető STANAG-ek feldolgozása még folyamatban van, fordítói kapacitáshiány. Az oktatók nagy óra lerakás (100–120%), a jegyzet kidolgozás nehézkes.	Oktatók magas fokú szakmai felkészültsége; A tananyag egy része viszonylag friss.	Az említett lerakás és fordítói kapacitáshiány miatt a szövetségi kötelezettséggel és alkalmazási elvekkel harmonizálni képes jegyzetek kidolgozása nagyon időigényes.	Források növelése. Szabad kapacitások biztosítása.	A rendelkezésre álló tananyag aktualitását veszítheti.	A folyamatos permanens tananyagkészítés feltételrendszerének megteremtése.

VI. Vizsgált terület: Hallgatói szolgáltatások, hallgatókkal való kapcsolatok					
Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)	Stratégiai célok (strategy goals)
Az MH Ludovika Zászlóalj és a szak hallgatói délutáni és szabadidős foglalkozása (irányított önképzések, konzultációk) egyetemi szinten nem leszabályozott.	Szaki szinten jól működő tanulócsoporthoz tartozó rendszer, közvetlen kapcsolattartás a tanuló csoportokkal. A hallgatók életük pályájának nyomán követése. A hallgatók aktív bevonása a hagyományok ápolásába (fegyvernémi napok, Artifex Tüzérlövészeti verseny, kiemelkedő végzős hallgatók Borbála kard adománnyozása, kiváló tüzér hallgató cím odaítélése stb.).	Tanulmányi adminisztráció nagyon bonyolult. A hallgatói önállóság hiánya. Az ösztöndíjas hallgatói státusz (mikor katoná, mikor civil, mikor hallgató) megoldatlan kérdése.	Adminisztráció csökkentése. A hallgatói önállóság ki-terjesztése.	A specializációk és a hallgatói tagozat ellenérdekeltsége a hallgatók napi tevékenységével kapcsolatban.	Az ösztöndíjas hallgatói státusz kérdéseinek jogilag és pénzügyileg egyértelműen értelmezhető újrafogalmazása, finomítása.

VII. Vizsgált terület: A szak pályázati tevékenysége					
Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)	Stratégiai célok (strategy goals)
Nincs önálló pályázati referens.	A szak idősebb oktatóinál még meglevő magas szakmai-tudományos potenciál.	A specializációkon lévő oktatók leterheltsége igen magas, nincs már külön kapacitás a pályázatok figyelésére.	Több szakirányt (szakot) érintő közös pályázatban való részvétel.	Pályázati rutin elvesztése.	Több szakirányt (szakot) érintő közös pályázatokban való részvétel.
VIII. Vizsgált terület: Oktatási anyagokkal (haditechnikai eszközökkel való ellátottság)					
Korlátok (confines)	Erősségek (strengths)	Gyengeségek (weaknesses)	Lehetőségek (opportunities)	Veszélyek (threats)	Stratégiai célok (strategy goals)
A szakirány a rendszerezett tüzér haditechnikai eszközök és kiképzési anyagok nagy részével nem rendelkezik.	A szakirány a hallgatók felkészítése során nagy hatékonysággal használja a különböző szimulátorokat.	Az eszközhiány következtében több foglalkozást a csapatoknál kell megtervezni, hiányzik a műszeres gyakorlatok és technikai kiszolgálás lehetősége.	Nagyobb együttműködési készség kialakítása az MH Altiszi Akadémia és az NKE HHK között.	A tűzeszközök és műszerek hiánya következtében – elsősorban a BSc alapképzésben – a haditechnika és harczolgálat foglalkozások képzési színvonala jelentősen csökken.	Központi kapacitásokból a szak ellátása a rendszeresített haditechnikai eszközökkel és kiképzési anyagokkal.

6. A katonai vezető alapképzés szakfejlesztési (folyamatos adaptálási) stratégiájának összegzése

A jövőkép

A szak jövőképében, egy absztrakt, idealisztikus, inspiráló, hosszú távú elképzelést fogalmaztunk meg, amellyel ki szeretnénk fejezni, hogy a jövőben hová kíván eljutni a katonai vezetői alapképzési szak.

A szak jövőképe: egy olyan katonai vezetői (parancsnoki) felkészítést végző szak működése, amely folyamatosan képes adaptálódni a gyorsan és dinamikusan változó követelményekhez és meghatározó minőséget képvisel a régióban és a magyar felsőoktatási alapszakok spektrumában.

Küldetés

A szak küldetése: a mindenkori nemzeti és szövetségi követelményeknek megfelelő, az első tiszti, katonai vezetői beosztások ellátására képes, folyamatos ön- és továbbképzésre nyitott és alkalmas tisztek képzése.

A szak alapvető céljai

- A megrendelő HM igényeinek és követelményeinek megfelelő, a felsőoktatási törvénnyel harmonizáló képzési struktúra kialakítása, fenntartása és ennek megfelelő tantárgyprogramok kidolgozása, illetve folyamatos korszerűsítése.
- 1–3 éven belül meg kell oldani a doktori fokozattal rendelkező tisztek részére felajánlható, a HHK KVKI vezetői oktatói beosztásokat vonzóvá tevő alternatívákat.
- Rövid időn belül ki kell dolgozni a csapatoknál már 3–4 éve szolgáló fiatal tisztek részére felajánlható, a NKE HHK KVKI oktatói beosztásokat vonzóvá tevő alternatívákat.
- A katonai vezető alapképzési szak képzési rendszerének folyamatos korszerűsítése.
- A folyamatos permanens tananyagkészítés feltételrendszerének megteremtése.
- Az ösztöndíjas hallgatói státusz kérdéseinek jogilag és pénzügyileg egyértelműen értelmezhető újrafogalmazása, finomítása.
- Több szakirányt (szakot) érintő közös pályázatokban való részvétel.
- Központi kapacitásból a szak ellátása a rendszeresített haditechnikai eszközökkel és kiképzési anyagokkal.

A kulcsfontosságú területek

- Oktatói utánpótlás, folyamatos minőségbiztosítás.
- Vezető (tantárgyfelelős) oktatók követelmények szerinti biztosítása.

- A kurrens tapasztalatok, eljárások folyamatos beépítése a képzésbe.
- A csapatokkal való mélyebb és magasabb szintű együttműködés.
- A Magyar Honvédség Ludovika Zászlóalj kiképzési-felkészítési rendszerével való szoros integráltság.

A katonai vezetői képzésben résztvevők kompetenciafejlesztésének feladatrendszere

1. A környezeti változásokra a haderő átalakítással, fejlesztéssel válaszol. Mint ahogyan az állam egyik legősibb funkcióját, a védelmet ellátó haderő fenntartása rendkívül költséges, így az átalakítások, képességfejlesztések is azok. A haderőfejlesztést azért minden esetben meg kell, hogy előzze egy átfogó elemzés, esetünkben a műveleti környezet elemzése, hogy a szükséges fejlesztések beazonosításra kerüljenek. E képességek kialakításához, fejlesztéséhez pedig erőforrásokat kell rendelni. De az alapfeladatból, a védelemből kiindulva, amikor tevékenység, fejlesztés, átalakítás tétje az állam léte, a legrosszabb eshetőség (aminél minden esetben számolni kell) az állam gyengülése vagy bukása, akkor ismét igazolt az az állítás, hogy a biztonságra áldozni kell! A haderő fejlesztése során elvégzett elemzések az erő-eszköz-eljárás bármelyikét érinthetik, határozhatnak meg elvárásokat. De e három említett kategória szorosan összefügg egymással. Így bármelyik változása a másik kettő változását eredményezi. Ha az egyensúly, harmonikus működés helyreáll e három területen, akkor a rendszer, a haderő, a védelem ismét hatékony, fejlettebb formában, a kihívásra reagálva működik. A három tényező közül e tanulmányban csak az „erő” szükséges változásait vettem számba. Az erő, a haderő személyi állománya, azon belül is a parancsnokok szükséges kompetenciáit, képességeit. A parancsnokok oktatása, nevelése, képzése során számos fejlesztési területet és módszert azonosítottam be:

- A parancsnoki munkában, a küldetésorientált stílust kell fejleszteni. Az önállóan cselekedni képes, helyzetet felismerő, értékelő és vezető parancsnok a legfontosabb feltétele a sikernek. E parancsnoki képesség kialakítása, megléte összetett kérdés. Számos esetben a kompetencia elem nem megszerezhető, nem fejleszthető, az a személyiségtől függ. A kompetencia kialakítása a megfelelő személy kiválasztása után egy hosszú tanulási, szocializációs, gyakorlási és tapasztalati folyamat eredménye. A parancsnoknak pontosan kell ismernie az adott vezetői pozícióban elvárt, megkövetelt feladatait. Ismerje és pontosan alkalmazza a vezetési-irányítási, tervezési-szervezési-végrehajtási rendben a helyét, szerepét, jelentőségét, feladatát, képességeit és korlátait, együttműködőit és azok sajátosságait. A pontos helyzet- és helyismeret, a feladat-végrehajtás eleme, hogy ezekhez a megfelelő feladatkörökhöz a hatás-, jog- és felelősségi körök is arányosan kerüljenek hozzárendelésre.
- A politikai szint által kitűzött célok, végállapotok elérését két nagy szinten a politika által determinált rendszer befolyásolja, a rendelkezésre álló erőforrások (humán és reál), valamint a jogi környezet. E három tényezőnek tartósan összhangban kell lennie. A kitűzött célok csak megfelelő jogi lehetőségek és erőforrások birtokában lehetségesek. Amennyiben e harmónia nem áll fenn, a kitűzött célok, az elvárt végállapot nem elérhető.

- A műveleti környezet kihívásaira, a hatások kezelésére elengedhetetlen a katonák, a parancsnokok tárgyi tudásának gyarapítása. A katonai, szakmai ismeretekhez a műveleti környezet megértése, kezelése, hatékony és hatásos befolyásolása érdekében szükséges a társadalom- és bölcsészstudományok egyes ismereteinek elsajátítása is. De nem elegendő csak a tanulás. Az egyénnek megfelelő nyitottsággal, befogadási készséggel és képességgel, toleranciával is kell rendelkeznie.
- A komplex válságok komplex kezelésének sok szereplője van. A siker elengedhetetlen feltétele e szereplők együttműködése, az erőfeszítések, sok esetben pedig az erőforrások összehangolása. Nemzeti, szövetségi, partneri, nemzetközi és a helyi lakosság – kis- és nagyközösségek szintjén megjelenő szereplők, eltérő filozófia mentén, eltérő szervezeti kultúrával és döntéshozatali mechanizmussal, eltérő képességekkel és korlátokkal rendelkeznek. A tanulási folyamat fontos kritériuma, hogy a potenciális együttműködők minél jobban ismerjék meg egymás sajátosságait, így a valós végrehajtás során nem támasztanak teljesíthetetlen elvárásokat egymással szemben.
- A tudás elsajátítása, az együttműködési szándék és képesség kialakítása különböző szinteken és módszerekkel történik. Az egyéni önképzéstől a közös kutatásig rendkívül széles a skála.

A megváltozott világ új és régi kihívásainak kezelése alapvető feltétele a békés és biztonságos környezet megteremtésének. A napjainkban jellemző komplex műveleti környezet számos követelményt támaszt a nemzetközi élet szereplőivel szemben. A haderőnek is, mint szereplőnek reagálnia kell a változásokra, vagy a változások lehetőségére. A tanulás, a tudás gyarapítása egyik meghatározó eleme a cselekvőképes, önálló feladatvégrehajtásra alkalmas katonák és parancsnokok képzésének. A folyamatos kihívások csak folyamatos tanulással kezelhetők.

2. A globális kihívások közé tartozik a Föld népességének növekedése. Jelenleg több mint 7 milliárd ember él a Földön, de ez 2050-ig 9,3 milliárd fő lehet. A legnagyobb gondot Európa népességének csökkenése, Afrika és Dél-Ázsia igen gyors demográfiai növekedése okozza.

A világnak új energiahordozókra lesz szüksége, a növekvő lakosság élelmezése egyre nagyobb gondot jelent, amit tovább nehezít a vízproblémával küzdő országok helyzete.

Az ország migrációs szempontból elsősorban tranzit- és célországgá vált. A beáramlás volumenét – jelenleg évi kb. 5 ezer, 10 év átlagában 10–15 ezer – tekintve, ez a szám egyelőre nem fenyeget a toleranciaküszöb túllépésével. Valószínű, 2030-ig is emelkedni fog a Magyarországot célországgént választó migránsok száma.

A hagyományos fegyverzet terjedése és a csúcstechnológia eljutása ahhoz a néhány államhoz, amely motivált a fegyverkezésre és ehhez gazdasági erőforrásokkal is rendelkezik, meggyorsul, mert a fegyverek és katonai jelentőségű technológiák gyorsan terjedhetnek.

A modern iszlám irányzatok útkeresése mellett civilizációjuk négy fő előretörési irányát kell a többi kultúrának figyelembe venni e.

Az új típusú terrorizmus megjelenése és véres akciói, valós fenyegetéssé váltak a társadalmak számára. Az 1993-tól végrehajtott akciók mérete, száma, valamint a cselekmények módszerei megváltozott terrorista filozófiára utalnak. A terrorista csoportok fő célpontjai egyre inkább a szabad világ jelképei, az Amerikai Egyesült Államok és szövetségeseinek érdekeltségei, katonai, diplomáciai kirendeltségei és lakossága lett;

A számítógépes hadviselés (cyber-terrorizmus) előre megfontolt, megtervezett, politikailag motivált erőszakos cselekmény, melyet nem háborúban, hanem különböző jellegű célpontok (civil lakosság, hadsereg, politikai és gazdasági rendszerek, egyes objektumok) ellen, a célpontok által telepített számítógépeken, különböző hálózatokon keresztül hajtának végre. Az ilyen típusú akciók növekedésével számolhatunk.

A vallási, etnikai, gazdasági vagy politikai nézeteltérésekből származó államon belüli és államok közötti konfliktusok száma növekedhet. A konfliktusok megoldását elsősorban az Egyesült Nemzeteket Szervezete és a regionális szervezeteket látják el.

A fegyveres konfliktusok jellemzője lett az aszimmetria, ahol a nem állami szintű szereplők fegyveres konfliktusokban veszélyeztetik a saját és más ország lakosságát.

3. Szükséges lenne létrehozni egy olyan név nélkül, azonban minden végzett hadnagy számára kötelezően kitöltendő kérdőívet, mely azokra a képességekre kérdez rá, amely az egyetem által fontosnak vélt és a képzés során kiemelt hangsúlyt kapó kompetenciák szükségességét és ennek mértékét vizsgálja az első tiszti beosztásukban eltöltött fél év után és hét hónap között. Ilyen távlatból már minden végzett tiszt fel tudja mérni, hogy miben kellett sokat fejlődnie, és melyek azok a képességei, melyek legközelebb álltak az elvárt szinthez. Továbbá érdemes arra is rákérdezni e kereten belül, hogy találkozta-e olyan területtel, amire esetleg képzésük során nem került megfelelő figyelem, vagy eddig nem sikerült feltérképezni az adott követelményt. Egy ilyen adatbázis jelentős mennyiségű visszacsatolást biztosítana a képzésről, mely segítségével könnyen lehetne azt „finomhangolni”.

4. Napjainkban, az információs korszakban, lezajló konfliktusok során tehát a hagyományosan értelmzett erőfölény már nem kizárólagos és ezért elégséges záloga a győzelem kivívásának, éppen ellenkezőleg a döntéshozók és a közvélemény befolyásolására alkalmas információs fölény megszerzése nélkül esélye radikálisan csökken. A különböző kihívások elhárítására kidolgozandó válaszlépéseknél mindig megfelelő körültekintéssel kell megvizsgálni azt, hogy az adott konfliktus körzetében élő lakosságból milyen reakciót fog az majd kiváltani, mert az utóbbi évek tapasztalatai azt mutatják, hogy amennyiben a felkelőkkel szemben végrehajtott műveletek a megfelelő információ hiányában éppen ellenkező hatást váltanak ki, és reményeink ellenére növelik a gerillák társadalmi támogatottságát. A felkelők elleni műveletek sikere az alábbi három lépés megfelelő sorrendben történő alkalmazásával érhető el:

- az információfölény kialakítása;
- a felkelők elszigetelése a lakosságtól, miközben a lakosság fölötti ellenőrzés kialakításra kerül, valamint annak folyamatos fenntartása;
- a felkelők menedékeinek és erőinek felszámolása.

A harccselekményekkel szorosan összefügg a pusztítás is. A hagyományos műveletek során ez rendszerint a mennyiségi, amíg a hagyományostól eltérő konfliktusok esetén egyértelműen a minőségi mutatók által kell, hogy vezérelt legyen. A minőségi erőszak alkalmazása megteremti a lakossági támogatás feltételeit, azzal, hogy csak és kizárólag az egyértelműen azonosított célok elpusztítása valósuljon meg, amivel a felkelők létszámát csökkentve az adott környék biztonsági mutatóit növelheti. Biztonságos környezetben megindulhat a normális életfeltételek kialakítása és a kölcsönös bizalom kiépítése a lakosság és haderő között, amelynek gyümölcseként addig elérhetetlen információforrások is megnyílnak, ezzel is tovább erősítve az információs fölényt. A siker biztosítása érdekében a felkelők elleni műveletekben a hagyományos hadviselés elméletét alapjaiban át kell értékelní.

Emberi tényező

A különböző biztonsági kihívások adekvát kezelése és a kritikus helyzetek eszkalálódását megelőzendő a NATO és az EU-tagállamok továbbra is fenntartják maguknak a kezdeményezés jogát, és amennyiben a közös biztonság- és védelempolitikai helyzet a jövőben megkívánja, akkor a hazai területektől távol is aktív szerepet fog vállalni az esetleges konfliktusok megelőzésében, vagy azok megoldásában. Ez azt is jelenti egyben, hogy a telepített kötelékek már önmagukban is többnemzeti, esetenként multikulturális szervezetek lesznek, de az esetek nagy részében a mindennapokban megszokott kulturális viszonyoktól eltérő műveleti területen kerülhetnek alkalmazásra. A fent meghatározott célok elérése érdekében a különböző régiók különböző demográfiai jellemzői következtében kialakuló politikai, gazdasági, társadalmi és kulturális értékek és hagyományok megértése és tiszteletben tartása kulcsfontosságúvá válik majd az alakalmi harci kötelékek egységessége, kialakítása és megőrzése, valamint az adott műveleti terület lakosságának megértése, befolyásolása és megnyerése érdekében.

Vezetői kompetenciák

Ahhoz, hogy a megváltozott biztonsági környezet kihívásaival eredményesen tudjon megbirkózni, a jövő katonai vezetője számára az ismeretek, jártasságok és készségek széles skálájának kialakítása és folyamatos fejlesztése szükséges. Az új típusú háborús műveletek továbbá megkövetelik az adott szintű vezetőtől, hogy a korábbi időszakok többnyire egyoldalú hadtudományi alpműveltségét alkotóképes ismeretekkel bővítsék ki megannyi más tudományterület hozzáadott értékeivel, ilyen lehet például – a teljesség igénye nélküli felsorolással – a jog- és politikatudomány, a közgazdaságtan, a szociológia, a nyelvészet, vagy az antropológia.

Alapvető ismeretek, jártasságok és készségek

Mivel az új típusú háború tünetei közül teljes biztonsággal továbbra sem zárható ki a magas intenzitású hagyományos elvek mentén összhaderőnemi környezetben, relatív nagy, jellemzően többnemzeti összefegyvernemi kötelékekkel megívott alapvetően gépesített, vagy páncélos hadviselés, azért olyan katonai vezetők képzése szükséges, akik értik az ilyen jellegű műveletek törvényszerűségeit, ismerik azok belső dinamikáját. Ennek

megfelelően képesek az adott feladat eredményes végrehajtása érdekében az ellenséget, a terepet, a saját csapatok lehetőségei, a rendelkezésre álló idő függvényében elemezni és értékelni, valamint összegzett következtetéseik tükrében a megfelelő harcelfjárásokat kiválasztani. A rájuk bízott köteleket mindezekre felkészíteni és folyamatosan – békében is – olyan állapotban tartani, hogy bevetettségük és túlélési képességeik elérjék az őket harcba küldő politikai és társadalmi csoportok által támasztott követelményeket, valamint az elkerülhetetlen veszteségek elszívása ne haladja meg a fent említett közösség toleranciaküszöbét. A felkészítés általános célja, ezért nem lehet más, mint hogy olyan alapvető katonai, szakmai és vezetői ismeretek birtokában jutassa a képzésben résztvevőket, melynek következtében képesek lesznek a Honvédelmi Minisztérium és/vagy az MH alárendeltségébe szervezett alegységeket vezetni, irányítani, felkészíteni és azok erőforrásait megfelelően hadrafogható állapotban tartani, különös figyelemmel és érzékenységgel az emberi erőforrás szükségleteire.

Kommunikáció

A jövő katonai vezetője a megváltozott biztonsági környezet kihívásai következtében egyre gyakrabban fogja magát a megszokottól eltérő nyelvi és kulturális környezetben találni, ezért sikeres tevékenységhez a magas szintű anyanyelvi írás- és szóbeli kommunikáción túl, szükséges lesz első sorban a globalizált világban egyre jobban elterjedő angol nyelv használatra is. A verbális kommunikációs képesség fejlesztése mellett legalább akkora szüksége lesz a nonverbális képességeinek a fejlesztésére is. Tevékenysége során éppoly meggyőző fellépéssel kell majd beosztottait, esetenként saját testi épsége, vagy akár élete kockáztatásával is, harcba vezetni, mint ahogy a művelti terület lakosságával, vagy az ott tevékenykedő kormányzati és civil szervezetek képviselőivel kapcsolatot felvenni, őket a küldetése sikerében befolyásolni, együttműködésre rábírni. Összegezve olyan személyiségi jegyeket kell megerősíteniük, amelyek segítségével egyaránt képesek önmagukat, a közvetlen, és áttételesen a közvetett környezetüket is arra motiválni, hogy a közös célok elérése érdekében a szükséges lépéseket megtegyék.

Döntéshozatali képesség

Minden vezetőnek, de a háborús stressz viszonyai között működő katonai vezetők talán legfontosabb kompetenciája a döntéshozatali képesség. A küldetés sikeres végrehajtása érdekében és a rendelkezésre álló erőforrások gazdaságos alkalmazása, valamint azok megóvása érdekében a mindenkor parancsnoknak pontos képpel kell rendelkeznie a kialakult helyzetről. Ismernie kell az alegységét befogadó szervezet belső viszonyait és annak dinamikáját, annak érdekében, hogy a változó helyzetek kínálta lehetőségeket és veszélyeket időben felismerve, a kockázatok mérlegelésével a kitűzött célok elérése érdekében a feladatokat megfelelően megoszthassa. A váratlanul fellépő, bizonytalanságot okozó helyzeteket képes legyen kezelni, alkalmazkodva hozzájuk a hatékonyság megtartásával, és az erőforrások megfelelő átcsoportosításával. Ennek kivételezéséhez az egyénnek szükséges a nehéz problémák megoldásához az információkat, a lehetséges alternatívákat és a következményeket alaposan és módszeresen, a dolgok mélyére hatolva értékelni. Mindezek mentén képesnek lennie a feladatok nehézségét és elvégzésükhöz

szükséges időt felmérni, meghatározni a célokat, azokhoz az elérési utat és eszközöket hozzárendelni. Ehhez nem egyszer olyan a problémákra kell gyorsan és nyíltan reagálni, amely újszerű, vagy negatív, esetleg a többség akaratával ellentétes lépések megtételét követeli meg. Ennek következtében képesnek kell lennie nyugodtan koncentrálni és higgadtan vezetni és irányítani a rábízott kötelet, még a fokozott terhelés és időnyomás következtében kialakuló frusztráló hatású szituációkban is. Ennek megfelelően beosztottai, parancsnokai és a vele együttműködő szervezetek vezetői bizalommal közeledhetnek hozzá még a nehéz helyzetekben is. Egyszóval lehet rá számítani, mert jól kezeli a stresszt és a váratlan szituációkat. Ez a képesség, amely a válsághelyzetben is helytálló katonai vezetőt jellemzi, nyugtató hatást gyakorol környezetére. Mindez csak akkor lehetséges, ha a szükséges döntéseket időben, akár a teljes körű információk hiányában is, történő meghozatala nélkül. Továbbá ezen tudatos döntéshozatali folyamat szerves részeként képesnek kell lennie a megtett, vagy megtenni elmulasztott lépések következményeiből a szükséges tanulságokat levonni és azokat a későbbi helyzet elemzésénél hasznosítani, annak érdekében, hogy az adott probléma elemzése és a vezető tudása, tapasztalata alapján kialakulhasson a kellő ítélőképesség, amely garantálni fogja a jó döntések meghozatalához szükséges alapokat, hogy azok időt állóan helyesnek bizonyulhassanak.

Szervezési képesség

A NATO és az EU biztonságát és védelmi képességeit befolyásoló trendek összefonódása és nagyfokú komplexitása, valamint a szövetség globális szerepvállalása, az anyagi, technikai és technológiai fölény biztosította előny következtében az alapvetően többnemzeti összetételű és jellemzően kisebb létszámú összhaderőnemi alkalmi harci kötelékeknel a korábban megszokott vezetési és döntéshozatali szintekhez képest a felelősség alacsonyabb szintekre helyeződik át. Jóllehet a harcászati szinten zajló események sok esetben a háborús műveletek szintjének intenzitását is elérik, de hadművelleti és hadászati értelemben továbbra is alacsonynak tekinthetők. Így az alegységek fiatal, relatív tapasztalatlan vezetői szakterületükön felmerülő problémák, kihívások és feladatok eredményes ellátásához szükséges szervezeti feltételek megteremtése mellett olyan bonyolult szervezési feladatok ellátására is kényszerülnek, amelyeknek rosszul kivitelezett volta a harcászati szinten túlmutató kedvezőtlen hatásokat generálhatnak. Ezért a feladatok tervezésének és szervezésének fókusza elsősorban nem a vezető operatív feladatainak megfelelő menedzselését jelenti – ami természetesen a vezetőktől alapvetően elvárt –, hanem sokkal inkább az alegységük céljainak eléréséhez vezető út és erőforrások menedzselését jelenti. A sorkatonai szolgálatot felváltó hivatásos és szerződéses katonai szervezetek belső folyamatai egyébként is kisebb mértékben igénylik a vezető direkt, mikromenedzseri beavatkozását. Így a tervezés és szervezés kompetenciája a jövőben sokkal inkább azt fogja, majd jelenti, hogy a vezető mind a saját, mind beosztottai feladatait, idejét megfelelően priorizálva, hatékony tervezési folyamatot lát el, a realitás talaján maradván, kellő diplomáciai érzékeléssel motiválja az alparancsnoki állományát, és viszonylagos önállósággal ruhazza fel őket. Konkrét célok meghatározásával a csoporttagok saját maguk dolgozhatják ki a kapott feladataik megoldásának módját, ezáltal siker és eredményorientálttá téve őket. Az így felszabaduló időt a vezető olyan tevékenysé-

gekre fordíthatja majd, amikor meghatározott partnerekkel, kormányzati és társadalmi szereplőkkel olyan pozitív légkörű kapcsolatot lesz képes kiépíteni, ami lehetővé teszi mozgósításukat az alegsége elé kitűzött célok elérése érdekében.

Adaptív képesség

Az típusú háború sikeres megvívásához elengedhetetlen a gyorsan változó műveleti környezethez való alkalmazkodás képessége. Az urbanizáció hatásainak következtében a mindennapi rutin békétámogató műveleteit a sűrűn lakott városi környezetben jelentősebb előrejelzés nélkül válhat magas intenzitású harccselekménnyé, amelynek a járulékos költségei lokális humanitárius, vagy környezetvédelmi vészhelyzetet teremtenek. Az ilyen és ehhez hasonló szituációk megfelelő kezeléséhez az adott alegség parancsnokának széleskörű ismeretekkel kel rendelkeznie a felkelők elleni műveletek belső dinamikájáról, valamint a konfliktus- és válságkezelő tevékenységekben történő hatékony szerepvállalásra. Ehhez elengedhetetlenül szükséges annak a belső igénynek a kialakítása, amelynek következtében a meglévő ismereteit, a megszerzett tapasztalatainak megfelelően továbbfejleszti, hogy a kellő ismeretek birtokába kerülhessen a további bonyolult és komplex problémák megoldása terén, valamint fenntartsa azon képességét, hogy idővel a következő képzési ciklusra eredményesen pályázhasson.

5. A jelenleg működő, két tantárgyra épülő képzési rendszer részleges átalakításával és finomhangolásával biztosítható lenne, hogy a tisztjelöltek átfogó jogtudományi felkészítést kapjanak. Ez egy *Katonai jogi ismeretek*, egy *Alkotmányjogi ismeretek* és egy *Hadjog* címet viselő tantárgy formájában jelenne meg.

A *Katonai jogi ismeretek* tárgy tényleges alapozó tárgyként szolgálna, lehetséges tartalma a jogi alapfogalmakon túlmenően a szolgálati jog alapvetései köré szerveződne. Magába foglalná a szolgálati szabályzati és az alapvető katonai büntetőjogi ismereteket, mind a két tárgykörben azok kivételével, amelyek a nemzetközi hadijog tárgykörében kerülnek részletesebb tárgyalásra.

Az *Alkotmányjogi ismeretek* tárgy célja, hogy a tisztjelöltek számára biztosítsa azt az alapvető alkotmányjogi tudást, ami a katonák számára szükséges. A Nemzeti Közsolgálati Egyetem új oktatási rendszerében az *Alkotmányjog* egyetemi közös tárgyként való megjelenítése ezt a feladatot megoldani látszik, ám az elmúlt rövid időszak tapasztalatai alapján úgy vélem, hogy e tárgy oktatásának gyakorlati kivitelezése egyelőre kívánivalókat hagy maga után. A megoldandó problémák egyszerre elméleti és gyakorlati jellegűek. Az elméleti gondok abban jelentkeznek, hogy az egyetemi közös tárgy tartalma nem biztos, hogy megfelel a honvéd tisztjelöltektől elvárható alkotmányjogi ismereteknek. A közigazgatás bármely területén dolgozó ügyintéző esetében oktatandó és elvárandó ismeretek a honvédtisztek esetében nem feltétlenül szükségesek – emiatt álláspontom szerint külön tematikát kell alkalmazni a katonai vezetői képzésben (ahogy a biztonság- és védelempolitikain), mint amit a közigazgatás-tudományiban. Katonák, valamint biztonság- és védelempolitikai szakos hallgatók számára a jövőbeli feladataik eredményes ellátása érdekében a szigorú hazai alkotmányos alapokon túlmenően sokkal inkább összehasonlító alkotmányjogi ismeretek oktatása indokolt. A gyakorlati jellegű problémák pedig ott jelentkeznek, hogy az egyetemi közös tárgyakat oktató kollégák,

amennyiben nincs gyakorlatuk a honvédtiszt-jelöltek felkészítésében, a jelen tanulmány 2.2. fejezetében foglaltak figyelmen kívül hagyása esetén komoly oktatási nehézségekkel szembesülnek.

A *Hadijog* tantárgy nagyjából megfeleltethető a korábbi azonos című tantárgynak, némi változást az jelent, hogy abba tartalmilag bele kell foglalni azokat az új fejleményeket, amelyek e jogterületen jelentkeznek.

6. Az ideális katonai vezetőre az alábbiak jellemzőek:

Proaktív viselkedés: a jövőalkotás képessége, folyamatos előretekintés, és előrelátás, stratégiaalkotás, a lehetőségek és a veszélyek meglátása, ismeretek alkalmazására és az alkotásra való képesség.

Összetett dolgok átlátásának és kezelésének képessége: harmóniaépítés a kockázatviselő munkatársakkal, vezetési szintek és szervezetek, valamint a feladatok és feltételrendszerek közötti összefüggések keresése, elemzői és menedzselési képesség.

Etikus magatartás: intelligencia, társadalmi és környezeti felelősség, az alárendeltek, vagy beosztottak, mint kockázatviselők kezelése, viselkedéskultúra (elkötelezettség, becsületesség, lojalitás a szervezethez, a munkatársakhoz, szerénység: képesség a hallgatásra).

Emberekkel való bánásmód képessége: a személyi biztonság nyújtásának képessége, a munkaerőnek, mint legfontosabb erőforrásnak a kezelése, a jövőkép elfogadtatásának képessége, a csoportépítés képessége, a delegálás képessége, a munkatársak támogatásának képessége, a stressz- és konfliktuskezelési képesség, megközelíthetőség és hozzáférhetőség, humorérzék, kommunikációs érzék, egyidejűleg lelkesedés és tárgyilagosság, egyszerre nyíltság és diplomáciai érzék.

A változtatás irányítása: változtatás szükségességének korai felismerése, rugalmas szervezeteépítés, a kreativitás és a folyamatos tanulás ösztönzése, döntési képesség.

További képességek: Problémamegoldó és kontingencia képesség, energikusság, szívósság, érzékenység, figyelem és törődés a munkatársakkal, alárendeltekkel és beosztottakkal.

Befejezés

Röviden összegeztük a katonai vezetői alapképzési szak megújításának, átalakításának folyamatát, leírtuk a szak jelenlegi állapotát és lehetséges fejlesztési irányait. Fontos megjegyeznünk, hogy a szak megújítása nem egy izolált jelenség, hanem szerves részét képezi a tisztek felkészítési, át- és továbbképzési rendszer átalakításának. A tisztek felkészítési rendszerén kívül alapvető determináns még az altiszti képzés új rendszere is, hiszen a szakról kibocsátott fiatal tisztek a felkészült (tapasztalt) altisztek munkájára kell hogy támaszkodjon.

A jövő feladata a megrendelői igények folyamatos egyeztetése és integrálása a szak- és szakirány képzési dokumentumaiba.

Felhasznált irodalom

1. Katonai vezetői alapképzési szak tanterve.
2. 2011. évi CCIV. törvény a nemzeti felsőoktatásról.
3. 2011. évi CXXXII. törvény a Nemzeti Közszerolálati Egyetemről, valamint a közizazga-
tási, rendészeti és katonai felsőoktatásról.
4. A Magyar Felsőoktatási Akkreditációs Bizottság honlapján elérhető alap- és mester-
képzési szakokkal szemben támasztott akkreditációs elvárások ([http://www.mab.hu/a_](http://www.mab.hu/a_szabalyok.html)
szabalyok.html, 2014. május 31.).
5. 90/2008. HM HVKF intézkedés (HK 8.) a katonai felsőoktatási intézményben, az
alapképzésben ösztöndíjszerződés alapján, a mesterképzésben központi támogatás alap-
ján tanulmányokat folytató hallgatókkal, valamint a Magyar Honvédséggel szolgalati
jogviszonyt létesítő tiszti beosztásba tervezett személyekkel szemben támasztandó álta-
lános katonai és katonai szakmai követelményekről.
6. A HDMCSF/8-293/2011. nytsz-ú ügyirata a katonai vezetői alapszak képzési és kime-
neti követelményeiről.
7. 79/2006. (IV. 5.) Korm. rendelet a felsőoktatásról szoló 2005. évi CXXXIX. törvény
egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról.
8. 363/2011. (XII. 30.) Korm. rendelet a Nemzeti Közszerolálati Egyetemről, valamint
a közizazgatási, rendészeti és katonai felsőoktatásról szoló 2011. évi CXXXII. törvény
egyes rendelkezéseinek végrehajtásáról
9. 2011. évi CXXXII. törvény a Nemzeti Közszerolálati Egyetemről, valamint a közizazga-
tási, rendészeti és katonai felsőoktatásról.
10. 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet az alap- és mesterképzési szakok képzési és kimeneti
követelményeiről.

A projekt az Európai Unió támogatásával,
az Európai Szociális Alap
társfinanszírozásával valósul meg.